ALLAH'IN SIRRI KADER

CELAL ÇATAK

DİNİ İLMİ KAYNAK KİTAP-1

Tema resimleri resim sevdalısı Michael Elkan tarafından tasarlanmıştır.

Bu e-kitap Yazar Celal Çatak tarafından publitory com'da "2015" yılında ve yazarın kendisi tarafından Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs CC BY-NC-ND lisansıyla (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode) yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.

Bu e-kitap dosyasında, yazara atıfta bulunulabilir. İçeriğinde herhangi bir değişiklik yapmadan ve ticari amaçla kullanmamak kaydıyla ücretsiz indirilebilir, yayınlanabilir, bastırılabilir ve paylaşılabilir.

Bu e-kitab (UUIDsi 8d4a703e-accc-11e5-8a65-3f0f8825bcb).

Yazar; Konya'nın Akören ilçesinde doğdu. İlk ve orta tahsilini burada tamamladı. 1973 yılında Konya Sanat Enstitüsü, 1975 yılında da İzmir Hava Teknik Okulunu bitirdi. 1995 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinden emekli oldu. Konya'da Rampalı Çarşıda Sahaflık yapmış olup, Konya merkezde ikamet etmektedir.

ÖNSÖZ

Değerli okuyucu! “Çalma kapıyı çalarlar kapını” ve “Ava giden avlanır” “Eden bulur” gibi; bu anlamlara gelen atasözlerimiz mevcuttur. Âcizane bu atasözlerine muhatap olduğum kanaatindeyim. Pek tabi ki; bu kanaate nerden vardınız diyeceksiniz? Yaşamım boyunca ilme karşı bir zafiyetim vardı. Sanki kitap kurdu gibi; çok çeşitli kitapları okumakla kalmayıp, bazılarını da Kur’an-ı Kerim’i hatmeder gibi defalarca okumuşumdur. Genellikle çok kitap okuyanlarda da şöyle bir hastalık olur. Kafaları birçok meselelere takıldığı için, çok da soru sorarlar. İşte o çok soru soranlardan biriside herhalde bu fakirdir.

Otuz beş yıl sonra değişik bir mekânda, ilminden istifade ettiğim büyüklerimden birisiyle karşılaştım. Dünyalık yönlerimden bahsettim, bir türlü çıkaramadı. Bana aynen şunu söyledi: “Devamlı soru soran genç bir kardeşimiz vardı, o sen misin?” dedi. Bende evet efendim o garip benim dedim. Bu şekilde marifetimiz de ortaya çıkmış oldu.

Kendileri ile yüz yüze görüşmediğim, ama ilminden istifade ettiğim bir başka büyüğüm vardı. Bu âlim zatın gazetenin birinde soru cevap köşesi vardı. Köşesine sorular gönderdiğim olurdu. Hatta sorduğum sorulardan bazıları, kitap haline getirilen eserinde yayınlanmıştır.

Yine ilminden istifade ettiğim çok değerli bir hoca efendi vardı. Evi sanki bir hastane gibi¸ gece yarılarına kadar ruhsal problemleri olanlara şifa dağıtmaya çalışırdı. İşte soru sorduklarımdan biriside bu hoca efendiydi. Kafama şöyle bir soru

takılmıştı. Hocam dedim: Padişahlar fakir miydi? Hoca efendi: Padişah; hiç fakir olur mu? Tabi ki zenginlerdi, dedi. Madem zenginlerdi; hacca gitmek zenginlere farz oluğuna göre, hacca niye gitmemişler? Dedim. Şöyle bir düşündü: Böyle sorular nerden aklına gelir, nerden bulursun dedi. Düşünüp araştırıyayım sonra cevabını veriyim dedi.

Pek tabi ki; bilenlere fazla soru tevcih etmekte kolay bir şey değil, sıkılıyorsunuz utanıyorsunuz, her akla gelen soruyu sorma imkânınız da olmuyor. Bundan dolayı meseleleri derinlemesine araştırmak daha uygun oluyor. Yetmişli seksenli yıllarda kitap bulmak, kitap almak öyle kolay bir şey değildi. Şimdiki nesil değerlendirebilirse bilgiye ulaşması çok kolay, fazla soru sormasına da gerek kalmıyor.

Başlangıçta atasözlerinden bahsetmiştik. Siz soru sorarsanız elbette size de soru soranlar çok olur. İşte insana soru soruldukça, bu seferde soru cevap listesi aynı oranda artıyor. Sorulan sorulara sadece cevap vermekle kalmayıp, muhakkak kaynağa da dayanması gerekmektedir. Genellikle araştırmalar kaynağa dayandığı için, bu sefer de kâğıda yazılma zarureti oluyor.

Bu fakirde de; bu cevaplar bir gün lazım olur diye, atmama hastalığı vardı. Hal böyle olunca bu soruları ve cevapları kitaplaştırmak hâsıl oldu. Bu soru cevapların içerisinde kader mesesiyle ilgili sorular öne çıkmaktaydı. Bu şartlar gereği, kader mesesiyle ilgili kitaplar yazmaya karar verdim. Mevlam mahcup etmesin.

Bu kitaplardan birinci kitap olan “ALLAH’IN SIRRI KADER” kitabı; Allah Teâlâ’yı tanıma, yaratılan mahlûkatı tanıma, insana takılan cihazlarla

insanı tanıma, kadere işaret eden deliller, kaderi iyi yaşamanın yolları nelerdir? Bu soruları cevaplamaya çalıştık.

İkinci kitap olan ”KADER” kitabı; Kur’an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler Işığında kaderden bahsetmekle birlikte, detaylı olarak kaza, kader, Cenab-ı Hakk’ın emirleri, irade çeşitleri, kudret, fiiller, rızık, ecel ve kaderle ilgili bazı sorulara cevaplar bulabilirsiniz.

Üçüncü kitap olan “GÖMLEKTEKİ ESRAR” kitabı; rüyalarla kaderden bahsetmekle birlikte, rüyaların kaderle ilişkisi, rüya çeşitleri, Hz. Yusuf’un rüyası, bazı rüyalardan kesitler sunulmaktadır.

Dördüncü kitap olan “ANNE KALBİ” kitabı; rahmet merhamet ve şefkatteki kaderden bahsederek, Allah’la mahlûkat arasında ve mahlûkatın kendi aralarındaki kader kanunlarından bahsetmektedir.

Beşinci kitap olan “SORULARLA KADER” kitabı; kader nedir? Kaderimizi yaşarken nelere dikkat etmeliyiz? Kaderimizi güzel yaşamak için ne yapmalıyız? Nasıl hareket etmeliyiz? Kaderle ilgili daha nice akla gelen sorulara cevaplar bulabilirsiniz.

Altıncı kitap olan “KADER ADALET EDER” kitabı da; kaderin adalet etmesinden dolayı kaderin gerekli olduğunu, insanları doğrulara ulaştırdığını, kötü yollardan alıkoyduğunu anlatmaktadır.

Yedinci kitap olan “KEDERİN İLACI KADER” kitabı ise, kadere inanmanın insanı kederden kurtaracağı, insanın bilmediği kaderinden dolayı kederlenmesine gerek olmadığını, gelecekten ümitli olması gerektiğini anlatır.

Araştırmacı Yazar: Celal Çatak

İÇİNDEKİLER

ALLAH'IN SIRRI KADER----------12

YÜCE YARATICI ALLAH TEÂLÂ'YI BİZE TANITAN DÖRT ANA KAYNAK VARDIR----------13

KÂİNATIN ALLAH'IBİZE TANITMASI----------13

KUR'AN'I KERİM'İN ALLAH'I BİZE TANITMASI----------27

PEYGAMBERLERE VERİLEN MUCİZELERLE ALLAH'I TANIMAK----------28

PEYGAMBERİMİZE VERİLEN MUCİZELERLE ALLAH'I TANIMAK----------29

ŞAKK-I KAMER MUCİZESİ----------29

Mİ'RAC MUCİZESİ----------30

ALLAH'IN BİN MELEK İLE YARDIM ETMESİ----------32

AZ BİR SU İLE BİR ORDUYA SU SAĞLAMASI----------36

DÖRT AVUÇ BUĞDAY VE BİR OĞLAK ETİYLE BİN KİŞİYİ DOYURMASI----------37

KÜFFAR ORDUSUNA BİR AVUÇ TOPRAK ATMASI--------38

DİĞER PEYGAMBERLERİN GÖSTERDİĞİ MUCİZELERLE ALLAH'I TANIMAK ----------39

HZ. MUSA MUCİZESİ----------39

HZ. İBRAHİM MUCİZESİ----------40

HZ. NÛH MUCİZESİ----------40

HZ. SÜLEYMAN MUCİZESİ ----------41

HZ. İSA MUCİZESİ----------44

MERYEM VALİDEMİZİN YAŞADIĞI MUCİZE----------45

VİCDANIN ALLAH'I BİZE TANITMASI----------46

VİCDAN İYİ VE KÖTÜYÜ AYIRT EDEBİLMEKTEDİR-----52

İBRAHİM (A.S)'IN VİCDANIYLA ALLAH'I BULMASI-----53

İBRAHİM (A.S); İNSANLARIN VİCDANLARINA SESLENEREK ALLAH'I BULDURMASI----------55

HER ŞEY ASLINA RÜCÛ EDER----------57

ALLAH'IN SIFATLARI KENDİNİ BİZE TANITIR----------63

ALLAH'IN ZATÎ SIFATLARI----------65

ALLAH'IN SUBUTÎ SIFATLARI----------67

MATURÎDİ VE EŞ'ARÎNİN TEKVİN GÖRÜŞLERİ----------70

HABERÎ SIFATLAR----------71

ALLAH'A İSNAT EDİLEMEYEN SELBÎ SIFATLAR---------72

BEDİÜZZAMANA GÖRE CENAB-I HAKK'IN SIFATLARI-73

SÜBÛTİ SIFATLARIN ALLAH'IN ZÂTI İLE İLİŞKİSİ-------77

VARLIKLAR BİZE ALLAH'I TANITMAKTADIR----------83

VARLIKLARA ALLAH'IN SIFATLARININ TAALLUK VE TECELLİSİ FARKLI FARKLI OLMAKTADIR----------84

VARLIK SINIFINDAN OLAN MÜMKÜNÜN DE ÜÇ SINIFI VARDIR----------87

VÜCUD-U İLMÎ VÜCUD-U HARİCİ NE DEMEKTİR?--------87

ALLAH; FİİLLERİYLE KENDİNİ BİZE TANITMAKTADIR-89

MELEKLER BİZE ALLAH'I TANITMAKTADIR----------91

ŞEYTANIN YARATILMASI ALLAH'I TANITMAKTADIR--97

ALLAH; ŞEYTANLARI NİÇİN YARATIP İCAD ETMİŞ?---116

DİNİMİZ ALLAH'I BİZE TANITMAKTADIR----------119

DUALAR ALLAH'I BİZE TANITMAKTADIR----------121

İSTİDATİ DUALAR----------123

FITRÎ DUALAR----------124

İHTİYACİ DUALAR----------125

IZDIRARI DUALAR----------125

İHTİYARİ DUALAR----------125

FİİLÎ VE HALÎ OLARAK YAPILAN DUALAR----------125

KALB VE DİL İLE YAPILAN DUALAR----------125

NİÇİN DÜNYA GÖZÜYLE ALLAH'I GÖREMİYORUZ?---126

ALLAH'IN İLK YARATTIĞI ŞEY NEDİR?----------129

KÂİNATTAKİ VARLIKLARIN YARATILIŞ GAYESİ-------130

İNSAN KELİMESİNİN ASLI----------134

AYET-İ KERİMELERDE İNSANIN MAHİYETİ----------134

İNSAN MÜKERREM OLARAK YARATILMIŞTIR----------137

İNSANIN BİR FERT İKEN, SAİR HAYVANATIN BİR NEV'İ HÜKMÜNE NASIL GEÇER?----------142

İNSANLAR NİÇİN EŞİT YARATMAMIŞTIR?----------145

İNSAN YAŞAMINDA NELERE DİKKAT ETMELİ?---------146

İNSAN MAHİYETİNDE BULUNAN LÂTİFELER----------150

İNSANDA BULUNAN CEVHERLER YANİ LETAİF-İ RABBANİYELER----------154

İNSAN MAHİYETİNDEKİ RUH----------158

RUH MESELESİNE GİRMEK DOĞRUMUDUR?----------166

ONA RUHUMDAN ÜFLEDİM NE DEMEKTİR?----------175

İNSANA RUHUN ÜFLENMESİ----------176

RUHUN MAHİYETİ VE ÖZELLİKLERİ----------177

HAYVANLARDA RUH VARMIDIR?----------180

İNSAN RUHUNUN MEC'UL OLMASI----------183

BAZI ÂLİMLER RUHA NEDEN MEC'UL DEMİŞLER?-----185

İNSAN MAHİYETİNDEKİ NEFS----------185

İNSAN MAHİYETİNDEKİ MANEVİ KALP----------198

İNSAN MAHİYETİNDEKİ AKIL----------202

İNSAN MAHİYETİNDEKİ ŞUUR----------209

TEKLİF ANLAYIŞI----------213

GÜÇ YETİRİLEMEYEN TEKLİF YOKTUR----------216

CENAB-I HAKK İNSANI NİÇİN İMTİHAN İLE MÜKELLEF KILMIŞTIR----------216

ALLAH'A KARŞI İMANIMIZ VE AMELİMİZ NASIL OLMALI?---------- ----------217

KADERE İŞARET EDEN DELİLLER----------222

GELECEKTEN VERİLEN HABERLER KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------223

RUMLARIN İRANLILARA GALİP GELECFEĞİ VE MÜMİNLERİN FERAHLIYACAĞI MÜJDESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------223

AYETLERİN ESBABU'N NÜZULU BİZE KADERİ TANITMAKTADIR----------229

İFK HÂDİSESİ BİZE KADERİ TANITMAKTADIR ----------234

HZ. NÛH MUCİZESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----247

HZ. MUSA'IN KORUMA ALTINA ALINACAĞININ BİLDİRİLMESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------248

HZ. MUSA MUCİZESİ VE FİRAVUNUN HELAK OLMASI KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------250

HZ. LÛT'UN KAVMİNİN HELAK OLMASI KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------250

HZ. İBRAHİM'İN ÇOCUKLA MÜJDELENMESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------251

HZ. ZEKERİYYAYA ÇOCUK MÜJDELENMESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------252

HZ.YUSUF KISSASI KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----253

HZ. MERYEM VE HZ. İSA MUCİZESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR----------255 PEYGAMBER EFENDİMİZİN RÜYASIYLA GELECEKTEN HABER VERMESİ KADERE İŞARET EDER----------256

PEYGAMBER EFENDİMİZİN AYETLE GELECEKTE KORUMA ALTINA ALINMASI KADERE İŞARET EDER--257

KUR'AN'I KERİMİN EBEDİ OLARAK KORUMA ALTINA ALINMASI KADERE İŞARET EDER----------258

HER NEFSİN GELECEKTE ÖLÜMÜ TADACAĞININ BELİRTİLMESİ KADERE İŞARET EDER----------258

KIYAMET VE ÂHİRETİN GELECEKTEKİ DURUMLARININ BELLİRTİLMESİ KADERE İŞARET EDER----------259

RESULULLAH EFENDİMİZİN GELECEKTEKTEN VERDİĞİ HABERLER KADERE İŞARET EDER----------260

EVLİYANIN GEÇMİŞTEN VERDİKLERİ HABERLER KADERE İŞARET EDER----------262

SÜNNETLER ÖMRÜ BEREKETLENDİRİR----------263

DUA VE SADAKA BELAYI KALDIRIR BÜTÜN HAYIR KAPILARINI AÇAR----------264

ANNE BABA VE AKRABAYA HİZMET HANEYE BEREKET VE RAHMETE VESİLE OLUR MUSİBETİ DEF EDER-------266

YAVRULAR VE İHTİYARLARDAKİ ZAYIFLIK ACZİYET ALLAH'IN RAHMET VE İNAYETİNİ CELB EDER----------268

İYİLİK İÇİNDE MÜKÂFAT KÖTÜLÜK İÇİNDE CEZA VARDIRN İBADETLERİMİZE NE İHTİYACI VAR----------269

ALLAH'IN İBADETLERİMİZE NE İHTİYACI VAR----------270

İBADET İNSANA NELER KAZANDIRIR?----------272

İBADETER DÜNYA SAADETİNE VESİLEDİR----------275

İBADET İNSANI OLGUNLAŞTIRIR----------277

NAMAZ İNSANA NELER KAZANDIRIR?----------278

HAYATA İYİ PENCEREDEN BAKMAK----------282

ÜÇ YATALAK HASTANIN HAYATA BAKIŞ AÇILARI---283

ĞAYB VE MUĞAYEBÂT-I HAMSE BİLİNEBİLİR Mİ?----285

KADER İNANCI İNSANA NE FAYDA SAĞLAR?----------293

ÜNLÜ ÇİN DÜŞÜNÜRÜ LAO TZU'NUN ÖYKÜSÜ----------398

NEDEN SEYYİE BİR; HASENA ON VEYA BAZEN YEDİ YÜZ YAZILIR?-
----------300

CEHENNEM AMELİN KARŞILIĞI CENNET FAZL-I İLAHÎ MİDİR?-----
----------302

GÜZELLİKLER ALLAH'TANDIR; KÖTÜLÜKLER İSE İNSANIN KENDİ NEFSİNDENMİDİR?---
----------303

SONUÇ----------305

KAYNAKLAR----------307

ALAH’IN SIRRI KADER

Kader meselesine Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in şu hadis-i şerifiyle başlamak istiyorum. Kitabın başlığına da bu hadis-i şerif ser levha olmuştur. Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: “Kader hususunda konuşmayın, zira kader, Allah’ın sırrıdır, Allah’ın sırrını fâş etmeye kalkmayın.” [1] Buyurmuştur. Bu hadis-i şerife binaen kaderle ilgili meselelerde şunların belirtilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyim.

Âlimler insanlarla ilgili kaderi ikiye ayırmışlar. Birincisine ıztırarı kader; ikincisine de ihtiyari kader demişlerdir. Iztırarı kader; insanın irade ve kudreti dışında meydana gelir. İhtiyari kader ise; insanın irade ve kudreti hesaba katılarak oluşur. İleriki safhalarda geniş izahat verilecek, şimdilik şu kadarını söyleyebiliriz. Demek ki kader hakkında konuşurken çok dikkatli olmamız gerekir. Çünkü sırrın zamanı zemini ve saklanma süreleri vardır. Gerek Kur’an’ı Kerim’de işaret eden ayetler ve gerekse Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in hadis-i şerifleriyle anlatılacaktır. Bunlar bilinmeden Allah’ın sırrı olan kaderin açıklanıp ortaya dökülmesi doğru olmaz.

Kader; İslam itikadının esaslarından biridir. Kaza ve kader, hayır ve şer Allah’ın takdiri ve bilgisi dâhilinde olmasına rağmen, mezheplerin ve ilim adamlarının ittifakla kabul ettikleri bir mesele de olmamıştır. Bundan dolayı itikatta Mâturîdî ve Eş’arî

[1] Ali el-Müttakî; Kenzü’l Ummâl, c-1, s-132.

gibi hak mezhepler ile Cebriye ve Mutezile gibi de batıl mezhepler türemiştir. İşte kaza ve kader meselesinin iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle yüce yaratıcı Allah Teâlâ'yı tam layıkıyla tanımalıyız. Yüce yaratıcı Allah Teâlâ'yı iyi tanımak içinde, Allah Teâlâ'nın isimleri, sıfatları ve fiilleri bilinmeli, Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu bütün mahlûkların konumları ve yapıları iyice gözden geçirilmeli ve insana verilen duyular ve duygular neden verildi? Niçin yerleştirildi? Nasıl kullanılması gerektiğini? Tafsilatlı bir şekilde anlamaya çalışalım.

YÜCE YARATICI ALLAH TEÂLÂ'YI BİZE TANITAN DÖRT ANA KAYNAK VARDIR

BİRİNCİSİ: Büyük bir kitap olan kâinat kitabı, bize Allah'ı tanıtır.

İKİNCİSİ: Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere kutsal kitaplar. Kur'an-ı Kerim hülasa bir kitap olup, bize Allah'ı tanıtır.

ÜÇÜNCÜSÜ: Peygamberler; konuşan bir delildir ve bize Allah'ı tanıtmaktadırlar.

DÖRÜNCÜSÜ: İnsanın içerisine yerleştirilmiş iyiyi kötüyü birbirinden ayırabilen, iyilik yapmaktan lezzet alan ve kötülükten elem duyan, manevî bir duygu olan vicdandır.

Bu dört ana kaynakla Allah Teâlâ'yı tanımaya çalışalım.

KÂİNATIN ALLAH'I BİZE TANITMASI

Büyük bir kitap olan kâinat kitabı, bize Allah'ı tanıtır. Kâinat kitabının da; her şeyin kendisine muhtaç olduğu ama kendisinin hiçbir şeye muhtaç olmadığı yüce bir yaratıcıya ihtiyacı vardır. Tevhit ve

Celâl sahibi yüce yaratıcı ise; izzet ve azametinin bilinmesi için imtihan sırrı gereği önüne kâinatta sebepleri perde kılmıştır. İşte imtihan sırrı gereği ve sebepler perde kılındığı için kâinat kitabını okumak biraz zorlaştırılmıştır.

Allah Teâlâ'yı tanımak çok kolay; etrafımıza baktığımız zaman gerek zahiri duyularımızla tespit edebildiğimiz veya zahiri duyularımızla tespit edemediğimiz, ama varlığından şüphe edilmeyen varlıklar vardır. Bu varlıklara şöyle bir göz atacak olursak, hem kendimizi hem de Allah Teâlâ'yı bilinçli bir şekilde tanımış oluruz. Allah Teâlâ'yı bilinçli bir şekilde tanımak içinde Neden? Niçin? Nasıl? Sorularına cevap bulmamız gerekir. Açık ve anlaşılır misallerle sorularımıza cevap bulmaya çalışalım.

Fuarlar, çok çeşitli ürünlerin teşhir edilip tanıtım yapıldığı yerlerdir. Fuarlarda teşhir edilen ürünler gezenlerce çok ilgi gördüğü gibi, aynı zamanda onları hayrette bırakır. Fuarlara şöyle bir göz atacak olursak, sergilenip teşhir edilen ürünlerin tanıtılmaları için, bu kadar yüksek maliyetlerle reklamlarının yapılmasına gerek var mıdır? İsraf olmuyor mu? Diye insanı merak ettirip düşündürebilir. Zaten; insan düşünebilen bir varlıktır. Fıtratına düşünme kabiliyeti verilmiştir. Merak edip düşünmesi gerektiği gibi, iyiyi kötüyü de ayırt etmesi gerekir.

Çok çeşitli icatlar yapan bir mucit, yapmış olduğu icatları, hem başkaları görsün, hem de kendisini tanısınlar istese, bu icatları bir yerde sergilemesi gerekmez mi? Yapmış olduğu bu icatları bir yerde sergilemezse ne yapmış olduğu icatlar bilinebilir, ne de mucitliğinin değeri anlaşılabilir. Anlaşılamaz. Çünkü: Mucit; eseriyle tanınır.

Bu mucit bir araç yapsa; bu araç, karada araba gibi hareket etse; denizde gemi gibi yüzse; havada uçak gibi uçsa; bu aracı bir fuarda sergileyip, kendisini ve aracını tanıtması gerekmez mi? Muhakkak ki tanıtması gerekir.

Demek ki; birçok eserlere sahip pek maharetli bir sanatkârın, hem eserlerini hem de kendini tanıtması için fuarlara ihtiyaç vardır. Büyük maharetle yaptığı bu eserleri bir fuarda sergilemesi gerekir. Bir fuarda sergilemezse, yaptığı eserleri kimse bilemez, eseri bilinmeyen sanatkârı da kimse tanıyamaz. Demek ki; fuarlar eserlerin ve eser sahiplerinin tanıtıldığı yerler olduğu gibi aynı zamanda fuarlarda sarf edilen emek ve bedellerde fuzuli değildir.

Fuarı gezenler mucidini tanımamıza gerek yok, böyle bir araca da ne gereği var; diyebilirler mi? Diyemezler. Çünkü toplumun rahat bir yaşam sürdürebilmesi için, her zaman yeni icat ve buluşlara ihtiyacı vardır. Bundan dolayı; mucit icat ettiği eserleri sergileyecek ve kendi nazarında eserlerinin güzelliğini görecektir. Sonrada sergiyi gezenlerin nazarlarına sunarak, onların gözlemiyle eserini ve sanatkârlığını gözlemlemek olacaktır.

Pek tabidir ki; bu mucidin sergiyi gezenlerden bazı istekleri de olacaktır. Sergi gezilirken dikkat edilmesi gereken noktaları belirtmesi gerekir. Dikkat edilmesi gereken noktalardan bazıları şunlardır. Kendini tanımaları, bu eserin kendi icadı olduğunu bilmeleri, emeğine saygılı olmaları, eserlerine zarar vermemeleri ve böyle bir eserden dolayı da, kendisine teşekkür edip takdir etmeleridir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, nasıl ki bir mucit; yapmış olduğu icatları bir fuarda sergileyerek hem eserlerini hem de kendini tanıttırır. Öylede; her şeyin yaratıcısı olan yüce Allah'ta, kendi azametini, ilmini ve kudretini göstermek için, kâinat fuarına ihtiyaç var ki; kâinat fuarını hâlk etmiş ve eserlerini de bu fuarda sergilemiş, hem kendini hem de eserlerini tanıtmak istemiştir. Biz de, kâinat fuarındaki bu eserlere bakarak Allah Teâlâ'nın varlığını birliğini azametini, ilmini ve kudretini idrak edip, O'nu tanımalıyız. Eserlerinden dolayı da, O'nu takdir edip ve O'na teşekkür etmeliyiz.

Çok güzel resimler yapan bir ressam, resimlerini yaparken en ince ayrıntılarını düşünür, ona göre resimlerini çizer. Resimleri tamamladıktan sonra da, vermek istediği mesajlar çerçevesinde, resimlerini ahenkli bir şekilde sıraya koyar ve bir resim galerisinde sergiler. Öncelikle kendi, resimlerin karşısına geçer ve resimlerine bakar, resimlerinin büyüleyici güzelliği karşısında öyle derinliklere dalar ki; resimlerin karşısında gözleri yaşarır. Resimlerinden çok müteessir olur, o kadar etkilenir ki duygularını ve sürurunu yaşamayan tarif edemez. Tarifi mümkün değil, anlatılması da çok zor. Resimler ressamın kabiliyetini gösterdiği gibi ressamın ağzı, dili, gözü, kulağı olur. Resimleriyle güler resimleriyle ağlar, hayali, aşkı, rüyası, her şeyi resimleri olur.

Resimleriyle bu kadar hem dem olan bir ressam, bu kadarla da yetinmez, bu sevincini ve aşkını başkaları ile de paylaşmak ister. Başkaları ile paylaşması için de, resimlerini sergilediği galerinin kapısını herkese açar. Demek ki bir ressam; çizdiği

resimleri sadece kendi görmek için değil, başkalarının da görmesini istiyor.

Bu ressam, resimlerini bir resim galerisinde sergilemezse, resim yapma kabiliyeti nerden bilinecek, sevinci aşkı hüznü nereden anlaşılacak. Yine ressam resimlerini sergilemezse, resimlerde ressamını tanıttığına göre, ressam nasıl tanınacak ve ressamlığının bir anlamı olur mu? Muhakkak ki; ressam resimlerini sergilemesi gerekir ki, sevincini aşkını hüznünü başkalarıyla paylaşsın. Başkaları da resimlerinin güzelliğini görsünler, resimlerin güzelliği karşısında ressamını tanısınlar ve yaptığı bu resimlerden dolayı, ressamı takdir edip ve ona teşekkür etsinler.

Demek ki; bir ressam yapmış olduğu resimleri bir resim galerisinde sergilemeli ki, hem resimlerini hem de kendini tanısınlar. Öylede; her şeyin yaratıcısı olan yüce Allah Teâlâ'da; kendi eserlerinin güzelliğini göstermek için, kâinat sergisine ihtiyaç var ki; kâinat sergisini hâlk etmiş ve resimlerini de, bu kâinat sergisinde sergilemiş, hem kendini hem de resimlerini tanıtmak istemiştir.

Biz de, büyük bir resim galerisi olarak nitelendirdiğimiz, bu kâinat galerisinde, gökte yerde, dağda bağda, denizde karada asılmış olan, bu resimlere bakarak, Allah Teâlâ'nın varlığını, birliğini, eserlerinin güzelliğini, ilmini ve kudretini gözlerimizle görüp, O'nu tanımalıyız. Büyük bir resim galerisi olarak nitelenen şu kâinat sergisinden dolayı, Allah Teâlâ'nın, sonsuz kudretini takdir edip O'na teşekkür etmeliyiz.

Bir tabip düşünelim; tabibin tabip olduğunu ispatlayabilmesi için bir diplomaya, tıbbi donanımlı

hastaneye ve hastaya ihtiyacı vardır. Diploması var, tıbbi donanımlı hastane var, hasta var ve hasta tedavi etmesi gerekir. Hasta tedavi etmeyen yâda hasta tedavi edemeyen bir tabip düşünülebilir mi? Hasta tedavi edemeyen bir tabibe tabip denilebilir mi? Çünkü diploması, hastanesi ve hastası olmayan bir tabip tasavvur edilemeyeceği gibi, hasta tedavi edemeyen bir tabibe de, tabip denilemez. Demek ki bir tabibin; diploması, hastanesi, hastası olduğu gibi muhakkak hastada tedavi etmesi de gerekir.

Tabipler tabibi Şafi-i Zülcelâl; kâinatta yarattığı mevcudat adedince hastaneler, eczaneler, hastalık ve hastalar halk etsin de, hastaları tedavi etmesin veya tedavi edemesin. Hasta tedavi etmeyen tabibe tabip denilemeyeceği gibi, hastalara şifa dağıtamayan, dertlilere derman olamayan Şafi-i Zülcelâl düşünülemez. Düşünülmemesi için de; ne kadar dert vermişse, muhakkak dermanını da vermiştir. İşte bütün dertlilere derman olan bu yüce yaratıcı Şafi-i Zülcelâl'e Allah Teâlâ diyoruz. Çünkü: “Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kaf, 50/16) buyuruyor.

Bütün dertlilere şifa dağıtıyor ve diyor ki: “Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.” (Yunus, 10/57). “Sonra arıya meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki, onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.” (Nahl, 69).

Bundan dolayıdır ki; bu kadar hastane, eczane, hastalık ve hastalar halk eden, her dertlinin ahını

inlemesine cevap veren tabipler tabibi Şafi-i Zülcelâl'i tanımalıyız. Allah Teâlâ'nın vermiş olduğu, sağlık, afiyet ve şifa nimetinden dolayı, O'nu takdir edip ve O'na teşekkür etmeliyiz.

Bir vilayette en büyük mülkü amir validir. Bir valinin vali olduğunu ispatlayabilmesi için, ahalisi bulunan bir vilayette valilik yapması gerekir. Vilayeti ve ahalisi olmayan bir vali, ne kadar ben valiyim dese inandırıcı olamaz, kimseyi de inandıramaz. Muhakkak, bir vilayeti ve ahalisi olması gerekir ki; görevini icra etsin ve herkes o valiyi tanısın ve bilsin, yaptığı icraata göre de takdir edip teşekkür etsinler.

Aynen öylede; şu görmeğe çalıştığımız, evvel ve ahirini tespitte zorlandığımız kâinatta, Allah Teâlâ âlem içinde âlem, vilayet içinde vilayet yaratılmıştır. Kâinatı büyük bir memleket olarak düşünürsek, kâinatta bulunan büyük küçük ne varsa hepsi de birer vilayet hükmündedir. Dünya ve yıldızların her biri bu vilayetlerden biridir. Şu dünya ve yıldızların her birinde gördüğümüz muhteşem saltanat, hiçbir haksızlığın görülmediği mükemmel adalet, herkese eşit şekilde gösterilen şefkat, bu sayısız vilayetlerin ve bu sayısız vilayetlerde yaşayan sakinlerin, mükemmel idare edilmesi, bize; her şeye muktedir olan valiler valisi, hâkimler hâkimi olan, Cenabı-ı Hakk'ı bildirir ve O'nu tanıttırır.

Cenabı-ı Hakk insanı halife olarak yaratmıştır. Halife olarak yaratılan insanda, bu vilayetlerden biridir. Çünkü insan kâinatın küçültülmüş bir misalidir. İnsan vücudu, kâinatta bulunan bütün âlemlerden oluşmuştur. İnsanın iradesi dışında, vücudunda gelişen bir sürü icraatlar bulunmaktadır. Bunların farkında dahi olmuyoruz. Bir lokma yiyeceği kaşıkla ağzımıza götürüyoruz, daha sonrasına

karışmıyoruz. Vücudun neresinde ihtiyaç varsa oraya sevk ediliyor. Bu işleri ve sevkiyatı biz yapmağa çalışsak, becerip üstesinden gelemeyiz, hayat çekilmez olur, zaten beceremeyiz vücudu da iflas ettiririz. Farkında dahi olmadığımız bu icraat ve mükemmel idare, hâkimler hâkimi Cenabı-ı Hakk'ın mükemmel idare ediciliğini ispatlar, kendini bize bildirir ve tanıttırır. Biz dahi, O'nu bilip tanımalıyız, bu kadar hizmete karşı da, Allah Teâlâ'yı, takdir edip ve O'na teşekkür etmeliyiz.

Bir çiftlik sahibi ki; büyük servetlere sahip, çok ta zengin ve pek de maharetli, aynı zamanda sonsuz ilimlere sahiptir. Çiftliklerin gözle ihatası mümkün değil. İçerisinde çok enteresan saraylar bulunmaktadır. Çiftliklerinde çalışanların ve çiftliklerini ziyaret maksadıyla gelen misafirlerin bütün ihtiyaçlarını karşılar, hizmetlerde en ufak bir kusur görülmez, istekleri ne olursa olsun harfiyen anında yerine getirilir.

Böyle mükemmel çiftlikleri bulunan bir çiftlik sahibi, çiftliklerinden birini numune olarak misafirlerine açar. Kurduğu bu çiftliğin bir tarafında; gökyüzüne uzanmış dağlar, sarp kayalar, çok nezih yaylalar, ılgıt ılgıt esen rüzgârlar, suları şeker gibi tatlı pınarlar, şırıl şırıl dökülen şelalelerle dolu. Diğer tarafta ise; uçsuz bucaksız ovalar, kıvrım kıvrım akan ırmaklar, dalga dalga dalgalanan denizler, çarşaf gibi uzanmış göller, balta girmemiş ormanlar, yemyeşil bitkiler, rengârenk çiçekler, sürülerle hayvanlar ve cıvıl cıvıl ötüşen kuşlarla dolu.

Çiftliğinde öyle saraylar var ki; ne eşi görülmüş nede eşine rastlanmış, sarayları çok ihtişamlı, bahçelerin güzelliği dillere destan, her türlü meyve ağaçları ile dolu. Sarayların içi gezmekle bitmez,

mükemmel bir şekilde tasarlanmış, altın gümüş zümrüt yakutlarla tezyin edilmiş, aydınlatma göz kamaştırırcasına loş, yemekleri çok lezzetli ve enfes, suları çok soğuk ve billur gibi, yatakları bir anne kucağı gibi yumuşak ve sıcaktır. Açıkçası böyle bir çiftliği ve sarayları, herkesin gözleriyle görmek istemesi bir tarafa, rüyalarını ve hayallerini süslemesini ister.

Çiftlik sahibi, iste böyle bir çiftliği ziyaret maksadıyla davet edilen misafirlerinin nazarlarına sunar ki; nasıl bir çiftlik sahibi olduğunu, servetin çokluğunu, eserlerinin harikalığını, ilimlerinin sonsuzluğu anlaşılsın. Değilse ne çiftlik sahibi tanınır, nede çiftlik anlaşılır, olsa olsa bilinmeyen gizli bir hazine olurdu.

Yalnız çiftlik sahibi, ziyaret maksadıyla çiftliğe davet edilen misafirlerden bazı isteklerde bulunur. Çiftliği gezerlerken rahatça gezmeleri ve çiftlikten azami derecede istifade etmeleri için, bazı kurallar koyar.

Bu kuralların bazıları şöyle: Misafirlerin çiftlikte hareket etme tarzları, misafirlik suresince birbirlerini rahatsız etmemeleri, yeme içme, gezme giyinme hususlarında dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilir. Çiftlikte sunulan bu kadar hizmet karşısında, bu çiftlik neden kurulmuş, niçin kurulmuş, nasıl kurulmuş suallerinin cevabını göz ile temaşa edip, akıl ile de yoğurup idrak ederek, çiftlik sahibini tanımak, çiftlik sahibinin adı ile hareket etmek, çiftlik sahibini takdir edip, çiftlik sahibine teşekkür etmektir.

Koymuş olduğu bu kuralları ve istekleri, misafirlerin ellerine verdiği kılavuzlarda belirttiği

gibi, rehberler tarafından da duyurulur. Kurallara uyan ve isteklerini yerine getiren misafirlerin hepsine, istisnasız, böyle bir çiftlik verileceğini de vaat ediyor. Çiftlik sahibinin vaadi de tescil edilmiş, bu vaadini hem ellerine verdiği kılavuzlarda belirtiyor hem de rehberler vasıtasıyla müjdelenip bildiriliyor.

Durum böyle iken; ben kural falan tanımam istediğim gibi yer içerim, canım nasıl isterse öyle hareket ederim, çiftlik sahibinin istekleri beni ilgilendirmez. Hem de böyle bir çiftliğin herkese verilmesi imkânsız inanmam diyen bir misafir, çiftlik sahibine hakaret etmiş olmaz mı?

Numune olarak kurulmuş olan bu çiftliği, misafirlerden birisi gözü ile görüp, doyasıya yiyip içip, gününü gün edip, her tarafını gezdikten sonra, benim kimseye verilecek hesabım yok diyebilir mi? Hesap dahi vermem. Zaten hesabın verileceğine de inanmam diyebilir mi? Böyle bir misafirle, bütün kurallara uyup istekleri yerine getiren misafir eşit tutulabilir mi? Eşit tutulursa, bütün kurallara uyup istekleri yerine getiren misafire haksızlık edilmiş olmaz mı? Çiftlikte yiyip içip te, kurallara uymayan ve çiftlik sahibinin istekleri yerine getirmeyen kimse misafir sayılabilir mi? Böyle bir misafire misafir denilebilir mi? Verilen bu kadar nimete karşı nankörlük etmiş olmaz mı? Bu nimete karşı nankörlüğünden dolayı ceza çekmesi gerekmez mi?

Etrafımıza şöyle bir göz gezdirdiğimizde, gözümüzün gördüğü veya göremediği, ama değişik şekillerde varlıklarını bildiğimiz her şey, kanunlar ve kurallar çerçevesinde meydana gelir ve oluşur. Çekirdekten ağaç olur. Ağaç; çiçek açar meyve verir. Meyve ağacından beklenilen meyve vermesidir.

Meyve vermeyen ağaç kesilir ısıtmak için odun yapılır. Kanunlara ve kurallara uyan ve onlara göre hareket eden, istenilen gayeye ulaşmış olur. Gayesine ulaşanında çevresindekilere faydası dokunur. Kimse de faydalı bir şeyin ortadan kaybolmasını istemez. Bundan dolayıdır ki etrafına faydalı olan her şey, neslini devam ettirerek sürdürmüş olur.

Demek ki; kâinatta yaratılan her şey bir gaye için yaratılmıştır. Şayet maksat hâsıl olmuyorsa o şeyin hareketi iptal edilir. Yukarda belirttiğimiz gibi, meyve ağacı meyve vermeyince kesilip odun yapılıp, yakacak olarak kullanıldığı gibi, başka varlıklara dönüştürülür, ya da kendi özelliğini kaybeder.

Güneş; her gün doğar ve batar, yıllık hareketiyle mevsimleri oluşturur. Takvim ve saatlerimizi güneşe göre ayarlarız. Dünyamızı ısıtır ve aydınlatır, daha birçok faydalarından bahsedebiliriz. Güneşin bu kadar hizmetlerine karşılık, herhangi bir ücret ödemiyoruz. Güneş her gün doğup batmazsa, ısıtıp aydınlatmazsa, ücret ödemediğimiz güneşten her hangi bir hesap sorabilir miyiz? Hayır soramayız. Lakin güneşin görevini aksatması veya yapmaması durumunda, diğer varlıklar etkilenir, hareketlerini devam ettiremezler, zaten hayatta sukut eder.

Buradan da anlaşılacağı gibi, kâinatta hiçbir şey kendi isteği doğrultusunda istediği gibi hareket edemez. Dilediği gibi hareket etmeye de hakkı yoktur. Kâinatta bulunan bütün varlıkların belirlenmiş görevleri vardır. Belirli kanunlar ve kurallar çerçevesinde hareket ederler, belirli kanunlar ve kurallar çerçevesinde hareket etmeyenden de hesap sorulur, muhakkak gerekli

ceza verilir. Başkaları rahatsız ettirilmez, kimsenin hakkı kimsede kalmaz. Adalet terazisi devreye girer.

Bir sultan düşünün ki; haddi hesabı belli olmayan çok geniş bir mülke sahip, mülkünde sayısız hazineleri mevcut, hazineleri pek kıymetli mücevherlerle dolu, bilinen hazineleri olduğu gibi, bilinmeyen de birçok hazineleri bulunmaktadır. Bilmediği meslek yok, ne kadar meslek varsa hepsini bilir ve en güzel şekilde icra eder, bütün ilimler hakkında bilgi sahibidir.

Bir hikmete binaen, bu kadar imkân ve ilimlere sahip olan bir sultan, kendi eserlerini ve hünerlerini, her cemal ve kemal sahibi gibi, hem görmek hem de göstermek ister. İşte böyle bir sultan, herkesi hayretler içerisinde bırakacak bir memleket kurar. Bu memlekette en küçük ne kusur görünür nede sıkıntı yaşanır. Memleketin de çok güzel şehirler kurar. Şehirlerin içerisine, çok yüksek ve pek geniş harikulade muhteşem saraylar yapar. Sarayların içerisine çok harika odalar yerleştirir. Sarayları ve odalarını en güzel ziynetlerle süsler. Ne kadar meslek ve sanat dalı varsa, hepsini eserler yaparak icra eder. Eserlerini yaparken en ince teferruatına kadar düşünerek ilim ve hikmetini yansıtır. Eserlerini de bu saraylarda sergiler. Saraylar ve odaların müzeyyenat ve mefruşatı bittikten sonra, ziyaretçiler için yiyecek ve içeceklerin en leziz olanları ile doldurur. Her bir ziyaretçinin şanına layık çok güzel sofralarla donatır.

Daha sonra bu sultan, numune olarak sayısız saraylardan bir tanesini seçer, mülkünde yaşayan ahalinin ziyaretine açar. Ziyaret eden ahalinin gözüyle saltanatındaki haşmet, servetindeki şaşaa, eserlerindeki güzellik ve eşi benzeri bulunmayan

marifetlerini, cemal ve kemalini görsünler ister. Ama bu sultan; cemal ve kemalini iki şekilde müşahede etmek ister. Birincisi: Bizzat kendi yaptığı eserleri, en ince teferruatına kadar inceleyerek kusursuz olduğunu görüp müşahede etmektir. İkincisi: Harika sanat eserleri ile doldurulmuş bulunan bu muhteşem saray ve bu güzel sarayın haşmetli sultanının tanınması, tanındıktan sonra cömertliği ve merhametinin enginliğinin bilinerek müşahede edilmesidir.

İşte bu sultan; maksadın hâsıl olması için saray gezisi tertip eder. Saray gezisi yapılırken, ziyaretçilerin başlarına rehberler verir ve rehberler vasıtasıyla sarayın hikmetleri bilinsin, müştemilat, mefruşat, tezyinat ve tenviratın manaları anlaşılsın. Ta ki; sarayı sanatlarla süsleyip bezeyen sanatkârını, sarayın rumuzlarını, sarayın içindeki essiz eserlerin neler anlatmak istediklerini, derunundaki manzum murassalar ve mevzun nakış nedir? Hangi yönleriyle saray sahibinin kemalâtına ve hünerlerine işaret ettiklerini, o saraya girenlere tarif etsin. Saraya giriş usulleri ve gezi kurallarını bildirip, o göremedikleri saray sahibi sultanın huzuruna çıkabilmeleri için, kabul edeceği ve razı olacağı hareketleri tarif etsin. Rehberler olmasa ziyaretçiler saraya nasıl girip nasıl çıkacaklarını bilemez, bilinçsizce gezilen saraydan şuursuzca bakılan eserlerden bir şey öğrenilmez, zaten maksatta hâsıl olmaz. Ziyaretçiler de geziden tat almaz, saray sahibini dahi tanımak istemezler. İşte saray sahibi ve eserlerinin tanınabilmesi için muhakkak ki rehberlere ihtiyaç vardır.

İşte saray sahibinin de hem kendini hem de saraylarını tarif eden bir baş rehberi bulunmaktadır. Bu baş rehberinde her bir dairede yardım eden

yardımcı rehberleri mevcuttur. Bu baş rehber, sultanın emriyle hareket eder ve sultanın en sevdiği habibidir. Nasıl güneş ışıksız olamayacağı gibi, sultana da böyle bir baş rehber güneşin ışığı derecesinde gereklidir. Nasıl güneşin ışık vermemesi düşünülemez. Sultanlık makamının da, baş rehber göndermeden kendisini tanıttırması düşünülemez.

Mülkün sahibi sultan, mülkündeki sarayların kuruluş gayesi nedir? Mülkünde bulunan mevcudatın, nereden geldin? Nereye gideceksin? Ne olacaksın? Suallerin cevabını, baş rehberine bildiriyor. Baş rehber de sultanın bildirdiklerini, bütün ahaliye iki madde olarak tebliğ ediyor ve diyor ki:

“Birincisi: Şu mülkün sahibi sultan, şu memleketi ve şu çiftlikleri kurmasıyla ve bu sarayı yapmasıyla kendini bize tanıtmak istiyor. Biz dahi onu tanımalıyız. Hem bütün şu gördüğümüz sanat eserleri üstündeki müzeyyenat ve üzerlerine birer hususi mühür, birer taklit edilmez imza koymakla, her şeyin kendine mahsus olduğunu ve kendi kudretinin eseri olduğunu ve kendisinin tek ve benzersiz olduğunu bize göstermek istiyor. Biz dahi; O’nun tek ve benzersiz olduğunu tanıyıp kabul etmeliyiz.

İkincisi: Şu gördüğümüz sanat, tezyinat, ihsanat, muhabbet, hikmet, adalet, inayet, rahmet, verilen nimet ve ikramlarla sultan bize muhabbetini bildiriyor. Şefkat ve merhametini göstererek kendini sevdirmek istiyor. Biz de: O’nun sanatını takdir edip, yapmış olduğu işleri beğenip, şükür ile hürmet gösterip, teşekkür ederek kendimizi O’na sevdirmeliyiz” dedi.

Bu tebligattan sonra, sarayı gezen ziyaretçiler iki gruba ayrıldılar.

Birinci grup: Memleketin ve mülkün sahibi olan sultanı tanımış. Akılları başlarında, kalplerinin ve vicdanlarının seslerine kulak verdikleri için, o sarayın içerisindeki hayret verici ve şaşırtıcı şeylere baktıkları zaman dediler. Bunda büyük bir sır var. Hem de anladılar ki, bunlar boşu boşuna gayesiz değil, burası adi bir oyuncakta değil, onun için merak ettiler. Acaba bu işin sırrı nedir? Bu işin içinde ne sır var? Deyip düşünürken, birden o maarif baş rehberin beyan ettiği nutkunu ve tebligatını hatırladılar. Anladılar ki bütün sırların anahtarı ondadır, ona yönelerek gittiler ve dediler.

“Ey baş rehberimiz, böyle bir muhteşem memleketin senin gibi sadık, işleri en ince ayrıntılarına kadar bilip araştıran bir tarif ediciye ihtiyaç vardır. Sultanımız sana ne bildirmişse bize de bildiriniz. Baş rehber evvelki zikri geçen nutukları tekrar onlara okudu. Bunlar da sultanın rızası doğrultusunda hareket ettiler.

Onların bu edepli muamele ve vaziyetleri, o sultanın hoşuna gittiğinden, onları hususi ve güzellikleri dillere destan ebedi olarak kalınacak, kavganın gürültünün olmadığı, hiçbir sıkıntının yaşanmadığı, ne istiyorsan anında yerine getirildiği, bir saadet diyarı olan başka bir sarayına davet ederek ihsanda bulunmak istediğini beyan etti. Gezdikleri bu saray, belki; sultanın davet ettiği saray karşısında bir numune olabilir.”

İkinci gurup ise; akılları bozulmuş, kalplerinin ve vicdanlarının seslerini dinlemediklerinden, saraya girdikleri vakit nefislerinin kötü isteklerine mağlup

olup, lezzetli yiyeceklerden başka hiçbir şeye iltifat etmediler. O bütün güzelliklere gözlerini kapadılar. Baş rehberin irşatlarına ve yardımcılarının ikazlarına karşı kulaklarını tıkadılar. Hayvan gibi yiyip içip, hayvan gibi yatıp kalktılar.

Yenilip içilmesi zararlı ve aynı zamanda yasaklanmış olan, yiyecek içeceklerden yiyip içtiler. Sarhoş olup öyle bağırdılar ki; misafirleri çok rahatsız ettiler. Sultanın kurallarını hiçe sayarak, edepsizce hareketlerde bulundular. Sultanın askerleri de onları yakalayıp, yaptıkları edepsizliğin cezası olarak hapse attılar.

“İşte bu iki gurubun durumlarından anlaşılıyor ki; sultan, bu memleketi iki maksat için kurmuştur.

Birinci maksat: Şu gördüğümüz ve nutkunu işittiğimiz baş rehberin varlığıdır. Çünkü o olmazsa bütün maksatlar boşuna olur. Anlaşılmaz bir kitabın açıklayanı olmazsa, manasız bir kâğıt yığınından ibaret olur. Demek ki, baş rehberin varlığı bu memleketin kurulmasına sebeptir. Eğer baş rehber olmasaydı, sultan şu memleketi kurmazdı.

İkinci maksat: Ziyaretçilerin baş rehberin sözünü dinleyip kabul edip, gereğini yapmalarıdır. Diyebiliriz ki; ziyaretçilerin baş rehberin sözünü dinlemeyip kabul etmez, gereğini yapmazlarsa, sultan bu memleketi değiştirip başka bir şekle sokacaktır.” [2]

İnsan vücudu; çeşitli duyu ve duygularla donatılmış, akıl ve irade sahibi bir varlıktır. İnsan bu duyu ve duygularını çalışarak elde etmiş değildir. Çalışarak elde etmediği bu duyu ve duygular boşuna

[2] Bediüzzaman, Sözler, On Birinci Söz, s-178.

da verilmemiştir. Bu duyu ve duyguların veriliş gayesi, insan hem kendini tanıyacak, hem de kâinattaki varlıkları gözlemleyerek bütün varlıkları yoktan var eden, yüce kudret sahibi Allah'ı tanımaktır.

Esasında kitabın başında da bahsettiğimiz gibi, Allah'ı tanımak çok kolaydır. Önümüzdeki perdeleri aralayıp perdenin arkasındaki hakikatleri; indirilen kitaplar, gönderilen resuller ve kâinat kitabı Allah'ı bize tanıtır.

Allah Teâla; bahar mevsimi gelince yeryüzünü bir cennet bahçesine dönüştürüyor. Bütün ağaçlara en güzel elbiselerini giydirerek, çiçek ve yapraklarla süslüyor. İkram eli hükmünde olan dallarıyla çeşit çeşit, renk renk ve küçük büyük en leziz meyveleri bize takdim ederek, kerem ve rahmetini bize gösteriyor.

Ağaçlar ve bitkiler teşekkül ederken, tohumlar ve kökler arasındaki farklar ayırt edilmez bir halde iken, tohumlar ve kökler çok karışık oldukları halde, hiç şaşırmayarak, kendi asli şeklinde sümbüllenmeleri ve vücutlarını ayrıştırmak, vücutlarına lazım olan gıdaları, hassas bir ölçüde zamanında yetiştirmek, her şeye kadir olan Allah'ın varlığını ve birliğini gösterir.

Yeryüzünde binlerce muhtelif taifeden ibaret olan bütün hayvanlar, ağaçlar ve bitkilerin erzakları, suretleri, silahları, giyecekleri, talimleri, terbiyeleri, tesisatları ayrı ayrı olmasına rağmen hassas bir ölçüde mükemmel bir intizamla hiçbir şey unutulmayarak, hiçbirini şaşırmayarak belirtilen surette tedbir ve terbiye etmek, tek ve bir olan Allah'ı gösterir.

Gökleri direksiz durduran, dünyayı uzayda bir gemi gibi hareket ettiren, dağları o geminin omurgası ve direkleri yapan, toprak, su ve havanın meskeni yaparak insanları denizin istilasından, şiddetli rüzgârın etkisinden muhafaza etmesi Allah'ı gösterir.

Gece ve gündüzü, kışı ve yazı, dünya ve ahireti bir kitabın sahifeleri gibi kolaylıkla çevirip değiştirmesi, her şeye kadir olan Allah'ı gösterir. Annelerin fışkı ile kan arasından, içenlerin boğazından kolayca geçen şifalı halis bir gıda olan sütün verilmesi, Rezzak-ı Zülcelâl'i gösterir.

Güneşi ısı ve ışık kaynağı, ayı ise bir nur yapan yılların sayısını ve vakitlerin hesabını bilmemiz için aya birtakım yörüngeler takdir etmesi Allah'ı gösterir.

Kâinattaki bütün varlıkları hikmetli ve sanatlı bir şekilde yaratması ve her bir varlığa da yaratılış gayelerine ulaşmaları için muhtaç oldukları şeyleri vermesi, terbiye etmesi, idare ve egemenliği altında bulundurması, Allah'ı gösterir.

Yeryüzündeki canlıların hayatlarını idame ettirmeleri için, lazım olan ihtiyaçlarını karşılıyor. Yiyecekleri güneşe pişirttiriyor, kamere takvimcilik yaptırıyor. Güneş, hava, su ve toprağı canlıların imdadına koşturuyor. Ağaçları, bitkileri insanların ve hayvanların imdadına, hayvanları da insanların imdadına koşturuyor.

Bedendeki azaları birbirinin yardımına koşturup (göz, kulak, ağız, burun, dil, el, ayak birbirini destekler), gıda zerrelerini beden hücrelerinin yardımına koşturuyor. Bu yardımlaşma kanunlarını yaratan, onlara bu yardımlaşma ilmini veren

cömertçe ikram eden, şefkat gösteren, birbirinin ihtiyacını bilip ihtiyacını karşılatan, birbirini takviye ettiren, elbette tartışmasız Allah'tır.

Allah'ın tek olması, kimseye muhtaç olmaması, her şeyin Allah'a muhtaç olması Allah'ı gösterir. Her şeyin mutlaka bilgisi dâhilinde ve her şeye kadir olması, rahmet sahibi olduğu gibi, rahmetiyle her şeyi kuşatması Allah'ı gösterir.

Bütün varlıkları yoktan var etmesi, lütuf ihsan ve cömertliğinde sınırsız olması, bu varlıkların hepsinin kendisine hizmetkâr olması, Allah'ı gösterir.

KUR'AN'I KERİM'İN ALLAH'I BİZE TANITMASI

İhlâs suresinde Allah (c.c)'hü şöyle buyurmaktadır. "De ki: O Allah, Ehad'dir (birdir)! Allah, Samed'dir (her şey her yönüyle O'na muhtaç olduğu hâlde, O; hiçbir şeye muhtaç olmayandır)!

Allah, Doğurmamıştır ve doğrulmamıştır! Ve O'na hiçbir şey denk olmamıştır!" (İhlâs, 112/1-4).

Bakara suresindeki; ayet el-kürsüde de şöyle buyuruyor.

"Allah'tan başka hiç bir ilah yoktur. O, daima yasayan, daima duran, bütün varlıkları ayakta tutandır. O'nu ne gaflet basar, ne de uyur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nun dur. O'nun izni olmadan huzurunda şefaat etmek kimin haddine!

Onların önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O'nun dilediği kadarından başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun hükümdarlığı, bütün gökleri ve yeri kucaklamıştır. Her ikisini görüp gözetmek, ona bir ağırlık da

vermez. O, çok ulu ve çok büyüktür.” (Bakara, 2/255).

“O, öyle Allah'tır ki, O'ndan başka ilah yoktur. Görülmeyeni de, görüleni de bilir. O, rahman ve rahimdir.” (Haşir, 59/22).

“Allah’tan başka hiç bir ilah yoktur. Sizi, hakkında hiç şüphe olmayan kıyamet gününde bir araya toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?” (Nisa, 4/87).

“O Rahman, Arş’a hâkim oldu. Bütün göklerdekiler, yerdekiler, bunların arasındakiler ve bütün yerin dibindekiler hep O’nundur.

Sen bu sözü ilan edeceksen de; O, hem gizliyi, hem daha gizlisini bilir. Allah, O’ndan başka hiçbir ilah yoktur. En güzel isimler, hep O’nun dur.” (Tâhâ, 20/5-8).

Al-i İmran suresinde “Allah kendisinden başka ilah olmadığına şahittir. Bütün melekler ve ilim ululları da adaleti yerine getirerek şahittirler.

O’ndan başka ilah yoktur; O güçlüdür, hikmet sahibidir,” buyuruyor.” (Al-i İmran, 3/18).

Hadîd, suresinde de şöyle buyuruyor:

“Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah’ı tesbih etmektedir. O öyle güçlüdür, öyle hikmet sahibidir. Göklerin ve yerin mülkü O’nun dur. Hem diriltir, hem öldürür, hem O her şeye gücü yetendir.

O, evvelde, ahirde, zahirde ve batında vardır. Hem O her şeyi bilendir!” (Hadîd, 57/1-3).

Kur’an’ı Kerim’de geçen ayetlerden bir kısmını zikrettik, daha bu ayetler gibi Kur’an’ı Kerim’de geçen birçok ayetler, bize Allah’ı tanıtmaktadır.

PEYGAMBERLERE VERİLEN MUCİZELERİYLE ALLAH'I TANIMAK

Mucize ne demektir? Peygamberler tarafından mucizelerin gösterilmesine neden ihtiyaç duyulmuş? Bu hususta kısa bir bilgi vermeye çalışalım.

Mucize: Peygamberlerin; insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Allah'ın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü durumlardır. Mucize; daha çok inanmayanların Allah'ı tanımaları ve peygamberlik davasının ispatı içindir. İnanmayanları inanmaya mecbur etmek için değildir. İnanmayanlar mecbur bırakılırsa imtihan sırrına ters olur. Çünkü imtihan; akla kapı açar ve ihtiyarı insanın elinden almaz.

Genellikle mucizeler bir topluluğa ya da şahıslara gösterilmiştir. Eğer Cenab-ı Hakk; mucizeleri bütün âleme gösterecek olsa, o zaman peygamberlik davasına delil olmazdı. Herkesin göreceği şekilde gökte açık bir şekilde "la ilahe illallah" yazılı olsa, açık bir şekilde mucize olurdu; bu sefer akıl mecburi olarak kabul ederdi.

İnsanın iradesi elinden alındığı için, ister istemez peygamberliği tasdik ederdi. İyilerle kötüler bir seviyede kalıp, imtihan sırrı ortadan kalkardı. Bunlardan dolayı genellikle mucizeler sıkıntılı anlarda, küçük bir topluluk huzurunda gösterilmiştir. Mucizelere bu açılardan bakılmalıdır.

PEYGAMBERİMİZİN GÖSTERDİĞİ MUCİZELERLE ALLAH'I TANITMAK

ŞAKK-I KAMER MUCİZESİ

Şakk-ı kamer mucizesi, peygamber efendimizin peygamberlikle vazifeli kılındıktan sekiz sene sonra

boykot yıllarında vuku bulmuştur. Allah’ın resulü; Hazret-i Ali, Huzeyfe İbn-i Yemân, Abdullah İbn-i Mes'ud, Cübeyr ibn-i Mut 'im ve Abdullah İbn-i Ömer gibi sahabelerle sohbet ediyordu. Müşriklerin ileri gelenleri bir araya toplanmışlardı. Allah Resulünden, peygamberliğini ispatlayacak bir mucize istemeye karar verdiler. Hep birlikte Allah Resulünden bulunduğu yere geldiler ve Allah’ın Resulü olduğunu ispatlayacak bir mucize göstermesini istediler.

Gökyüzünün açık olduğu bir gece idi; Allah resulü dua etmeye başladı, bir anda ay ikiye bölünerek bir parçası Ebû Kubeys dağı tarafında, diğer parçası Kuaykıân dağı tarafında gördüler. Peygamber efendimiz etrafındakilere "şahit olun, şahit olun" diye tekrarladı. Müşrikler bu mucizeyi apaçık görmelerine rağmen yine kabullenmekten kaçındılar. Bu bir sihirdir! Bizi büyüledi, ama herkesi büyüleyemez! Diyerek, sabahı bekleyelim etraftan gelecek olan kervanlara soralım dediler.

Bunun üzerine, Mekke dışından gelen kervanlara, böyle bir hâdiseyi görüp görmediklerini sordular. Onlar da ayın ikiye bölünmüş olduğunu gördüklerini söylediler. Bu mucizeyi birçok kişinin tasdiklemesine rağmen, müşrikler yine de ne büyük bir sihirbaz! Deyip geçiştirdiler.

Bu hâdisenin ardından şu âyet-i kerime nazil oldu:

“Kıyamet yaklaştı ve Ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler, hemen yüz çevirirler ve: Eskiden beri devam edegelen bir büyüdür. Derler.” (Kamer, 54/1-2).

Şakk-ı kamer mucizesini esasında müşrikler de inkâr edememişler. Eğer etraftan gelecek kervan ve

kafileler görmüşlerse hakikattir demelerine rağmen, yine müşrikler "sihirdir" yâda "bize sihir gösterdi" demişlerdir. Sabah olunca Yemen ve başka taraflardan gelen kafilelere sorduklarında, böyle bir hâdiseyi gördüklerini söylemişlerdir. Kafilelerin böyle bir hadiseyi gördüklerini söylemelerine rağmen, yine müşrikler peygamber efendimiz hakkında (hâşâ) "Yetim-i Ebu Talip'in sihri semaya da tesir etti" demişlerdir.

İşte; peygamber efendimiz (s.a.v)'in parmağıyla işaret ederek ayın ikiye bölünme mucizesi, yani: "Kıyamet yaklaştı, ay yarıldı!" (Kamer, 54/1) ayeti, hem peygamber efendimizin peygamberliğini, hem de Allah'ı tanıtmaktadır.

Mİ'RAC MUCİZESİ

Hicretten bir buçuk sene önce, Recep ayının yirmi yedinci gecesiydi. Bu gecede peygamber efendimizin büyük mucizelerinden biri olan İsrâ mucizesi vuku bulmuştur.

Cenâb-ı Hakk; peygamber efendimize nasip ettiği bu mucizeyi, Kur'an-ı Kerim şöyle haber veriyor. "Ayetlerimizden bir kısmını ona göstermek için kulunu bir gece Mescid-i Haramdan alıp, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya seyahat ettiren Allah, her türlü noksandan münezzehtir. Şüphesiz ki O her şeyi hakkıyla işiten, her şeyi hakkıyla görendir." (İsra, 17/1). Buyuruyor.

İsra ve Miraç mucizesi, zaman ve zemin kayıtlarının dışında mülk ve melekûta dair sırlarla dolu, peygamber efendimizin muazzam bir mucizesi olduğundan, müteaddit tariklerle sahabeler tarafından peygamberimiz (s.a.v) den nakledilmiştir.

Rivayetlere göre: “Resul-i Kibriya Efendimiz, bir gece Kâbe-i Muazzama 'nın Hatim kısmında yatarken, Cebrail (a.s) gelip göğsünü yardı. Kalbini zemzem suyu ile yıkadıktan sonra içine hikmet doldurup eski haline koydu. Sonra beyaz bir binit (Burak) getirildi. Peygamber efendimiz ona bindirildi. Cebrail (a.s)’ın refakat etmesiyle yol aldılar. Burak; adımını gözün erişebileceği yerin ilerisine atıyordu. Resul-i Ekrem Efendimiz, Cebrail (a.s) ile birlikte Beyt-i Makdis'e vardı. Orada, bütün peygamberlerin toplanmış olduğunu gördü. Onlara imam oldu ve birlikte namaz kıldı.

Oradan da, gökyüzündeki harika icraat ve Cenâb-ı Hakk’ın kudretine delalet eden âyet ve alâmetlerin birer birer gösterilmesi için, semâvâta çıkarıldı. Sema tabakalarında bulunan bütün peygamberlerle görüştürüldü. Oradan da "imkân ve vücub ortasında Kab-ı Kavseyn ile işaret olunan" makama çıktı. Kendilerine birçok acib ve garip şeyler temaşa ettirildi. Bilemeyeceğimiz ve anlayamayacağımız bir şekilde mekândan münezzeh olan Cenâb-ı Hakk’ın bizzat kelamını işitti ve Cemal-i Pâkini müşahede etti. Aynı gece hane-i saadetine geldi.” [3]

Ayet-i kerime ve hadisi şeriflerin işaretiyle miraç: Nasıl keşfedilmemiş bir kıtanın varlığı kitaplarda yazılı olsa, yine de insanlar acaba doğru mu? Derler. Ama bu kıtayı birisi gözü ile görüp var olduğunu söylerse herkes varlığını kabul eder. Öylede; Peygamber efendimiz bedeniyle bir gecede Mescid-i Haramdan alınıp, Mescid-i Aksâ'ya, oradan göklere çıkarılıyor, oraların oturanlarıyla

[3] Müslim, Es-sahih; c-1, s-102.

görüştürülüyor. İman hakikatlarını göz ile görerek, yani; melaikeyi, Cennet'i, ahireti, hatta Zât-ı Zülcelal'i göz ile müşahede ederek, aynı gece evine geri döndürülüyor.

İşte bu miraç ile cin ve inse ezelî ve ebedî bir hediye getirmiş, cin ve inse de sonsuz sevinç ve şevk vermiştir.

Peygamber efendimizin Mescid-i Haramdan alınıp, Mescidi Aksaya bir gecede götürülüp getirilmesi o dönemdeki şartlar göz önüne alınıp düşünülürse, Peygamber efendimize böyle bir mucizenin verilmesi, bize Allah'ı tanıtmaktadır.

ALLAH'IN BİN MELEK İLE YARDIM ETMESİ

İbn-i Abbas (r.a)'dan rivayetle şöyle demiştir: Peygamber efendimiz (s.a.v), Mekke'den çıkarıldığında Hz. Ebubekir (r.a) hitap ederek: "Ebubekir; Peygamberlerini Mekke'den çıkardılar. Biz Allah içiniz ve muhakkak Allah'a döneceğiz. Şüphesiz onlar helak olacaklardır" demiştir.

Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Kendilerine savaş açılan kimselere (kâfirlere karşı koymak için) izin verildi. Çünkü onlar zulme uğradılar. Şüphesiz Allah onları zafere ulaştırmaya kadirdir" (Hac, 22/39) ayetini indirdi. Hz. Ebubekir (r.a): "Müşriklerle aramızda savaş olacağını bildim" [4] demiştir.

İbn-i Abbas (r.a)'dan rivayetle, "bana Ömer anlattı: Bedir günü olunca, Peygamber (s.a.v), müşriklerin bin kişi, kendilerinin ise sadece üç yüz on dokuz kişi olduğunu gördü. Peygamber (s.a.v) bunun üzerine kıbleye karşı dönüp ellerini kaldırdı ve Rabbine şöyle yalvardı: "Allah'ım bana vadettiğini

[4] Tirmizî; Tefsir el-Kur'an. Sure-22, Hadis Nö: 3171.

yerine getir! Allah’ım! Bana vadettiğini ver! Allah’ım! Şayet Müslüman ehlinden olan su cemaati helak edersen, yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmaz”

Ellerini kıbleye karşı uzatarak o kadar çok Rabbine niyaz etti ki, nihayet cübbesi omuzlarından düştü. Hemen Ebubekir gelip cübbesini aldı ve onun omuzlarına koydu ve şöyle demekten kendini alamadı: “Ey Allah'ın Nebisi! Allah'a yalvarışın yeter. Kendini bu kadar hırpalama! Allah sana verdiği sözünü yerine getirecektir. Üzülme, müsterih ol!” Bunu müteakip Allah hemen şu ayeti kerimeyi inzal buyurdu: Hani Rabbinizin yardımına sığınıyordunuz da, O; “Ben size birbiri peşinden bin melekle yardım edeceğim.” (Enfâl, 8/9). Demişti. Böylece Allah ona melekler göndererek yardım etti.

İbn-i Abbas devam ederek der ki: Yetmiş kadar esir ele geçince, Peygamber (s.a.v); Ebubekir ve Ömer'le esirler hakkında istişare edip: “Bunlar hakkında görüşünüz nedir?” diye sordu.

Ebubekir şu görüşü ileri sürdü: “Ey Allah'ın Resulü! Bunlar amcaoğulları ve akrabadırlar. Fidye karşılığında bunları bırakalım, alacağımız fidyeyi İslâm'ı güçlendirmek için kullanırız. Belki Allah onları İslâm'a hidayet eder.”

Ömer'e dönerek: “Ey Hattâb’ın oğlu! Sen de görüşünü açıkla!” Şöyle cevap verdi: “Hayır, vallahi ey Allah'ın Resulü! Benim görüşüm şudur: Onların boyunlarını vuralım, Ali'ye Ukayl'ın boynunu vurdur, ben de falanın boynunu vurayım (neseben Ömer'e yakın olan bir adamın ismini söyledi). Çünkü bunlar küfrün liderleri ve eşrafıdırlar.”

Allah Resulü (s.a.v), Ebubekir’in görüşünü kabul elti. Benim görüşümü ise reddetti. Ertesi sabah geldiğimde Peygamber (s.a.v) ile Ebubekir'i ağlarken gördüm. Hemen sordum: “Ey Allah'ın Resulü! Sen ve arkadaşın neden ağlıyorsunuz? Eğer ağlanacak bir şey varsa ben de ağlayayım.”

Şöyle buyurdu: “Senin arkadaşlarının bana teklif ettikleri fidye meselesi için ağlıyorum. Gerçekten onların azapları bana şu ağaçtan daha yakın arz olundu.” Bu sırada yakındaki bir ağaca işaret etmiş: Bunun üzerine Allah şu ayeti inzal buyurdu:

“Yeryüzünde savaşırken düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz. Geçici dünya malını istiyorsunuz, oysa Allah ahireti ister. Allah Aziz’dir, Hâkim'dir. Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azap erişirdi. Elde ettiğiniz ganimetlerden temiz ve helâl olarak yiyin. Allah'tan sakının. Doğrusu Allah bağışlar, merhamet eder.” (Enfâl, 8/67-69). Böylece Allah, ganimeti onlara helâl kılmış oldu. [5]

Ayette ve bu hadis-i şerifte dikkati çeken meleklerin yardımıdır. Tefsir ve siyer âlimleri, Allah Teâlâ'nın, Bedir günü melekleri indirdiği ve meleklerin kâfirlerle savaştığı hususunda icma etmişlerdir. Bazı hadis-i şeriflere de göz atacak olursak meleklerin yardımını daha iyi anlayabiliriz.

İbn Abbas (r.a)'dan: Peygamber (s.a.v), Bedir günü, şöyle hitap buyurdu: “İşte Cibril; üzerinde

[5] Buhârî; Es-sahih, Hadis Nö. 6457; Müslim; Es-sahih, Cihad, s-58.

harp teçhizatını kuşanmış olarak atının başını tutmuş.” [6]

Yine İbn Abbas (r.a)’ın bildirdiğine göre; "O gün (Bedir günü), Müslümanlardan bir zat, önündeki müşriklerden bir adamın arkasından koşarken, onun üzerinde birdenbire bir kırbaç darbesi işitti ve bir süvarinin de: 'İlerle ey Hayzum!' diye seslendiğini işitti. Bir de önündeki müşrike bakınca, onun boylu boyunca yere serilmiş burnunun berelenmiş, yüzü kırbacın vurulduğu şekilde yaralanmış olduğunu gördü! Ensari gelip hadiseyi Resûlullah (a.s)’a anlattı. Resûlullah (a.s): Doğru söyledin! Bu üçüncü semadan gelen meleklerdir [7] buyurdu.

Ebû Dâvûd el-Mâzinî şöyle der: “Bedir gününde, müşriklerden bir adamı vurup öldüreyim diye takip ettim. Kılıcım daha ona dokunmadan başının yere düştüğünü gördüm! Anladım ki onu benden başkası (yani bir melek) öldürdü!” [8]

Sehl b. Huneyf de: “Bedir gününde, herhangi birimiz bir müşrikin başına kılıcımızı vuracağımız zaman, kılıcımız daha onun başına erişmeden, başının bedeninden yere düştüğünü görüyorduk!” [9] Demiştir.

İslâm mücahitlerine yardıma gelen melekleri, kaçan ve esir edilen müşriklerde anlatmışlardır. Müşrikler safındaki Süheyl b. Amr da: “Bedir günü, gökle yer arasında alaca atlar üzerinde ak benizli ve

---

[6] Buhârî; Es-sahih, Hadis No: 6459.

[7] Müslim; Es-sahih, c-3, s-1384.

[8] Taberi; Tefsir’ut-Taberi, c-3, s-423; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c-5, s-450.

[9] Taberi; Tarihu'l-Ümem ve'l Mulûk, c-2, s-283; Hâkim; Müstedrek, c-3, s-409.

sarıklı adamlar gördüm ki, onlar bizleri öldürüyorlar ve esir ediyorlardı!” [10] Demiştir.

Yine müşriklerden Sâib b. Ebî Hubeyş: “Vallahi, beni halktan hiç kimse esir etmedi!” deyince, kendisine: “Öyleyse seni kim esir etti?” diye sorulmuştu.

Ebî Hubeyş: “Kureyşliler bozguna uğrayınca, ben de onlarla bozguna uğradım. Uzun boylu, ak benizli, gökle yer arasında, kırat üzerinde bir adam yetişip beni bağladı. Abdurrahman b. Avf gelip beni bağlı bulunca, müslümanlara: Bu, kimin esiri diye seslendi. Hiç kimse beni esir ettiğini söylemedi.

Nihayet beni Resûlullah (s.a.v)’e kadar götürdüler. Resûlullah (s.a.v) bana: Ey Ebî Hubeyş! Seni kim esir etti? Diye sordu. Bilmiyorum dedim. Gördüğümü söylemek istemedim. Resûlullah (s.a.v): Seni meleklerden şerefli bir melek esir etti! Dedikten sonra İbn Avf’a dönerek; Ey İbn Avf! Al git esirini!” [11] Buyurdu.

Bedir harbinde müşriklerden yetmiş kişi öldürülmüş olup, yetmişi de esir alınmıştır. Sekizi Muhacir'ler den, altısı Ensar’dan olmak üzere on dört kişi de şehit vermişlerdir. Böylece Allah’ın meleklerle gönderdiği yardımla, müslümanlar Bedir harbinin galibi olmuşlardır.

İşte Peygamber efendimiz (s.a.v)’e Bedir harbinde Allah’ın bin melek ile yardım etme mucizesi, bize Allah’ı tanıtmaktadır.

AZ BİR SU İLE BİR ORDUYA SU SAĞLAMASI

[10] Vâkıdî, Kitabü’l-Megâzî, c-1, s-76.

[11] Vâkıdî, Kitabü’l-Megâzî, c-1, s-79.

Hz. Cabir anlatıyor: Buvat Gazvesinde “Allah Rasulü (s.a.v) sahabelere “abdest almaları için seslenin” diye emir verdi. Fakat sahabeler su olmadığını söylediler. Allah Rasulü: “Bir parça su bulunuz” dedi. Gayet az su getirdik. Sonra, o az su üstüne elini kapadı ve bir şeyler okudu. Ben ne okuduğunu bilmiyorum.

Sonra dedi ki: “Kafilenin büyük su teknesini getir.” Bana su teknesini getirdiler, ben de Allah Rasulü' nün önüne koydum. O da elini içine koydu, parmaklarını açtı. Ben de o az suyu, mübarek eli üzerine döküyordum. Gördüm ki, mübarek parmaklarından çokça su aktı ve su teknesi doldu. Suya muhtaç olanları çağırdım. Hepsi geldiler, o sudan abdest aldılar ve o sudan içtiler. Sonra ben dedim: “Daha kimse kalmadı.” Allah Resulü elini kaldırdı ve o su teknesi ağzına kadar dolu olarak kaldı.” [12]

Peygamberimize Allah tarafından verilen bu apaçık su mucizesi bize Allah’ı tanıtır. Çünkü yalana ittifakı imkânsız olan bir rivayet zinciriyle gelmiştir. Bu mucize gerçekleştiği sırada Hz. Cabir vazifeli olduğu için o aktarmıştır. Diğer sahabeler de itiraz etmemişlerdir.

İbn-i Mes’ud da aynı mucize için diyor ki “Ben gördüm ki, Resul-i Ekrem (a.s)’ın parmaklarından çeşme gibi su akıyor.” Acaba, sahabenin önde gelenlerinden olan Hz. Cabir ve İbn-i Mes’ud gibi sahabelerden oluşan bir cemaat: “Ben gördüm” dedikten sonra, görmemesi mümkün müdür? İşte az

[12] Müslim; Es-sahih, Zühd, s-74. İbn-i Hıbban; Sahih, c-8, s-159.

bir su ile bir orduya yetecek şekilde suyun verilme mucizesi, bize Allah'ı tanıtmaktadır.

DÖRT AVUÇ BUĞDAY VE BİR OĞLAK ETİYLE BİN KİŞİYİ DOYURMASI

Hendek savaşının diğer adı Ahzâb savaşıdır. Medine'de bulunan ve Medine'den sürgün edilen Yahudilerle, Mekke müşrikleri büyük bir güçle, Medine'ye yerleşen müslümanların üzerine yürümüşlerdir. Bu nedenle de bu savaşa kabileler toplanması anlamına gelen Ahzâb ismi verilmiştir.

Yaklaşık 10.000 kişiden oluşan Ahzâb ordusunun hazırlanmakta olduğunu haber alan peygamber efendimiz (s.a.v); ashabını topladı ve müşrik ordusuna karşı nasıl karşı koyulması gerektiğini sordu. Herkes fikrini beyan etti. Hz. Selman-ı Farisi'nin Medine etrafına hendek kazılması fikri benimsendi. Her kabile hendeğin bir bölümünü kazmayı üstlendi.

Medine'de soğuk bir havanın yanı sırada, fakirlikte söz konusu idi. İnsanlar aç olarak hendek kazıyorlardı. Hendek kazısı sırasında Hz. Cabir Peygamber Efendimizin yanına gittiğinde, peygamber efendimizin karnına iki taş bağladığını görünce çok üzülmüştü ve hemen eve gidip hanımına ne yemek yapabileceğini sordu: Hanımı da küçük bir oğlakla, bir avuç buğdayın olduğunu söyler. Hemen oğlağı keser, hanımına da pişirmesini ve buğdaydan da ekmek yapmasını ister.

Hz. Cabir; peygamber efendimizin yanına gider, küçük bir oğlak kestiğini söyler ve kendisini yemeğe davet eder. Bunun üzerine peygamber efendimiz; yüksek sesle seslenerek; "ey hendek ahalisi Cabir bizi yemeğe davet ediyor buyurun gidelim" dedi. Hz.

Cabir şaşırıp kaldı. Peygamber efendimiz Hz. Cabir'e; hanımına söyle et çömleğini ateşten indirmesin ve ağzını da açmasın dedi. Hz. Cabir'de koşarak eve gitti söyleneni yaptı. Hanımı Hz. Cabir'e; etin ne kadar az olduğunu söyledin mi? diye sorunca, Hz. Cabir'de evet söyledim dedi.

Peygamber efendimiz bütün ashabı ile Hz. Cabir'in evine geldiler ve kendisi çömleğin içindeki etten alıp, tek tek ekmeklerin içerisine koydu. Her seferinde de çömleğin ağzını kapattı. Bu şekilde guruplar halindeki yüzlerce insan (bir rivayete göre bin kişi) ekmek içine konan etle doyuncaya kadar yiyip oradan ayrıldılar.

Sahabeler gittikten sonra peygamber efendimiz; Hz. Cabir'in hanımına kalan kısmı hem yemelerini, hem de komşularına dağıtmasını söyledi. Hz Cabir'in hanımı; "her seferinde çömleğe baktığında hiç eksilmemiş olarak duruyordu," [13] demiştir.

İşte Peygamber Efendimizin dört avuç buğday ve bir oğlak etiyle bin kişiyi doyurma mucizesi, bize Allah'ı tanıtmaktadır.

KÜFFAR ORDUSUNA BİR AVUÇ TOPRAK ATMASI

Peygamber efendimiz (s.a.v): Bedir savaşı günü şöyle buyurdu: "İşte Kureyş, gurur ve iftihar ile geldi, Allah'ım bunlar senin resulünü inkâr ediyorlar. Bana verdiğin vaadi senden istiyorum ya Rabbi!" diye dua etti.

İşte bu sırada Cebrail (a.s) geldi, "Bir avuç toprak al, onlara doğru at" dedi. Ne zaman ki, iki

---

[13] Buhari; Es-sahih, Hibe, s-28; Müslim; Es-sahih, Eşribe, s-175.

taraf savaşa tutuştular: Peygamber efendimiz (s.a.v) bir avuç toprak aldı, yüzlerine doğru attı ve "yüzleri kurusun!" buyurdu.

Bunun üzerine düşman saflarında gözüyle meşgul olmayan bir müşrik kalmadı. Bundan sonra bozuldular, mü'minler de enselerine bindi; bir yandan öldürüyorlar, bir yandan da esir alıyorlardı.

İşte peygamber efendimiz (s.a.v)'e; küffar ordusunun gözlerine bir avuç toprak attırarak, onların her birinin gözlerine bu toprağı girdirir ve küffar ordusu kaçıp giderler. [14]

Küffar ordusunun gözlerine bir avuç toprak atarak, onların her birinin gözlerine toprak girerek küffar ordusu kaçıp gitme mucizesi, bize Allah'ı tanıtmaktadır.

DİĞER PEYGAMBERİN GÖSTERDİĞİ MUCİZELERLE ALLAH'I TANIMAK

HZ. MUSA MUCİZESİ

Hem hatırlayın ki, bir zaman sizi firavunun ailesinden kurtardık. Size azabın en kötüsünü reva görüyor, oğullarınızı boğazlıyor ve kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. Ve bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı. Ve bir vakit sizin için denizi yardık, sizi kurtardık da firavunun adamlarını boğuverdik, sizler de bakıp duruyordunuz." (Bakara; 2/49-50).

İşte, Musa (a.s)'ın ordusuyla birlikte, firavunun elinden kurtarıp, firavun ve ordusunun denizde boğulması mucizesi, bize Allah'ı tanıtmaktadır.

---

[14] Heysemi; Mecmeu'z-Zevaid, c-6, s-84.

“O sağ elindeki de ne, ey Musa? Musa: O benim asam, üzerine dayanırım ve onunla davarlarıma yaprak çırparım; benim daha başka ihtiyaçlarımı da görür dedi. Bırak onu, ey Musa!" diye buyurdu. Bıraktı onu, bir de ne görsün, o bir yılan olmuş koşuyor! Allah: “Tut onu ve korkma, Biz onu önceki haline döndüreceğiz” buyurdu. Bir de elini koynuna sok ki, diğer bir mucize olarak kusursuz bembeyaz çıksın! Ta ki sana en büyük mucizelerimizden bir kısmını gösterelim.”

Firavuna git, çünkü o pek azıttı. Musa dedi: "Ey Rabbim, benim göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır bana, dilimden düğümü çöz, sözümü iyi anlasınlar. Bana ailemden bir yardımcı ver. Kardeşim Harun'u. Onunla sırtımı pekiştir. Onu görevimde ortak et ki, Seni çok tesbih edelim ve çok analım. Şüphe yok ki, Sen bizi görüp duruyorsun." Allah: "İstediğin sana verilmiştir" buyurdu. (Tâhâ, 20/17-36). Ayetlerinde belirtilen mucizelerinin Musa (a.s)’a verilmesi, bize Allah’ı tanıtmaktadır.

Hani o vakit annene şu ilhamı vermiştik: “Onu sandığın içine koy, denize bırak, deniz de onu sahile bıraksın, onu hem Bana düşman, hem ona düşman biri alsın!” Ve senin üzerine, gözetimim altında yetiştirilesin diye, katımdan bir sevgi koydum. O zaman kız kardeşin gidiyor ve “size ona iyi bakacak birini bulayım mı?” diyordu. Böylece, gözü aydın olsun ve üzülmesin diye seni tekrar annene iade ettik. “Hem bir adam öldürdün de, seni gamdan kurtardık, seni birçok denemelerden geçirdik; bu sebeple yıllarca Medyen halkı arasında kaldın, sonra da ey Musa, bir kader üstüne geldin. Ben, seni kendim için yetiştirdim” (Tâhâ, 38-41). Musa (a.s)’ın koruma altına alınıp özenle yetiştirilmesi ve

peygamberlikle görevlendirilmesi, bize Allah’ı tanıtmaktadır.

HZ. İBRAHİM MUCİZESİ

Bir vakit İbrahim: “Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster.” demişti. Allah buyurdu: “Yoksa inanmadın mı?” İbrahim: “İnandım, ancak kalbimin iyice yatışması için.” dedi. Allah buyurdu ki:

“Öyle ise kuşlardan dördünü tut ve onları kendine çevir, iyice tanıdıktan sonra her dağ başına onlardan birer parça dağıt. Sonra onları çağır, koşa koşa sana gelsinler. Bil ki, Allah gerçekten güçlüdür ve hikmet sahibidir.” (Bakara, 2/260).

İbrahim (a.s)’ın hem kendi kalbi mutmain olsun hem de insanlar bu mucizeden ders çıkarsından diye gösterilen bu mucize bize Allah’ı tanıtmaktadır.

İbrahim (a.s) Nemrut tarafından mancınıkla ateşe atıldığı zaman: “Ey ateş, İbrahim'e serin ve zararsız ol!” dedik. (Enbiya, 21/69).

İbrahim (a.s); Nemrut tarafından mancınıkla ateşe atılmış ve ateş yakıcı özellik taşımasına rağmen ateş onu yakmadığı gibi, zarar dahi vermemiştir. İşte İbrahim (a.s)’a verilen mucizeler, bize Allah’ı tanıtmaktadır.

HZ. NÛH MUCİZESİ

“Buna rağmen yine ona yalan söylüyorsun, dediler. Biz de onu gemide kendisiyle beraber olanları kurtarıp, onları yeryüzünün halifeleri yaptık; ayetlerimizi inkâr edenleri ise suda boğduk. Bak işte uyarılanların akıbeti nasıl oldu?” (Yunus, 10/73). Nûh (a.s)’a verilen bu mucize, bize Allah’ı tanıtmaktadır.

HZ. SÜLEYMAN MUCİZESİ

“Süleyman'ın emrine de rüzgârı verdik. Sabah gidişi bir aylık akşam dönüşü bir aylık yol idi. Erimiş bakır kaynağını da ona sel gibi akıttık.

Rabbinin izniyle elinin altında cinlerden de çalışan vardı. Onlardan da her kim emrimizden saparsa, ona ateş azabım tattırırız. Onlar, ona mihraplar, heykeller, havuzlar gibi çanaklar ve sabit kazanlardan her ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Dâvûd hanedanı, şükür için çalışın! Kullarım arasında şükreden azdır.

Sonra onun ölümüne hükmettiğimizde onlara onun ölümünü sezdiren olmadı, yalnız bir güve (böceği) dayandığı asasını yiyordu. Bu sebeple yere yıkıldığında besbelli oldu ki, eğer cinler ğaybi bilselerdi, o horlayıcı azap içinde bekleyip durmazlardı.” (Sebe, 12-14).

Ve Süleyman Davud'un yerine geçip dedi ki: "Ey insanlar, bize kuşdili öğretildi ve bize her şeyden verildi. Şüphesiz ki bu apaçık bir lütuftur." Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları Süleyman'ın huzurunda toplandı. Bunların hepsi (Onun tarafından) sevk ve idare olunuyorlardı.

Hatta karınca vadisi üzerine vardıklarında bir karınca şöyle dedi: "Ey karıncalar! Haydi, yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu fark etmeyerek sizi kırıp geçirmesin." O da, onun bu sözünden dolayı gülercesine tebessüm etti ve: "Ey Rabbim, beni nefsime hâkim kıl ki; bana, ana ve babama verdiğin nimetlere şükredeyim ve hoşnut olacağın iyi bir iş yapayım ve beni rahmetinle iyi kulların arasına sok! “dedi.

Bir de kuşları denetledi ve: "Bana ne oluyor, Hüthütü göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?

Onu mutlaka ağır bir cezaya çarptırırım veya boynunu keserim, ya da bana muhakkak mazeretini gösteren açık, kesin bir gerekçe getirir" dedi.

Derken bekledi, çok geçmeden (Hüthüt) geldi ve: "Ben senin etraflıca bilmediğin bir şeyi öğrendim ve sana Sebe' den sağlam bir haber getirdim" dedi.

Çünkü ben, orada onlara hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş, yüce bir tahtı olan bir kadın buldum. Onu ve halkını, Allah'a değil, güneşe secde ediyorlar gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını yaldızlamış ve bu şekilde kendilerini yoldan saptırmış da doğru gidemiyorlar. (Neml, 27/16-24).

Ve yine Süleyman dedi ki: "Doğru mu söyledin, yoksa" yalancılardan mısın, bakacağız. Şu mektubumu götür onlara bırak; sonra geri çekil de, ne sonuca varacaklarına bak!

Kadın dedi ki: "Ey ileri gelenler bana çok önemli ve saygı değer bir mektup bırakıldı. Süleyman'dan; O Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla başlamaktadır. Şöyle ki: " Bana karşı başkaldırmayın ve bana müslümanlar olarak gelin!"

(Melike): "Ey ileri gelenler! Bu işimde bana bir fikir verin; sizin haberiniz olmadan ben hiçbir işi kestirip atmış değilim" dedi. Dediler: "Biz güçlüyüz ve yiğit savaşçılarız; ama karar sana aittir. Ne emredeceğini düşün."

Melike dedi ki: "Doğrusu, hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı perişan ederler ve halkının şerefli kişilerini zillete uğratırlar; evet böyle yaparlar. Ben onlara hediye ile bir heyet göndereceğim de bakacağım elçiler ne ile dönecekler?"

Bunun üzerine gönderilen (elçi) Süleyman'a vardığı vakit (Süleyman): "Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz? Bakın Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha iyidir. Hayır, siz hediyenize güveniyorsunuz. (Ey elçi) dön onlara (söyle): "Vallahi karşı gelemeyecekleri ordularla varırım da, oradan kendilerini perişanlıklar içinde hor ve hakir oldukları halde çıkarırım" dedi.

(Süleyman kendi adamlarına dönerek): "Ey Heyet kendileri teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, o kadının tahtını bana kim getirir?" dedi. Cinlerden bir ifrit: "Sen makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Ve gerçekten bunu yapmaya hem gücüm, hem de güvenim var" dedi. Yanında kitaptan bir ilim bulunan zat ise: "Ben onu sana gözünü açıp kapamadan önce getiririm" dedi. Derken onu yanında duruyor görünce: "Bu, Rabbimin bir lütfudur; beni imtihan için ki, şükredecek miyim, yoksa nankörlük mü edeceğim. Kim şükrederse ancak kendisi için şükreder, her kim de nankörlük ederse, şüphe yok ki, Rabbim her şeyden müstağnidir, büyük ihsan sahibidir" dedi.

(Süleyman) dedi ki: "Tahtını tanınmaz duruma şokun, bakalım tanıyacak mı, tanımazlardan mı olacaktı?" Bunun üzerine (Melike) gelince: "Böyle mi senin tahtın?" denildi. (O da): "Sanki o; zaten bize daha önce bilgi verildi ve biz Müslüman olduk" dedi.

Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler, onun Müslüman olmasına engel olmuştu; çünkü inkâr eden bir kavimden idi. Ona: "Köşke gir!" denildi. Derken (Melike) onu görünce derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman: "O parlak bir köşk, sırçadan!" dedi. Kadın: "Ey Rabbim, gerçekten ben önce nefsime zulmetmişim, şimdi Süleyman'ın

maiyetinde, âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum” dedi. (Neml, 27/27-44).

Dâvûd ile Süleyman'ı da an. Hani ikisi de ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Hani bir kavmin davarları ekin içinde geceleyin yayılmıştı; Biz de hükümlerine şahittik. Derhal onu Süleyman'a anlattık; bununla beraber her birine bir hüküm ve bir ilim vermiştik. Dağları Dâvûd ’un emrine amade kılmıştık, kuşlarla beraber tesbih ediyorlardı; Biz bunları yaparız! Bir de ona sizin için, sizi savaşınızın şiddetinden korusun diye giyecek sanatını öğretmiştik; şimdi siz şükrünü yerine getiriyor musunuz? Süleyman için de, bereketli kıldığımız yere doğru emriyle esip giden şiddetli rüzgârı verdik; Biz her şeyi biliriz. Şeytanlardan da onun için dalgıçlık yapan ve daha başka işler için çalışanları emrine vermiştik ve onları koruyanlar (Biz) idik. (Enbiya, 21/77-82). Yukarıda bahsettiğimiz ayetlerde geçen ve Süleyman (a.s)’a verilen bu mucizeler, bize Allah’ı tanıtmaktadır.

HZ. İSA MUCİZESİ

Allah, o gün (kıyamet günü) peygamberleri toplayacak da: (Ümmetinizi davet ettiğiniz zaman) size ne cevap verildi? Buyuracak! (Onlar:) Bizim için (bu hususta) bir ilim yoktur. Şüphesiz ki gizlilikleri hakkıyla bilen, ancak sensin! Diyecekler.

O zaman Allah şöyle buyuracak: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene olan nimetimi hatırla! Hani sana Rûhü’l-Kudüs (Cebrail) ile kuvvet vermiştim; beşikte iken de, yetişkin hâlde de insanlarla konuşuyordun. Ve hani sana yazı yazmayı, hikmeti, Tevrat’ı ve İncil’i öğretmiştim. Hem o zaman ki iznimle çamurdan kuş şekli gibi (bir şey) yapıyor,

sonra içine üflüyordun da iznimle bir kuş oluyordu (ve) yine iznimle (anadan doğma) âmâ'yı ve (teni)alacalı olanı iyileştiriyordun. Yine o vakit iznimle ölüleri (kabirlerinden dirilmiş olarak) çıkarıyordun. Bir zaman da (seni öldürmek isteyen) İsrâiloğullarını senden def' etmiştim; hani kendilerine apaçık delillerle gelmiştin de içlerinden inkâr edenler: Bu, apaçık sihirden başka bir şey değildir demişlerdi. (Mâide, 5/109-110).

Bir vakit Havariler: "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. (O da:) "Eğer (gerçekten) mü'min kimseler iseniz, Allah'tan sakının!" demişti.

(Onlar:) "İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, gerçekten bize doğru söylediğini (iyice) bilelim ve buna şahitlik edenlerden olalım' demişlerdi."

Meryem oğlu İsa: "Ey Rabbimiz olan Allah! Bize gökten bir mâide (bir sofra) indir ki, (o iniş günü) bizim için, hem evvelimiz, hem ahirimiz (sonra gelenlerimiz) için bir bayram ve senden bir mucize olsun! Bizi rızıklandır; çünkü sen, rızık verenlerin en hayırlısısın" demişti.

Allah: "Şüphesiz ki ben, onu size indirecek olanım. Fakat ondan sonra içinizden kim inkâr ederse, artık muhakkak ki ben, onu âlemlerden hiçbir kimseye etmeyeceğim bir azâb ile cezalandırırım!" buyurmuştu. (Maide, 5/112-115).

İsa (a.s)'ın duasıyla, gökten, içinde yemekler bulunan bir sofra inmiştir. Ayetlerden de anlaşıldığı gibi bu gibi ve buna benzer, İsa (a.s)'a verilen mucizeler, bize Allah'ı tanıtmaktadır.

MERYEM VALİDEMİZİN YAŞADIĞI MUCİZE

“Kitap’ta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla arasına bir perde çekti. Derken kendisine ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik de o, düzgün bir insan şeklinde ona göründü.”

Meryem ona: " Eğer Allah'tan korkan biri isen! Senden, beni bağışlayan Allah'a sığınırım" dedi.

Ruh (Cebrail): "Haberin olsun, ben sana tertemiz bir oğlan vermek için sadece Rabbinin elçisiyim!" dedi.

Meryem: "Benim nasıl bir oğlum olabilir? Bana hiçbir insan dokunmadı; ben bir kahpe de değilim!" dedi.

Cebrail: "Öyle! Fakat Rabbin buyurdu ki, o Bana göre kolaydır. Ayrıca onu insanlara gücümüzün bir delili ve tarafımızdan bir rahmet kılacağımız için böyle yapacağız. Hem de o, karara bağlanmış bir iştir." dedi.

Bu şekilde ona hamile oldu ve bu haliyle uzak bir yere çekildi. Derken sancı onu bir hurma dalına götürdü ve: "Keşke bundan önce ölmüş olsaydım da unutulmuş gitmiş olsaydım." Dedi.

Derken aşağı tarafından ona şöyle seslendi: "Sakın üzülme, Rabbin senin altında bir su arkı yarattı. Hurmanın dalını kendine doğru silkele, üzerine derilmiş taze hurmalar dökülsün. Artık ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen de ki: "Ben esirgeyen Allah'a oruç adadım, onun için bugün hiçbir kimse ile konuşmayacağım."

Derken onu taşıyarak kavmine getirdi, Onlar: "Hey Meryem, sen Allah biliyor ya yumurcak bir şey getirdin! Ey Harun'un kız kardeşi, baban bir kötülük adamı değildi, annen de kahpe değildi."

Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi: "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. O: "Haberiniz olsun ben Allah'ın kuluyum. O, bana bir kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı. (Meryem, 19/23-30).

Ayetlerinde belirtildiği gibi: Beşikteki bir çocuğun; Allah bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı deme mucizesi, bize Allah'ı tanıtmaktadır.

VİCDANIN ALLAH'I BİZE TANITMASI

Vicdan; Allah'ın insanlara ilhamı olup, her insana güzel ve doğru düşünceyi gösteren, insanın sağlıklı muhakemede bulunmasını, doğru ve yanlışı birbirinden ayırt edebilmesini sağlayan manevi bir özelliktir. İnsanın fıtratına doğuştan yerleştirilmiş olup, doğru ile yanlışı, iyi ile kötüyü, helal ile haramı, sevap ile günahı ayırt etmeye yarayan hakikat ölçüsüdür.

Vicdan; hak, hakikat ve doğruların toplandığı yer olup, manevi âlemlere ulaştıracak bir rehber bir harita konumundadır. Vicdan; insana hak ve hakikatlerin hissedilmesini sağladığı gibi, doğruların yapılmasını da ihtar eden bir özelliktir. Yine vicdan; insan yaşamı boyunca yaptığı ve yapacağı fiiller, doğru veya yanlışlığının ölçüsünü manevi olarak kalbe gönderen bir duygu olup; irade, zihin, his ve latife-i Rabbaniye ise vicdanın unsurlarıdır. Vicdanı; doğruyu yanlışı ayırt etmeye yarayan bir alet olarak düşünürsek; irade, zihin, his ve latife-i Rabbaniyeyi ağırlık, hacim, uzunluk ve hararet birimleri olarak

kabul edebiliriz. İleriki safhalarda insanlarda bulunan duyu, duygu veya latifeler detaylı bir şekilde izah edileceğini belirterek mevzumuza devam edelim.

Esasında doğrular ve yanlışlar bütün insanların vicdanlarında aynıdır, vicdanlar hiçbir zaman çatışmaz. Nedeni ise; vicdanın Allah'ın ilhamı olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Allah; her insana vicdanı aracılığı ile güzel ve doğru düşünceyi buldurur. Vicdanın Allah'ın ilhamı olduğuna şu ayet-i kerimeler işaret etmektedir: “Allah bir insanla (karşılıklı) konuşmaz. Ancak vahiyle (ilham yoluyla, kulunun içine dilediği düşünceyi doğurarak), yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahye der.” (Şûra, 42/51).

Yine ayet-i kerimelerde şöyle buyrulmaktadır. “Nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham edene ki; onu temizlikle parlatan gerçek kurtuluşu bulmuştur. Onu kirletip gömen de ziyan etmiştir! (Şems, 91/7-10).

Ayet-i kerimede geçen nefs, bir şeyin zatının öz varlığıdır. Bütün his ve duyguların toplandığı yerin nefs olmasından dolayı, vicdanda o nefsin içinde hak ve hakikatin temsilcisidir. Ayet-i kerimedeki hitabın nefse olmasına rağmen, âlimler; vicdanın kastedildiğini söylemişlerdir.

Bu ayetlerde de belirtildiği gibi, Allah; insanların işleyecekleri amellerin doğru ve yanlışlığını ilham etmektedir. İşte insanı kötülüklerden sakındıran ve doğruyu bulduran bu vicdandır. Demek ki vicdan; insanın kendi kendine doğruyu bulmasına yardımcı olmaktadır. Bir insana

kimse doğruyu göstermese de, o insan vicdanıyla doğruyu bulacak kapasitede yaratılmıştır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır. Hakkı ve hakikati tebliğ eden ve hakkı ve hakikati anlatan bir şey olmasa dahi, insan kendi vicdanıyla doğruyu bulabilir. İşte bundan dolayı insan; Allah tarafından vicdanlara ilham edilen şeylerden de sorumludur.

Akılla da; doğru yanlış bilinmesine rağmen, akıl ile vicdan arasında farklar vardır. Akıl; insanın yaşamı boyunca olup bitenlerin doğru ve yanlışlığını, vicdanın sesi nede kulak vererek değerlendirip tartmaya yarar. Akla gelen bilgiler ise, manevi kanallar vasıtasıyla kalp denilen latifede depolanır. İşte kalp; vicdan ve akıldan gelen bu bilgilere göre gelişir ve şekillenir. Kalp hayatta yolunu bu bilgiler ışığında seçer ve ona göre yaşar. Bu yüzden kalp insan mahiyetinin en önemli merkezi, en yön verici karar organı olmuştur.

Akıl; Cenab-ı Hakk'ı bulmayıp nazarını başkasına çevirse de, vicdan Cenab-ı Hakk'ı unutamaz. Kendi nefsini inkâr etse de; onu görür, onu düşünür, ona müteveccih olur. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın verdiği ilham; o kişiye intikal ederek daima vicdanı aydınlatır ve uyanık tutar. İnsan bir şeye meyledeceği zaman, o meyli arzu besler, arzuyu iştiyak besler, iştiyakı aşk-ı İlahî besler, aşk-ı İlahi'de daima Cenab-ı Hakk'ın ilhamı ile olmaktadır. İşte şu vicdanda oluşan cezbe, hakiki cazibe sahibi olan Cenab-ı Hakk'ın cezbesiyle olmaktadır.

Vicdanını doğrudan yana kullanamayan insanlar aynı düşünceye sahip olamazlar. Çünkü: Vicdanını doğrudan yana kullanma ancak vicdanın sesine kulak veren akılla kazanılır. Vicdana uygun olarak yapılan her doğru ve yanlışla aklın olgunlaşması sağlanır.

İşte aklımızı kullanırken vicdanımızın sesine kulak vermeliyiz. Bir insan ne kadar akıllı olursa olsun, vicdanını kullanmıyorsa doğruyu bulamayacaktır.

Bunlardan dolayı, akıl ile vicdanı karıştırmamak gerekir. Akıl; bir insan amel işleyeceği zaman, imanı ve ilmi seviyesine göre karar verir. Genellikle menfaati göz önünde bulundurur, ne kazanacak ne kaybedecek onun hesabını yapar ve ona göre hareket eder. Vicdan ise; insan bir amel işleyeceği zaman, Cenab-ı Hakk'ın rızasına uygun olup olmadığına bakar ve ona göre o amel doğru ise yapmasını, yanlış ise yapmamasını ikaz eder.

Bir de vicdan ile yakından ilişkisi olan fıtratı izah etmeye çalışalım. Kâinattaki bütün varlıkların yapısını oluşturan, geliştiren ve değiştiren kanunlar topluluğu fıtrattır, yani sünnetullahtır. Her insanın fıtratında Cenab-ı Hakk'ın vicdana koyduğu hak ve hakikat ölçüsü vardır. Bir insan; Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasaklarına uyarak hayatına da tatbik ederse, böyle şuur sahibi insan fıtratına, insan vicdanı da denilir. Çünkü insanın fıtratı aslına rücu etmiş demektir, fıtrat yalan söylemez. İnsanın vicdanı yalan söylemediği gibi, bozulmamış insan fıtratı da yalan söylemez. Mademki; insan fıtratı şuurlu bir hale geldiği zaman vicdanla aynı seviyeye geliyor. İnsan fıtratı şuursuz hale getirilir ise o zaman fıtrat bozulmuş olur. İnsan fıtratı şuurlu bir hale geldiği zaman, vicdanla nasıl aynı seviyeye geldiğini görelim.

Üstat Bediüzzaman ın fıtrat bozulmadığı müddetçe yalan söylemediğini belirtmiştir. "Meselâ, fıtratı gereği her çekirdekte canlanıp gelişmeye meyli vardır. Çekirdek şöyle der: "Sümbül olacağım meyve vereceğim" der. Sümbül olup meyve vererek

fıtratının gereği meyelanının doğruluğunu ispatlar. Yumurtada fıtratı gereği canlanıp gelişmeye meyil vardır. “Piliç olacağım” der: Allah’ın izniyle fıtratının gereği meyelanını doğru çıkarır. Bir avuç su fıtratı gereği, donup katılaşarak genişlemeye meyli vardır. “Fazla yer kaplayacağım” der. Sert demir onu yalan çıkaramaz. Sert demiri parçalar fıtratının gereği meyelanının doğruluğunu ispatlar. İşte bu meyelanlar, İlahi iradeden gelen tekvini emirlerin tecellileri ve cilveleridir.” [15]

Vicdan ve fıtratta, bir yere dayanma ve bir yerden yardım isteme gibi, iki zaruri hakikat vardır. Cenab-ı Hakk; her vicdan ve fıtratta bu iki pencereden marifetini beşerin kalbine daima ilham ile tecelli ettirir. Yani vicdanın ve fıtratın tatmini ve kalbin istirahati, Kur'an’ın nurlarıyla olduğu gibi, vicdanın, fıtratın ve kalbin selâmeti de din iledir. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın ve fıtratın gözü daima açıktır. Aynı zamanda insanın ruhu da bu iki zaruri hakikatle kemale ermektedir.

İnsan fıtratının ve vicdanının da Cenab-ı Hakk’a dayanması ve O’ndan yardım istemesi zaruri ihtiyaçtır. Daima Fatiha’yı şerifte “yalnız sana kulluk eder yalnız senden yardım diliyoruz” hakikatini söylüyoruz. Yaratılmışlar içinde seçilmiş ve en mükerrem olan insan ruhu, bu iki nokta olmazsa yani; Allah’a kulluk etmez ve Allah’tan yardım istemezse, en alçak en kötü bir mahlûk olur. Hâlbuki kâinata baktığımız zaman hikmet, nizam ve kemal, insan ruhunun bu durumunu kabul etmemektedir.

Şuurlu bir fıtrata sahip olan insan vicdanı, saadet-i ebediyeye bakar ve saadet-i ebediyeyi,

---

[15] Bediüzzaman; Mesnevî-i Nûriye, s-254.

gösterir. Kim kendi uyanık vicdanını ve fıtratını dinlerse, muhakkak ki ebet sesini işitecektir. Bütün kâinat o vicdana ve fıtrata verilse, ebede karşı olan ihtiyacının yerini dolduramaz. Demek ki; o vicdan ve fıtrat, ebet için yaratılmış ve ebede mahsus bir mahlûktur. Vicdan, sevgi, nefret, fikirlerimiz ve hayallerimiz gibi duyu ve duygularımıza, kudret taalluk ettiği için harici vücut sahibi olmuşlardır. Çünkü: Kudret bir şeye taalluk edince o şey yaratılır harici vücut giyer ve mahlûk olur. Harici vücut sahibi oldukları için de mahlûktur. Vücud-u ilmi ve vücud-u harici ileride detaylı bir şekilde izah edilecek olup oraya müracaat edilebilir.

Kâinatta bulunan bütün varlıkların aralarındaki ilişkileri düzenleyen kurallar ve kanunlar, fıtrata ve vicdana uygun olması ve fıtrattan ve vicdandan çıkması gerekir. Fıtrata ve vicdana uygun olmayan ve fıtrattan ve vicdandan çıkmayan, varlıklar arası ilişkileri düzenleyen kanun ve kurallar, kâinatta fesada ve kavgaya sebep olur.

Fıtrat ve vicdanı kâinatta bulunan ayetlerden öğrenebiliriz. Ayet denildiği zaman Allah'ın kitabı Kur'an'ı Kerim'de bildirilen ayetleriyle sınırlı değildir. Allah'ın yarattığı her şey bir ayettir. Kur'an; fıtratın kelama dönüşmüş halidir. İnsanlar; kâinattaki bu ayetleri sürekli görür, üzerinde düşünür ve kendi fıtrat, vicdan ve aklına göre sonuçlar çıkarır. İnsanlar; Allah'ın kâinata koyduğu kural ve kaideleri kavradığı ölçüde doğru bilgiye ulaşırlar. İşte uluslararası kanun ve kurallar da bu ayetlere göre olması gerekir.

İnsanların dışındaki varlıklar fıtrata aykırı davranamazlar. Fıtrata aykırı davranırlarsa hemen cezalarını çekerler. Balık denizin dışına çıkarsa ölür.

Kuş uçmak için çalışıp gayret göstermezse başkalarına yem olur. Allah insana akıl, irade gibi özellikler verdiği için ve bazı şeyleri tercih edebilecek şekilde yaratmasından dolayı, insanda fıtrata aykırı davranışlar olabilir. İşte bu davranışlar, insanın kendisi ile diğer insanlarla olan ilişkilerini ve hatta Allah ile olan ilişkilerini bozabilir. Genelde insanların fıtrata aykırı davranmalarına sebep olan, menfaatlerini öne çıkarmalarından kaynaklanır. İnsan bir kabahat işlediği zaman vicdanı rahatsız olur yüzü kızarır. Sevdiği bir şeyi elde ettiği zaman sevinci yüzüne akseder. Nefret ettiği bir şeyle karşılaşınca vücudu gerilir. Bir fikir beyan ettiği zaman onu savunmak zorunda kalır. Bir şeyi hayal ettiği zaman duyu ve duygularını o hayale kilitler.

Vicdan; insanın suç işlemesini engellemeye çalışır. İnsan ruhu iki kanaldan beslenir. Bu kanallardan birini besleyen, melek ve vicdandır. Bu kanallardan diğerini besleyen ise, nefis ve şeytandır. İşte; insan bir suç işleyeceği zaman, ruhun etrafından ve vicdanın derin yerlerinden, o suç meyelanına karşı hücum eder gibi bir hal hâsıl olur. Nefis ve şeytandan gelen o meyelan parçalanır ve git gide o meyelan tamamıyla kesilir. Çünkü yalnız şeytanın ve nefsin vehmi ve fikri hissini değil, belki manevî kuvvelerden olan akıl, kalp ve vicdan o histen gelen suça hücum eder. İşte bu; ulvî baskı ve vicdanî yasakçı, insanın işleyeceği suç hissinin karşısına çıkar, şer'i cezayı hatırlatır, o suç hissini susturur.

Vicdan Allah’a imanla huzura kavuşur. Vicdanın Allah’tan başka hiçbir şey ile tatmin olması mümkün değildir. Vicdan bir yönden bulmak manasına gelir ve ancak Allah’ı bulduğu zaman huzura erer. Her

doğan çocuk vicdan gibi bir şahitle dünyaya gelir. “Nefsini bilen Rabbini bilen de odur.” [16]

Vicdanının sesine en iyi kulak verenler ise âlimlerdir. Ayet-i kerimede “Kulları içinde Allah’tan ancak âlimler korkar.” (Fatır, 35/28) buyrulmaktadır. Allah’ı inkâr eden birisinin vicdanı ise ızdırab duyar ve ızdırab içerisinde kalır. Vicdanı ızdırab içerisinde kalan bir kimsenin de; nasıl doğruyu ölçüp tartıp karar vereceğini varın siz düşünün.

Latife-i rabbaniyenin en büyük rüknü de vicdandır. Ondan dolayıdır ki, latife-i rabbaniye olan kalbin, ancak vicdanın bu yolla huzura kavuşacağını Kur’an’ı Kerim şöyle işaret etmektedir: “Dikkat edin kalpler ancak Allah’ı zikir ve onu duyuşla mutmain olur.” (Râ'd, 13/28).

Vicdan dini ilimlerle aydınlığa kavuşur. Akıl fen ilimleriyle nurlanır. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur. Eğitim; din ve fen ilimleriyle birlikte yapıldığı zaman hakiki ilim ortaya çıkar. Din ve fen ilimleriyle birlikte talebe hedefine ulaşır. Din ve fen ilimleri birbirinden ayrı okutulursa, sadece din ilimleri okuyanda taassup oluşur, fen ilimleri okuyanda da hile ve şüphecilik meydana gelir.

Vicdan; insanı, iman kuvvetine göre nuranî yola sevk eder. Nuranî yola ulaşan insanın ruhuna bir hal verir ve insan bazı haller hissetmeye başlar. İşte insan hayatı; o hallerle lezzet madeni olur ve elemler lezzetlere dönüşür. Bu hallere ulaşan ruh, vicdan vasıtasıyla cesetle beraber lezzet alır ve lezzet duyar.

---

[16] Acluni, Keşfü’l Hafa, c-2, s-343.

Bunlardan dolayı insan için en önemli saadet, vicdandadır. Manevî cennet insanın kalbinde iç içedir. İnsan vicdanın sesini dinlediği zaman, şuur; sırların şiarı olur. Ne kadar vicdan harekete geçirilip kalp ikaz edilse ve ruha hissettirilse; lezzet ziyade olur. Hem de ateş nura döner, kış bahar olur. İşte o zaman vicdanda, cennetteki Firdevslerin kapıları açılır, dünyası da bir cennet olur.

VİCDAN İYİ VE KÖTÜYÜ AYIRT EDEBİLMEKTEDİR

Şu ayetler ve hadis-i şerif'te; günah kirine batmamış bir kalbin, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilecek bir kabiliyete yaratıldığını ispatlamaktadır. Çünkü âyet-i kerimelerde şöyle buyrulmaktadır.

O halde, Allah kimin bağrını İslam'a açmış ise; işte o, Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? O halde vay kalpleri, Allah'ın zikrinden (boş kalıp) kaskatı olanlara. Onlar, açık bir sapıklık içindedirler. (Zümer, 39/22).

Ey iman edenler, Allah'a sığınıp korunursanız, O size iyiyi kötüden ayırt eden bir ölçü verir ve yaptığınız günahları örter, sizin için bağışlar. Allah büyük bir lütuf sahibidir. (Enfâl, 8/29).

Demek ki; ayetlerde de belirtildiği gibi, kim Allah'tan korkup kalbini günah kirine batırmaz ve Allah'a sığınıp kalbini günahlardan korursa, o kişi Rabbinin bir nuru üzerinedir, o kişiye iyiyi kötüden ayırt edebilecek bir vicdan verilir.

"Vâbisa İbni Mabet (r.a)'den rivayet edilen hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır.

Resûlullah (s.a.v)'in huzuruna varmıştım.

Bana: “İyiliğin ne olduğunu sormaya mı geldin?” buyurdu.

Ben de: “Evet ya Resûlullah!” dedim.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v) bana şunları söyledi:

“Kalbine danış. İyilik, nefsin uygun gördüğü ve yapılmasını kalbin onayladığı şeydir.

Günah ise içini tırmalayan ve başkaları sana yap diye nice nice fetvalar verse bile içinde şüphe ve tereddüt uyandıran şeydir” [17] buyurdu.

Resûlullah efendimiz (s.a.v) bir başka hadislerinde de günah kirine batmış bir kalbin ise iyiyi kötüden ayırma özelliğini kaybedeceğini şöyle açıklamıştır.

Mü’min bir günah işlediği zaman kalbinde siyah bir nokta meydana gelir. Eğer o günahı hemen bırakıp tevbe ve istiğfar ederse, kalbi eski parlaklığına kavuşur. Günah işlemeye devam ederse, siyah noktalar gittikçe çoğalır ve kalbini büsbütün kaplar. Bu siyah noktalar, Allah Teâlâ’nın: “Hayır hayır, onların kazanmakta oldukları (günahlar) kalplerinin üzerine pas bağlamıştır.” (Mutaffifin, 83/14), diye belirttiği pastır.” [18]

İBRAHİM (A.S)’IN VİCDANIYLA ALLAH’I BULMASI

Aşağıdaki ayet-i kerimelerde İbrahim (a.s), vicdanının sesini dinleyerek Cenab-ı Hakk’ı nasıl bulduğunu anlatmaktadır.

---

[17] Ahmed b. Hanbel, Müsned; c-4, s-227.
[18] İbn-i Mâce; Sünen, Zühd, s-29.

Üzerini gece kaplayınca bir yıldız gördü: "Bu imiş Rabbim!" dedi. Batıverince de: "Ben böyle batanları sevmem." dedi.

Ay'ı doğarken görünce: "Bu imiş Rabbim!" dedi. Batınca da: "Yemin ederim ki, Rabbim bana doğru yolu göstermemiş olsaydı, muhakkak ki, şu şaşkın topluluktan biri olacakmışım." dedi.

Güneşi doğmak üzere görünce: "Bu imiş Rabbim, bu hepsinden büyük!" dedi.

O da batınca: "Ey kavmim, haberiniz olsun, ben sizin şirk koştuğunuz şeylerden uzağım! Ben, her dinden geçip yalnız hakka eğilerek yüzümü o gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim." dedi. (En'âm, 6/76-79).

İşte İbrahim (a.s); vicdanıyla yıldız, ay ve güneşin çok büyük varlıklar olduğunu aklıyla düşünüyor, ama vicdanıyla da çok büyük varlıklar gördüğü yıldız, ay ve güneşin yaratılmış birer varlık olduklarını ve yaratanın da Cenab-ı Hakk olduğunu vicdanıyla buluyor.

Şimdiye kadar anlatmaya çalıştığımız gibi Allah'ın varlığı birliği delilleriyle birlikte herkes açıkça görebilirler. Bütün kâinatın yaratıcısının Allah olduğu ortadadır.

O halde Allah'ı niye inkâr ediyorlar? Sorusu akla gelebilir.

Genelde Allah'ın varlığını inkâr edenler gerçekten inanmadıkları için değil, birtakım şahsi çıkarlar nedeniyle Allah'ı inkâr etmektedirler.

Esasında herkes vicdanıyla Allah'ın varlığını bilir. Ancak; Allah'ın varlığını kabul ettiği zaman

şahsi çıkarları gider ve Allah'ın koyduğu kural ve kaideler nefsine ağır gelir.

Şahsi çıkarlarının elden gidecek olması, Allah'ın koyduğu kural ve kaidelerden sorumlu olacağını bilmesi, kural ve kaideler de nefsine ağır geldiği için inkâr yolunu tercih etmektedir. Aynen deve kuşu misali kafasını kuma sokar bedeni dışarıda kalır.

Cenab-ı Hakk Neml suresinde böyle inkâr edenleri şöyle tarif etmektedir:

“Mucizeleri açık ve kesin olarak görüp idrak ettikleri halde zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nice olduğuna bir bak! (Neml, 27/14).

İşte Nemrut, Firavun gibi Allah'ı inkâr edenler; zulüm yapabilmek ve büyüklük taslamak için Allah'ı inkâr etmişlerdir.

İBRAHİM (A.S); İNSANLARIN VİCDANLARINA SESLENEREK ALLAH’I BULDURMASI

İbrahim (a.s); insanların vicdanlarına seslenerek insanların Cenab-ı Hakk’ı bulduklarını, Kur’an’ı Kerim şöyle anlatmaktadır.

Andolsun ki, bundan önce de İbrahim'e rüştünü vermiştik ve onun buna layık olduğunu da biliyorduk. Hani babasına ve kavmine: “Sizin şu kendilerine tapınıcı olduğunuz putlar da nedir?” demişti. (Onlar) “Atalarımızı onlara tapan kimseler bulduk” dediler. (İbrahim) “Yemin olsun ki siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz” dedi. (Ve İbrahim şöyle devam etti) “Hayır! Rabbiniz göklerin ve yerin Rabbidir ki, onları yoktan var etmiştir; ben de buna şahitlik edenlerdenim” dedi. “Ve (içinden) Allah’a yemin olsun ki, (siz) dönüp gittikten sonra

putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım!” Nihâyet (İbrahim) onları (o putları) paramparça etti; ancak onların büyüğünü (bıraktı) ki, belki ona müracaat ederler!

(Onlar döndükleri zaman) “Bunu ilâhlarımıza kim yaptı? Hiç şüphesiz o, zalimlerden biridir” dediler. (Bazıları) “Onları diline dolayan bir genç işittik; kendisine İbrahim deniyormuş” dediler. “Öyle ise onu insanların gözü önüne getirin; belki (onun yaptığına) şahitlik ederler” dediler.

(İbrahim’i getirdikten sonra) “Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim?” dediler. (İbrahim:) “Belki onu yapmıştır, onların bu büyüklerine sorun bakalım, eğer konuşuyorlarsa!” dedi. “Yemin olsun (sen de) bilirsin ki, bunlar konuşmazlar!” (dediler). (İbrahim) şöyle dedi: “Öyle ise Allah’ı bırakıp da, size bir fayda vermeyen, hem size bir zararı da dokunmayan şeylere mi tapıyorsunuz?”

Bunun üzerine (orada bulunanlar) kendi vicdanlarına döndüler de (kendi kendilerine): “Gerçekten zalim olanlar, ancak sizlersiniz” (yani, putlara tapanlardır) dediler. (Enbiya, 21/51-64).

Not: İbrahim (a.s)’ın yukarıdaki ayette geçen “Belki onu yapmıştır” ifadesini ekseriyetle meallerde putları kıranın ayakta kalan büyük putun yaptığını söylemiş gibi değerlendirilmiş olup, böyle bir ifade doğru olamaz. Çükü hiçbir peygamber bir başka canlı veya cansız varlığın üstüne suç atmaz. Burada ince bir ayrım farkı vardır, ona dikkat edilmesi gerekir. “Belki onu yapmıştır” ifadesi ile İbrahim (a.s)’ın kendisinin yaptığını söylemiş olup, putperestlere ders vermek onlara doğruyu ispat etmek için, benim yapıp yapmadığımı baltayı

boynuna taktığı büyük puta sorun diyerek, putunda konuşamayacağını bildiği için, onların doğruyu görmelerini sağlamıştır.

Taptıkları putlarının kendilerine cevap veremeyeceğini, herhangi bir şeyi yaratamayacaklarını, kendilerini bile savunmaktan aciz olduklarını bilen inkârcılar, vicdanlarıyla doğruyu görürler: Bunun üzerine kendi vicdanlarına başvurdular da; "Gerçek şu ki, zalim olanlar bizleriz" dediler.

Yukarı ki ayetlerde de belirtildiği gibi, insanlar vicdanlarının seslerine kulak verdikleri zaman, Cenab-ı Hakk'ı bulabileceklerini anlatmaktadır. Ama insanlar; atalarını putlara tapan kimseler olarak bulmaları, Allah'ın koyduğu kural ve kaidelere uymaları nefislerine zor gelmesi; şahsi çıkarlarının elden gidecek olması gibi sebeplerden dolayı, vicdanlarının sesine kulak vermeleri uzun sürmez. Sonra, eskisi gibi putlara tapmaya devam ederler. İbrahim (a.s) dedi ki: "O halde, Allah'ı bırakıp da sizlere yararı olmayan ve zararı dokunmayan şeylere mi tapıyorsunuz?" "Size de, Allah'tan başka tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Hiç akıl erdirmez misiniz?" dedi. (Enbiya, 21/66-67).

Putlara tapanların vicdanlarının seslerine kulak vererek Cenab-ı Hakk'ı bulmaları, saltanatları elden gidecekleri endişesiyle korkuya düşürür. Hem saltanatları elden gidecek korkusu ve hem de Cenab-ı Hakk'ı vicdanlarıyla bulmalarına rağmen, gerçeği kabul etmek yerine, gerçeği kendilerine açıklayan İbrahim (a.s)'a karşı çıkmışlardır. Hatta İbrahim (a.s)'ı öldürmeye dahi teşebbüs etmişlerdir. Ayette puta tapanlar dediler ki: "Eğer (bir şey)

yapacaksanız, onu yakın ve ilahlarınıza yardımda bulunun” (Enbiya, 21/68) demişlerdir.

HER ŞEY ASLINA RÜCÛ EDER

İnsan fıtratı için Cenab-ı Hakk’ın vicdana koyduğu hak ve hakikat ölçüsü vardır. İnsan; Cenab-ı Hakk’ın emir ve yasaklarına uyarak hayatına da tatbik ederse, böyle şuur sahibi insan fıtratına, insan vicdanı da denildiğini yukarıda izah ettik. Çünkü insanın fıtratı aslına rücu ettiği için fıtrat yalan söylemez. Nasıl insan vicdanı yalan söylemediği gibi, bozulmamış insan fıtratı da yalan söylemez. Mademki; insan fıtratı şuurlu bir hale geldiği zaman vicdanla aynı seviyeye geliyor. İnsan fıtratı şuursuz hale getirilir ise o zaman da fıtrat bozulmuş olur.

Yukarıdaki ayetler ve hadis-i şerif’te de belirtildiği gibi; insan, Cenab-ı Hakk’ın emir ve yasaklarına uyar ve hayatına da tatbik ederse, fıtrat aslına rücu eder. Aslına rücu eden fıtrat ise yalan söylemez, iyi bir huy edinmiş olur. Yine insan, Cenab-ı Hakk’ın emir ve yasaklarına uymaz ve hayatına da tatbik etmezse, bu seferde fıtrat kötü huy edinir, kötü bir fıtrat olarak aslına rücu eder. İyi huy edinerek aslına rücu eden fıtrat ile kötü huy edinerek aslına rücu eden fıtrat arasındaki farkı görmek için bir kıssa ile izah etmeye çalışalım.

Yine bir hadis-i şerif’te; Resûlullah efendimiz (s.a.v) buyurmuştur. “Küllü şey’in yerciu ilâ aslihî” yani, (her şey aslına rücû eder) [19] buyurmuştur. (Not: Bu hadisin şerhi Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Neşriyat, 800 varak, 228b-229a’da bulunmaktadır).

[19] TDV c-27, s-95 Lâmekânî Hüseyin Efendi.

Zamanın birinde bir memlekette asayiş bozulmuş, düzen kalmamıştı; bir kargaşa yaşanıyordu. Oranın Hünkârı memleketindeki bu durumu düzeltmek, halkın huzur ve sükûnetle yaşamasını sağlamak için ne yapacağını şaşırmıştı. Üç tane veziri vardı; ama onlar da memlekette istikrar ve asayişi temin edecek kararlar almaktan acizdiler. Hünkâr çaresizlik içinde kıvranıyor, “Bu memleketi düzeltse düzeltse ancak Hızır (a.s) düzeltir.” diyordu. İyi de Hızır’ı nasıl bulacaktı?

Düşündü taşındı ve memleketin her yanına haberciler gönderdi, tellallar bağırttı. “Hızır’ı her kim bulup kendisine getirirse, o kimseye çok büyük ihsanlarda bulunacağını, dünya malı olarak onu ihya edeceğini” her tarafta ilan ettirdi. Ama bunu kim, nasıl yapacaktı? Hızır (a.s) aramakla bulunacak bir zat değildi ki, bulunsun. O istediği kimseye, istediği zaman görünürdü.

O memlekette yaşayan âlim bir zat vardı. İlmi, irfanı gerçekten çoktu; ama hikmet-i İlâhî, ilmi ne kadar çoksa da, dünyalık malı da o kadar azdı. Çoluk çocuğu da biraz kalabalıktı. Öylesine fakir ve yokluk içindeydi ki, ailesini geçindirmekte çok zorluk çekiyordu.

İşte bu âlim zat; bir zaman sonra Hünkârın huzuruna çıkarak, aradığı Hızır (a.s)’ı kendisinin bulabileceğini söyledi. Yalnız onu bulmak kolay olmayacağı için birkaç ay da zaman istiyordu. Tabiî hünkâr bu habere çok sevinmişti. Kendisine gelen bu âlim zata çokça ihsanlarda bulundu, keseler dolusu altın verdi. O âlim zat Hünkârın verdiği altınları alarak, belirlenen müddetin sonunda Hızır (a.s)’ı getirmek üzere saraydan ayrıldı.

Ve yokluk içinde kıvranan ailesinin yanına gitti. Hünkârın verdiği o altınları önlerine dökerek “Artık sefalet ve yokluk bitti, işte zenginsiniz. Bundan böyle dilediğiniz şekilde bolluk içinde yaşayabileceksiniz” dedi. Ailesi buna çok sevinmişti sevinmesine ama elde avuçta yokken kısa zamanda bu altınlar nasıl kazanılmıştı. O zat olup bitenleri ailesine anlattı. Tabiî hanımı bu işe çok üzüldü. Zira Hızır’ı bulmak mümkün değildi. Sonuçta kocasının kellesi gidebilir.

Hanım dedi ki: ”Ey Efendi! Biz nasıl olsa böyle kıt kanaat geçinmeye alışmıştık, bundan sonra da idare edebilirdik. Fakat şimdi çok tehlikeli bir işe giriştin. Sen Hızır’ı nasıl bulacaksın? Süren dolduğu zaman hâlimiz ne olacak?” diye üzüntüsünü dile getirdi.

O âlim zat dedi ki: ”Hanım! Hızır aramakla bulunmaz. Bizim duadan başka yapacak hiçbir şeyimiz yok. Şayet nasipse, o gelir beni bulur. Nasip değilse de ne yapalım, belki benim kellem gider; ama hiç olmazsa size ömrünüzün sonuna kadar yetecek servet bırakmış olurum.”

O âlim zat böylece kendisine verilen bu süre zarfında, ilimle, ibadetle ve duayla meşgul oldu. Ve zaman geldi, kararlaştırılan süre
bitti. Hünkâr sarayda hazırlıklar yaptırmış, merak ve heyecanla o zat ile beraber gelecek olan Hızır (a.s)’ı bekliyordu. Tüm saray erkânı onları karşılamaya hazır bir hâlde gözleri kapıdaydı. Derken o zat tek başına saraya geldi. Yanında ne Hızır vardı ne de bir başkası. Hünkâr hışımla Hızır’ın nerede olduğunu sordu.

Bunun üzerine o zat dedi ki: ”Hünkârım! Hızır (a.s) öyle bir zattır ki aramakla bulunmaz. Geleceği

varsa o kendi gelir. Ben ailesi kalabalık ve çok fakir bir kimseyim. Ailemi geçindirmekte çok zorlanıyordum. Bu maişet temini için koşuşturmam sebebiyle de ilme pek fırsat bulamıyordum. Ama sayenizde bu müddet zarfında, hem çoluk çocuğumun maişetini temin ettim, hem de bol bol ilimle meşgul oldum. Tabiî Hızır'ı bulmak için de çok dua ettim; ama onu bulmaya maalesef muvaffak olamadım. Şimdi verdiğiniz cezaya razıyım."

Hünkâr adalet sahibi bir şahsiyetti. Bunun üzerine Hünkâr onu mahkeme etmek için vezirlerini ve baş kadısını çağırdı. Böylece bu âlim zatın mahkemesi de başladı. Tabiî mahkeme gizli değil, halka açık olarak yapılıyordu. Herkes merakla olacakları görmek için toplanmıştı. Hünkâr, yanında bulunan üç veziriyle görüş alış verişinde bulunarak, birinci vezire sordu: "Bu adama nasıl muamele edelim?" dedi.

Vezir hiddet içinde parmağını o âlime doğru sallayarak:

"Hünkârım! Bu adam sizi kandırmıştır. Sizi kandırarak aldığı altınlarla kendiişlerini görmüştür. Bu yaptığı düpedüz sizinle alay etmektir. Benim fikrim, onun boğazını keselim, etini parçalayıp çengellere asalım ve herkese teşhir edelim. Böylece âleme ibret olsun da, bundan böyle kimse sultanımızla böylesine alay etmeye cüret edemesin" dedi.

Bu sırada mahkemeyi izlemek için orada toplanmış olan halkın içinde, aksakallı, nur yüzlü, bilge tavırlı bir ihtiyar, vezirin bu kararı üzerine şöyle dedi: "Küllü şey'in yerciu ilâ aslihî (her şey aslına rücû eder)" dedi.

Hünkâr ikinci vezirine: ”Senin bu adama yapılmasını istediğin muamele nasıl?” diye sordu.

O da fikrini şöyle beyan etti: ”Hünkârım! Bence bu adamı canlı canlı fırına sokup kızartalım, sonra parçalara ayırıp ibreti âlem olsun diye teşhir edelim. Böylece halk suçluların nasıl cezalandırıldığını görsün de suça meyletmesin” dedi.

Az önceki aksakallı, nur yüzlü, ihtiyar zat yine: ”Küllü şey’in yerciu ilâ aslihî” dedi.

Hünkâr üçüncü vezire sordu: ”Ey vezirim! Sen ne dersin, beni kandıran bu adama ne ceza verelim?” dedi.

Üçüncü vezirin de teklifi diğerleri gibi insafsızca idi:

Hünkârım! Bu adamın derisini yüzüp, içine saman doldurup dikelim ki; herkes yaptığının cezasını çeksin” dedi.

Yine aksakallı, nur yüzlü, ihtiyar zat söze karıştı: ”Küllü şey’in yerciu ilâ aslihî,” dedi.

Hünkâr son olarak Kadı efendiye fikrini sordu. Tabiî o gayet merhametli ve vicdan sahibi bir kimse idi. O da şöyle söze başladı: ”Hünkârım! Bu kimse her ne kadar böyle davranarak size karşı suç işlemiş olsa da, öyle kesilip asılacak, yakılarak kızartılacak ve derisi yüzülüp içine saman doldurulacak bir caniliği kesinlikle yapmamıştır. O sadece Hızır (a.s)’ı bulma karşılığında sizden belli bir para aldı. Hızır öyle aranarak bulunamayacağından, yapılacak iş ancak Allaha duadır. Allah dilerse Hızır’ı buldurur, dilerse buldurmaz. Bu kimse de zaten bu müddet zarfında vaktini hep duayla geçirdiğini söylüyor. Şayet Allah Hızır’ı buldurmadıysa, bu zat ne

yapabilir. Bana göre, her ne kadar hatalı olsa da, siz bu adamı ilminin hürmetine affedin. Size yakışan, sizden beklenen budur.

Hem bu zat çoluk çocuğunun maişeti için kendini feda edebilecek kadar da iyi yürekli ve mert biri. Şayet bu kadar zor bir durumda olmasa böyle bir işe neden girişsin? Ayrıca siz bu memleketin hünkârısınız, halkınızın geçimi de, sorunları da sizin boynunuzda. Halkınız böylesine yokluk ve perişanlık içinde yaşarken, onlara karşı duyarsız davranmak, elbette memleketin asayişi de düzeni bozulur. Bu durumda Hızır (a.s)'ı da bulmuş olsan, asayişin temini için sihirli değnek kullanacak değil. O da sana herhalde tavsiyelerde bulunacaktır" dedi.

Bu konuşma hünkârı çok etkilemişti. Kadı doğru söylüyordu. Ama bu sözleri vezirler ona bir kere bile söylememiş, halkın ne hâlde olduğunu da kendisine bildirmemişlerdi. Karnı tok olan, açın derdini anlayamayacağı için, gerekli tedbirler de alınmamış, netice de memleket bu hâle gelmişti.

Kadı sözünü bitirince, duruşmayı takip eden aksakallı nur yüzlü ihtiyar zat; yine tekrar: "Küllü şey'in yerciu ilâ aslihî" dedi.

Duruşmanın başından beri "Küllü şey'in yerciu ilâ aslihî" (her şey aslına rücû eder) diyen o aksakallı nur yüzlü ihtiyar zat, hünkârın dikkatini çekti.

Hünkâr aksakallı nur yüzlü ihtiyar zata: "Ey ihtiyar! Sen de kimsin? İki de bir söze girip (Küllü şey'in yerciu ilâ aslihî) diyorsun. O söylediğin laf da neyin nesidir?" dedi.

Bilge ihtiyar cevap verdi: "Ey Hızır'ı arayan ve memleketinin selâmeti için ondan nasihat isteyecek

olan iyi kalpli hünkâr! Senin birinci vezirinin babası kasaptı, kasapta gördüğü hayvanın kesilmesi ve çengele asılması, onun için verilmesini istediği ceza, suçluyu kesmek, etini çengellere asmak oldu. Onun yapacağı iş vezirlik değil; olsa olsa kasaplık olur. Siz onu saraya kasapçı başı yapın.

İkinci vezirin babası da fırıncı idi. Fırında görülen ekmek pişirmek ekmeği parçalamaktır. Siz onu da saraya fırıncı başı tayin edin.

Üçüncü vezirin ise, babası yorgancı idi. Yorgan, yastık ve yatağa yün, pamuk gibi şeyleri doldururdu. Sarayın bu gibi işlerini de ona havale edin.

Kadıya gelince Hint diyarındaki bir hükümdarın oğludur. Babasının vefatından sonra kardeşler arasında çıkan taht kavgasına girmemiş ve memleketini terk etmiştir. Dolayısıyla baş vezir olacak kişi odur. Siz bu görevi ona verin. Memlekette asayişi sağlamak için diğer vezir ve görevlileri tayin edip, gerekli düzenlemeleri o yapar.

Şu anda mahkeme ettiğiniz zat ise ömrünü ilimle geçirmiş, fakih bir kimsedir. Onu da kadı yaparsanız ilmine münasip bir görev vermiş olursunuz. Böylece hem ilmine devam eder, hem de insanlara adalet dağıtır.

İşte baştan beri “Küllü şey’in yerciu ilâ aslihî” (her şey aslına rücû eder) demekle söylemek istediğim budur. Sana gelince Hızır’ı bulmak istiyorsun. Onu bulup da ne yapacaksın? Hızır da gelse zaten sana bundan başka bir şey söyleyecek değildir,” dedi ve yürüdü gitti.

Tam o ana kadar olanları dikkatle izleyen suçlu konumundaki âlim zat sevinçle bağırdı: “İşte Hızır, bu piri fani zattır! Buldum Hızır’ı!” dedi.

Bunun üzerine oradaki halk o zatın peşinden koştular; ama bulamadılar. O kadar aradılar, taradılar; fakat nafile, onun izine rastlayamadılar.

Hünkâr Hızır’ın söylediklerini araştırdı ve baktı ki, hakikatten de vezirlerinin durumu dediği gibi. Netice de o ne dediyse yaptı, derhal gerekli değişiklerde bulundu. Memleketteki karmaşa kısa zamanda yerini düzen ve huzura bıraktı.

ALLAH’IN SIFATLARI KENDİNİ BİZE TANITIR

Allah Lafz-ı Celal’i; vacib’ül vücuttur. Vücudu mutlak var olan, yokluğu mümkün olmayan, bütün hamd ve övgülere layık en yüce varlığın adıdır.

Allah’ın vacib’ül vücut olması: Allah’ın yokluğu diye bir şeyin olmadığının ve var olmak için de başka bir varlığın desteğine muhtaç olmadığının ispatıdır. Bundan dolayı da Allah’ın vacib’ül vücut olması; bir kitap varsa, kâtibinin de vücudu mutlaka vardır, bir eser varsa muhakkak o eserin sahibinin var olduğu gibi; kâinatta var olduğuna göre o kâinatı yoktan icat eden mutlaka mucidi vardır. İşte o mucit Allah’tır ve Allah Teâlâ'nın varlığı mutlaktır. Yine Allah’ın vacib’ül vücut olması demek aksi düşünülemeyen, demektir. Aynı zamanda Allah’ın vacib’ül vücut olması kâinatın yaratıcısı, sahibi, idarecisi ve terbiye edicisi olduğunu gösterir. Bütün hamd ve övgülere layık olması da esma-ül hüsnâ ve sıfat-ı sübhaniyesine işret etmektedir.

Allah Lafza-i Celal’i, Zât-ı Akdes'e delalet etmektedir. Çünkü: Zât-ı Akdes, bütün sıfât-ı

kemaliyeyi istilzam eden bir sadeftir. Yani; en kutsi oluşu, o kutsiyetin kendi zatından olduğuna delil olur. O kutsiyetin kendi zatından olması da kutsi sıfatlarından en kemal noktada olduğunu gösterir.

Şu da unutulmamalı: Başka ism-i haslarda bu delalet yoktur. Çünkü: Başka ism-i haslarda sıfat-ı kemaliyeyi istilzam etmek yoktur. Allah Lafz-ı Celil'i islam dininde ibadet edilen en yüce yaratıcının özel ismi olduğu için, Allah'tan başka hiçbir varlığa isim olarak verilmez. Bu sebeple de Allah ismi, Allah'tan başkasına da isim olarak verilmemiştir. Allah Lafz-ı Celil'i herhangi bir şekilde çoğul yapılamaz ve çoğul olarak da kullanılamaz.

Maturidi'ye göre: "Allah'ın subuti sıfatlarının hem aklî hem de naklî delilleri vardır. Akıl, ilâhî sıfatların varlığını kabul eder. Nitekim mükevvenatın yaratılması, ondaki olağanüstü düzen ve intizam, O'nun varlığını delil teşkil ettiği gibi, sıfatlarının da var olduğuna tanıklık ederler. Naklî delil ise, ilâhî sıfatlarla ilgili ayetlerdir. [20]

Yine Mâtürîdî'ye göre: Allah'ın hem zatî hem de subuti sıfatları vardır. Allah'ın ayetlerle belirtilen bütün sıfatları ezelî ve ebedidir. Allah'ın sıfatlarının hâdis olduğunu kabul etmek, Allah'a noksanlık atfetmek olur. Çünkü sıfatların hâdis olması demek, Allah'ın kemalinin ezelde gerçekleşmediği anlamına gelir. Bu ise, ulûhiyete aykırıdır. Bundan dolayıdır ki; Allah, ezelden beri ilim ve kudret sahibidir. Allah'ın sonradan ilim ve kudret sıfatına haiz olduğunu varsaymak, Allah'ı daha önceden ilim ve kudretten yoksun, cahil ve aciz bir varlık olarak kabul etmek

[20] Mâturîdî; Kitâbu't-Tevhid, s-44.

anlamına gelir ki, bunun yanlışlığı açıkça ortadadır.[21]

Kâinata baktığımız zaman, Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarını görebiliriz. Aşağıdaki ayet-i kerimeler; Allah Teâlâ'nın varlığını, birliğini, her şeyin ona muhtaç, onun ise hiçbir şeye muhtaç olmadığını, O'nun kudretinin sonsuz ve her şeye kadir olduğunu, her şeyi işitip her şeyi gördüğünü, işitmesi görmesine engel olmadığını bildirmektedir.

"İlahınız olan Allah bir İlah'tır. O'ndan başka hiç bir İlah yoktur. O, Rahmandır, Rahimdir. (Bakara, 2/163). "Şimdi Allah'ın rahmetinin eserlerine bak! Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphesiz ki O, ölüleri elbette dirilticidir. Çünkü O, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (Rûm, 30/50).

"Kesinlikle, göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün art arda gelişinde akıl sahiplerine gerçekten deliller vardır." (Al-i İmran, 3/190).

"Dilediğini mutlaka yapandır." (Bürûc, 85/16). "Allah bir şeyin olmasını dilediği zaman, O'nun emri ona sadece ol demektir oda hemen oluverir." (Yasin, 36/85).

"Allah Teâlâ; sözünüzü gizleyip veya açıklasanız da, O sinelerin içinde olanı hakkıyla bilendir. Yaratan hiç bilmez mi? Çünkü O Latif'ül Habirdir." (Mülk, 67/13-14). İşte bu sıfatlar Allah'ı bize tanıtmaktadır.

ALLAH'IN ZATÎ SIFATLARI

Bunlara sıfât-ı nefsiyye de denir. Diğer bir tabirle "zatî veya nefsi sıfatlar" da denilen bu sıfatlar: Bu sıfatlar Allah hakkında câiz olmayan mânâ ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı

[21] Mâturîdî; Kitâbu't-Tevhid, s-65.

konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah’ın Zât-ı Akdesinin aynı kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar Allah’ın Zatının aynısıdır, başka bir mânâ ve gayrılık ifade etmezler.

Aynı zamanda bu sıfatlar; yüce Allah'ın varlığını ve hakikatini anlayıp kavramada biz kullarına yardım eden sıfatlardır. Zatî sıfatlar; hiç bir sebebin eseri olmayan, Allah Teâlâ'nın hakikatini ortaya koyan sıfatlardır. Bu sıfatlar; yüce Allah'ın zatıyla, varlığıyla doğrudan doğruya alâkalı oldukları ve sadece Allah'ın yüce zatına mahsus oldukları için, zatî sıfatlar diye isimlendirilmişlerdir. Bu zati sıfatlar şunlardır.

1. Vücut: Allah Teâlâ’nın varlığı demektir. Allah’ın varlığı zatının gereğidir. Bu itibarla vacib'ül vücut da denir. Varlığının zıttı düşünülemez. O kendi zatıyla kaimdir, varlığı için bir başkasına muhtaç değildir. Zira muhtaç olan, İlâh olamaz.

هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

“O Yüce Allah, görüleni de görülmeyeni de bilen, Kendisinden başka ilah olmayan, ancak kendisi var olan Allah’tır.” (Haşr, 59/22).

2. Kıdem: Allah’ın varlığının evveli veya başlangıcı diye bir şey yoktur. Allah; ezeli ve kadimdir, ne kadar geriye gidilirse gidilsin, Allah’ın var olmadığı bir an asla yoktur.

هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

O, her şeyden öncedir; kendisinden sonraya hiç bir şeyin kalmayacağı sondur; varlığı aşikârdır; gerçek mahiyeti insan için gizlidir. O, her şeyi bilir.” (Hadîd, 57/3).

3. Beka: Allah’ın varlığını devam ettirmesinin sonu diye bir şey yoktur. Allah; daimi ve bakidir, ne kadar ileriye gidersek gidelim, Allah’ın olmadığı bir an asla yoktur.

وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

“Yeryüzünde bulunan her şey fânidir; ancak yüce ve cömert olan Rabbinin varlığı bâkidir.” (Rahman, 55/26-27).

4. Muhalefet ün Li’l Havadis: Allah’ın yaratmış olduğu hiçbir mahlûka hiçbir şekilde benzememesidir. Sonradan yaratmış olduğu herhangi bir mahlûka da benzetilemez. Çünkü Allah; mekândan, şekilden suretten münezzehtir.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ

"O'nun benzeri hiç bir şey yoktur, O işitendir, görendir". (Şûra, 42/11).

5. Vahdaniyet: Allah; zatında, sıfatlarında ve fiillerinde birdir ve tektir. Eşi, benzeri, ortağı, zıddı, niddi ve dengi yoktur.

وَالشَّهَادَةِ الْغَيْبِ عَالِمُ هُوَ اِلَّا اِلٰهَ لَا الَّذِي اللّٰهُ هُوَ

Deki, Allah bir tektir; Allah hiç bir şeye muhtaç değildir, O doğurmamış ve doğmamıştır, hiçbir şey O’na denk değildir ". (İhlâs, 112/1-4).

6. Kıyam bi-nefsihi: Allah’ın varlığının kendinden olmasıdır. Varlığı zatının gereğidir. Allah’ın varlığına sebep olan, Allah’tan başka hiç bir varlık yoktur.

اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ

“Allah, O'ndan başka ilah olmayan, diri ve kendi kendine kaim (var) olandır". (Al-i İmran, 3/2). İşte bu zatî sıfatlar Allah'ı bize tanıtmaktadır.

ALLAH’IN SUBUTÎ SIFATLARI

Allah'ın zatının gereği olan ve zatından ayrılmayan, ezelî olan vacip sıfatlar olup, bu sıfatlarda hâdis değildir. Bu sıfatlar Kur'an ayetleriyle sabittir. Bundan dolayı bu sıfatların varlıkları Allah'ın zatında ispat edilmiş olduğu için, "sübûtî sıfatlar" diye adlandırılmıştır. Allah'ın zatı ve varlığı düşünülmeden bu sıfatlardan bahsetmek de mümkün olmaz. Benzerleri sınırlı ve vasıtalı olarak insanlara ve bazı varlıklara verilmiş olsa da, Allah’ın kendisine ait olan sübûtî sıfatlar sonsuz sıfatlardır.

1. Hayat: Allah’ın daima diriliği demektir. Allah’ın kendisine mahsus bir hayata sahip olup ölümsüz olmasıdır. Bunun zıddı olan ölü ve cansız olmaktır. Ölü ve cansız olmak Allah hakkında düşünülemez.

2. İlim: Allah’ın olmuş, olmakta olan ve olacak her şeyi daha olmadan bilmesidir. Semavatta olmuş, olmakta olan ve olacak her şeyi bilir. Hatta insanların gönüllerindeki sakladıklarını da bilir. Hiçbir şey Allah’ın bilgisi dışında meydana gelmez.

3. Sem’i: İşitmek demektir. Açık, gizli, uzak yakın, sesli sessiz fark etmez her şeyi işitir.

4. Basar: Görmek demektir. Hiçbir şey Allah’tan gizli kalamaz. Allah her şeyi görür. Sesli sessiz, uzakta yakında, karanlıkta aydınlıkta, küçük büyük açık gizli her şeyi görür.

5. İrade: Dilemek demektir. Allah diler ve dilediği her şeyi dilediği gibi yapar. Dilediğini yaparken de hiçbir şeye muhtaç olmadığı gibi az çok, uzak yakın, acı tatlı hiçbir şey fark etmez.

6. Kudret: Sonsuz ve sınırsız güç sahibi olup, her şeye gücü yeter. Güç yetiremeyeceği, zorlanacağı bir şey yoktur. Kudret sıfatı mahlûkat âleminde kendini gösterir.

7. Kelam: Allah'ın kelam sıfatı sahibi olması, konuşan bir varlık olması demektir. Söz ve bir mânâyı ifade eden, bir maksadı anlatan ifade olup, Allah'a mahsus bir sıfattır. Fıkıhta: Allah (c.c.) Kelâm sıfatına haiz olmakla birlikte, Allah'ın kelâmı: Harften ve savttan münezzehtir, ezelidir, ebedidir. (Yeni Lügat, s-330).

Kelam sıfatı; vahiyler ve ilhamlarla tezahür eder. İlham da, vahiy de, Allah'ın kelam sıfatına bakmaları yönüyle kelimesizdirler. Allah'ın kelimesiz konuşmamı nasıl olur diye düşüneceksiniz. Vahiyler ve ilhamların insanlara intikal ettirilmesi, İlâhî tenezzül sonucu olmaktadır. İlâhî tenezzül sonucu Allah onların dilleriyle hitap etmektedir.

Kelimesiz konuşmanın en açık örneği insan kalbidir. Kalpte kelimesiz konuşur. Kalpteki şefkat, merhamet, sevgi ve korkuda kelimesizdir. Ne zaman dışarı aktarmak istediğimizde aklımızla kelimelere dökerek ifade ederiz. Kur'an Allah kelamıdır. Allah'ın kelam sıfatından gelmektedir. Ve Kur'an; Allah'ın insanlara bir İlâhî tenezzülü olarak hitabı olduğu için, kâğıda harflerle yazılmıştır.

Bunlardan dolayı Allah'ın konuşması için herhangi bir vasıtaya gerek yoktur. Peygamberlerin elçilik görevi de Allah'ın kelam sıfatı ile mümkündür. Allah'ın kelam sıfatı olmazsa peygamberlik görevi nasıl yapılabilir? İşte peygamberlerin gönderilmesi ve kutsal kitaplarda bildirilenler, Allah'ın kelam sıfatı sahibi olduğunu ispatlar.

Allah'ın konuşması ile ilgili Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: “Allah bir insanla (karşılıklı) konuşmaz. Ancak vahiyle (ilham yoluyla, kulunun kalbine dilediği düşünceyi doğurarak), yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder.” (Şûrâ, 42/51).

Burada geçen vahiyle konuşmaktan murad, ilhamdır. Perde arkasından konuşmaktan murad ise, Hz. Mûsâ (as)’ın mazhar olduğu gibi, Allah’ın kelâmını işittiği hâlde Zât-ı İlâhî’yi görmemesidir. [22]

Üstad Bediüzzaman da; Allah’ın insanlara kendini tanıtmasını ve konuşmasını şöyle izah etmektedir.

“Mâdem bu cismânî âlem-i şehâdette, bu kadar ziynetli ve san'atlı hadsiz masnu‘larıyla kendini tanıttırmak isteyen ve bu kadar tatlı ve süslü ve nihâyetsiz ni‘metleriyle kendini sevdirmek isteyen ve bu kadar mu‘cizeli ve mahâretli hesabsız eserleriyle gizli kemâlâtını bildirmek isteyen ve bu arzuyu, kavilden ve tekellümden daha zâhir bir tarzda fiilen isteyen ve hâl diliyle bildiren bir Zât, perde-i gayb tarafında bulunduğu bilbedâhe anlaşılıyor. Elbette ve her hâlde, fiilen ve hâlen olduğu gibi, kavlen ve tekellümen dahi konuşur, kendini tanıttırır, sevdirir.

Gâyet kuvvetli bir tezahüratla vahiylerin hakikati, âlem-i gaybın (gayb âleminin) her tarafında her zamanda hükmediyor. Kâinatın ve mahlûkatın şehadetlerinden çok kuvvetli bir şehâdet-i vücud ve tevhîd, Allâmü’l-Guyûb’dan -vahiy ve ilham- hakikatleriyle geliyor. Kendini ve vücud ve vahdetini, yalnız masnularının şehadetlerine bırakmıyor.

---

[22] Nesefî; Şerhu’l-Umde fî Akîdeti Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat: el-İ’timâd fi’l-İtikâd, c. 4, 163.

Kendisi, kendine lâyık bir kelâm-ı ezelî ile konuşuyor. Her yerde ilim ve kudretiyle hâzır ve nâzır, kelâmı dahi hadsizdir ve kelâmının manası onu bildirdiği gibi, tekellümü dahi, onu sıfatıyla bildiriyor. [23]

Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) bizimle buluşmaya gelip de Rabb'i onunla konuştuğunda" (A'raf, 7/143), Peygamberlere de (vahyettik). Ve Allah Musa ile de konuştu. (Nisa; 4/164), diye bildirmektedir.

8. Tekvin: Allah'ın yoktan var etmesidir. İcat etmektir. İstediğini yok eder, istediğini var eder. Tekvin sıfatı, irade sıfatının muktezasına göre, mümkünâta tesir ederek icad eder. Nitekim Allah Teâlâ mealen şöyle buyurur:

ونُ فَيَكُ أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ إِنَّمَا

"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu, sadece o şeye "ol!" demektir ve o hemen oluverir." (Yasin, 36/85).

İşte kâinatı ve içindeki varlıkların yaratan Allah'tır. Bunları var edip etmemeye muktedir olan Allah Teâlâ, "İrade" sıfatıyla ezelî ilmine uygun olarak yaratılmasını irade buyurmuş ve tekvin sıfatıyla icad edip kudret sıfatıyla da yaratmıştır. İşte bu subutî sıfatlar Allah'ı bize tanıtmaktadır.

Âlemleri yaratmak, rızık vermek, nimetler ihsan etmek, yaşatmak, öldürmek, diriltmek, azab etmek, mükâfatlandırmak gibi bütün fiiller, Allah'ın tekvîn sıfatına râcidir. İşte Tekvîn sıfatının bütün bu taalluklarına "sıfât-ı fiiliyye" de denir.

MATURÎDİ VE EŞ'ARÎNİN TEKVİN GÖRÜŞLERİ

[23] Bediüzzaman; Şualar, Yedinci Şua, s-169.

Mâturîdî; bazı kelamcılardan farklı olarak, tekvin sıfatını subuti sıfatlardan kabul etmektedir. Ancak tekvin sıfatının ezelden beri yaratıcı bir sıfat olması, yaratılanların da ezelî olması anlamına gelmediğini söyler. Çünkü yaratmanın başka bir şey olduğunu, yaratılanlar ise başka bir şey olduğunu savunur. Her şeyin O'nun "ol" (kün) emriyle olması, O'nun tekvin sıfatının varlığına delil getirmektedir. [24]

Tekvîn, Allah Teâlâ'nın; âlemi ve âlemdeki her şeyi meydana geleceği vakitte yoktan yaratmasıdır. Yani, Allah Teâlâ'nın ilminde takdir ettiği şeyleri yeri ve zamanı geldiğinde meydana getirmesidir.

Yine Mâtürîdî'ye göre; tekvin sıfatı ezeli ve kadim olup, sübûtî sıfatlardan kabul eder. Şöyle tarif etmektedir. "Allah Teâlâ'dan ayrı olan tekvinin kendisi değil, taallukudur. Bundan dolayı tekvin kadimdir, taalluku hadistir.

Yani Allah'ın yoktan vücuda getirmesi tekvindir, yarattığı ise kevndir, hadistir. Kevn ise; Allah'ın sıfatı olmayıp yaptığı iştir. Tekvin, mükevvenden ayrı bir şeydir. Yani, tekvin Allah Teâlâ'nın sübûtî bir sıfattır. Yaratılan eşya ise, tekvinin yaptığı iştir. Sıfat, Zat-ı İlahiye aittir.

Sıfat taalluk ettiği nesneye yönelik değildir. Sıfat taalluk ettiği nesneye yönelik olmadığı için aralarında doğrudan bir bağlantı söz konusu olamaz.

Bundan dolayı tekvin; ezeli ve kadim bir sübûtî sıfat olup, yaratıcının niteliğidir. Mükevvenat ise, mahlûk olup, hadistir," demektedir.

Eş'arilere göre ise sıfat; taalluk ettiği nesneye yönelik olduğunu savunmaktadır. "Nesnenin hadis

[24] Mâtürîdî; Kitâbu't-Tevhid, s-46. Sâbûnî; el-Bidâye, s-35.

olması, sıfatın da hadis olmasını gerektirir. Bu nedenle tekvin sıfatı hadisdir.

Tekvin; ilim ve kudret gibi hakiki bir sıfat olmayıp, izafi ve itibaridir. Bu durumda tekvin müstakil bir sıfat değildir. Tekvin sübûtî bir sıfat olmadığı için, tekvin sıfatı ile alakalı işler, fiili sıfatlar tarafından yürütülmektedir. Bu durumda tekvin sıfatı da hadisdir, yani değişkendir.

Şayet tekvin; müstakil ve ezeli bir sıfat kabul edilirse, onun taalluku olan mükevvenat, ezeli olması gerekir. Bu doğrultuda tekvin, mükevvenat ile aynı kabul edilmelidir" demişlerdir.

HABERÎ SIFATLAR

Mezhepler arasında tartışma konusu olmuş sıfatlardır. Yaratılmışlarda bulunan özellikler taşıdığı için Allah'a isnat edilmemesi gerekirken, ayetlerde geçtiği için haberi sıfatlar olarak Allah Teâlâ'ya isnat edilmiştir. Bu sıfatları şöyle sıralayabiliriz.

Allah Teâlâ; şu ayetlerde "nefs" sözcüğünü kendi zatı anlamında kullanmıştır. "Seni kendi (nefsim) için seçtim" (Tâhâ, 20/41).

İsa (a.s) "nefs" sözcüğünü Allah Teâlâ için kullanmıştır. "(Ey Rabbim!) Sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben Senin zatında (nefsinde) olanı bilmem. " (Mâide, 5/116).

"O (Allah) rahmet etmeyi Kendi üstüne (nefsine) yazdı. " (En'âm, 6/12-54); "Allah sizi Kendi zatından (nefsinden) sakındırır. " (Âl-i İmrân, 3/28-30).

Allah Teâlâ; "vech" sözcüğünü kendisine isnat etmiştir. Allah ile birlikte başka bir ilahı yardıma çağırma! Allah'tan başka ilah yoktur. Onun vechi

(zatı) dışında her şey helak olur. Hüküm onundur ve ona döndürüleceksiniz. (Kasas; 28/88). Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin veçhi (zatı) ise bakidir (Rahman; 55/27).

Allah Teâlâ; “ayn” sözcüğünü kendisine isnat etmiştir. Gözümün (ayn) önünde yetiştirilsin. (Tâhâ 20/39).

Yine Allah Teâlâ; “yed” sözcüğünü kendisine isnat etmiştir. (Allah) dedi ki: “Ey İblis! Kendi iki elimle (yed) yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? (Sâd 38/75).

Allah Teâlâ; “istivâ” sözcüğünü de kendisine isnat etmiştir. Şüphesiz sizin Rabbiniz Allah; gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ edendir (yönetendir) .Yûnus 10/3). Bunlar gibi daha bazı sözcükler Kur’an’da geçtikleri için haberî sıfatlar olarak nitelenmişlerdir. İşte bu haberî sıfatlar bize Allah'ı tanıtmaktadır.

ALLAH’A İSNAT EDİLEMEYEN SELBÎ SIFATLAR

Allah'a isnat edilemeyen ve Allah'ta bulunmayan sıfatlara selbî sıfatlar denir. Selbî sıfatlar şunlardır: Hudûs, fena, ihtiyaç, müşabehet lil havadis, müşareket (ortağı olmak) olmak üzere beş sıfattır. Noksanlık sayılabilecek bu beş sıfat, Allah'a isnat edilemediği gibi, Allah'ta bulunmayan sıfatlardır. İşte Allah'ta bulunmayan bu gibi sıfatlar Allah'ı bize tanıtmaktadır.

BEDİÜZZAMANANA GÖRE CENAB-I HAKK'IN SIFATLARI

Üstat Bediüzzaman, Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarını şu şekilde anlatmaktadır. Cenab-ı Hakk'ın zâtî

isimleri olduğu gibi, fiilî isimleri de vardır. Cenab-ı Hakk'ın zâtî isimleri: Allah, Hakk, Rabb gibi isimlerdir. Cenab-ı Hakk'ın fiilî isimlerinin ise: Gaffar, Rezzak, Muhyî ve Mûmit gibi birçok nev'leri vardır.

Allah Lafza-i Celal'inden, celal silsilesi tecelli ettiği gibi, rahman ve rahim sıfatlarından cemal silsilesi tecelli ediyor. Evet, her bir âlemde lütuf ve kahr, hüsün ve heybet, tezyin ve tenzih, tesbih ve tahmid, emr ve nehiy, tergib ve terhib (rağbet ve korkutma), tebşir ve inzar (uyarma ikaz etme), havf ve reca, sevap ve azab, gibi pek çok füruat, celal ve cemalin tecellisiyle teselsül edegelmektedir.

Cenab-ı Hakk'ın Allah lafza-i celali, Zât-ı Akdes'ine ayn olduğu cihetle; Allah lafza-i celali, sıfât-ı ayniyeye işarettir. Errahîm de, fiilî olan sıfât-ı gayriyeye imadır. Errahman dahi, ne ayn ne gayr olan sıfât-ı seb'a denilen sübûtî sıfatlara remizdir. Zira Rahman, Rezzak manasınadır. Rızk, bekaya sebeptir. Beka, tekerrür-ü vücuttan ibarettir. Beka dahi, semere-i rızık mahsulü olduğu için, "basar, sem', kelâm" sıfatlarını iktiza eder ki; merzuk istediği zaman, ihtiyacını görsün, istediği zaman işitsin, aralarında vasıta bulunduğu takdirde o vasıta ile konuşsun. Vücud ise; birincisi mümeyyize, ikincisi muhassısa, üçüncüsü müreccihe olmak üzere "ilim, irade, kudret" sıfatlarını istilzam eder.

Birincisi: Mümeyyize, (Temyiz eden, ayıran, iyiyi kötüyü fark eden. Cenab-ı Hakk'ın varlıkları yaratırken, sonsuz ilmiyle onların lehine ve aleyhine olan şeyleri en iyi şekilde bilip ayırt etmesine).

İkincisi: Muhassısa, (Tahsis eden. Has kılan. Hususileştiren Cenab-ı Hakk'ın iradesiyle birçok

ihtimaller arasından bir ihtimali seçerek tayin etmesine).

Üçüncüsü: Müessire (Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudretiyle dilediğini yapan dilemediğini yapmayan, aczden uzak kudret ve iktidarıyla her şeye hükmetmesine), olmak üzere ilim, irade, kudret sıfatlarını istilzam eder. İşte bu altı sıfat, şüphesiz birinci sıfatı olan hayat'ı istilzam ederler. [25]

Üstat Bediüzzamanın, görüşlerinden şu sonuç çıkarılabilir. Cenâb-ı Hakk'ın üç çeşit sıfatı vardır.

1-Sıfat-ı Ayniye: Allah'ın Zâtî sıfatlarına denir. Allah hakkında düşünülmesi imkânsız olan vasıflardan tenzih etmek için kullanılan sıfattır. Allah'tan nefyedilmesi gereken ve O'nun aşkınlığını ifade eden niteliklerdir. Bu sıfat-ı ayniyeye, sıfat-ı selbiye veya tenzîhî sıfatlar da denilir. Bunlar Vücud, Kıdem, Beka, Muhâlefetün lil-havâdis, Kıyâm bi-nefsihî, Vahdâniyetdir.

Bu zati sıfatlar; mükelleflerin Allah hakkında câiz olmayacak mâna ve sözler sarf etmemeleri için konulmuştur. Mesela: Allah vardır, birdir, başlangıcının başı diye bir şey yoktur ve son bulma diye de bir şey olmayacaktır. Bu tarifleri yapabilmek ve Allah'ı tanıyabilmemiz için bize bu zati sıfatlar gereklidir. Zaten Allah'ta bu sıfatlar mevcuttur. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Cenab-ı Hakk'ın Zât-ı Akdes'ine ayn olduğu cihetle, Lafza-i Celal; sıfat-ı ayniyeye işaret etmektedir. Teşbihte hata olmasın. Nasıl ki: Güneşin ışıklarının kaynağı güneş olduğu gibi, ancak güneş değildir. Bunun gibi; Allah'ın sıfatlarının kaynağı da zatından olup, zatının kendisi değildir.

[25] Bediüzzaman; İşarat-ül İ'caz, s, 33-35.

Ehl-i sünnete göre de, sıfat-ı İlahiyye zatına ayn olmadığı gibi gayr da değildir demişlerdir. Mesela; vücûd sıfatı Allah'ın zatının varlığını ifâde eder. Zıt mana ifade eden ademi, yani yokluğu ortadan kaldırır. Kıdem, Allah için başlangıç diye bir şeyin olmadığını gösterir. Bekâ ise, Allah için son diye bir şeyin olmayacağını bildirir. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değillerdir, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur. İsim, müsemmanın kendisi olabilir: Allah Teâlâ hakkında "O zat ve mevcuddur!" dememiz gibi.

Allah Teâlâ, zati sıfatlarının bütününün bir araya gelmesinden meydana gelmiş bir mahiyet de değildir. Başka bir deyişle onun zatı, sıfatının gereği ve sonucu değil, sıfatları zatının gereği ve sonucudur. Sıfatın gerçek mânası da budur. Onun varlığı bizatihi vacip olduğu gibi, sıfatları da başka türlü değil, zatıyla vaciptir.

2-Sıfat-ı Gayriye, Allah'ın fiili sıfatlarına denir. Fiilî sıfatlarda Allah'ın kâinatla münasebetini anlatan kavramlardır. Bu fiili sıfatların ise miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili sıfatların çokluğu ise, kâinatta bulunan muhtelif mevcudata, Allah'ın kudret sıfatının muhtelif tecelliyatından dolayıdır. Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken, Fettâh nâmını alıyor, bir canlının ölümünde Mûmit ismini alıyor, bir hayat bahşederken Muhyî ismini alıyor, canlılara rızık verirken Rezzâk nâmını alıyor ve bunlar gibi birçok fiili sıfatları oluşuyor.

Bu sıfatlar, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehli Sünnete göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde asıl iş gören ve icra eden Kudret sıfatı, ezelî ve ebedîdir.

Onun için Allah, ezelde Rezzâk, Muhyî, Fettâh değildi demek, mânasız olur. Allah, ezelde kudret sıfatı itibariyle, bu gibi fiili isimlere sahipti. Ama tecelli ve yaratma ile bu isimler soradan meydana çıktığı için, sonradan isimlendirilmiş oluyorlar. İşte gayri ismini bu mânadan dolayı alıyor, yani sonradan isimlendirilmesinden dolayı gayri ismini alıyor.

3- Ne ayni, ne de gayri olan sıfatlar ise, Allah'ın sübûtî sıfatlarına denir. Sübûtî sıfatlar ise Allah'a nispet edilmesi gereken ve O'nun yetkinliğini belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar Allah'ın Zatından başka mâna ve esasları olan, ama ondan da müstakil ve bağımsız olmayan sıfatlardır. Allah kendi zatını tanımaları ve insanların eşya ile münasebet kurabilmeleri ve Allah'ın tecelli eden isimleri okuyarak tanıyabilmeleri için cüz'i olarak insanlara ve diğer mahlûklara verdiği sıfatlarıdır. Yine bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören ve tasarruf ve tecellileri olan hakiki ve etken sıfatlardır. Onun için ne ayn, ne gayr mânâsını ifâde eden Allah'ın Zât-ı Akdes'ine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Ne o, ne de onsuz olabilir. Bunlar: Hayat, İlim, İrâde, Kudret, Sem, Basar, Kelâm ve Tekvin sıfatlarıdır.

Yukarıda zati sıfatlara sarf ettiğimiz sözleri, ne ayni ne gayri olan sıfatlara sarf edemeyiz. Mesela: Allah; ilimdir ve kudrettir, diyemeyiz ama Allah'a; Âlim ve Kadir diyebiliriz. Yani Allah'a ilim ve kudret sahibi demekle, doğrudan Allah ilimdir ve kudrettir demek, farklı farklı kıyas kabul etmeyen tariflerdir. İsim müsemmanın aynıdır, şablonunu sadece ayni sıfatlara yani selbi sıfatlara sarf edebiliriz. Kur'an'da ise; Allah'a ilimdir, kudrettir demiyor, كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا اِنَّهُ Şüphesiz ki Allah "Âlim"dir, "Kâdir"dir diyor. Yani Allah'ın ilim ve kudret sahibi olduğunu bildiriyor.

Sübûtî sıfatları bazı kaynaklar bizde de bulunan diye tanımlamaktadırlar. Böyle bir tanım bizde de mi tekvin (yaratıcılık) var? Sorusunu akla getirebilir. Bu sefer de mutezilenin “kul kendi fiilinin hâlıkıdır” görüşüne karşı cevap veremeyiz. Doğrusu; bizdeki sıfatların duruma göre başı, sonu, zıttı, eşi ve benzeri bulunup, Allah'ın küll’i sıfatlarının tecellisine, mazhariyetine ve makes bulmasına bağlıdır. “Ey İsa, iznimle kuş şeklinde bir şey yaratıyorsun” (Mâide, 5/110), ayetindeki yaratma yoktan yaratma değil, var olanlardan bir eser meydana getirmedir.

Allah Teâlâ’nın tekvin sıfatı tek olup, yarattığı şeylerin bir örneği yokken hâlk eder. Kulların ortaya koyduğu teknik ve benzeri şeyler ne kadar harika olursa olsun yoktan yaratma değildir. Allah Teâlâ’nın vermiş olduğu güç ve kabiliyetten istifade ederek, mevcut olanı bir araya getirip, eşyaya yeni bir şekil vermekten ibarettir. Esasında bu tür şeylere buluş veya keşif denir. Ayeti kerimede geçen halk etmeyi (yaratmayı) insanlardaki iradeyle kıyas yapabiliriz. İnsandaki iradeyi yok sayamayız. İnsan bütün tercihlerini iradesiyle yapar. Ama âlimler; Allah Teâlâ’nın iradesiyle karışmasın diye, yâda; insan iradesinin fonksiyonunu anlatmak için, insan iradesine cüz-i irade, ihtiyar, tasarruf tasarruftaki meyil, istek şeklinde tabirler kullanılmıştır. İşte âlimlerin bu tabirleri gibi, ayeti kerimedeki İsa (a.s)’ın yaratmasını da; Allah Teâlâ’nın yardımıyla, Allah Teâlâ’nın insana vermiş olduğu güç ve kabiliyetten istifade ederek, mevcut olanı bir araya getirip, eşyaya yeni bir şekil vermekten ibarettir.

İnsanların yaptıkları şeyler ne kadar harika olursa olsun yoktan yaratma olarak değerlendirmek doğru değildir. Adam yoktan var etti gibi sözler

söylense de, bu yoktan var etti manasında değildir. Belki yeni bir şey keşfetti veya yeni bir şey buldu manasındadır. Allah Teâlâ'nın tekvin sıfatı yoktan var etmektir. Allah Teâlâ'nın yaratmasıyla insanların yaratması başka başka şeylerdir, karıştırmamak gerekir.

SÜBÛTİ SIFATLARIN ALLAH'IN ZÂTI İLE İLİŞKİSİ

Bu sübûtî sıfatların Allah'ın Zâtı ile olan ilişkisi ve durumu İlm-i Kelâm ve felsefenin en esaslı ve ihtilaflı konusudur.

Mutezile; Allah'ın sekiz Sübûtî sıfatını, tıpkı Zâtî sıfatları gibi; Allah'ın Zatının aynı kabul edip, bu sıfatların vücudunu inkâr ediyorlar. Yani bunlar, Allah'ın Zâtı hem ilim, hem irâde, hem kudret gibi, Zât'ından başka bir şeyi kabul etmiyorlar. Allah, kâinatta sıfatlar olmaksızın Zâtı ile iş ve icraat yapıyor diyorlar. Bunun gerekçesi olarak da tenzihi gösteriyorlar.

Yani Allah'ın Zât'ından başka Kadîm sıfatları kabul etmek, Kadîm Zât'ların çoğalmasını gerektirir ki, bu da tevhîd ve tenzihe zıt olur derler. Mutezilenin bu görüşü hem akla, hem de nakle zıt bir görüştür.

Aklî açıdan ilim ve iradeyi aynı kabul etmek, hem uydurulmuş olur, hem de yanlıştır. Kur'ân ise Allah'a ilimdir, kudrettir demiyor, Allah Âlimdir, Allah Kâdirdir diyor. Yani Allah ilim sahibidir, Allah kudret sahibidir diyor. İşte bu da mutezilenin tezini çürütüyor.

Mutezile tefrite kaçıp, Allah; sıfatların aynısıdır diyerek Allah'ın sübûtî sıfatlarını inkâr ediyorlar.

Allah’ın sübûtî sıfatlarını inkâr ederek, sadece Allah’ın Zatını kabul eden mutezileye göre Kur’an da mahlûktur. Böyle olunca Kur’an kelam sıfatından gelen bir kitap değil, Allah’ın Zatı ile yarattığı bir mahlûk demiş oluyor. Yani Kur'an mahlûktur fikrinin arka cephesinde, Allah’ın kelam sıfatının inkârı yatmaktadır. Kelam sıfatı olmayan Allah’ın, kitap aracılığı ile peygamberle konuşması düşünülemez.

İşte mutezilenin şiddetli bir şekilde Kur'an’ın mahlûk olduğunu ileri sürüşünün asıl sebebi budur. Ehl-i sünnet, ne Allah’ın sıfatlarını inkâr etmişler, ne de Allah’ın sıfatlarını ulûhiyete götürmüşler. Bundan dolayı âlimler; ehl-i hak ehl-i vasat olan ehlisünnettir demişlerdir.

Allah Teâlâ’da da, insanlarda da sıfatlar mevcuttur. Allah Teâla’nın sıfatları ile insanlarda bulunan sıfatlar arasında kıyas kabul etmez derecede farklılıklar vardır. Ama Allah Teâla’nın da sıfatlarının anlaşılabilmesi gerekir. Nasıl ağırlığı olan bir nesneyi tartmak için kilogram kullanılır. Mesafe ölçümü için metre kullanılır. Sıvıları ölçmek için de litre kullanılır. Bu ölçme birimleri olmazsa ne bir nesnenin ağırlığını, ne sıvıların miktarını, nede mesafeleri bilip tarif edebiliriz. İşte Allah Teâla’nın sıfatlarının anlaşılabilmesi için, kıyaslama yapacak bir ölçü olması gerekir. Bu kıyaslamayı yapacak kıyaslama ölçüsü, insanlara verilen sıfatlardır. İnsan nasıl; ilmi, iradesi ve kudretiyle yapmak istediği bir fiili işliyor. Allah Teâlâ’da; ilmi, iradesi ve kudretiyle uçsuz bucaksız koskocaman kâinatı yoktan var etmiş ve onu idare ediyor. İşte buradan hareketle insanların yaptığı işlerle, Allah Teâla’nın yaptığı işler kıyas yapılamayacak derecede farklıdır. Biz bu

açıdan bakarak Allah Teâla'nın sıfatları ile insanlarda bulunan sıfatları anlatmaya çalışalım.

Ayet-i kerimede bahsedilen İbrahim (a.s) kıssasıyla başlayalım. Ayet-i kerimede: "İşte (birliğimize delil getirsin) ve kat'î olarak iman edenlerden olsun diye İbrahim'e, göklerin ve yerin melekûtunu (İlâhî tasarrufâtın açıkça göründüğü cihetini) böyle gösteriyorduk." Buyurmuştur. (En'am, 6/75).

Devamındaki ayetlerde de; İbrahim (a.s) gökyüzünde yıldızlara, aya ve güneşe bakarak, لَآ أُحِبُّ ٱلۡآفِلِينَ (ben batanları sevmem) demiştir. Bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi, İbrahim (a.s); kalben bağlanılan ne olursa olsun, zeval ve ölüme mahkûm ise; insanların ebedî aşk için yaratıldığını belirtmiş ve لَآ أُحِبُّ ٱلۡآفِلِينَ (ben batanları sevmem) diyerek, yaratılan ne varsa hepsinin fani olduğunu, zeval ve ölüme mahkûm olduğunu ilân etmiştir. Çünkü insandaki kalp: İmanın mahalli, manevî duyguların merkezi, sıfat ve esma-i ilâhiyenin tecelligâhı, bütün feyizlerin ma'kes bulduğu yerdir. Kalple; fani, zeval ve ölüme mahkûm olanların sevilemeyeceğini bize anlatmak istemiştir.

Allah'ın haricinde kalben bağlanılan her şey kaybolmaya mahkûmdur. Bunları ne düşünmeye ve nede kalple alâka duymaya değmez. Fenada mahvolduğu için o maksut yapılmaz, amellere kaynak da olamaz. Çünkü biz burada fâniyiz, fâni olan istenmez. Biz âciz ve muhtacız, âciz ve muhtaç olan benim dertlerime deva olamaz. Yani; İbrahim (a.s): Zevalden kendini kurtaramayan birisinin bize İlah olamayacağını da ispatlamıştır.

Hazret-i Mevlânâ da şöyle buyuruyor: Küll'e âşık olanlar, cüz' âşıkları değildir. Cüz'e müştak olanlar küll 'den mahrum kalırlar. İnsanlar ve bütün mevcudat, esma-i ilâhiyenin tecelliyatına mahall-i zuhur oldukları için onların birer cüz'ü demektir. Cüz' bir cihetten Küll'e muttasıl değil, ayrıdır [26] diyerek, Mevlânâ da; İbrahim (a.s) gibi, Allah'ın haricinde ne varsa kalben bağlanılamayacağını bize anlatmak istemiştir.

Cürcânî de: Küll'; Esma ve sıfatı camii "Hazret-i İlahiye itibariyle Hakk Teâlâ'nın adıdır" [27] diyor.

Üstad Bediüzzaman ise; Allah Teâla'nın sıfatları ile yaratılan mahlûkatın sıfatları arasındaki farkı şöyle izah ediyor. "Nebiyy-i Zişan (a.s.m) tecelliyat-ı İlahiyeye mazhar ve makestir; masdar ve menba' değildir." [28] "Resul-i Ekrem (a.s.m), hem küllî ubudiyetiyle, rububiyet-i İlahiyeye âyinedarlık ediyor. Hem mahiyetinin câmiiyetiyle bütün esma-i İlahiyeye bir mazhar-ı etemm olmuştur." [29] "Herbir zihayatta kâinatı ihata eden esma ve sıfât-ı İlahiyenin cilveleri beraber onda tecelli ediyor." [30] "Cismaniyet; en câmi', en muhit, en zengin bir âyine-i tecelliyat-ı esma-i İlahiyedir. Bütün hazain-i rahmetin müddeharatını tartacak ve mizana çekecek âletler, cismaniyettedir" [31] diyerek, yüce yaratıcı Allah Teâla sıfatları ile yaratılan mahlûkatın sıfatları arasında, kıyas kabul etmez derecede farkları ortaya koymuştur.

---

[26] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî; Mesnevî, c-5,Beyt; 2803 2615.
[27] Cürcânî et-Tarifat, s-189.
[28] Bediüzzaman; Mesnevi-i Nuriye, Hubab, s-86.
[29] Bediüzzaman; Mektubat, Yirmidördücü Mektup, s-305.
[30] Bediüzzaman; Lem'alar, Otuzuncu Lem'a s-338.
[31] Bediüzzaman; Sözler, s-498.

Yukardaki görüşler ışığında, yüce yaratıcı Allah Teâla sıfatları ile yaratılan mahlûkatın sıfatları arasındaki farkları, daha iyi anlaşılsın diye şöyle izah edebiliriz. Küll’ ve Cüz'e, güneş ve aynayı misal vererek anlatmaya çalışalım. Aynadan yansıyan ışık, güneşin ışığının aynısı değildir. Aynanın özelliklerine göre güneşin ışığı yansımaktadır. Güneşin ışığı kesildiği zaman, aynanın özelliği ne olursa olsun, aynalar herhangi bir şey yansıtamaz. Çünkü bütün aynaların yansıtması güneşe bağlıdır. Güneşin ise; ışığı kendinden olduğu için daimidir.

İşte, masiva olarak nitelenen Allah’tan başka yaratılan ne varsa Allah’ın ilmine, iradesine ve kudretine bağlıdır. Allah Teâla’nın esma ve sıfatları, güneşin ışığı gibi küll’dür. Allah Teâla’nın yarattığı mahlûkatın esma ve sıfatları ise, aynada yansıyan ışık gibi olduğu için, cüz’dür.

Yani Allah’ın esma ve sıfatları küll’dür, kendindendir. Mahlûkatın esma ve sıfatları ise, tecelliyat-ı İlahiyeye mazhar ve makes olup, âyine-i tecelliyat-ı esma-i İlahiye oldukları için cüz’ dür, Allah’ın ilim, irade ve kudretine bağlıdır.

Bunlardan dolayı Allah Teâla’nın sıfâtları küll’dür, mahlûkatın sıfâtları ise cüz’ dür. Hem Allah Teâla’nın sıfatları ve iradesi, hem de mahlûkatın sıfatları ve iradesi bu açıdan bakılarak değerlendirilmesi daha isabetli olacağı kanaatindeyim.

Zatî sıfatlar; Allah’ın kendi zatına ait sıfatlar olup; zıttı, eşi ve benzeri Allah'a isnat edilemeyen sıfatlarıdır. Mesela: Vücut sıfatı, Allah'ın zâtî bir sıfatı olup, zıttı, eşi ve benzeri Allah'a isnat edilemeyen sıfattır.

Aklımıza gelebilir, bizimde vücudumuz var fani olmasına rağmen ebed için halk olunmuşuz, o halde bizde de vücud sıfatı mevcuttur. Şayet bizde vücud sıfatı yok dersek, biz; yok olmadığımıza göre, böyle bir durum da; Vahdet-i vücutçuların "La mevcûde illallah" tezini kabul etmiş oluruz.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız gibi, Allah Teâla'nın kendisi ve sıfatları küll'dür. Allah Teâla'nın yarattığı mahlûkatın sıfatları ise cüz'dür. Fanide olsa bizimde vücudumuz vardır, ama bizim vücudumuzun yaratılma başlangıcı var, zıttı, eşi ve benzeri bulunup, Allah'ın küll'i sıfatlarının tecellisine, mazhariyetine ve makes bulmasına bağlıdır.

Yine beka sıfatını düşünecek olursak; Üstat Bediüzzamanın beka ile görüşü şöyledir.

"İnsan beka için halk edilmiş ve bâki bir zâtın âyinesi olarak yaratılmış ve bâki meyveleri verecek işleri görmekle tavzif edilmiş ve bâki bir zâtın, bâki esmasının cilvelerine ve nakışlarına medar olacak bir suret verilmiştir." [32]

"Hem hads-i kat'î ile vicdanen hissedilebilir ki; insan öldükten sonra esaslı bir ciheti bâkidir. O esas ise ruhtur. Madem Fatır-ı Zülcelal, insanı câmi' bir âyine ve küllî bir ubudiyetle ve ulvî bir mahiyetle yaratmıştır. Her ferddeki hakikat-ı ruhiye, yüzbinler suret değiştirse, izn-i Rabbanî ile ölmeyecek, yaşayarak geldiği gibi gidecek. Öyle ise o şahs-ı insanînin hakikat-ı zîşuuru ve unsur-u zîhayatı olan ruhu dahi, Allah'ın emriyle, izniyle ve ibkasıyla daima bâkidir." [33]

---

[32] Bediüzzaman; Lem'alar, Yirmi Sekizinci Lem'a, s-18.
[33] Bediüzzaman; Sözler, s-517-518.

Demek ki; ruhlarımız baki ve sonsuza kadar var olacağına göre, bizde beka sıfatı yok diyemeyiz, zâtî sıfatlar yalnızca Allah'ın zatına mahsustur dersek bu seferde ruhumuzun baki ve sonsuza kadar var olacağını nasıl anlatabiliriz? Çünki; bizimde ruhumuz vardır ama bizim ruhumuzun yaratılma başlangıcı, zıttı, eşi ve benzeri bulunup yine Allah'ın küll'i sıfatlarının tecellisine, mazhariyetine ve makes bulmasına bağlıdır.

Nemrut Allah'ın küll'i sıfatlarının kendinde de olduğunu iddia etmesine rağmen, nihayetinde mahcup olup mağlup olmuştur.

"Allah kendisine saltanat verdi diye Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı (Nemrut'u) görmedin mi? O zaman İbrahim (ona): "Rabbim, dirilten ve öldürendir!" demişti. O ise: "Bende diriltir ve öldürürüm!" dedi. İbrahim (bunun üzerine): "İşte şüphesiz Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi (sen de) onu batıdan getir!" dedi. Artık o inkâr eden şaşırıp kaldı. Çünkü Allah; zalimler topluluğunu hidayete erdirmez." (Bakara; 2/258).

Kurtubî; Nemrut'un, bu iddiasını ispatlamak için hapishaneden iki mahkûm getirtti. Bunlardan birisini öldürttü, diğerini affetti, böylelikle sanki birisini dirilttiğini diğerini de öldürdüğünü iddia etti.

Bu cevap üzerine İbrahim (a.s): Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi (sen de) onu batıdan getir deyince şaşırıp kalmıştır.

İşte yaratılanların sıfatları cüz' olduğu için, Allah'ın küll'i sıfatlarının tecellisine, mazhariyetine ve makes bulmasına bağlıdır. Uluhiyyet davasına kalkışamaz, kalkışırsa Nemrut gibi mağlup olmaya mahkûmdur.

VARLIKLAR ALLAH'I BİZE TANITMAKTADIR

Varlıklar üç sınıfta değerlendirilir.

Varlıklar; vacip, mümkün ve mümteni olmak üzere üç sınıftır.

Vacip; Allah'ın Zatı ve sıfatlarıdır. Vacip, varlığı gerekli olandır. Vacip, zorunlu varlık Allah'tır, yaratıcıdır. Allah'ın varlığı bir başkasının varlığına bağlı olmadığı gibi, bir başkasının varlığına muhtaç değildir. Allah'ın varlığının öncesi ve sonrası yoktur. Allah'ın dışında var olan her bir şey, Allah'ın varlığının ispatı ve delilidir.

Mümkün; varlığı ve yokluğu müsavi olan varlık demektir. Mümkün varlıklar; varlık sahasına çıkmaları için, varlığı vacip olan Allah'ın Zatı ve sıfatlarına muhtaçtırlar.

Yani var olması bir başka varlığa bağlı olan varlık demektir. İşte bundan dolayıdır ki; tüm mahlûkat mümkün varlıktır. Çünkü mahlûkat kendi başına var değildir, kendi başına var olamaz ve kendi başına da varlığını sürdüremez.

Her mümkün varlık Allah'a veya bir başka şeye muhtaçtır. Varlığını devam ettirirken Allah'a veya bir başka şeye muhtaç olmasından dolayı, onlara mümkün varlıklar denilmiştir. Bunlardan dolayı mümkün varlıklar, bir başka şeyle varlık halini alırlar.

İnsan mümkün varlık içerisinde en mükerrem varlıktır. Mümkün varlıklar içerisinde en mükerrem varlık olmasına rağmen, en fazla başka şeylere muhtaç olan varlıktır. Bunlardan dolayı insan mahlûkatın merkezi durumunda nitelendirilmektedir.

Mümteni ise; varlığı asla mümkün olmayan şeylere denir. Yani aslında olmadığı halde hayali olarak bir varsayımdır. Olmadığı halde hayali olarak varsayılması ise; Hâlık ve mahlûkların dışında herhangi bir şeyin olmadığını ispatlamak içindir.

Mesela: Allah'a şirk koşan bir kişi bu fikrini ispatlayamaz. Çünkü: Allah'ın ortağı eşi olmadığı ortaya çıkacaktır. Bunların olmadığının ortaya çıkması Allah'ı ispatlamak için kâfidir.

Mümteninin bilinmesi ya da ilme taalluk etmesi ona varlık kazandırmaz. Mümteninin bilinmesinden maksat onun imkânsızlığını bilmektir. Yoksa mümteni var da öylece biliniyor demek değildir. Olacakları bilmek nasıl mümkün ve makul ise, olmayacak şeyleri de bilmek o nispette mümkün ve makuldür.

Ezeli ilim sahibi Allah'ın, bir şeyin imkânsızlığını bilmemesi düşünülemez. Mesela bir insanın İlah olması mümtenidir, yani imkânsızdır ve bunun imkânsız olduğu gösteren birçok delil vardır.

İşte ezeli ilim sahibi Allah'ın, bu imkânsızlıkları delilleriyle bilmesine, ilmin mümteni şeye taalluk etmesi demektir.

VARLIKLARA ALLAH'IN SIFATLARININ TAALLUK VE TECELLİSİ FARKLI FARKLI OLMAKTADIR

Varlığın vacip, mümkün ve mümteni olan bu üç sınıflarında, Allah'ın ezeli ve ebedi olan sıfatları, taalluk ve tecelli noktasından farklı farklı olur.

İrade ve kudret sıfatı: İrade sıfatı Allah Teâlâ'nın ilim sıfatıyla yakından ilgilidir. İrade ilim sıfatına uygun bir şekilde gerçekleşir. Bu uygunluk

da ezelîdir. İnsan iradesini bir işe yönelttiği zaman doğru yapabildiği gibi, vazgeçip iradesinin yönünü o işten çekerek yanlışta yapabilir. Çünkü insan doğru ve yanlış yapabilir.

Ancak Allah Teâlâ için böyle bir irade söz konusu değildir. İradî bir plandan, bir tasarruftan vazgeçmek mümkün değildir. Çünkü böyle bir irade ilimde noksanlığı ifade eder, hükmün değişmesine göre devamlı değişir. İlâhî ilimde değişme mümkün olmadığı gibi ilâhî iradede de değişmez, iradeyi tehir etmek, geriye bırakmak söz konusu değildir. Hal böyle olunca, ilim sıfatı irade sıfatından daha şamil ve kuşatıcı olduğu için, ilmin arşı olan ayan-ı sabit de, iradenin arşı olan âlem-i emirden daha muhit ve daha kuşatıcıdır denilebilir.

İrade ve kudret sıfatı; varlığın sadece mümkün sınıfına taalluk ve tecelli eder. Vacip ve mümteni sınıflara tecelli ve taallukları yoktur. Şayet irade ve kudret sıfatları vacibe yani Allah’ın kendi Zat ve sıfatlarına tesir etmiş olsa idi, Allah’ın mutlak kemalde olan Zatı ve sıfatlarını yok etmesi, ya da değiştirmesi gibi imkânsız şeyler akla gelecekti ki; bunlar mümkün değildir. Böyle bir şey mümkün olsa idi; Allah’ın kendi Zatı ve sıfatları hakkında tebdil ve tagayyürü aynı zamanda mahlûku ilah yapma gibi şeyler caiz olurdu. Bu sebeple bu iki sıfat sadece mümkünde tecelli ve taalluk eder.

İlim ve Kelam Sıfatı: İlim: Okumakla, görmekle, dinlemekle veya Cenab-ı Hakk'ın ihsanıyla elde edilen malumattır. Bilmek veya idrak etmekte diyebiliriz.

Zaten ilim, hakikati bilmekten ibarettir. İlim, marifetten daha umumidir. Marifet, tefekkürle

bilmek mânâsına olmakla beraber, Cenab-ı Hakk'a nispeti câiz olmaz. İlmin zıddı "cehil"dir. Marifetin zıddı ise "inkâr"dır. İlm-i Kelâm'da ise İlim; bilme ve idrak etme sıfatıdır.

Cenab-ı Hak; ilim sıfatı ile muttasıftır. Allah'ın ilmi, mahlûkatın ilmi gibi basit ve sınırlı olmayıp, bütün kâinatı kaplamaktadır. Hiç bir şey Allah'ın ilminden gizlenemez ve haricinde de kalamaz. Allah, Âlim'i mutlak 'tır. وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰبَكُمْ "Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de duracağınız yeri de bilir." (Muhammed, 47/19).

İlim mâluma tâbidir. Yani: İlim sıfatı varlıkları icad etmez ve hâdiseleri meydana getirmez. Belki, varlıkları ve hâdiseleri bilmekle ilim meydana gelir. Cenab-ı Hakk; ilmi ile olmuş ve olacak her şeyi bilir. Böylece o eşya, ilm-i İlahi'de bilinmesiyle, vücud-u ilmîye mazhardır.

Fakat maddî vücutlarının icadı ise, kudret-i İlahiyeye istinat eder. Yani mahlûkatın maddî vücudunu ilim icad etmez, kudret icad eder. Bu itibarla malumun yani mahlûkun icadı, ilme tabi değil, kudrete tâbidir.

İlim ve Kelam Sıfatı; varlığın hem vacip, hem mümkün, hem de mümteni olan kısmına tecelli eder. Yani Allah'ın ilmi hem kendini; hem mümkünü (mümkünün de olması mümkün olup ta mevcut olan sınıfını ve olması mümkün olup ta madum olan sınıfını kapsar), hem de mümteni (muhali) ihata eder ve bilir demektir.

Vücud-u ilmide sadece mümkünler değil, mümkün olmayan mana ve tasavvurlarda bulunabilir. Mesela bir kişi kafasında ilah olmayı tasavvur edebilir. Bir kişinin kafasında ilah olmayı tasavvur

etmesi, o kişinin ilah olmasını gerekli kılmaz. Zaten bir kişinin kafasında ilah olmayı tasavvur etmesi zihinde geçer, zihinde geçen tasavvuru inkâr etmek zihni inkâr etmek olur, buda yanlıştır.

Demek ki; insan mümteni bir şeyi de kafasında tasavvur edebilir, ama imkânatla karıştırmamalıdır. Hatta çokları bu tasavvuru imkânat ile karıştırıp, Firavun gibi İlahlık dava etmeye kalkmışlar, akıbetleri ise hüsran olmuştur.

Zira Allah Teâlâ Kur'an da, mümteni olan şeylere hitap etmiştir. Pek tabidir ki; istihza şeklindedir. "De ki: Hamd Allah'a mahsustur, seçtiği kullarına selam olsun. Allah mı? Daha iyidir, yoksa O'na koştukları ortaklar mı?" (Neml, 27/59).

"Yoksa gökleri ve yeri yaratan, size gökten su indiren kimdir? Onunla sizin bir ağacını bile bitiremeyeceğiniz güzel görünüşlü bahçeler bitirdik. Yoksa Allah ile beraber bir başka ilâh mı? Hayır, onlar yoldan sapan bir topluluktur." (Neml, 27/60).

De ki: "Söyleyin bakalım! Eğer Allah, geceyi üzerinizde kıyâmete kadar devamlı kılacak olsa, Allah'tan başka size bir ışık getirecek ilâh kimdir? Hiç dinlemez misiniz?" (Kasas, 28/71).

De ki: "Eğer Allah üzerinizde gündüzü kıyamet gününe dek mütemadiyen devam ettirirse size içinde dinleneceğiniz bir geceyi Allah'tan başka getirecek kimdir? Bana haber verin. Hâlâ görmeyecek misiniz?" (Kasas, 28/72).

Ve o gün (Allah), onlara (o müşriklere) seslenir de: "(Kendilerini bana ortak) zannetmekte olduğunuz ortaklarım nerede?" buyurur. (Kasas, 28/74).

Sem ve Basar Sıfatı: Bu sıfatlar mümkün içinde sadece mevcut sınıfında tecelli eder. Yani madum sınıfında tecelli ve taallukları yoktur.

Zaten madum, mevcut olmayan demek olduğu için, görülmesi ve işitilmesi söz konusu değildir. Var olan her şey görülür ama yok olan hiçbir şey de görülemez.

VARLIK SINIFINDAN OLAN MÜMKÜNÜN DE ÜÇ SINIFI VARDIR

Birincisi; mevcut: Yani varlık sahasına çıkmış, harici vücudu olan her şey mevcuttur. Bu mevcutları yaratan ve idare eden; Allah'ın kudret sıfatıdır. Kulun hiçbir müdahalesi olamaz.

İkincisi; madum: Yani, varlık sahasına çıkması mümkün ve caiz olup da, henüz varlık sahasına çıkmamış olan şeylerdir.

Üçüncüsü; mevcut ile madum arası meydana gelen şeyler: Bu sınıftan olan itibari, izafi ve nisbî şeylerdir. Ne mevcuttur, ne de madumdur. İkisi arasında bir makam ve mevkie sahiptirler. Bunlar itibari, izafi ve nisbî olarak nitelenir. Hayali, vehmi ve zihni demek değildir.

Bu sınıfta Allah'ın kudret sıfatının taalluk ve tecellisi yoktur, mec'uldür; ama mahlûk değildirler. Bu varlıklara ruh, meyelan ve meyelandaki tasarrufu misal olarak verebiliriz.

VÜCUD-U İLMÎ VÜCUD-U HARİCİ NE DEMEKTİR?

Mevcut; vücudu var olan ve vücud sahibi olan demektir. Vücud ise; vücud-u ilmi ve vücud-u harici olarak ikiye ayrılır.

Vücud-u ilmi; Allah'ın ilminde vücudu var olup ta gerek itibari emirlerden olmasından dolayı veya daha henüz vücud-u harici giydirilip yaratılmamış vücudulardır.

Üstad Bediüzzaman, mevcudatın vücud-u ilmîden vücud-u hariciye çıkışlarını da şöyle anlatmaktadır:

Mesela; bir çekirdekte bulunan gelecekteki ağacın programı vücud-u ilmisi olup, bir çekirdek ve çekirdekten hâsıl olan ağaç vücud-u haricisidir. Bir binanın projesini Cenab-ı Hakk'ın vücud-u ilmisi olup, binanın kendisini ise Cenab-ı Hakk'ın kudretinin tecellisi olan vücud-u haricisidir. Kâinattaki fıtri kanunlar itibari emirlerdendir, vücud-u ilmîsi var, vücud-u haricîsi yoktur.

Nasıl ki göze görülmeyen eczalı bir mürekkeple yazılan bir kitaba, o yazıyı göstermeye mahsus bir ecza sürülse; o koca kitap, birden herbir göze vücudunu gösterip kendini okutturur.

Aynen öyle de; o Kadîr-i Ezelî'nin ilm-i muhitinde, her şeyin suret-i mahsusası bir miktar-ı muayyen ile taayyün ediyor. O Kadîr-i Mutlak emr-i kün feyekûn ile o hadsiz kudretiyle ve nafiz iradesiyle, o yazıya sürülen ecza gibi, gayet kolay ve sühuletle kudretin bir cilvesi olan kuvvetini o mahiyet-i ilmiyeye sürer, o şeye vücud-u haricî verir; göze gösterir, nukuş-u hikmetini okutturur. [34]

Vücud-u harici ise; Allah'ın kudretinin taalluk ettiği vücud-u hariçte varlığı olan yaratılmış varlıklar olup, bunlara yaratılmış anlamına gelen mahlûk denilmektedir.

---

[34] Bediüzzaman; Lem'alar, Yirmi Altıncı Lem'a, s:379.

Şu da bilinmesi gerekir, her mahlûk, vücud sahibidir. Ama her vücud, mahlûk değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi kâinattaki fıtri kanunlar itibari emirlerdendir vücud-u ilmîsi var, vücud-u haricîsi yoktur.

Üstad Bediüzzaman, mevcudatın vücud-u hariciyelerini de şöyle anlatmaktadır:

“Şecere-i kâinatın bütün dal ve budaklarıyla her birinin bir mazisi ve müstakbeli var. Geçmiş ve gelecek tavırlardan ve vaziyetlerinden müteşekkil bir silsilesi bulunur.

Her nevi ve her cüzünün ilm-i İlahiyede muhtelif tavırlar ile müteaddit vücutları, bir silsile-i vücud-u ilmî teşkil eder ve vücud-u haricî gibi, vücud-u ilmî dahi, hayat-ı umumiyenin manevî bir cilvesine mazhardır ki; mukadderat-ı hayatiye o manidar ve canlı elvah-ı kaderiyeden alınır.” [35]

Vücud sahibi olan her şey maddenin üç haliyle bilinecek diye de bir şey yok. Akıl, şuur ve zihin gibi latif vücutları olan varlıklar vardır ama mahiyetini bilmiyoruz. Elektriğin vücudunu biliyoruz mahiyetini bilmiyoruz.

Hayat ve ölüm de yaratılmış olup mahlûktur. Bunun gibi çok şeyler var ki, vücutları bizce bedihi ve açık olduğu halde mahiyetini bilemiyoruz.

ALLAH FİİLLERİYLE KENDİNİ BİZE TANITMAKTADIR

Allah’ın zatına mahsus sıfatları olduğu gibi, Allah’ın zatına mahsus fiiller bulunmaktadır. Bu fiiller, Allah’ın iradesi, ilmi ve kudreti ile yaratılmakta olup, Allah’a isnat edilebilen sıfatlarda

[35] Bediüzzaman; Sözler, Onuncu Söz, s-165.

denilir. Allah Teâla; fiillerinde kendi Zât-ı Celili için ne bir gaye ve ne de maksat aramaz.

Bu fiilleri şöyle sıralayabiliriz.

Halk ve mevt

Allah dilediğini yaratır veya yaratmaz. O'nu hesaba çekecek hiç bir güç, kuvvet ve makam yoktur. "Şüphesiz Allah dilediği şeyi yapar." (Hac, 22/14).

"Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir." (Yâsîn, 36/82).

"O'ndan başka ilah yoktur, hayat verir ve öldürür. Sizin rabbinizdir, önceden gelip geçmiş ecdadınızın da rabbidir." (Duhân, 44/8).

Ba'sü ba'de'l-mevt

Ölümden sonra bir daha ölmemek üzere dirilmesi, ruhun ebediyete kavuşmasıdır. Allah'u Teâlâ'nın; öldükten sonra diriltmesine ba's, onları hesaba çekmek üzere bir araya toplamaya ise haşir denir.

Allah; kullarını âhiret gününde hesaba çekmek, zalime cezasını vermek, iyi amel işleyenleri mükâfatlandırmak, haklıyı haksızdan ayırt etmek, haklının hakkını haksızdan almak üzere tekrar diriltecektir. Bunları mecbur olduğu için değil, böyle olmasını murad ettiği için yapacaktır. "Allah'u Teâlâ kabirlerde olanları elbette ba's eder." (Hac, 22/7).

"Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur." Beni yediren, içiren O'dur." Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur." Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur." Ve hesap günü

hatalarımı bağışlayacağını umduğum O’dur.” Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.” (Şuara, 42/78-83).

Hidâyet ve dalâlet

Bir kimsenin hidayete ulaşması yâda dalalete düşmesi, Allah’a ne bir menfaat sağlar nede ne de zarar verir. “İşte Allah böylece, dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir.” (Müddessir, 74/31).

Dilediğine hidayet verir, dilediğine de dalâlet verir. Allah'u Teâlâ kulun cehdi ve gayretini de hesaba katarak neyi murat ederse, onu takdir buyurur. Allah'u Teâlâ mecbur olmamasına rağmen, rahmetiyle kulların iradesini hesaba alarak hayır yolunda sarf edenlere hidayeti verir, şer yoluna sarf edenlere dalâleti verir.

“Kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur, kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur.” (İsrâ, 17/15).

Nimet vermek ve azab etmek

Dilediğine nimet verir, dilediğine azap verir. Nimet vermesi de azap veresi de caizdir. Nimet, Allah’ın rahmet ve rızasının bir neticesi, Azab ise, gazabının gereğidir. Azap aslında esas maksat değildir, nimete ulaştırmak için bir vesiledir. Allah indinde nimet vermek, azab etmekten sevgilidir.

Kitap indirmek ve Peygamber göndermek

Hayrı ve şerri yaratma

Hayrı ve şerri yaratan Allah (c.c.)’tır. O’ndan başka bir yaratıcı düşünmek doğru değildir. Şerrin yaratılmasında bizim bildiğimiz veya bilemediğimiz

yahut bizden sonrakiler tarafından keşfedilebilecek nice hikmetler vardır. Belki de şer olmasa idi hayrın kıymeti bilinemeyecekti. Rabbimiz 'in hikmetinden sual olunmaz.

Ancak! Allah (c.c.)'ın Hayra rızası vardır. Şerre ise rızası yoktur. Hayr işleyene fazl ve ihsanıyla hayır verir, şer işleyene ise dilerse adaleti ve dilerse affıyla muamele eder.

"Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar." (En'âm; 6/160).

MELEKLER ALLAH'I BİZE TANITMAKTADIR

Öncelikle melek nedir? Melaike nedir? Melek tekili, melaike çoğulu mu? Yoksa bir grup mu? Bu grubun içerisinde değişik varlıklar mı var? Bu hususlarda biraz bilgi vermeye çalışalım, sonra da meleklerin bize Allah'ı tanıtmasını anlatalım.

Elmalılı; Melaikeyi dil yönüyle inceleyerek şöyle izah etmiştir. "Ebu Hayyân Endelûsî gerek "Bahr-i Muhit" ismindeki büyük tefsirinde ve gerek "en-Nehru'l-mâdd mine'l-Bahr" ismindeki özet tefsirinde der ki: "Melek" aslî mim olarak kuvvet demek olan "melk"den "feal" veznidir. "Feâile" ve "feâil" vezninde "melâike" ve "melaik" diye çoğul yapılması şaz (kural dışı) yoluyladır. Ebu Ubeyde bu fikre sahip olmuştur. Şu halde "melek" lügat bakımından "kuvvetli", "kuvvet sahibi" demektir. Lâm'ın esresiyle "melik" ve lâm'ın üstünüyle "meleke" kelimelerinin manalarıyla ilgilidir. Fakat bu şekilde "melaike", kıyasa uygun olmayan çoğul olur. Hâlbuki arapçada kelimenin aslını bulmak için çoğul, esaslardan

biridir. Bunun için diğer taraftan mim zâid olup aslı "mel'ek"dir.

Rağıb da "melâike" kelimesinde bunu tercih etmiş ve "melek"te demiştir ki, nahivciler "melek"i de "melâike"den türemiş ve mîm'ini zâid yaptılar. Hâlbuki bazı araştırıcılar bunun "mülk "den olduğunu söylemiş ve şöyle açıklamıştır: Meleklerin siyasetten bir şeyle görevli ve idareci olanına "lâm"ın üstünü ile "melek", beşerde olana da "lâm'ın esresiyle "melik" denilir. Şu halde her melek, melâikedir. Fakat her melâike, melek değildir. Melek ile ilgili ayetleri incelersek: "Andolsun söküp çıkaranlara." (Naziât, 79/1). "İşleri taksim edenlere andolsun." (Zâriyât, 51/4), "İşi düzenleyenlere andolsun." (Naziât, 79/5). Gibi ayetlerde işaret olunandır ki, "melekü'l-mevt"bu cümledendir. "Melekler de onun (semanın) etrafındadır." (Hakka, 69/17), "Bâbil'deki Hârût ve Mârût isimli iki meleği indirilen şeyleri öğretiyorlardı." (Bakara, 2/102). "Üzerinize vekil edilen ölüm meleği." (Secde, 32/11). Bir de der ki: Melaike, teke ve çoğula söylenir.

Şu halde bu açıklamaya göre de melek kelimesi kuvvet ve tedbirden, melâike de risalet mânâsından alınmış oluyor. Ve aynı zamanda melaike, melekten daha genel ve onun cinsi oluyor. Şu halde her ikisinde bir kere risalet mânası vardır. Acaba bu risalet sadece emir tebliği midir? Yoksa fiil tebliği midir? Yani yalnız ilmî ve kelami bir ruhî tebliğ mi yapıyorlar, yoksa bilfiil ilâhî kudret ve yaratmanın da tebliğcisi oluyorlar mı? Kur'an ayetlerinin delaletlerine göre her ikisinin de bulunduğunu anlıyoruz.

Peygamberlere ve hatta yine meleklere ilâhî emirleri tebliğ eden melekler bulunduğu gibi cihad

ve diğer hususlarda fiilen kuvvet ve yardım getiren melekler de bulunuyor. Ve bir de " er-Ruh" özel ismiyle bir özel melek de okuyoruz. Hâlbuki âlemde hiçbir olay olamaz ki, ona ilâhî kudretin bir özel ilişkisi bulunmasın. Şu halde melekler topluluğu, ilâhî kudret ve tekvin (yaratman)in vahdetten kesrete (tekten çoğa) dağılmasını ve onun özel çeşitlenmelerini ve belli olup ortaya çıkmalarını ifade eden yapıcı prensipler olarak düşünülmek gerekir. Ve kâinatta hiçbir şey, hiçbir olay, hiçbir fiil ve hareket düşünülemez ki böyle bir risalet ile vaki olmuş olmasın.

Bundan başka bir çeşit melekler daha vardır ki, bunlar olayları yaratılmadan önce, emre ve kelâma ait durumları, diğer deyimle ruhî durumları düşünen varlıkların ruhî cereyanlarına ait ilâhî emirlerin ve irşatların özel görünümlerini ifade ederler. Bunlar daha önce idrak elçileridirler. Anlayışlı ve muhtar olan yapıcı prensiplere, fiilden önce hayrın ve ilâhî hoşnutluğun durumunu gösterirler ve meleklere olduğu gibi beşere de vekil edilmişlerdir.

Şeytanın meleklerle karşı karşıya olmaları da bu yöndendir ve çoğunlukla melekler yalnız bunlar sanılmıştır. Biz her olayı iki başlangıç ile düşünürüz ki, birisi yapıcı başlangıç, diğeri de kabul etmenin başlangıcıdır. Gördüklerimiz bu ikisinin müşterek değeridir. Asıl madde bu kabul etme prensibinden ibarettir. Biz asıl maddeyi görmeyiz, gördüğümüz hep yapıcılığın eseridir. Görülen her fiil ve hareket, her iş ve olayda bizzat veya dolaylı bir yapıcı başlangıç tanırız. Şüphe yok ki, hareket ettiricisiz bir hareket yoktur ve madde kendi kendine etkisizdir. Bundaki her hareket ve sükûn dolaysız veya dolaylı yapıcı bir hareket ettiricinin kudretinin eseridir ve

her olay böyle bir etkin yapıcının görünmesidir. Biz eseri görür, eseri idrak ederiz. Hâlbuki aynı eserle gerçekte idrakimize görünen o etkili yapıcının bir parıltısıdır. Madde onun altında bir akla uygunluktur. Gördüklerini madde zannedenler, onu kuvvet sayesinde gördüklerini bilmelidirler.

Buradan filozofların kuvvet nazariyesine atlayacak olursak, bütün kuvvet ve kudretin Hak Teâlâ'da birleştiğini ve ilâhî kudretin ilk meydana çıkma vasıtası ve görüntüsü, meleklerin elçiliği demek olduğunu hatırlatmak kolay olur. Fakat bunların yanında idrak etme kuvvetleri de vardır ki, onlar da olayları olmadan önce anlatan ilâhî lütfun tebliğcisidirler ve şu halde meleksiz bir olay düşüncesi mümkün değildir. Meleksiz bir damla yağmur bile düşmez. Şu kadar ki, insana özgü irade ile ilgili gelecekteki kuvvetler şer ve fesat sebebi gibi aldatmacılık yapan ruhlar ve şeytanî kuvvetler de yukarda açıklandığı üzere- bu meleklere karşıdırlar.

Bu açıklamayı yaptıktan sonra meleklerin mahiyet ve çeşitleri hakkındaki görüşleri de kısaca anlatmak faydalı olacaktır. Meselenin konusu şudur: Meleklerin bizzat var olan zatlar olduklarından, diğer deyişle cevher cinsinden olduklarında, akıllı olanların ittifakı vardır. Fakat bunlar mütehayyiz (yer tutan) midirler, mücerret (soyut) midirler? Bunda fikir ayrılığı ediliyor.

1- Mütehayyizlerdir (belli bir yer tutan): Melekler, birtakım esire ait latif cisimlerdir ki, çeşitli şekiller ile oluşmaya güçleri yeter. Bu görüş kelamcıların çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü diyorlar peygamberler bunları şekilleriyle görmüştür, şekiller ise cismanîdirler, boyutları vardır.

Bir de maddesiz soyut kuvvet (kuvvet-i mücerrede) düşüncesi, bizzat ilâhî kudreti düşünme demektir. Allah'tan başka bizzat mücerret yoktur. Madde tasavvurdan silindiği zaman, tasavvur olunan halis kuvvet ve kudret, ilâhî kudretin kendinden ibaret kalır. Henüz hiçbir teşekkülü olmayan atomlar halindeki halis madde ise mümkün ve sırf hareketsizliktir. Onda hiçbir yapıcılık ve kuvvet yoktur. Bunlara yapıcılık demek olan kuvvet verildiği zaman belli bir şekli olan bağlantılı esire ait bir cisim olurlar.

Denilebilir ki, özel şekil bunların hakikatleri değil, maddedeki görünümleridir. Şu halde kendileri madde ötesidir. Buna şu cevap verilir ki, melekler ve resul deyimi de bu itibarladır. Yoksa madde ötesinde bunlar aynen ilâhî kudrete dönerler. Bu görüş asrımızda Fizik bilginlerinin, esirsiz kuvvet düşünmemelerine benzer.

2- Filozofların ve özellikle İslâm filozoflarının görüşleridir ki, melekler ne mütehayyiz (belli bir yer tutan) lerdir, ne de cisimlerdir. Bunlar beşere ait düşünen nefisler, yani insana has ruh gibi soyut cevherlerdir. Fakat mahiyetçe bunlardan başkadırlar. Kuvvetçe daha mükemmel ve bilgileri daha çoktur. Aralarındaki ilgi, güneş ile ışığının ilgisi gibidir. Ve bunlar iki kısımdırlar. Bir kısmı Hakk'ın ilmine gark olmuş ve başkasıyla meşgul olmaktan uzaktırlar. "Gece gündüz tesbih ederler, hiç ara vermezler." (Enbiya, 21/20).

Bir kısmı da kaza ve kader kaleminin cereyanına göre gökten yeryüzüne kadar işleri idare ederler ki, bunlar da "İşi düzenleyenlere andolsun." (Naziât, 79/5) âyeti ile anılanlardır. Ve bunların göğe ve yere

ait olanları vardır. Öncekiler de bunların ruhları durumundadırlar.” [36]

Yukarıdaki görüşler ışığında melaikeyi anlatmaya çalışalım. Nasıl kâinat; birçok mahlûkatı içinde barındırır ve bir topluluk ismidir, değişik gruplardan oluşur. Kâinat birçok âlemlerden müteşekkildir. Bildiğim kadarıyla dil bilimi yönüyle kâinat isminin ne tekili nede çoğulu yapılamaz. Çünkü kâinat âlemlerden müteşekkil olduğu için bir topluluktur, âlemler kâinatın tekili değildir.

Allah’u a’lem; yukarıda da belirtildiği gibi her melek; melâikedir, fakat her melaike melek değildir. İşte melâike bir grup olup, melek cin gibi varlıklar topluluğundan oluşmuştur.

Yine dil bilimi yönüyle, “melek”in çoğulu, kural gereği ya “emlak” olur, ya da” melâik” olur. Nasıl kâinatın tekili yapılamadığı gibi “melâike” nin de tekilinin yapılamaması ve “melek” in çoğulu melâike olmaması gerekir kanaatindeyim. Zaten; Kur’an-ı Kerim’in birçok âyeti bu görüşü ispatlamaktadır. Cenab-ı Hakk’kın hitabı sadece meleklere değil, melâike diyerek cinleri de kapsamıştır, ibliste cinlerden olduğu için emre itaat etmeyerek asi olmuştur.

Melekler nurdan yaratılmış varlıklar olup, cinlerden olan iblis veya şeytan ise, alev veya ateşten yaratılmıştır. İblis veya şeytan melek değildir. Zaten melaike; meleklerin çoğulu kabul edilirse, hitap meleklere olduğuna göre, cinlerden olan iblis veya şeytan, Rabbimizin bu hitabına muhatap olup, niye kendini ateşe atsın? Soruya muhatap olmayan her hangi bir varlık; durup dururken kendini ateşe atar

[36] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-1, s-260.

mı? Melâike bir grup olduğu için, bu grupta melekler, cinler ve zayıf rivayetlerle olsa başka ruhanilerden oluştuğu söylenmektedir.

İşte bunlardan dolayı melâike soruya muhatap olmuş ve bu grup içerisinde bulunan cinnilerden olan ibliste cevap vermiş. Demek ki! Burada üzeri örtülü bazı noktalar bulunmaktadır.

Yine bu ayet-i kerimede de aynı durum mevzu bahistir. Melâike; melekler ve cinlerden oluştuğu için iki topluluğa biden soru soruluyor. Suçlananlar insanlardan olduğu için, melekler; insanların cinlere taptıklarını söylemelerine rağmen, cinler cevap veremiyorlar. “O gün Allah onların hepsini mahşer yerinde toplayacak ve melâike’ye soracak: 'Bunlar mıydı size tapmakta olanlar?' Melekler şöyle cevap verecekler: 'Hâşâ, sen yüceler yücesisin! Bizim velimiz onlar değil sensin. Gerçekte onlar cinlere tapıyorlardı; çoğu onlara inanmıştı.'" (Sebe, 34/40 ve 41).

Şimdi de meleklerin bize Allah'ı tanıtmasını anlatalım. (Ey Resulüm!) Bir zaman Rabbin, melaikeye: “Şübhesiz ki ben, yeryüzünde (insanı) bir halife kılacak olanım” buyurmuştu. Melaike: “Orada fesat çıkaracak ve orada kanlar dökecek bir kimse mi kılacaksın? Hâlbuki biz, hamdin ile (Seni) tesbih ediyoruz ve seni takdis ediyoruz” dediler. (Rabbin de onlara:) “Sizin bilemeyeceğiniz şeyleri, şüphesiz ki ben bilirim!” buyurdu.

Ve Âdem’e isimlerin hepsini öğretti, sonra (Âdem) onları melaikeye arz ederek: “'Eğer (iddianızda) doğru kimseler iseniz, haydi şunların isimlerini bana bildirin!” buyurdu.

(Melaike) dediler ki: “Seni (her türlü noksanlıktan) tenzih ederiz; senin bize öğrettiklerinden başka bizim için bir ilim yoktur. Şüphe yok ki Âlim (her şeyi bilen), Hakîm(her işi hikmetli olan) ancak sensin!”

(Allah:) “Ey Âdem! Onların isimlerini kendilerine (melaikeye) bildir!” buyurdu.

Bunun üzerine (Âdem) onların isimlerini kendilerine bildirince (Allah): “Size demedim mi? Göklerin ve yerin gaybını (size gizli olan sırlarını) şüphesiz ben bilirim! Ve (siz) neyi açıklarsanız ve (içinizde) neyi gizlerseniz, (ben) bilirim!” buyurdu.

O vakit melaikeye: “Âdem’e secde edin!” demiştik; İblis hariç, hemen secde ettiler.

(O) dayattı ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu. (Bakara, 2/30-34).

Bir düşünceye göre; Melekler: “Orada fesat çıkaracak ve orada kanlar dökecek bir kimse mi kılacaksın? Hâlbuki biz, hamdin ile (Seni) tesbih ediyoruz ve seni takdîs ediyoruz” demeleri, Allah’ın emrine karşı bir noktada itiraz emişler görünüyor, iblis gibi meleklerde imtihan edilmiştir.

Ama Meleklerin “Seni tenzih ederiz; senin bize öğrettiklerinden başka bizim için bir ilim yoktur. Şüphe yok ki Âlim, Hakîm ancak sensin!” demeleriyle, bir noktada tövbe ederek Allah’a iltica etmişlerdir.

Bu iltica sonucu ve Âdem (a.s)’ın eşyanın isimlerini de söylemesiyle, melekler Allah’a secdeye kapanmışlardır. İşte; melekler Allah’a secdeye kapanmaları, Allah’ın var olduğunu, her şeyi bildiğini ve her şeye de hâkim olduğunu göstermektedir.

ŞEYTANIN YARATILMASI ALLAH'I BİZE TANITMAKTADIR

Meleklerde olduğu gibi; öncelikle şeytan nedir? İblis nedir tarif edelim, sonra da şeytanın yaratılması Allah'ı bize nasıl tanıttığını izah etmeye çalışalım.

Lügatlerde genel olarak anlam itibariyle; uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek anlamındaki, (شطن) "şatn" veya öfkesinden yanıp tutuşmak manasındaki "şeyt" kökünden türediği ileri sürülen "şeytan" kelimesinin çoğulu da "şeyâtîn" hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık; yanıp helâke maruz kalmış varlık demektir. Ebu Ubeyde şöyle der: Azgın olan cin, insan ve hayvanlara şeytan denir. [37]

Kur'ân-ı Kerîm'de ise; on sekizi çoğul olmak üzere seksen sekiz yerde şeytan olarak geçmektedir. Şeytan kelimesi tekil ve marife olarak (الشَّيطانِ) Kur'an'da atmış şekiz ayette geçmektedir. Çoğul çekimi olan şeyâtîn (الشَّياطين) şeklinde on yedi, nekra (شيطاناً) şekliyle iki ve "onların şeytanları" manasına gelen (شياطينهم) şeklinde bir ayette geçmektedir.

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de; on bir yerde iblis (إبليس) olarak geçmektedir. Âdem'in yaratılışından sonra, meleklerden Âdem'e secde etmeleri emredilmesiyle ilgili dokuz âyette iblis geçmekte olup, Âdem ile eşinden üreyip çoğalan insan türüne düşmanlık etmeleri ve Âdem ile zürriyetini, çeşitli hile ve desiselerle aldattığını bildiren ayetlerde ise, şeytan ibaresi olarak geçtiğini görmekteyiz.

Şeytanı ifade etmek için kullanılan iblis bir kısım dilcilere göre "ümit kesmek, pişman olmak,

[37] Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "şṭn". İbn Manzûr; Lisânü'l-ʿArab, "şṭn."

söyleyeceği bir şey olmayıp şaşırıp kalmak” anlamındaki iblâs kökünden türemiştir. Nitekim iblâs kökü olarak, (En‘âm, 6/44); (Mü’minun, 23/77); (Rûm 30/49). Ayetlerinde bu anlamda geçmektedir. [38]

Elmalılı: “Şeytan; herhangi bir azgın, yani azgınlıkta, şer ve kötülükte fevkalade bir yükselişle, kendi sınıf ve benzerlerinin dışına çıkmış; kötü, inatçı mânâsında bir cins ismidir ki, gerek insandan, gerek hayvandan, yılan gibi görünen yaratıklardan ve gerekse diğer gizli mahlûklardan ruhî ilişkisi bulunan kötülere söylenir. Bu ruhî ilişkisi bulunan kötülere insan şeytanı, cin şeytanı, hayvan şeytanı denilir. Nitekim Kur'an'da insan şeytanları ve cin şeytanları ifadeleri çok defa gelecektir. İnsan görünür, fakat kötülük esasları ve şeytanlıkları görünmez, eserleriyle belli olur.

İnsan şeytanında bile şeytanlık bir gizli iştir. Bunun için şeytan ismi gizli kötü bir kuvvet, kötü bir ruh düşüncesine döner. Ve insan şeytanı, cin şeytanına bağlı demektir. Melek karşıtı olan cin şeytanı, yani gizli şeytan bazı filozoflara göre yalnız mücerredât-ı maneviye (manevî soyutlar) olarak açıklanmış ise de, bunun maddi değerini de inkâr etmek doğru olmayacağından, buna kötü olan maddî kuvvetleri de katmak gereklidir. Ehl-i sünnet' in açıklaması böyledir. Bu şekilde şeytan cins ismi, bilhassa görülmeyen ruhlar ve kötü kuvvetlere isim olmuştur ki, yaratılışta her cins bir tek ferd ile başlamış olduğundan, şeytan denilince bu cinsin babası olan o ilk fert, yani iblis akla gelir ve o zaman özel isim gibi olur.

---

[38] İbn Manzûr; Lisânü’l-‘Arab, “bls.”

Şu halde şeytan bir cins ismidir. Bundan cin şeytanı cinsi anlaşılmakla beraber, insan şeytanına da hakikat olarak söylenir ve hatta hayvan şeytanına bile söylenir. Nitekim Hz. Ömer Şam'a geldiklerinde bir ata bindirilmiş idi. Biner binmez at çalım atmaya başlayınca hemen inmiş ve: "Beni bir şeytana bindirdiniz" demişti. “Böylece her peygambere, insan ve cin şeytanlarından bir düşman kıldık. Onlardan bazısı bazısını aldatmak için yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapmazlardı. Öyleyse onları yalan olarak düzmekte olduklarıyla baş başa bırak.” (En'am, 6/112). Bu âyette ise insan şeytanları olduğunda tefsircilerin fikir ayrılığı görülmüyor.” [39]

Âlimler ve filozoflar; şeytanın gerçek bir varlığının olup olmadığı ve belirli bir bedene sahip olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. “Cenab-ı Hakk; Kur'an’da iblisi şeytan olarak nitelemiştir. Buradan şu soru akla gelmektedir, iblisle şeytan aynı varlık mıdır? Dolayısıyla cinler ve cinlerden olan iblisin mayası ne? Ve neden yaratılmıştır?

Aşağıdaki ayet-i kerimelerden de anlaşılacağı gibi, cinlerin ateşten yaratıldığını bildirmektedir. “Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.” (Hicr, 15/27). “Cinleri öz ateşten yarattı.”(Rahman, 55/15). Bazı âlimler, Rahman suresinde geçen “Cânn”dan maksat, cinlerin atası iblisin kastedildiğini söylerler.

Elmalılı; salsalı söyle tefsir etmiştir. “Başlangıç itibariyle bütün insan cinsi salsaldan (Hicr, 15/26; Rahmân, 55/14) yaratılmış olduğundan, insandan kasıt yalnız Âdem değil insan cinsi olduğu gibi,

[39] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-1, s-214.

“Cânn”dan kasıt da cin cinsidir” (Rahmân, 55/74) [40] demiştir.

Bazı âlimlere göre şeytanın zürriyetinden maksat insanlardan ve cinlerden onun yolunu izleyenlerdir, aslında şeytanın gerçek anlamda zürriyeti yoktur.” [41]

“Diğer ruhanî varlıklar gibi şeytanın da görülüp görülemeyeceği hususu tartışmalıdır. Şeytanın latif cisim olduğunu kabul eden Ehl-i sünnet kelamcıları, onun temessül ederek insanlara görünmesi için bir engelin bulunmadığı kanaatindedir.” [42]

“Bu âlimler Kur’an’da ve hadis rivayetlerinde şeytanın Hz. Âdem, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Süleyman ve Hz. Muhammed’e göründüğünün haber verildiğini, Bedir Gazvesi sırasında Sürâka b. Mâlik’in suretine girerek müşriklere önce cesaret verdiğini, sonra da sırt çevirdiğini delil olarak zikrederler.” [43]

“Şeytanın ve meleklerin hem gerçek hem temessül eden varlıklar olduğunu söyleyen Gazali; gerçek şekillerinin ancak nübüvvet nuruyla görülebileceğini, temessülün ise insanlar tarafından da müşahede edilebileceğini belirtir.” [44]

Ayet-i Kerime’de; şeytanın insanlar üzerinde herhangi bir yaptırım gücünün olmadığını söylüyor. “Kullarımın üzerinde senin bir üstünlüğün (gücün, yetkin) yoktur. Yanlışa saplanıp sana uyanlar başka.”

---

[40] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-7, s-319.
[41] Âlûsî; Ruhu’l-Meani fi Tefsirû'l- Kur’ani’l- Azim, c-15, s-295.
[42] Tahânevî, Mevsu‘at-u Keşşâf İstilâhâtu-l-Funûn ve-l Ulûm, c-1, s-264.
[43] İbn Kesîr, Tefsîrü'l-Ḳur’âni'l-‘azîm c-3, s-333.
[44] Gazali, Ebû Hamîd; İhya-u Ulumi’d-din, c-3, s-27.

Cehennem bunların hepsinin buluşacağı yerdir.” (Hicr 15/42-43).

Ayetlerde şeytanın insanlara sadece vesvese verebileceği, herhangi bir yaptırım gücü olmadığını bildirmesine rağmen, şeytan; nasıl olurda dalgıç ve yapı ustalığı yapmışlar?

“Dalgıç ve yapı ustası şeytanları Süleyman’ın emrine verdik.” (Sad,38/37-38). “Onun için denizde dalgıçlık yapan ve bundan başka iş(ler) de gören şeytanlardan kimseleri de (emrine verdik). Biz onların koruyucuları idik.” (Enbiya, 21/82).

Dalgıçlık ve yapı ustalığı güçle yapılabildiğine göre, demek ki bu ayetler; güç sahibi insan ve cin şeytanlarından bahsetmektedir.

Elmalılı; En'âm yüz on ikinci ayet tefsirinde: “Biz böylece, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. Bunlar birbirini aldatmak için süslü sözlerle vesvese verirler. Rabbin dileseydi onu yapamazlardı. Artık onları iftiraları ile baş başa bırak. Bir de ahirete iman etmeyenlerin kalbleri, o yaldızlı söze kansın, ondan hoşlansın ve işledikleri suçları işlemeye devam etsinler diye böyle yaparlar.” (En’âm; 112-113).

"Ey Muhammed! Her ümmete amellerini süslediğimiz gibi yahut sana onları düşman kıldığımız gibi her peygambere de insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Sevgi ve ülfeti veren Allah olduğu gibi, düşmanlık ve nefreti veren, dostu dost, düşmanı düşman yapan da Allah'tır. Ve düşmanı bulunmak, peygamberler arasında yalnız sana özgü değil, hepsinde cereyan eden bir kuraldır. İnsan ve cin şeytanları her peygambere düşman ola gelmiştir. İnsan ve cin şeytanları izafet terkibinin,

"izafeti beyaniyye" ve " izafeti lamiyye" olması hakkında iki görüş vardır:

Birinci görüş: “İzafeti beyaniyye” olduğunda, insandan olan ve cinden olan şeytanlar demek olur. Buradan da; şeytanların bir kısmının insan cinsinden, bir kısmının da cin cinsinden olduğu anlaşılır. İbnü Abbas, Ata, Mücahit, Hasen ve Katâde “izafeti beyaniyye” tercih ederek demişlerdir ki, şeytan, insan ve cinden herhangi bir isyancı ve inatçıdır. Yani gerek insan ve gerek cinden olsun serkeş, kibirli, fitneci, inatçı, ele avuca sığmaz, kaypak, yola gelmez olanların hepsine şeytan denilir.

İkinci görüş: “İzafeti lamiyye” olduğunda ise de; insana ve cinne mahsus yaratılmış şeytan demek olur. Yani insanlara ve cinlere musallat olarak ve insanları ve cinleri aldatmak için yaratılmış şeytanlardır. Ve bu şekilde şeytan; ne insandan, ne de cinden değildir. Üçüncü bir cins olup ve bu cinslerin bir kısmı insanlara, bir kısmı da cinlere musallat oluğu anlaşılmaktadır. İkrime, Dahhâk, Süddî, Kelbî gibi bazı tefsirciler izafeti lamiyye olması ve başkalık ifade etmesi asıl olduğundan dolayı, şeytanların insan ve cinden başka bir cins ve hepsinin İblis' in çocukları olduğuna kani olmuşlardır.

Birinci görüş olan “izafeti beyaniyye” olduğunu savunanlar, demişlerdir ki, cinden de şeytanlar vardır, insanlardan da şeytanlar vardır. Ve cinden olan şeytan mümini aldatmaktan aciz kalınca inatçı bir insana, yani bir insan şeytanına gider ve mümini aldatmaya teşvik eder. Ve böyle insanlardan şeytanlar bulunduğuna şunu delil göstermişlerdir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebu Zer (r.a)'e: “Cin ve insan şeytanlarından Allah'a sığındın mı?” buyurmuştu.

Ebu Zer: “İnsanın da şeytanları var mıdır?” dedi. “Evet, onlar cin şeytanlarından daha şerlidir” [45] buyurdu.

Birçok tefsirciler, bu âyette bu mânâyı tercih etmişlerdir. Çünkü ayetin gelişi, kâfirlerin düşmanlık ve düşüklüklerine karşı Resûlullah’a teselli verme hakkındadır.

Bakara sûresi on dördüncü ayetin tefsirinde şeytan ve münafıklardan söyle bahsetmektedir. Onlar iman edenlere rastladıkları zaman: "İnandık" derler. Fakat şeytanlarıyla yalnız kaldıkları zaman: "Biz, sizinle beraberiz, biz sadece (onlarla) alay ediyoruz." derler.

Birçok tefsir bilgini, bu şeytanların, münafıkların reisinden başka müşriklerin reislerine ve Yahudi hahamlarına da işaret olduğunu nakletmişlerdir.

Şu halde insan şeytanları, göze görünen insi şeytandır. Cin şeytanları ise göze görünmez, göze görünmeyen gizli cinni şeytan demek olur. Bilinmektedir ki ins, insan türüdür. Beşer ise, âdemoğlu demektir. Tekiline de "insi" denilir. İnsan maddi varlıktır İnsanın karşısında olan cin ise; gizli, ruhani bir yaratık demek olur ki, bunun tekiline de "cinni" denilir.

Cin biri daha genel, biri daha özel olmak üzere iki mâna ile tefsir edilmiştir Fîruzâbâdî "Besâir" inde bunu şöyle özetleyerek demiştir ki: Cin hakkında iki türlü görüş vardır:

Birincisi: Mutlak surette duyuların hepsinden gizlenmiş olan ruhanilere “cin” denir. Mutlak surette

[45] Hanbel; Müsned, c-5, s-178-79,265.

duyuların hepsi aşikâr olan varlıklara ise “insan” denir. Bundan dolayıdır ki cin, insan karşılığıdır. Ruhani oldukları için melekler ve şeytanlar cinlerin içine dâhil olur. Şu halde melekler ile cin arasında umumi ve hususi mutlak bağlılık vardır. Her cin melaikedir, her cin melek değildir.

İkincisi: Ruhanilerin bir kısmına “cin” denilir. Hayırlılar kısmı meleklerdir. Şerliler kısmı şeytanlardır. Hayırlıları da şerlileri de içine alan ortadakiler kısmı cinlerdir. Çünkü ruhaniler üç kısımdır:

Birincisi: Hayırlılardır ki, meleklerdir.

İkincisi: Şerlilerdir ki, şeytanlardır.

Üçüncüsü: Hayırlıları da şerlileri de içine alan ortadakilerdir ki, özel mâniasıyla cin taifesidir.

Demek olur ki, burada cin, insan karşılığı zikredilmiştir. "Kâfirler; cinleri Allah'a ortaklar yaptılar" (En'âm, 6/100).

Cinlerden olan İblis ise Rabb'i nin emrinden çıkmıştı" (Kehf, 18/50) ayetlerinde olduğu gibi genel manaya sarf edilmiştir. "Cin şeytanları" izafet-i beyâniyyesiyle de melekler ve diğer hayırlı cinler çıkarılmıştır.

“Kamus”ta anıldığı üzere “ins” bir insanın özellikle hissettiği halis dost ve ahbaplarına da denir ki “enis” (dost) demek gibidir. Beşer türüne insan ve ins denilmesi de: İşte bu karşılıklı anlam mânası itibariyle bir insanın veya bir kısım insanların arkadaşlıklarından kayıp ve bakışlardan gizli bulunan yabancıları ve perde arkasında hareket edenleri de "ins" karşıtı olan "cin" kavramına sokmak

gerekecektir. (Beşer ins ve cinni içine alıyor demek istiyor).

Bu şekilde genel anlamıyla cin, yukarda geçtiği üzere üç çeşit ruhaniler ile beraber beşer türünden bir kısmını da içine almış bulunur. Ve bu beşer kısmı, diğerine göre cinnin özel mânası ve özel mâniasıyla insin en yakını karşıtı demek olur. Gerçi seleften, cinnin bu mânası açıkça nakledilmiş değilse de, meşhur olduğu üzere ins ve cinnin toplamına (sekaleyn) denilmesi bu konuda açık gibidir.

Çünkü bu en azından bazı cinlerin de insan gibi ağırlığa haiz olduğuna işaret eder. Hâlbuki ruhaniler, gerek soyutlar ve gerek ecsâm-ı lâtife (latif cisimler) diye tarif edilsin, her iki değerlendirme de maddîler karşıtı olduklarından bilinen mâniasıyla ağırlık kavramından hariçtirler. Ve bundan dolayı (insanlar ve cinler) her halde ruh ve akıl sahibi olan ve yoğun maddeyi içeren, biri anlaşma dairesinde anlaşılan ve açık; biri de anlaşma dairesinden gizli ve örtülü iki karşıt ağırlık demek olur. Ve özellikle gizli topluluklar halinde hareket eden beşer kısmının, esas sözlük itibariyle "cin toplumu" kavramında bulunuşu hususunda şüphe yoktur.

Ancak cin anlayışını buna tahsis etmek, alışılmış ve alışılmamış bütün beşer türünden başka gizli cin yoktur, demek de doğru değildir. Zira "Cinleri de daha önce (vücudun gözeneklerine) nüfuz eden güçlü bir ateşten yarattık" (Hicr, 15/27) âyeti gereğince cinlerin yaratılışı insanlardan öncedir. Ve bu âyette de cin, açıklandığı üzere, genel mâniada kullanılmıştır.

Ve Allah Teâlâ ilâhî hikmetiyle her peygambere, insan ve cin şeytanlarını düşman kılmış ve bu düşmanlık, peygamberlerin gönderilişinin bir gereği, bir hikmeti, cereyan eden bir sünneti olmuştur. Ve nitekim "Kâfirler, bunu başkalarından öğrendin desinler ve bilen bir kavme açıklayalım diye âyetleri genişçe izah ederiz" (En'âm, 6/105) âyeti ile de buna işaret buyurulmuştu.

Peygamberlere düşman olan ve bir kısmı görünen, bir kısmı görünmeyen bu insan ve cin şeytanları birbirlerine gurur için, aldatmak için söz yaldızı (içi bozuk, dışı süslü aldatıcı sözler) vahye derler.

Özet olarak her peygambere düşman olan insan ve cin şeytanları öyle yaparlar. Ve fakat Rabb'ın dilemiş olsaydı o şeytanlar bunu (bu düşmanlığı, bu süratli telkini, bu yaldızı, bu bozgunculuğu) yapamazlardı. Ya onlara o kudreti vermez veya verdiği halde engel olur, yaptırmazdı.

Demek ki onların bunu yapabilmeleri ve yapmaları da Rabb'ın ın dilemesiyledir. Ve demek ki; bunda onun bir hikmeti vardır. Şu halde sen onları iftiralarına bırak. Bırak ki; belalarını bulsunlar. Onlar o yaptıklarına aldanmak için ve ahirete, akıbete inanmayanların gönülleri ona, (o telkin ettikleri yaldızlı söze veya o gurura) meyletsin diye ve bu imansızlar ondan hoşlansınlar, rızalarıyla kendilerini beğensinler, o yaldıza gönül verip hayran olsunlar diye ve işlemekte bulundukları fenalıkları işlesinler diye yaparlar. Ki bütün bu fenalıkların başında Allah'tan başka hakem aramak suçu vardır. Şu halde senin onlara diyeceğin şudur:

“Allah'tan başkasını mı hakem isteyeceğim? Hâlbuki o size bu en mükemmel Kitab (Kur'ân)ı açıklanmış olarak (yani hiçbir şüphe ve başka şeylere benzeyişe mahal kalmayacak şekilde fasılalı ayetleriyle hak, bâtıldan ayırt edilerek beyan edilmiş ve açıklanmış bir halde) indirdi, hükmünü açıkladı. Allah'ın hükmüne karşı, hükmüne müracaat edilebilecek hiçbir hakem tasavvur olunamaz." (En'âm, 114-115). [46]

Aşağıdaki hadis-i şerif ve tarihi vesikalarda bazı müşrik ve kâfirler şeytan olarak nitelenmiştir.

Peygamber efendimizden önce her yıl Kâbe ziyaret edilirdi. İşte bu ziyarete Medinelilerde gelirlerdi. Peygamber efendimiz Peygamberlikle müşerref olunca, Kâbe’yi ziyaret için gelen Medinelileri islama davet ediyordu. Bu daveti Akabe’de sürdürüyordu ve burada biat gerçekleştirmişti. Gizlice yapılmaya çalışılan biatin, Kureyş muhbirleri tarafından tespit edilerek ifşa edilmiştir. Bu ifşayı yapan kişiyi Ka’b b. Mâlik, şeytan olarak yorumlamıştır. Durumu ifşa eden ve Ka’b’in şeytan olarak tavsif ettiği kişiyi Hz. Peygamber tehdit etmiş ve “yanına gelirsem hesabını görürüm” diyerek onu uzaklaştırmak istemiştir.

Nitekim Abbas b. Abdülmuttalib olayla ilgili olarak, sürekli gizliliği tavsiye edip “Üzerimizde bizi takip eden gözler var.” demiştir. Zaten olayı aktaran Kab b. Mâlik, yüksek sesle bağıran kimsenin şeytan olduğunu kendisi belirtmekte olup bu konuda neredeyse hiç ihtilaf yoktur. Ardından bu kişinin

[46] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-3, s-498-502.

Ezebbü'l-Akabe olduğunu Peygamber efendimizde doğrulamıştır. [47]

Siyer kaynaklarında; Kureyş'e mensup bazı kişilere müslümanlara yaptıkları kötü muameleden dolayı şeytan, yâda iblis gibi vasıflar atfedilmiştir. Bunlarda bazıları şunlardır. Nadr b. Haris, [48] Umeyr b. Vehb, [49] ve İbnü'l-Adeviyye, [50] gibi kişiler için "Kureyş'in Şeytanlarından bir Şeytan" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. [51]

Kureyş ileri gelenleri, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden önce Medinelilerle yaptığı akabe biatleri gizli yapılmasına rağmen, fısıltı yayılmaya başladı. Aynı zamanda açık ve gizliden Medine'ye kaçışlar başlamıştı. Bunun üzerine, durumu değerlendirmek üzere müşrikler Dâru'n-Nedve'de toplantı organize etmişlerdi. Özel gündemle toplanan müşrikler: Hz. Peygamber hakkında kalıcı neticelere varmak istemişlerdir.

Rivayete göre iblis (şeytan), "Necidli bir ihtiyar kılığında heyete dâhil olup çözümler üzerine görüş bildirmiştir. Burada yapılan değerlendirmelerde Hz. Peygamber'in hapsedilmesi, sürgün edilmesi ve nihayet öldürülmesi üzerinde tartışmalar yapmışlardır. Ebu Cehil tarafından önerilen, her kabileden bir savaşçının katılarak suikast ile öldürülmesi ve böylece Haşimoğullarının

---

[47] Belazûrî; Ensabüleşraf, c-1, s-290. Fîruzâbâdî; el-Kâmûsu'l-muhit, "e-z-b" mad. İbn Manzûr; Lisânü'l-'Arab, "e-z-b" mad.
[48] İbn Hişam, es-Sîre, c-1, s-57.
[49] Vâkıdî, el-Meġāzî, c-1, s-34.
[50] Belazûrî; Ensabüleşraf, c-1, s-290. İbn Hişâm, es-Sîre, c-1, s-57.
[51] Öz; Şaban, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, s-151, 273.

diyete razı olması ile sonuca ulaşılması fikri üzerinde karar kılınmıştır.

Kararın ortaya çıkışında iblis olarak ifade edilen kişinin tasdiki ve desteği etkili olmuştur. Maverdî, Dâru'n-Nedve'de Hz. Peygamber'in öldürülmesi için teşvik eden şeytanın Nadr b. Haris olduğu tespitini yapmıştır." [52]

Aşağıdaki ayet-i kerimelerden de anlaşılacağı gibi; müşrik, kâfir ve münafıklar şeytan olarak nitelenmiştir.

"İşte (size haber getiren) o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Eğer îmân eden kimseler iseniz, artık onlardan korkmayın da (ancak) benden korkun!" (Al-i İmran, 3/175). Burada da şeytan, Ebu Süfyân ve arkadaşları, yâda bir müşrikin olduğu yönde tefsircilerin görüşü bulunmaktadır. Celâleyn Şerhinde ise; "o şeytan" ifadesiyle kastedilen kişi, Müslümanları korkutup kuvve-i ma'neviyelerini kırmak maksadıyla Mekkeli müşriklerin gönderdikleri Nuaym isimli şahıs olduğunu söylemiştir.

"İman edenlerle karşılaştıkları zaman: İman ettik derler. Şeytanlarıyla (kâfir veya münafıklarla) baş başa kaldıklarında ise, derler ki: Şüphesiz, sizinle beraberiz. Biz (onlarla) yalnızca alay ediyoruz." (Bakara, 2/14). Bu ayette, kâfir ve münafık insanlar şeytan olarak nitelenmiştir.

Meryem suresinde put; şeytan olarak nitelendirilmiş olup: "Babacığım! Şeytana tapma, çünkü şeytan Rahmân (olan Allah)'a asi oldu" demiştir. "Kur'an'da İbrahim'i(n kıssasını da) an.

[52] Maverdî; A'lâmü'n-nübüvve, c-1, s-95. İbn Hişâm, es-Sîre, c-1, s-57.

Şüphesiz ki o, Sıddık bir peygamberdi. O, bir zaman babasına şöyle demişti: "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?" "Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi. O halde bana uy da, seni doğru bir yola eriştireyim." "Babacığım! Şeytana tapma, çünkü şeytan Rahmân (olan Allah)a asi oldu." "Babacığım! Doğrusu ben korkarım ki, sana Rahman'dan bir azab dokunur da şeytana (cehennemde arkadaş) olursun." Babası "Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Yemin ederim ki, eğer (onları kötülemekten) vazgeçmezsen, seni muhakkak taşlarım. (gerçekten veya söz ile sana taş atarım). Haydi, uzun bir müddet benden uzak ol" dedi. (Meryem, 19/41-46).

Yine İbrahim suresinde; zayıfları yoldan çıkarıp büyüklük taslayanlar şeytan olarak nitelenmiştir.

(Kıyamet günü) İnsanların hepsi Allah'ın huzuruna çıkacaklar. Ve zayıflar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: "Bizler, sizlere uymuştuk. Şimdi siz, Allah'ın azabından en ufak bir şeyi bizden savabilir misiniz?" Onlar da diyecekler ki: "Allah bizi hidayete erdirseydi, biz de size doğru yol gösterirdik. Artık şimdi bizler sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü kaçacak yerimiz yoktur."

İş bitince şeytan onlara şöyle diyecek: "Şüphesiz ki: Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama sonra caydım! Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ancak ben sizi (küfür ve isyana) çağırdım, siz de geldiniz. O halde beni kınamayın, kendi kendinizi kınayın! Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Ben, önceden beni Allah'a ortak koşmanızı da kabul etmemiştim."

Doğrusu zalimler için acı bir azab vardır! (İbrahim, 14/21-22).

"Hz. Âdem'i saptıran iblis başta olmak üzere, insanı doğru yoldan saptıran herkes, şeytan kapsamına girer. Yani, şeytan, insandan da olur cinden de olur.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Her nebiye, insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık." (En'am, 6/112)." [53]

Elmalılı; (Furkan, 25/26-29) ayet tefsirinde geçen şeytanın, hatta ayetlerin iniş sebebi olan Übey b. Half ve Ukbe Ebî Muayt olduğunu söylemiştir. "İşte o gün gerçek hükümranlık çok merhametli olan Allah'ındır. Çünkü o gün her hükümdarlık sona erer. Ancak Rahman'ın hakkı olan hükümranlık kalır. Ve kâfirler için ise o gün, zor bir gün olmuştur.

O gün zalim kimse ellerinin üstünü ısıracak. "Eyvah bana, diyecek; keşke ben peygamberin yanında bir yol tutsaydım."

Vay şu başıma gelene keşke ben filan kimseyi dost edinmeseydim. Filan, özel isimlerden kinayedir. Bunun gibi cins isimlerden kinayede "hen" (dilimizde şey) denilir. Çünkü zikir (Kur'ân) bana gelmişken, o hakikaten beni ondan saptırdı. (Furkan, 25/26-29). [54]

Müşrik Ukbe Ebî Muayt hakkında da bilgi verelim. İslâmiyet'in doğuşundan önce Mekke'nin zenginleri ve ileri gelenleri arasında yer alıyordu. Abdullah b. Mesut'un, çocukluğunda sürülerine çobanlık yaptığı bilinmektedir. İslâm'ın ilk

---

[53] Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Süleymaniye Vakfı Yayınları.
[54] Elmalılı; Hak Dini Kur'an Dili, c-6, s-64.

günlerinden itibaren Resûl-i Ekrem'in azılı düşmanlarından oldu; onu davetten vazgeçirmeye ve yeni Müslüman olanları dinlerinden döndürmeye çalışan en etkili liderlerden biri, hatta kötülükte en şiddetli davrananı (eşka'l-kavm) diye anılıyordu. Resûlullah'a komşu idi ve onun kapısının önüne pislik atıyordu.

Nitekim Hz. Peygamber iki kötü komşunun arasında bulunduğunu (Ebû Leheb ve Ukbe), onların pislik getirip kapısının önüne attıklarını söylemiştir. Bir defasında Ukbe sepetindeki pisliği dökerken Resûl-i Ekrem'in halası Ervâ'nın oğlu Tuleyb b. Umeyr onu görmüş ve sepeti elinden alıp kafasına çarpmıştı. Kureyş'in sekiz zındığı arasında sayılan Ukbe b. Ebû Muayt (İbn Habib, s. 161), Nadr b. Haris ile birlikte Resûlullah hakkında bilgi edinmek için Yahudi âlimleriyle görüşmek üzere Yesrib'e (Medine) gönderildi. Yahudi âlimleri onlara Hz. Muhammed'e Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve ruh hakkında soru sormalarını, eğer bunlara cevap verirse kendisine inanıp uymalarını tavsiye ettiler. Resûl-i Ekrem, Mekke'ye dönen ve bir grup müşrikle beraber yanına gelen Ukbe ve Nadr'ın bu üç sorusunun cevabını bir gün sonra vereceğini bildirdi, fakat "inşallah" demeyi unuttu. Beklediği vahiy gelmeyince müşrikler aleyhinde konuşmaya başladı ve Resûlullah büyük bir sıkıntıya düştü. On beş gün sonra, "Allah izin verirse demedikçe hiçbir şey için şu işi yarın yapacağım deme" mealindeki ayetlerin (18/23-24) yer aldığı Kehf sûresi nâzil oldu (İbn Kesîr, IV, 133).

Hz. Peygamber'in en şiddetli düşmanı olarak tanınan Übey b. Halef (Belazûrî, I, 147) yakın dostu Ukbe b. Ebû Muayt' ın Resûl-i Ekrem'le oturup

konuştuğunu, hatta bazı söylentilere göre onu yemeğe davet ettiğini ve yemeğinden yemesi için şehadet getirdiğini duymuştu. Ukbe'nin İslâm'ı kabul ettiğini düşünerek çok öfkelenen Übey ona, "Eğer gidip Muhammed'i açıkça inkâr etmez ve yüzüne karşı hakarette bulunmazsan seninle asla konuşmayacağım" dedi. Bunun üzerine Ukbe, Resûlullah'a bu çirkin hareketi yapmaktan çekinmedi. Furkân süresinde, "O gün zalim kimse ellerini ısırıp şöyle der: 'Keşke o peygamberle birlikte bir yol tutsaydım! Yazık bana! Keşke falancayı dost edinmeseydim! Çünkü Kur'an bana gelmişken beni ondan saptırdı'. Şeytan insanı yüzüstü bırakıp rezil eder" mealindeki ayetlerin (25/27-29) Ukbe hakkında indiği bildirilmektedir (İbn Kesîr, IV, 220-221).

Başka bir gün Ukbe b. Ebû Muayt, Kâbe'nin yanında namaz kılmakta olan Resûl-i Ekrem'in üzerine secdeye gittiği sırada Ebû Cehil'in teşvikiyle yeni doğuran devenin etenesini (döleşi, meşime) attı (Buhârî, "Ṣalât", 21; "Menâḳıbü'l-enṣâr", 29). Bir defasında da Abdullah b. Amr b. Âs'ın müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptığı en ağır işkence olarak gördüğü saldırıyı gerçekleştirdi. Kâbe'nin yanında namaz kılan Resûlullah 'ın yanına gitti ve secdeye vardığı esnada elbisesini boynuna dolayarak onu boğmaya çalıştı. Bunu gören Hz. Ebû Bekir, "Rabbinizden size deliller getiren bir kimseyi 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz?" diyerek ona engel oldu (Buhârî, "Feżâ'ilü'ṣ aṣḥâbi'n-nebî", 5). Resûl-i Ekrem, Ukbe'nin kendisini sürekli taciz etmesi üzerine önde gelen bazı müşriklerin adını da zikrederek şöyle beddua etmişti: "Allah'ım! Kureyş' ten olan bu topluluğun yaptıklarını sana arz

ediyorum. Ebû Cehil b. Hişâm'ı, Utbe b. Rebîa'yı, Şeybe b. Rebîa'yı, Ukbe b. Ebû Muayt'ı, Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum" (Buhârî, "Cizye", 21).

Bir defasında bu kişilerin de içinde bulunduğu yedi kişiye bedduada bulundu ve İbn Mesut'un bildirdiğine göre bunların tamamı Bedir Savaşı'nda öldürüldü (Müsned, I, 393, 397). Peygamberliğin onuncu yılında Ebû Talip'in ölümü üzerine müşrikler Resûl-i Ekrem'e yapmakta oldukları eziyetleri arttırdılar. O sırada Benî Hâşim'in büyüğü sayılan Ebû Leheb, kız kardeşlerinin ısrarıyla Resûlullah' ın himayesini üzerine almak zorunda kaldı. Ancak Ukbe b. Ebû Muayt ile Ebû Cehil onu tahrik ederek kararından vazgeçirdiler. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in, ağır hakaretlerinden dolayı Ukbe'ye, "Seni Mekke dağlarının dışında yakalarsam öldüreceğim" dediği ve Bedir Savaşı hazırlıkları esnasında bu sözleri hatırlayan Ukbe'nin savaşa gitmek istemediği nakledilmektedir.

Resûl-i Ekrem'e karşı hazırlanan ve onu hicrete mecbur eden suikast esnasında akşam evini saranlar arasında Ukbe de yer almıştı (İbn Sa'd, I, 228). Müslümanlara karşı olan düşmanlığını hicretten sonra da sürdüren Ukbe, Mekke dışında yakalandığı takdirde öldürüleceğine dair rivayete rağmen orduya katılmakta tereddüt gösterenleri ikna etmeye çalıştı.

Nitekim yaşlılığı ve aşırı şişmanlığı sebebiyle savaşa gitmek istemeyen Ümeyye b. Halef'i ikna etmek amacıyla içinde ateş ve öd ağacı bulunan bir kapla yanına gidip ona korkak olduğunu ve kadınlara benzediğini söylemiş, buhur sürmesini tavsiye ederek tahrik etmiştir. Bunun üzerine Ümeyye' nin hazırlanıp orduya katıldığı bildirilmektedir. Ukbe, Ebû Cehil ve Nadr b. Haris ile birlikte Bedir'e

katılmakta gönülsüz davranan Hakîm b. Hizâm'ı da ikna etmişti. Bedir Savaşı'ndaki çatışmalar sırasında Ukbe b. Muayt'ı Ensar'dan Abdullah b. Seleme esir aldı. Esirlere karşı iyi davranılmasını emreden Hz. Peygamber onlardan sadece ikisini, Ukbe b. Ebû Muayt ile Nadr b. Hâris'i kendisine ve ashabına yaptıkları işkenceler yüzünden ölüme mahkûm etti.

Esirlere yapılan muamelenin kendisine de uygulanmasını isteyen ve diğer esirler öldürülmediği halde kendisinin niçin öldürülmek istendiğini soran Ukbe'ye Resûlullah' ın, "Küfrün ve Allah'a, resulüne düşmanlık ve iftiraların dolayısıyla" veya "yüzüme karşı hakaret etmen sebebiyle" dediği, öldürüldüğü takdirde çocuklarına kimin bakacağını sorması üzerine de "ateş" cevabını verdiği nakledilmiştir. Ukbe b. Ebû Muayt, Irkuzzubye'de yahut Safrâ mevkiinde Asım b. Sabit veya Hz. Ali tarafından öldürüldü.

Hz. Osman'ın babası Affan b. Ebu'l-Âs'ın ölümünden sonra Ukbe, Hz. Osman'ın annesi Ervâ bint Küreyz ile evlenmiş, Ervâ'dan Velîd, Umâre, Hâlid, Ümmü Külsûm, Ümmü Hakîm ve Hind adlarında altı çocuğu dünyaya gelmiş, anneleriyle birlikte çocukların hemen hepsi İslâmiyet'i kabul etmiştir. Bunlardan Mekke döneminde Müslüman olan Ümmü Külsûm, Hudeybiye Antlaşması'nın ardından şehir dışındaki bahçelerine gitme bahanesiyle Mekke'den uzaklaşmış ve Medine'ye hicret etmiştir.

Peşinden giden iki kardeşi, Hudeybiye Antlaşması'nın Mekke'den Medine'ye kaçanların iade edilmesini gerektiren şartına göre kardeşlerini geri götürmek istemiş, ancak Hz. Peygamber, antlaşmada sadece erkek mültecilerden söz

edildiğini ve kadınların antlaşma kapsamında bulunmadığını söyleyerek onu iade etmemiştir. Bu sırada Müntehine sûresinin, Medine'ye hicret ederek müslüman olduğunu söyleyen kadınların samimiyetleri denendikten sonra müşriklere iade edilmemesini emreden onuncu âyeti inmiştir. Ukbe'nin oğlu Velîd, Hz. Osman zamanında Küfe valiliği yapmıştır. Onun soyundan gelenlerin hemen hemen tamamının fetihlerden sonra Irak ve el-Cezire'de yerleştiği kaydedilir. [55]

Yine Ayet-i Kerimelerde; Secde etmeyen ve belirli bir vakte kadar mühlet verilenler iblis olmasına rağmen; Âdem (a.s) ve eşine vesvese verip cennetten kovduran ise, şeytan olarak nitelenmektedir.

Hani Rabbin meleklere demişti ki: "Ben çamurdan bir insan yaratmaktayım." "Onu tesviye edip, düzeltip de ruhumdan ona üfledim mi derhal ona secdeye kapanın." Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler. Yalnız İblis etmedi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu. Allah: "Ey İblis! O benim kudretimle yarattığıma secde etmene ne engel oldu? Kibirlenmek mi istedin? Yoksa yüksek derecelerde bulunanlardan mı oldun?" dedi. İblis dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın." Allah: "Hemen çık oradan, artık sen kovuldun." "Ve elbette lanetim ceza gününe kadar senin üzerindedir." buyurdu. İblis: "Ya Rab! O halde insanların diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver." dedi. Allah: "Haydi belirli bir vakte kadar mühlet verilensin. (Sad, 38/71-81).

[55] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi; c-42, s-63-64.

Ve o zaman meleklere: "Âdem'e secde edin!" dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı, kibrine yediremedi, inkârcılardan oldu.

Dedik ki: "Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."

Bunun üzerine şeytan onları(n ayağını) oradan kaydırdı, içinde bulundukları (o ni'met) ten çıkardı. Biz de: "Birbirinize düşman olarak inin, orada belirli bir vakte kadar sizin için bir karar yeri ve bir nasip vardır." dedik. (Bakara,2/34-36).

Ayet-i Kerimelerde de belirtildiği gibi; aynı konu içerisinde secde etmeyen ve belirli bir vakte kadar mühlet verilenler iblistir. Âdem (a.s) ve eşine vesvese verip cennetten kovduran ise şeytandır. Burada dikkati çeken bir durum görünüyor. Demek ki! Ayetlerde geçen şeytanda ibliste aynı varlıktır.

Allah'u a'lem; yukarıda da bazı âlimlerin bahsettiği gibi, nasıl islâmı kabul edene Müslüman denir. Kurnaz kişilere, tilki gibi kurnaz denildiği gibi; şeytan ve şeytanlık tabiri, sıfat yâda vasıftır. Kim bu şeytan sıfatını yâda vasfını taşıyorsa şeytanlaşmış olur, yani şeytan olmuş demektir. Allah Teâlâ'da; İblisi Âdem (a.s)'a secde emrine başkaldırması sebebiyle şeytan olarak nitelendirmiştir. Âdem (a.s) ve eşi, şeytanın ilk kurbanları olmuştur. İblis kendi iradesiyle şeytan olmuştur. Ayrıca bu sıfat yâda vasfı taşıyıp şeytanlaşanlar, Âdem (a.s) ve eşinde olduğu gibi, insanları doğru yoldan saptırmak için çalışacaklardır. İşte insanları ve cinleri doğru yoldan saptırmak isteyenler ise insi ve cinni şeytanlardır.

Cenab-ı Hakk; aşağıdaki ayet-i kerimede cehennemi cinlerden ve insanlardan dolduracağım buyuruyor. Cehennemi şeytanlarla dolduracağım buyurmamış, buradan da şöyle bir sonuç çıkmış oluyor. Demek ki; şeytan cinlerden ve insanlardan oluyor. Esasında cehennem de cinni ve insi şeytanlarla dolacaktır. “Hâlbuki dileseydik, herkese hidayetini elbette verirdik; fakat (herkesi kendi iradesinde serbest bırakarak) benden: “Cehennemi, cinlerden ve insanlardan (emirlerime isyan edenlerle) muhakkak dolduracağım!” sözü hak olmuştur.” (Secde, 32/13).

"Ancak Rabbinin rahmetle yargıladığı kimseler başka. Onun içindir ki, onları yarattı. Ve Rabbinin 'Andolsun ki cehennemi cinlerden ve insanlardan tamamen dolduracağım.' sözü böylece tamam oldu." (Hud, 11/119).

Şeytanların Allah’ı bize tanıtması meselesine gelecek olursak. Kâinata söyle bir göz attığımız vakit, bir düzen içinde akıp gittiğini görürüz. Huzur içinde hayatımızı sürdürmemiz için de kanunlar ve emirler konmuştur. Konulan kanunlara ve verilen emirlere uyulmazsa muhakkak karşılığında bir maddi bir de manevi ceza görürüz. Karşılığında maddi ve manevi ceza çekeceğimizi bildiğimiz için de, konulan kanunlara kurallara ve verilen emirlere uyarız.

Mesela: Trafikte hız sınırlarına uymadığımız takdirde, kazaya sebebiyet verilmemiş olsa dahi, hız sınırlarını aştığımız için trafik polisi tarafından maddi bir para cezası aldığımız gibi; kazaya sebebiyet verilmiş ise; bu sefer hem kendi tarafın, hem de karşı tarafın maddi ve manevi haklarını ödememiz gerekir. İşte; trafiğe çıktığımız zaman, para cezası vermemek için ve hem kendimizin, hem

de karşı tarafın maddi ve manevi haklarına girmemiz için kurallara uyarız. Trafikte konulan hız sınırlarına uyduğumuz takdirde rahat ettiğimiz gibi; hız sınırlarına uymazsak hem kendimizi, hem de karşı tarafı mağdur ederiz.

Tüm insanlığa Allah'ın emir ve yasaklarına uyması emredilmiştir. Bu emrin yerine getirilmesi de imtihan gereği şeytanların telkinlerine ve vesvesesine uyup uymamasına bağlanmıştır.

Nasılki trafikteki kanun ve kurallara uyup uymamak insanın cüz-i iradesiyle alakalıdır. İşte şeytanda telkinde bulunarak yâda vesvese vererek insanın cüz-i iradesini etkileyerek Cenab-ı Hakk'ın koyduğu kanunlara ve verdiği emirlere uymamasını sağlamaktadır.

Cenab-ı Hakk'ın koyduğu kanunlara ve verdiği emirlere uyarsak, şeytanların vereceği telkinlere ve vesveselere uymamış oluruz. Cenab-ı Hakk'ın kanun ve kurallarına uymazsak şeytanların vermiş olduğu telkinlere ve vesveselere uymuş oluruz.

Demek ki, insanların konulan kanunlara ve verilen emirlere uyup uymaması, şeytanın vermiş olduğu telkinleri ve vesveseleri dinleyip dinlememesine bağlanmıştır.

İşte insanların imtihan edilmesi için, şeytanlara bu kadar fonksiyon verilmesi ve insanların yapacağı işler de bu kadar etkili olması, bize Cenab-ı Hakk'ı tanıtmaktadır.

Cenab-ı Hakk'ta; hem dünyada hem de ahirette maddi ve manevi cezalara uğramamamız için bir ikaz levhaları gibi şeytanları yaratıp icad etmiştir.

Mademki! Şeytanlar; ahirette cezalara uğramamamız için bir ikaz levhaları gibi yaratılıp icad edilmiştir. O zaman insanın aklına şeytanları yaratılması şer; şerrin yaratılması şer; kabahatin yaratılması kabahat değil midir? Şerlerin yaratılmasının, hikmeti nedir? Suallerini getirmektedir.

ALLAH; ŞEYTANLARI NİÇİN YARATIP İCAD ETMİŞ?

Cevap olarak, şeytanın yaratılmasında az da olsa mahlûkat için şerler vardır. Ama mahlûkat için bu az şerlerin yanında birçok hayırlı sonuçları vardır. Bu hayırlı sonuçlar da mahlûkatın gelişmesini ve tekâmüle ermesini sağlar.

Yukarda bahsettiğimiz gibi insana birçok maddi ve manevi cihazlar yerleştirilmiştir. İnsana yerleştirilen bu maddi ve manevi cihazların geliştirilip tekâmüle ermesi gerekir. Nasıl ki; bir tohum gelişip tekâmüle ermesi için toprağın altına atılması gerekir ve toprağın altında da birçok sıkıntıdan sonra gelişip tekâmüle erer. Keza; bir kuşun başka düşmanlardan korunmak maksadıyla, kendini geliştirip tekâmüle ermesi için bütün zorluklara katlanarak uçuş talimi yapar. Buna diğer hayvanları da misal verebiliriz.

Aynen bunlar gibi; insanların da gelişip tekâmüle ermesi için, imtihana tabi tutularak bütün zorluklara katlanması gerekir. İşte insanın da tekâmüle ermesi için o zorluklar, şeytanların ve muzır şeylerin vücuduyla olur. Yoksa melekler gibi insanların da makamı sabit kalırdı. O halde insanlar arasında bulunan seviye farkları olmayacak, konulan kanunlara ve verilen emirlere uyan da uymayan da

bir olacaktı. Bu seferde kanunlara ve emirlere uyanın hakkı gasp edilecek ve kâinatta nizam ve intizam da bozulacaktı. Bundan dolayı cüz-i bir şerrin gelmemesi için insanları geliştiren ve tekâmüle erdiren hayırları terk etmek, Cenab-ı Hakk'ın hikmet ve adalete ters olurdu.

Her ne kadar şeytan yüzünden insanların ekserisi kanunlara ve emirlere uymayıp dalalet yoluna gitseler de; ehemmiyet ve kıymet, insanların gelişip tekâmüle ermesine bakar, çokluğa ve azlığa bakmaz. Nasıl ki bir insan; tarlaya tohum attığı zaman ekseriyetin gelişip tekâmüle ermesine bakmaz ve o tohumlardan cüz-i bir kısmının gelişip tekâmüle ermesiyle yetinir. İşte; insanların da bir kısmının gelişip tekâmüle ermesiyle, ekserisi bozulmuş insanların ehemmiyeti yoktur. Cenab-ı Hakk'ın nazarında; insanların bir kısmının gelişip tekâmüle ermesi, birçoğunun dalalet yoluna gitmesinden daha değerlidir.

Çünkü Cenab-ı Hakk; "Biz insanı ahsen-i takvim üzere yarattık" buyuruyor. (Tîn 95/4-5). Yine Resûlullah Efendimiz (s.a.v); İnsan vücudu bizzat Cenab-ı Hakk tarafından suret-i Rahman üzere yaratıldığını söylemiştir. [56]

Bir gün İbn Ömer (r.a); Allah Rasulü (s.a.v)'den Kâbe'yi tavaf ederken söylediği şu sözü işittim demiştir. "(Ey Kâbe!) Şanın ne ulu, hürmetin ne yüce senin! Ne var ki bir mü'minin hürmeti Allah katında senden daha yücedir" demiştir. [57]

Öyle de: Nefs ve şeytanlara karşı mücadele ile gelişip tekâmüle ermiş bir insan; insanları

[56] Buhari; Es-sahih, İsti'zan, s-1; Müslim; Es-sahih, Birr, s-115.
[57] Tirmizî; Câmiu's Sahih (sünen), Birr, s-85.

şereflendirerek ve insanları tenvir ederek, insanlarda oluşan şeref, kıymet ve menfaat, elbette haşarat zümresinden sayılacak derecede, en adi dereceye düşen dalalet ehlinin küfre girmesiyle, insanlara vereceği zararı hiçe indirecektir. Bu zararın ehemmiyeti olmadığı için, Cenab-ı Hakk'ın rahmet, hikmet ve İlahi adaleti gereği şeytanın vücuduna müsaade edip, insanlara tasallutlarına meydan vermiştir.

İşte bunlardan dolayıdır ki: Şerrin yaratılması şer değil, belki şerri kesp etmek şerdir. Çünkü bir şeyi yaratmanın ve icad etmenin gayesi, neticelere bakmak içindir. İşte kespte, hususî bir mübaşeret ve girişim olduğu için, hususî olan neticelere bakar.

Meselâ: Yağmurun yağmasının binlerce neticeleri vardır. Her yönüyle faydalı ve güzeldir. Bazı insanlar kendi iradelerini kötü yönde kullansalar ve yağmura karşı tedbirsiz davransalar, tedbirsizliği sonucu da yağmurdan zarar görüp evleri yıkılsa yâda hasta olsalar. Yağmurun icadı ve yağması rahmet değildir, diyebilirler mi? Diyemezler, diyemedikleri gibi; yağmurun yaratılması ve yağması şerdir diye de hükmedilemez. O insanlar kendi irade ve ihtiyarlarını kötü yönde kullandıkları ve tedbirsiz davrandıkları için, kendi kespleriyle yani, iradelerini kötü yöne kullanarak zararı kendileri celb ederek yağmurdan zarar gördükleri için, onlar hakkında yağmur şer olmuştur.

Ateşin yaratılmasında da birçok faydalar vardır. Ateşle ısınırız, yemeğimizi pişiririz. Demek ki; ateşin yaratılması hayırdır. Fakat bazıları ateşten istifade ederlerken dikkatsizliği sonucu zarar kesb edip ateşten zarar görseler, Ateşin yaratılması şerdir diyemezler. Çünkü ateş bazılarının dikkatsizliği

sonucu yanmaları için yaratılmamıştır. Belki onlar, kendi dikkatsizliği ve kendi irade ve ihtiyarlarını kötü yönde kullanmaları sonucunda, yemeklerini pişirdiği ateşte elleri yaktılar yâda ateşi söndürmeyip rüzgârın etkisiyle yangın çıktı evleri yandı zarar gördüler. Sonuçta kendilerinin hizmetine verilen ateşi iyi kullanamadıkları için zarar gördüler. Bundan dolayı ateşin yaratılması şerdir diyemezler.

Velhasıl: Birçok hayr için, az bir şer işlenir. Eğer az bir şer olmasın diye o az şer terk edilirse, birçok hayırla neticelenecek bir iş, o vakit az bir şerri işlemeyerek birçok şerre kapı açmış olur.

Meselâ: Cihada asker sevk edilirken, elbette azda olsa bazı maddî ve bedenî zarar olduğu için, şer gibi görünebilir. Fakat o cihatta birçok hayr var ki, İslâm küffarın istilasından kurtulur. Eğer o az bir şer için cihad terk edilse, o vakit birçok hayr gittikten sonra, yerine birçok şer gelir. İşte bu hareketle zulmü davet etmiş oluruz. Yine; kangren olmuş ve kesilmesi lâzım gelen bir parmağın kesilmesi hayırdır, iyidir; hâlbuki zahiren bir şerdir. Parmak kesilmezse, el kesilir; bu seferde el kesilmeyerek büyük bir şer işlenmiş olur.

“İşte kâinattaki şerlerin, zararların, beliyyelerin, şeytanların ve muzırların halk ve icadları, şer ve çirkin değildir. Çünkü: Birçok mühim neticeler için yaratılmışlardır. Meselâ: Melaikeye şeytanlar musallat olmadıkları için, terakki edip makamlarında değişme diye bir şey yoktur, makamları sabittir. Hayvanlarda da aynı şekilde şeytanlar musallat olmadıkları için, mertebeleri sabittir. İnsanlarda ise böyle değildir, mertebeleri en aşağı tabakadan en üst tabakaya kadar değişmektedir. Nemrutlardan,

firavunlardan tut, tâ evliya ve enbiyaya kadar mertebeleri değişmektedir.” [58]

DİNİMİZİN ALLAH’I BİZE TANITMAKTADIR

İnsanları kendi irade ve ihtiyarlarıyla bizzat hayra sevk eden İlahi kanunlar topluluğuna din denir. Allah; bu İlahi kanunlar topluluğunu, yani; insanlarla insan, insanlarla varlık, insanlarla yaratıcı hakkında bilgilendirme vazifesini ve söz söyleme salahiyetini olağanüstü ve özel donanımlı olan peygamberlerine vermiştir. Peygamberlerin görevi; yaratanla yaratılanlar arasında elçilik görevi yapmaktır, bu görevi de hakkıyla yapmışlardır.

İslam; silm ve selamet kökünden gelip, kulun Allah’a teslim olması, onun emirlerine boyun eğmesi, salim bir şekilde emin bir yolda yürüyerek kendisine ve çevresine güven vaat etmesidir. Bütün davranışlarından kimsenin rahatsız olmaması manasına gelmektedir.

İslam dininin esasları Allah’ın vahyine dayanır ve Peygamberler tarafından tebliğ ve temsil edilip yaşanan ve yaşatılan semavi dindir.

İslam dini; insanla Allah’ın, insanla insanın ve insanla kâinatın ilişkilerini düzenler. Dinin ilkeleri, kanunları ve hükümleri fıtrata uygundur.

“O halde yüzünü bir hanîf olarak dine tut, Allah'ın insanları kendisi üzerine yarattığı fıtratına. Allah'ın yaratışında değişme yoktur, dosdoğru sabit din odur. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (Rûm, 30/30).

İslam dini, itikadı (iman esasları), ameli (ibadetler, muamelat ve ukubat) ve ahlaki (huylar, iyi

[58] Bediüzzaman; Mektubat, On İkinci Mektup, s-72.

ve kötü hareketler) hükümlerden oluşur. Bundan dolayıdır ki din sadece inançtan ibaret değil, bir yaşam tarzıdır.

İman ise, inanmak ve kabul etmek manalarına gelir. Peygamberler efendimiz (s.a.v)'in Allah'tan getirdiği ve kati olarak bilinen hükümlerde onu tasdik etmek, haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul etmek, bunların gerçek ve doğru olduğuna kalben inanmak demektir. Dünyevi hükümlerin uygulanabilmesi için de ikrar şarttır. İslami şeairleri yansıtması gerekir. Değilse başkaları onun Müslüman olduğuna nasıl şahitlik edebilir?

Zaten dinin özü imandır. İmanın temeli de onu içten kabul etmek, yani kalp ile tasdiktir. Kalpteki tasdiki, o kişi ile Allah bilir. Bundan dolayı kimse inancı kabule veya inkâra zorlanamaz. Çünkü bu fıtrata aykırıdır. Allah şöyle buyurur: "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir." (Bakara, 2/256).

Yaratılışımızın en yüksek gayesi ve fıtratın en yüce neticesi Allah'a iman edip, O'nu mabut tanıyıp ve O'na ibadet etmektir. Çünkü Allah Teâlâ ayet-i kerimede; "Ben, insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (Zâriyât, 51/56) buyuruyor. İbn-i Abbas (r.a) "bana ibadet (kulluk) etmeleri için yarattım" yerine "beni bilip tanımaları için yarattım" şeklinde tefsir etmiştir. Allah Teâlâ hakkında bilinmesi gereken şeyleri bilmek her mükellefin üzerine bir görevdir.

Bu hitaba cinler ve insanların muhatap olmaları, irade ve tercih hakkı verilmesinden dolayıdır. Diğer

varlıklar kendi hal dillerince devamlı itaat ve ibadet içindedirler.

“Cinlere ve insanlara devamlı uyarıcı olarak peygamberler gönderilmiştir. Ve hiçbir ümmet yoktur ki, içlerinde bir korkutucu gelip geçmiş olmasın.” (Fatır, 35/24).

“İnsanlar tek bir ümmet idi. Ayrılmaları üzerine Allah, nimetinin müjdeleyici ve korkutucu olarak peygamberleri gönderdi ve üzerinde ihtilafa düştükleri şeyler hususunda, insanların aralarında hüküm vermek için, beraberlerinde hak ile kitap indirdi. Bunda da yalnızca kendilerine kitap verilenler, kendilerine bunca apaçık ayetler geldikten sonra tutup aralarındaki ihtiras yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah kendi izniyle inananları anlaşmazlığa düştükleri hakka doğrudan ulaştırdı. Allah dilediğini doğru yola çıkarır.” (Bakara, 2/213).

Ayetlerden de anlaşıldığı gibi, islam dinine tabi olan kişi Allah’ı tanır görevlerini bilir ve selamete ulaşır.

DUALARIN ALLAH’I BİZE TANITMASI

قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّى لَوْلاَ دُعَاؤُكُمْ De ki: “Eğer duânız olmasa, Rabbim size ne diye ehemmiyet versin?” (Furkan, 25/77). Ayeti; bize dua gibi rahmet hazinesinin anahtarından haber veriyor. İnsan; kendi aczini ve fakrını dua ile Rabb-ül âlemine arz eder. Yaşam boyunca başımıza gelen sıkıntılar ve sevinçler, o dua yâda o ibadetin vakitleridir. Dua yâda ibadetlerin faydaları; dünya ait olduğu gibi esas faydaları ahirete bakar. Çünkü dua bir ubudiyettir. Ubudiyetin asıl meyvesi ise ahirete aittir. Dünyevî

maksatlar ve gayeler; dua ve ibadetin maksatları ve gayeleri değil, o ibadetlerin vakitleridir.

Mesela: Nasıl; güneşin batmasıyla akşam namazının vakti girer ve akşam namazını kılarız. Yağmurun yağmamasıyla, yağmur duası ve namazının vakti girmiş demektir. Yağmurun yağmaması durumunda, yağmur duası yapılmalı ve yağmur namazı kılınmalıdır. Yağmur duası ve namazı bir ibadettir. Yağmur duası ve namazı, yağmuru yağdırmak için değil, Rahmet-i İlahiye kapısının tokmağına dokunmak içindir. Yağmur yağarsa Rahmet-i İlahiyenin lütfu olarak düşünürüz. Yağan yağmurdan dolayı da Cenab-ı Hakk'ka şükür namazı kılarız. Yağmur duası ve namazını, sırf yağmuru yağdırma niyetiyle yapılırsa; o dua ve ibadet ihlaslı olmadığı için kabul olsa dahi, dünyada bereketi görülmez, ahirette ise hiç yararı olmaz. Aynen bunlar gibi; güneş ve ayın tutulmalarıyla, güneş ve ay tutulma namazlarının vakitleri girer, güneş ve ay tutulma namazlarını kılarız. Yoksa güneş ve ay tutulmasın diye güneş ve ay tutulma namazları kılınmaz. Zaten; namaz kılsan da kılmasan da güneş ve ay tutulur sonra yörüngesinde devam eder.

Bela ve musibetlerin istilası zamanı ise, bazı dualar ve namazların vakitleridir. İnsanlar bela ve musibetlere uğradıkları zaman aczini fakrını anlar; dua, namaz niyaz ile Cenab-ı Hakk'kın dergâhına sığınır ve yalvarır. Şayet dua edildiği halde bela ve musibetler üzerimizden kalkmıyorsa; duamız kabul olmadı dememeliyiz. Duanın vakti gelmemiş diyerek, duaya devam etmeliyiz. Cenab-ı Hakk fazlı ve keremi ile bela ve musibetleri üzerimizden kaldırırsa o zamanda şükrederiz. O zamanda duanın vakti bitmiş olur.

Bela ve musibete giriftar olduğumuz zamanlar, Fatihayı şerifte de belirtildiği gibi, kulluğu Allah’a yapmalıyız, yardımı Allah’tan beklemeliyiz. Çünkü dua; Allah'a hakiki kulluk yapmanın en büyük sırrıdır, ubudiyetin ruhudur ve hâlis bir imanın neticesidir. İşte; insanların yaratılma gayelerinden birisi de Allah'a hakiki kul olup, dua etmektir. Allah'a kulluk ve dua; ihlas ve samimiyetle Allah için yapılmalıdır. Yalnız aczini fakrını kabul edip, dua ile Allah'a sığınmaktır.

Dua; hem ibadetin ruhu, hem de ihlas ve samimiyettir. Duada ihlas ve samimiyet demek, yapılan dua ve ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve fayda elde edildiği zaman, bu hikmet ve fayda, dua ve ibadete sebep gösterilirse, o dua ve ibadet batıl olur. Faydalar ve hikmetler yalnız tercih etmeye sebep olabilir. İllet ise, Kudret-i İlahiye olup, hiçbir zaman fayda ve hikmetler Kudret-i İlahiyenin yerini alamazlar.

Şuda unutulmamalı! Allah’a dua edeceğiz ama fiili dua olan sebepleri işlemeyi ihmal etmeyeceğiz. Fiili dua olan sebeplerini işlemeyi ihmal edersek, bu seferde kalbi ve kavli dua o ihtiyaç için yeterli olmaz. Hem kalbi ve kavli duayı yapacağız, hem de fiili dua olan denizde fırtınaya yakalandığımızda kıyıya doğru kürek çekmeyi ihmâl etmeyeceğiz.

Kul hakkı yemiş isek; önce helalleşeceğiz sonra tövbe istiğfarla kalbi ve kavli duada bulunacağız. Ayette de belirtildiği gibi: “Ancak tövbe edip de inanan ve sâlih amel işleyenler başka. Allâh onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allâh çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Furkân, 25/70). Gereğini yerine getireceğiz.

İşte insanlarda olduğu gibi; bütün mahlûkatında kendilerine mahsus birer tesbih ve ibadeti bulunmaktadır. İşte bu tesbih ve ibadetler; bütün mahlûkattan, Cenab-ı Hakk'kın dergâhına giden birer dualarıdır.

Genellikle dualar üç sınıfta değerlendirilir. Birincisi: İstidati dualar. İkincisi: Fıtrî dualar. Üçüncüsü: İhtiyacı dualardır.

İSTİDATİ DUALAR

Bütün tohumlar ve çekirdekler istidat diliyle; Allah'ım; bize hayat ver, bitkiler ve ağaçlar olalım; senin güzel isimlerini başkalarına tafsilatlı olarak gösterelim diyerek yaptıkları dualardır.

Bitkiler ve ağaçların istidat diliyle yaptıkları bu dualara genellikle bahar mevsiminde daha çok şahit oluruz. Bu tohumlar ve çekirdeklerden bitkiler ve ağaçlar meydana gelmesi, sebeplere bağlıdır. Sebeplerin toplanması, sebeple meydana gelecek şey için, istidat diliyle bir duadır.

Yani; sebep öyle bir vaziyet alır ki, o aldıkları vaziyet; istidat dili hükmüne geçer ve sebeple meydana gelecek şey için, Cenab-ı Hakk'ka dua ederler. Çünkü: Bir çekirdekten ağaç meydana gelmesi; su, toprak ve güneş gibi sebeplerin de duasıyladır.

Bu sebepler bir çekirdeğin etrafında vaziyet almaları kendilerince Cenab-ı Hakk'ka bir duadır. Bundan dolayı; Cenab-ı Hakk'kın kudret harikası olan bu ağaç mucizesini, o şuursuz, cansız varlıklara havale etmek, akla ziyan demektir.

Demek ki; sebeplerin o tohum ve çekirdek etrafında toplanması bir çeşit duadır. İşte burada da

görüldüğü gibi; tohumlar ve çekirdeklerin istidat diliyle yaptığı duaların kabul olduğuna, bitkiler ve ağaçların meydana gelmesiyle bilfiil şahit oluyoruz. Sebepler ise; o duanın gerçekleşmesi için görevlilerdir.

O görevli sebepler; hem duayı gerçekleştirirler, hem de şahitlik yaparlar. Sebeplerin duayı gerçekleştirmeleri ve şahit olmaları ise, Cenab-ı Hakk'kın tekvini emirlerine karşı itaat ve boyun eğmelerinden kaynaklanmaktadır.

İşte bu sebeplerin de; Cenab-ı Hakk'kın tekvini emirlerine itaat ve boyun eğmeleri, kendi istidatlarına göre bir nevi ibadetleridir.

FITRÎ DUALAR

Bütün hayat sahibi canlıların iktidar ve ihtiyarları dâhilinde olmayan ihtiyaçları ve talepleri, vakti zamanında verilmesi için, fıtrî dillerle yaptıkları dualardır.

Hayat sahiplerinin ihtiyaç ve taleplerinin vakti zamanında verilmesi Cenab-ı Hakk'kın onların dualarına karşılık vermesi demek olup, aynı zamanda ihsan etmesidir.

Fıtrî dillerle yapılan dualar, bütün hayat sahibi varlıklardan, Cenab-ı Hakk'kın Rahmet ve merhametine ulaşan dualardır.

Genellikle hayvanatın duaları da bu türdendir. Bu tür dualar; fıtrî ihtiyaç diliyle olduğu için kabul olunmaktadır. Bu fıtri dualara gözümüzle bilfiil çokça şahit olmaktayız.

İHTİYACİ DUALAR

Ruh ve şuur sahibi insanların; ihtiyaçlarını karşılamaları için, Cenab-ı Hakk'ın dergâhı ulûhiyetine sığınarak yaptıkları dualardır.

Bu sınıf dualar da iki kısımdır. Birincisi: Izdıraru dualar. İkincisi: İhtiyari dualardır.

IZDIRARI DUALAR

Mecbur kalan her bir ruh ve şuur sahibinin; katî bir şekilde Cenab-ı Hakk'ın; dergâhı ulûhiyetine sığınarak yaptığı dualardır.

İhtiyaç sahipleri zorunlu derecede sıkıntıya düştükleri zaman, sıkıntıdan kurtulması için kalbi ve dili ile yaptığı safi, hâlis ve ihlaslı dualar olup, ekseriyetle kabul edilmektedir.

Bu duaya Kur'an-ı Kerim'den; İbrahim (a.s)' Musa (a.s) ve Yunus (a.s)'mın dua ve münacatını misal olarak verebiliriz.

İHTİYARİ DUALAR

Bu sınıf dualar; insanların irade yâda ihtiyarına bağlı olan dualardır. Bu dualar da iki kısımdır: Birincisi: Fiilî ve hali olarak yapılan dualar. İkincisi: Kalb ve dil ile yapılan dualardır.

FİİLÎ VE HALÎ OLARAK YAPILAN DUALAR

İnsanın bir işi yapmak için sebeplerini işleyip yerine getirmesidir. Çiftçinin çift sürmesi, bir kimsenin bahçesine tohum atıp ekmesi, kendi elinden gelen sebepleri işlemesi fiilî ve hali duadır.

KALB VE DİL İLE YAPILAN DUALAR

İnsanlar fiilî duayı yerine getirdikten sonra, yapmak istediği işin gerçekleşmesini için, Cenab-ı Hakk'ka kalb ve dil ile yaptıkları dualardır. Bir

kimsenin bahçesine tohum atıp ekmesi, kendi elinde olan sebepleri işlemesi, o ürünü alması için yeterli değildir. O ürünü alması için insanın elinde olmayan kuraklık yağmur ve rüzgâr gibi sebepler de vardır. İşte elinde olmayan bu sebepler için, Cenab-ı Hakk'ka kalb ve dil ile dua etmesi gerekir. İnsan kalb ve dil ile dua ettikten sonra, Cenab-ı Hakk'ta uygun görürse bahçesinden ürün alabilir. Sadece sebepleri işlemek bahçeden ürün almak için yeterli değildir, kalb ve dil ile de duada bulunmalıyız.

İşte dua; sebepler diyarı olan dünyada, genellikle sebepleri işlemek rahmet hazinesinin kapısını çalmaktır ve Cenab-ı Hakk'kın isim ve unvanlarına yöneliktir. Böyle olmasından dolayı, ekseriyetle fiilî ve kavli dualar kabul edilmektedir. Ama biz; yine bu sebeplerin arkasındaki Kudret-i İlahiyeyi görmeliyiz, Cenab-ı Hakk'ka hem fiili olarak, hem de dil ile yalvarıp yakarıp, elimizden geldiğince halis, samimi ve ihlaslı duayı elden bırakmamalıyız. Esasında insan zayıf ve fakr yaratılmıştır. İnsanın dua ile kapısını çalabileceği, aczini ve fakrını arz edebileceği her şeye muktedir bir zat olması gerekir. İnsanın dua ile kapısını çalabileceği, her şeye muktedir olan zat Allah’tır. İşte dua; bize dua ile kapısını çalabileceğimiz, her şeye muktedir, âlemlerin Rabbi olan Allah’ı tanıtmaktadır.

NİÇİN DÜNYA GÖZÜYLE ALLAH’I GÖREMİYORUZ?

Bu kadar delillerle Allah kendini bize tanıtmasına rağmen, biz Allah’ı dünya gözüyle göremeyiz. Mahlûkat; Allah’ı dünya gözüyle görebilecek kapasitede yaratılmamıştır. Bunun da birçok illet ve hikmeti vardır, izah etmeye çalışalım.

Birincisi: Nasıl bir makine, ustasının o makineyi gördüğü gibi ustasını göremez. Öyle de insanlar da Allah'ı görebilecek kapasitede yaratılmamıştır. Şu yaşadığımız âlemde göremediğimiz birçok varlıklar mevcuttur. Gözle görürüz, akılla düşünürüz, hayalle tahmin ederiz, değişik hislerle anlamaya çalışırız. Gözle görememiz onun yok olduğuna delâlet etmez. Zaten yaratılanlar da bir yaratıcının olduğunu gösterir. Aşağıdaki ayeti kerimede belirtildiği gibi, Musa (a.s) gibi ulül azam bir peygamber dahi, Allah'ın dağa tecelli etmesine dayanamayıp bayılıp yere düşmüştür.

Musa tayin ettiğimiz özel vakitte gelip Rabbi O'na kelamıyla iltifatta bulununca: "Ey Rabbim, göster bana kendini, Sana bakayım" dedi. O da buyurdu ki: "Beni kat'iyyen göremezsin, ancak dağa bak, eğer yerinde dururs a o zaman beni görebileceksin." Derken Rabbi dağa tecelli buyurunca; onu ufak (toz duman) ediverdi. Musa da baygın düştü. Kendine gelince: "Münezzehsin, Sana tevbe ile döndüm ve ben müminlerin ilkiyim" dedi. (Araf, 7/143).

Kâinatta yaşamamıza rağmen kâinatta göremediğimiz birçok şey vardır. Kâinatta göremediğimiz birçok şeyleri duygularımızla anlamaya çalışırız. Biz dünyada; Allah'ın kudretiyle yarattığı şeylerle Allah'ı tanır ve Allah'ın kudretini öyle görürüz. Zaten Allah bize çok yakındır. "Beni senden sorarlarsa gerçekten Ben çok yakınım. Bana dua edince duacının duasına icabet ederim; O halde onlar da Benim davetime koşsunlar ve Bana layıkıyla iman etsinler ki, doğru yola gidebilsinler." (Bakara, 2/186).

“Hâlbuki O göklerde de yerde de Allah’tır. İçinizi de dışınızı da bilir. Daha ne yapıp kazanacağınızı da bilir.” (En'am, 6/3).

Allah’a inananlar amellerine göre, Cennette Allah’ın tecellisine mazhar olacaklardır. İnsana verilen cihazlar burada sınırlı olduğundan, bazı tekemmül etmiş cihazlar ise ahirette verilecektir. Ahirette ise, inşallah Allah tecelli edince, O’nu bir şekilde görerek şahit olacağız.

İkincisi: Allah’ın benzer ve zıttının olmayışıdır. Varlıklar zıtlarıyla bilinir. Gece ile gündüz, acı ile tatlı, soğuk ile sıcak gibi. Demek ki bazı şeyler, benzerleri ve zıtlarıyla anlamaya çalışılır. Hiç yemediğimiz ve görmediğimiz bir meyveyi tarif ederken, falan meyveye benzer, falan meyve gibi tadı var, kokusu var diye benzetilerek tarif edilir. Allah’ın benzeri ve zıttı yoktur. Bu dünyada benzer ve zıttı yolu ile de Allah’ı göremeyiz.

Üçüncüsü: İnsan; bu dünyaya imtihan olmak için gönderilmiştir. Allah’ı dünya gözüyle göremeyişimizin sebeplerinden biriside imtihan sırrından dolayıdır. İmtihandan maksat, verilen cüz-i irade sayesinde, gizli sırlarla önüne perdeler koymuş olan Cenab-ı Hakk’ı bulmaktır. Allah; gizli sırlarla önüne perdeler koymasa idi, Zat-ı Ulûhiyeti herkes görecek, bilecek ve tanıyacak, o zaman imtihanın bir anlamı kalmayacaktı.

İşte imtihanın sırrını ortaya koymak için, insanın önüne bazı sebepler konularak imtihana tabi tutulmaktadır. Şayet imtihan olmazsa melekler gibi insanların makamları da sabit kalırdı. Kurulmuş olan bu müsabaka meydanında, insana verilen cüz-i ihtiyari veya cüz-i irade ile sebepler arkasında

saklanmış olan gizli hazineler sahibini tanımaktır. Sebeplere takılmayıp, sebepleri yaratan ve arkasında gizlenmiş olan yüce yaratıcı Cenab-ı Hakk'kı tanıyıp ona kulluk yapmaktır.

Buraya kadar yüce yaratıcı Allah Teâlâ'yı tanımaya çalıştık, bundan sonrada mahlûkatı ve insanı tanımaya çalışalım.

ALLAH'IN İLK YARATTIĞI ŞEY NEDİR?

Yukarıda yüce yaratıcı Allah Teâlâ'yı tanımaya çalıştık, bundan sonrada Allah Teâla'nın eserleri olan mahlûkat ve insanı anlatmaya çalışalım.

Allah'ın ilk yarattığı şey hakkında kaynaklarda değişik rivayetler bulunmaktadır. Hz. Cabir anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! Anam-babam sana feda olsun, Allah'ın her şeyden önce ilk yarattığı şeyi bana söyler misiniz?" diye sordum.

Şöyle buyurdu: "Ey Cabir! Her şeyden önce Allah'ın ilk yarattığı şey senin peygamberinin nurudur. O nur, Allah'ın kudretiyle onun dilediği yerlerde dolaşıp duruyordu. O vakit daha hiçbir şey yoktu. Ne Levh, ne kalem, ne cennet, ne de cehennem vardı. Ne melek, ne gök, ne yer, ne güneş, ne ay, ne cin ve ne de insan vardı." [59]

Cenâb-ı Hak, Hz. Âdem'i yarattığında, kendisine "Ebu Muhammed" künyesini ilham etmişti. Âdem bunun hikmetini sorunca da, Allah: "başını kaldır Arşa bak" dedi. O da başını kaldırıp bakınca Arşta Muhammed'in nurunu gördü.

"Ya Rabbi, bu nur nedir" diye sordu. Allah cevap olarak şöyle buyurdu: "Bu senin zürriyetinden bir

[59] Kastallânî; Mevahibul-Ledünniye c-1, s-6; Acluni; Keşfü'l-Hafa c-1, s-265.

peygamberin nurudur ki, onun ismi göklerde Ahmet ve yerlerde Muhammed'dir. Eğer, o olmasaydı, seni yaratmazdım!" [60]

Ubâde İbnu's-Sâmit (r.a) oğluna ölümü sırasında demiştir ki: "Oğulcuğum, başına gelecek olan şeyin asla atlatılamayacağını, kaçırdıklarını da yakalayamayacağını bilmedikçe sen, iman hakikatinin tadını asla bulamazsın. Zira ben, Resûlullah (s.a.v)'ın şöyle söylediğini işittim:

"Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalemi yarattı ve: Kıyamete kadar olacak şeylerin miktarlarını yaz!" dedi. Oğulcuğum, Resûlullah (s.a.v)'tan şunu da işittim: "Kim bu inanç dışında olarak ölürse benden değildir." [61]

"O ki hep Göklerin, yerin mülkü onun, hem hiç bir çocuk edinmedi, hem mülkte ona hiç ortak da yok, her şeyi yarattı da bir takdir ile her birinin haddi miktarını tayin ederek hepsinin mukadderatını hazırladı." (Furkân, 25/2) ayetinin ve "Allah, göklerle yeri yaratmadan elli bin sene önce, mahlûkatın kaderini (Kalemle) yazdı. Arşı da, su üzerindeydi." [62] Hadis-i şerifinde de bu sıralamaya işaret etmektedir.

Allah'ın ilk yarattığı şey hakkında yukarıda geçen hadis-i şeriflerden de anlaşılacağı gibi, kaynaklarda değişik rivayetler bulunmaktadır. "Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur.. Daha önce Arş'ı su üstünde idi." (Hud, 11/7) ayeti ve "Allah vardı ve onunla birlikte başka hiçbir şey yoktu. Arşı da su üzerindeydi" hadis-i şerifinden anlaşılacağı

---

[60] Kastallânî; Mevahibul-Ledünniye c-1, s-6.
[61] Ebu Davud; Sünen, s-17, (4700); Tirmizi; Kader, s-17, (2156).
[62] Müslim; Kader, c-2, s-16

üzere, önce su yaratılmış, sonra da arş yaratılmıştır. [63]

Bir kısım âlimler; ilk yaratılan varlığın Hz. Muhammed (a.s)'ın nuru olduğunu belirtmişlerdir. Önce Hz. Muhammed (a.s)'ın nuru, sonra su, sonra arş, sonra da kalemin yaratıldığını söylemişlerdir. [64]

Bir kısım âlimler de; Allah'ın ilk yaratığı şey kalemdir demişlerdir. Bu bilgilere dayanarak âlimler değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bizim için önemli olan Allah'ın ilk yaratığı şeyden ziyade kalemin yaratılıp kaderin yazılmasıdır.

KÂİNATTAKİ VARLIKLARIN YARATILIŞ GAYESİ

Kâinattaki varlıkların yaratılış gayeleri yapılarına göre değişmektedir. Cisimlerinin somut ve soyut, canlı ve cansız, şuurlu ve şuursuz, nefis ve cüz-i iradeye sahip olmalarına göre tanıyıp yaratılış gayelerini öğrenelim.

Birincisi meleklerdir: Allah'ın mülkünün hizmetkârları olan meleklerdir. Melekler şuur sahibi, cisimleri latif ve nurani varlıklardır. Nurdan varlıklar oldukları için gıdaları için nur kâfidir. Meleklerde mücadele ederek yükselme yoktur. Makamları, mevkileri ve görevleri sabittir.

Meleklerin ne maaşı ne de ücreti vardır. Melekler çalışarak terakki etmezler. Her bir meleğin makamı sabit olup, belirli bir rütbesi vardır. Allah'ın emri ile yaptıkları her işten dolayı manevi bir zevk alarak şevkleri artar. Nasıl insan su, hava, yeme ve içmeden lezzet duyar. Aynen meleklerde nurdan

---

[63] Ahmed b. Hanbel; Müsned, c-4, s-11; Tirmizî; Tefsiru-sûreti, Hud/12.
[64] Acluni; Keşfü'l-Hafa c-1, s-265.

mahlûk oldukları için, zikir, tesbih, hamd, ibadet, marifet ve muhabbetin nurlarından lezzet duyarlar. Allah’ın methinden, zikrinden, fikrinden ve şükründen dolayı ne söylenirse meleklerin zevkini ve şevkini artırır.

Melekler Allah’a itaat etmeyi büyük bir şeref bilerek onunla iktifa ederler. Hem de Allah’ın namı, hesabı, nazarıyla işlere bakmalarından dolayı da manevi lezzet bulurlar. Ücrete, rütbeye ve maaşa muhtaç olmazlar.

Aynı zamanda meleklerin bir kısmı, yeryüzünde bir nevi nezaretçilik eder bir kısmı da çiftçilik ederler. Yeryüzünde bulunan bütün hayvan taifelerine ve umum nebatat için, Cenab-ı Hakk’ın emriyle, izniyle, hesabıyla, havl ve kuvvetiyle görevli birer melek nezaret eder. Azrail (a.s) ruhları kabzeder. Mikail (a.s) tabiat olaylarına nezaret eder.

Meleklerin nezaretleri sırf Cenab-ı Hakk'ın hesabıyladır ve onun namıyla ve kuvvetiyle ve emriyledir. Bu nezaretleri, yalnız rububiyetin tecelliyatını, memur olduğu nevide müşahede etmek ve kudret ve rahmetin cilvelerini o nevide mütalaa etmek ve evamir-i İlahiyeyi o nev'e bir nevi ilham etmek ve o nev'in ef'al-i ihtiyariyesini bir nevi tanzim etmekten ibarettir.

Ve bilhassa zeminin tarlasındaki nebatata nezaretleri, onların tesbihat-ı maneviyelerini melek lisanıyla temsil etmek ve onların hayatlarıyla Fâtır-ı Zülcelal'e karşı takdim ettiği tahiyyat-ı maneviyelerini melek lisanıyla ilân etmek; hem onlara verilen cihazatı, hüsn-ü istimal etmek ve bazı gayelere tevcih etmek ve bir nevi tanzim etmekten ibarettir.

Meleklerin şu hizmetleri, cüz'-i ihtiyarîleriyle bir nevi kesbdir. Yaratılış gayelerine göre bir nevi ubudiyet ve ibadettir. Tasarruf-u hakikîleri yoktur. Çünki her şeyde Hâlık-ı Külli Şey'e has bir sikke vardır. Başkaları parmağını icada karıştıramaz. Demek, melaikelerin şu nevi amelleri ise, onların ibadetidir. İnsan gibi, âdetleri değildir. [65]

İkincisi hayvanlardır: Allah'ın mülkünün hizmetkârları olan hayvanlardır. Bunlar niçin hizmet ettiklerini bilmiyorlar. Tıpkı saatin vakitleri göstermesi gibi düşünebiliriz. Allah'ın arıya verdiği ilham gibi, kendilerine verdiği his ve ilham ile hizmet ederler.

Hayvanların iştah sahibi nefisleri ve cüz-i ihtiyarileri olduğundan, amelleri halis olarak Allah için olmuyor. Bir derece nefislerine de bir hisse çıkarıyorlar. Onun için Cenab-ı Hakk; Kerim olduğundan onların nefislerine bir hisse vermek için amellerinin içerisinde onlara bir maaş ihsan ediyor.

Hayvanlar ihtiyaç sahibi oldukları için lezzetle beraber elem de duyarlar. Cüz-i ihtiyarisine ne kadar az itimat ederse ameller o kadar kolay ve mükemmel olur. İnek, koyun, arı mübarek addedilir. Kedi ve köpek necis olmasına rağmen, kedinin rızkından dolayı Allah'a tam bir teslimiyeti, evlerin içerisinde bulundurulmasını sağlar.

Kedi rızkının Allah'tan geldiğini bildiği için, sahibi ölünce ona ehemmiyet vermez, sahibinin burnunu kulağını yemeye başlar. Köpek ise, rızkı bir sebep olan insandan beklediği için dışarıda bulundurulur. İşte köpeğin rızkını insandan

---

[65] Bediüzzaman, Sözler, Yirmidördücü Söz, s-473.

beklemesinden dolayı, sahibi ölünce sahibinin başında günlerce aç susuz bekler durur.

Üçüncüsü bitkiler ve cansız varlıklardır: Allah'ın mülkünün ameleleri olan bitkiler ve cansız varlıklardır. Bitkiler ve cansız varlıklar da cüz-i ihtiyarileri olmadığı için, maaşları da yoktur.

"Böylece Allah onları iki günde yedi gök olmak üzere yerine koydu. Her göğe kendi vazifesini vahyetti. Biz en yakın göğü kandillerle süsledik ve koruduk. İşte bu çok güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir." (Fussilet, 41/12) ayetinde olduğu gibi, amelleri halis bir şekilde Allah için ve Allah'ın iradesiyle, Allah'ın adıyla, Allah'ın hesabına, Allah'ın hal ve kuvvetiyledir.

Bitkilerin gelişmelerini gözlemlediğimizde bitkilerin aşılama ve üreme yaparken, meyvelerini oluştururken bir çeşit bizlerce lezzet aldıkları gözlemleniyorsa da, elem çekmeye mazhar değillerdir. Allah bitkileri ve cansız varlıkları kâinatın bazı işlerinde istihdam ediyor. Bitkiler istidatlarına uygun yerlerde olurlarsa, bu yerler onlara bir lezzet vermiş gibi görünür. Bu varlıkların hizmetlerine karşı aldıkları ücret ve maaşı, gıdalarıdır.

Dördüncüsü insanlardır: Allah'ın mülkünün çalışanları ve hizmetkârları olan insanlardır. İnsanlar hem meleklere hem de hayvanlara benzerler. Allah'a kulluk yapmada ve Allah'ı tanımada, anlatmada çok kapsamlı bir şekilde yerine getirebilecek kapasitede olması, nezaretçilik yaparken kapsamının genişliği meleklere benzer.

Hatta insan meleklerden donanım itibariyle daha kapsamlı olmasından dolayı makamı

meleklerden daha da yüksektir. Resûlullah efendimiz (a.s), Miraç hadisesinde Cebrail (a.s.) ben bundan daha ileriye geçemem deyip orada kalıp, efendimiz Kab-ı Kavseyne nail olmuştur.

İnsan yaptığı işlerde nefsi için bir haz ve kendi için bir hisse aradığından dolayı hayvana benzer. Bundan dolayı insan kendine verilen cihazları iyi kullanırsa meleklerden daha yukarı makama çıkabileceği gibi, bu cihazları iyi kullanamazsa hayvanlardan daha aşağı dereceye düşebilir.

İnsanların mevkilerinin değişken olduğunu aşağıdaki ayeti kerime şöyle işaret etmektedir. “Biz insanı en güzel şekilde yarattık.” “Sonra aşağıların en aşağısına düşer.” buyuruyor. (Tîn, 95/4-5).

İnsanın şerlere karşı iştahlı bir nefsi bulunduğundan, meleklerin aksine en yüksek mertebeye çıkmaya mazhar olur. Meleklerde nefis olmadığı için makamı sabittir. Şayet insan nefsinin isteklerine uyar, nefsinin isteğine göre hareket ederse o zamanda hayvandan daha aşağı mertebeye düşer.

İnsanın iki maaşı vardır. Biri cüzidir, hayvanidir, peşindir hemen verilir. İkincisi küllidir, melekidir sonraya bırakılarak ileriki safhalarda verilir.

İnsanlar öyle çalışanlardır ki: Akıl, şuur, nefs, cüz-i irade veya cüz-i ihtiyari verilmiştir. Bunlarla ne yaptığını, ne yapacağını, ne yapması gerektiğini bildiği gibi, diğer çalışanların ve hizmet edenlerin neden böyle hareket ettiklerini bilir.

Bütün mülkün sahibi olan Allah’ın kendisini yaratma gayesinin ne olduğunu, ne için çalıştırıldığını bilir. İnsanın diğer varlıkları idare

etme ve onlara nezaret etme görevi de vardır. İnsanların derecelerine ve rütbelerine göre maaşları ve makamları değişkendir.

İNSAN KELİMESİNİN ASLI

Lügat âlimlerince “ins” ten geldiği söylenir. Kamusta ve Arapça âlimlerinin bir kısmına göre de “nisyan” (unutmak, hatırdan çıkarmak) kelimesinden geldiği zikredilmektedir. (Yeni Lügat)

Akıl, şuur, irade ve iman ile diğer canlılardan farklı, Cenab-ı Hakk’ın en mükemmel yarattığı mahlûku olup, rabbani nimetleri unutkanlığından dolayı insan denilmesine rağmen, insan aynı zamanda akıl ve şuur sahibi olup düşünebilen bir varlıktır.

AYET-İ KERİMELERDE İNSANIN MAHİYETİ

Aşağıdaki ayet-i kerimeler, insanda bulunan özelliklerden bahsetmekle birlikte, nelere dikkat etmeliyiz ve nasıl hareket etmeliyiz bu hususlarda bizlere ışık tutmaktadır.

Fakat insan, Rabbi onu her ne zaman imtihan edip de kendisi de ikramda bulunur, nimetler verirse: "Rabbim bana ikram etti." der. Fakat her ne zaman da sınayıp rızkı daraltırsa: "Rabbim bana ihanet etti." der. (Fecr, 89/15-16).

Şayet ona, dokunan bir sıkıntıdan sonra bir mutluluk tattırıverirsek: "Her halde benden bütün kötülükler gitti." der ve mutlaka sevinir, övünür. (Hud, 11/9-11).

Allah sizden ağır teklifleri hafifletmek istiyor; insan zaten zayıf olarak yaratılmıştır. (Nisâ, 4/28).

Evet, Biz, o emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar ve ondan korktular da insan onu yüklendi. O gerçekten çok zalim, çok cahil bulunuyor. (Ahzâb, 33/72-73).

Biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirseydik kesinlikle, sen onu, Allah korkusundan başını eğmiş, çatlamış görürdün. İşte Biz o misalleri, düşünsünler diye insanlara veriyoruz. (Haşir, 59/21).

İnsanı bir damla sudan yarattı. Bir de bakarsın ki O, açık bir düşman kesilmiş! (Nahl, 16/4).

İnsan, hayra dua ettiği gibi şerre de dua eder; insan çok acelecidir! Andolsun ki: Biz, Âdemoğullarını üstün bir şerefe mazhar kıldık; karada ve denizde binitlere yükledik ve güzel güzel nimetlerle besledik; onları yarattıklarımızın birçoğundan faziletli tutarak üstün kıldık. “Biz insana nimet verdiğimiz zaman aldırmaz, yan büker; kendisine kötülük dokunduğu zaman da pek umutsuz olur.” De ki: "Rabbimin rahmet hazinelerine siz malik olsaydınız, o zaman da elden çıkar korkusuyla kimseye bir şey vermezdiniz. İnsan zaten çok cimridir!" (İsra, 17/11-70-83-100).

Hem size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi; öyle ki, Allah'ın nimetini saysanız onu bitiremezsiniz. Gerçekten insan çok zalim, çok nankördür. (İbrahim, 14/34).

“Andolsun ki, gerçekten Biz bu Kur’an'da insanlara ibret olacak her türlü misali tekrar tekrar açıklamışızdır. İnsan ise her şeyden çok mücadelecidir.” (Kehf, 18/54).

“İnsan aceleci olarak yaratılmıştır; ama yarın ben onlara delillerimi göstereceğim; şimdi siz acele etmeyin!” (Enbiyâ, 21/37).

O insan Rabbine karşı pek nankördür. (Adiyat, 100/6).

İnsana bir zarar dokunduğu zaman bütün gönlünü vererek Rabbine dua eder. Sonra kendisine tarafından bir nimet lütfettiği zaman da önceden O'na dua ettiği hali unutur da yolundan sapıtmak için Allah'a ortaklar koşar. (Zümer, 39/8).

Şayet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra, ona tarafımızdan bir rahmet tattırırsak mutlaka der ki: "Bu benim hakkımdır. Kıyametin başıma dikileceğini (kopacağını) de sanmıyorum. Faraza Rabbime döndürülecek olursam mutlaka benim için O'nun yanında daha güzeli vardır." Fakat o zaman Biz o inkâr edenlere ne yaptıklarım haber vereceğiz ve onlara mutlaka yoğun bir azap tattıracağız. Evet, insana bir nimet verdiğimiz zaman yan büker, başının doğrultusunda gider, bildiği gibi hareket eder. Kendisine bir kötülük dokundu mu? Artık enine boyuna duaya dalar. (Fussilet, 41/50-51).

“Hâlbuki insanlara bir keder dokunduğu zaman her şeyden geçerek Rablerine yalvarır, dua ederler. Sonra tarafından bir rahmet tattırıverdiği zaman da bakarsın onlardan bir kısmı tutar, bir kısmı da Rablerine ortak koşarlar. İnsanların kendi ellerinin kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat meydana geldi (ki Allah) yaptıklarının bazısını kendilerine tattırsın ki vazgeçsinler.” (Rûm, 30/33-41).

Gerçekten insan hırslı ve huysuz yaratılmıştır. Fenalık dokununca sızlanır, hayır dokununca

cimridir. Sadece namaz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki, namazlarına devam ederler. Onlar ki, mallarında belli bir hak vardır. Hem isteyen için, hem de istemekten utanan yoksul için. Ve onlar ki, ceza gününü tasdik ederler. Ve onlar ki, Rablerinin azabından korkarlar. Çünkü Rablerinin azabından emin olunmaz.

Ve onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşlerine ve sahibi bulundukları cariyelere müstesna, çünkü bundan dolayı kınanmazlar. Fakat ondan ötesini arayanlar ise haddi aşanların ta kendisidir. Ve onlar ki, kendilerine emanet edileni korur, verdikleri sözü yerine getirirler. Ve onlar ki, şahitliklerinde dürüsttürler. Ve onlar ki, namazları üzerine muhafızlık ederler. İşte onlar, cennetlerde ağırlananlardır. (Meâric, 70/19-34).

Ayet-i Kerimelerde belirtildiği gibi Cenab-ı Hak; insana nihayetsiz istidat vermekle, insanı bütün mahlûkattan üstün kılmıştır. İnsanı yeryüzüne halife tayin ederek, melaikeye insana secde etmelerini emretmiş ve onlara insanı tanıtmıştır.

Yine yüce Allah; insanı sıfatlarının tecellisine ayine yapmış, kendisine muhatap kabul ederek, insanlar içerisinden Hz. Âdem babamız ve Havva validemize cennetinde ikramlarda bulunmuştur. Yine insanlar içerisinden Hz. Musa'yı kabul ederek, onunla konuşmuş ve bir rivayete göre peygamber efendimiz (s.a.v) ile görüşerek görüşme şerefiyle şereflendirmiştir. Acaba bundan daha üstün bir muamele, bir makam ve bir şeref düşünülebilir mi?

Cenab-ı Hakk; "Biz insanı en güzel şekilde yarattık" buyuruyor. (Tîn, 95/4). Demek ki insan maddi ve manevi birçok yönleriyle, en güzel bir

şekilde yaratılmıştır. İnsanın manevi cevherlerinin kaynağı olan ruhu güzeldir, o ruhun elbisesi olan bedeni de güzeldir.

Allah'ın varlığının şahidi olan sessiz, derin ve yalan söylemeyen bir duygu olan vicdanı güzel olduğu gibi, Hayrı ve şerri vicdanın sesine göre ayıran aklı da güzeldir. İnsanın beyni de güzeldir. Çünkü onda zekâ gibi bir pırlantanın parıltısı vardır. İnsanın konuşması, ifade etmesi, düşünmesi, hayali, gibi birçok hassaları güzeldir. İşte insan; kendine verilen bu kadar kıymetli cevherlerin değerini iyi bilmesi gerekir.

Takdir edemeyip bu kadar kıymetli cevherlerin değerlerini bilemezse o zaman "aşağıların en aşağısına düşer." (Tîn, 95/5).

O halde insanın dünyaya gelişi, belirli bir gaye içindir. Gayesi Allah'ı esma ve sıfatlarıyla tanıyarak iman etmek ve sonrada O'na kulluk ederek vermiş olduğu bütün nimetlere karşı şükürde bulunmaktır.

İNSAN MÜKERREM OLARAK YARATILMIŞTIR

İnsan her şeyi ile anlaşılması güç bir varlıktır. Yukarıda ayet-i kerimelerde de işaret edildiği gibi, aciz olmasına rağmen cesaret, düşmanlık ve zalimliğiyle, zayıf olmasına rağmen cahillik, cimrilik ve nankörlüğü öne çıkmaktadır. İnsanın dışında her canlı dünyaya ayak basarken başka bir âlemde yetiştirilmiş gibi hayat kanunlarına aşina olarak en mükemmel bir şekilde sevk-i İlahiden hissesini alır. Arslan kendisi için gerekli olan pençesine, sığır boynuzlarına, köpek de dişlerine dünyaya gelmesiyle birlikte hemen o melekeye sahip olur. İnsan ise en muhterem ve muhteşem varlık olmasına rağmen, bütün bu sevk-i İlahiden ve hayat için gerekli

fonksiyonlardan mahrum olarak dünyaya gelir ve olgunluğa ermesi ise yıllarını alır.

İşte insan hayvanlardan farklı olarak vücuduna konulan bazı duyu ve duygularıyla dünya ve ahirete ait ameller işler. İnsanın tekâmüle ermesine yarayan bu istidatlar, ancak talim ve terbiye ile gelişir ve kontrol mekanizmasıyla kemale erer. İnsan basiret ve zekâsını, irade ve aklını iyi kullanırsa, hayatı için gerekli her şeyi kendinde bulundurur ve zararlı her şeyi de kendinden uzaklaştırır. İşte kemal noktaya böyle ulaşır ve kendi de rahat eder, insanlıkta huzura kavuşur. Sonra da meydana getirdiği bu güzel hasletleri, gönül ve fikir dünyasındaki gelecek nesillere bırakır. Çünkü insan; sadece içinde bulunduğu anı yaşamaz; geçmiş ve gelecek zamanlar onun nazarında birdir, varlık sebebinin birer parçasıdır. Onun için geçmişten bugüne tefekkür ve ilim hayatımıza hizmet eden insanlar, çalışma ve gayretlerini devamlı sürdürmüşlerdir. Hiçbir zaman bıkkınlık göstermemiş ve nemelazım dememişler, tüm insanlık için çalışmışlar ilim ve kültür adına birçok miras bırakmışlardır. Eğer böyle olmasaydı, bugün yeryüzünde ne ilimden, ne de medeniyetten söz etmek mümkün olmayacaktı.

Mükemmel ve faziletli insan, burası imtihan diyarı olduğu için beşeri çalışma ve gayretin meyvesidir. Onun istidatlarını geliştirmesi, davranışlarını planlaması; iyiye ve fazilete sevk edilmesi hep insan eliyle olmuştur. İnsanlık tarihi boyunca, bir nesil diğer bir neslin terbiyesinden ders almış ve vazife bilmiştir. Onun için öncekilerin sonrakilere en büyük armağanı da iyi bir terbiye olmuştur. Terbiye, insanın hayvani meyillere girmesini önler, dolayısıyla insanlığından ayrılmasına

mani olur. Hareket ve faaliyetlerinin hududunu tayin ederek başıboş bırakılmamasını ve yozlaşmamasını sağlar, iste insan elde ettiği kabiliyetlerini de bu şekilde inkişaf ettirir.

Esasında insanda hep iyinin ve güzelin nüveleri vardır; kötünün ve çirkinliğin nüveleri yoktur. Şehvet, öfke ve intikam gibi şeyler bile iyi yönde kullanılırsa, bir yönden dolaylı güzellikler için fidanlıklar hükmündedir. İşte, müspet ve menfi her şeyde görülen güzellik, bir terbiye mahsulü olduğu gibi, insanın insan olması da yine bu terbiyeye bağlıdır. Hırs insanda bir huydur, huy kolay kolay değişmez, ama bu huyu iyi yönde kullanabilir. Peygamber efendimizin ahlakı olan Kur'an ahlakıyla yaşamaya hırs gösterebilir.

Akıl; İnsanın; hayrı, şerri anlama ve düşünme kabiliyettir. Hayvanla insan arasındaki farkın temelinde bu akıl gözükmektedir, bu da insanlığa has bir keyfiyettir. İnsanı, insan yapan özelliklerin başında akıl gelir. Fakat o mükemmelleştirilmiş şekli ve olgunlaştırılmış haliyle insana verilmemiş olup; irade ve ihtiyarına, acz ve fakrına göre basit ve kapalı olarak verilmiştir. İnsan, kendisi ile hayvan arasındaki bu mahiyet farkını geliştirerek, inkişaf ettirme mecburiyetindedir. Böylece akla bütün fonksiyonlarını kazandırıp, onu vicdanla birleştirince ayrı bir hüviyet kazanır. Buna akılla vicdanın birleşmesi denilmektedir. Vicdan; hareket ve istikametimizi gösteren akıl durumuna gelmektedir. Böyle bir akıl ile Allah’ı tanımış ve bilmiş oluruz. Bu tanıma ve bilince eren akıl veya zihin; kemale vasıl olmuş ve vicdan mükellefiyetlerin de altına girmiş demektir.

İnsanı, insan yapan hususlardan biri de onun hürriyetidir; yani kendi hareketlerini kendinin tayin etmesi, faal bir akla malik olmasıdır. Bu sayede insan, canlı cansız bütün mahlûkatın fevkine çıkar. İşte insan bu özelliğinden dolayı hareketlerini kontrol etme ve hesabını verme hüviyetini kazanmıştır.

İnsanların vazifelerinden biri de kendi cüz'i sıfatlarının özellikleriyle, Cenab-ı Hakk'ın küllî sıfatlarının özelliklerini mukayese yapıp, Cenab-ı Hakk'ın küllî sıfatlarını anlamaktır.

İnsan, her bir şeye muhtaçtır. Bundan dolayı her şeyin gerçek yüzünü elinde tutan ve her hazinenin anahtarını kendinde bulunduran Cenab-ı Hakk'tan başka kimseye ibadet edemez.

İnsan vücud, icad, hayır, fiiller yönünden pek zayıf ve noksan yaratılmıştır. Zayıf ve noksan olmakla karıncadan, arıdan, örümcekten daha zayıftır. Fakat adem, tahrip, şer, etki yapma yönüyle semavat, arz ve dağlardan daha fazladır. İnsan iyilik yaptığı zaman, küçük küçük yapar. Kötülük yaparsa da büyük büyük yapar. Mesela: Allah'ı inkâr ve Allah'ın emirlerini yok saymak küfürdür. Küfür ise bir seyyiedir. Küfür seyyiesi ile bütün mevcudatı hakir duruma düşürür ve kıymetini en üst seviyeden en aşağı seviyeye indirir.

İnsanın bir yönüyle kıl kadar bir ihtiyarı, zerre kadar bir iktidarı, şua kadar bir hayatı, dakika kadar bir ömrü, cüz'i bir cüz kadar mevcudiyeti vardır. Ama diğer yönüyle hadsiz bir aczi ve fakrı da vardır. Hadsiz bir acz ve fakr içerisinde olmasına rağmen Cenab-ı Hakk'ın tecelliyatına geniş bir yansıtıcı olmuştur.

İnsan; çalışma ve fiil yönüyle hayvanlardan daha zayıf olup, hareket etme sahası pek dardır. Ama insan; etki altında kalma, sual sorulma ve dua yönüyle ise; Cenab-ı Hakk'ın aziz bir misafiri olup, bu seferde hareket etme sahası hayali kadar geniş olur. Muhakkak ki insan; Cenab-ı Hakk'ın kâinatı idare ve tedbirinde tecelli eden isimleriyle, saltanatının güzelliklerine karşı bir gözlemleyicidir. Kutsi isimlerinin cilvelerine bir tellaldır. Kudret kalemiyle yazılan İlahi mektupların mütalacısı ve mütefekkiridir. Gözlemleyicilik, tellallık, mütalacılık ve mütefekkir olmasından dolayı mahlûkatın en şereflisi ve arzın halifesi olmuştur.

İnsandaki kusur sonsuz olduğu gibi, aczinin, fakrının ve ihtiyacının da sonu yoktur. İnsana emanet olarak verilen açlık ile nimetlerin lezzetleri ortaya çıktığı gibi; insandaki kusur ile de, Cenab-ı Hakk'ın takdis ve tenzih edilen isim ve sıfatlarının tecellilerinin mükemmel olduğu gözlemlenilerek ortaya çıkmasını sağlamaktadır. İnsandaki fakr ile Cenab-ı Hakk'ın rahmetinin zenginliğinin derecelerini ölçmek içindir. İnsandaki acz ile Cenab-ı Hakk'ın kudret, azamet ve büyüklüğüne tartıdır. İnsandaki ihtiyaçların çokluğu ise, Cenab-ı Hakk'ın çeşitli nimet ve ihsanlarına bir merdivendir. Öyle ise insanın yaratılmasından gaye ubudiyettir. Ubudiyet ise, izzetli dergâhın sahibi olan Cenab-ı Hakk'a karşı kusurlarını, "tevbe istiğfarla" "tesbih ve tenzih" ile ilân etmektir.

İnsan; çocukluktan gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa, ihtiyarlıktan kabre, kabirden haşre, haşirden ebede kadar gidecek bir yolcudur. Her iki hayatın erzakı, Cenab-ı Hakk tarafından verilmiştir. Fakat insan o erzakı, cehaletinden dolayı tamamen

bu fâni dünya hayatına sarf ederse, bâki ahiret hayatında erzak ihtiyacını nasıl karşılayacak? Acaba bir başka memlekete görev yapmak için gönderilen bir insana, günlük yirmi dört altın verilse, daha göreve çıkmadan kendi memleketinde iken bütün altınları sarf ederse, görev yapacağı memleketinde altınsız ne yapacaktır? Sorumlu olduğu kimselere ne cevap verecektir? Böyle yapan kimseye akıllı kimse denilebilir mi? Esasında Cenab-ı Hakk insana her iki hayat erzakını elde etmek için yirmi dört saatlik bir vakit vermiştir. Yirmi üç saatini kısa ve fâni olan dünya hayatına sarf etmesine rağmen, hiç olmazsa bir saatini beş vakit namaza sarf ederek, bâki ve sonsuz ahiret hayatını kazanması gerekmez mi? İşte insan hiç olmazsa günlük bir saatini beş vakit namaza sarf ederse, bâki ve sonsuz ahiret hayatında rahat eder.

İnsan gafletinden dolayı, kendi vazifesini terk ederek Cenab-ı Hakk'ın vazifesiyle meşgul olmamalıdır. Evet, insan; gafletten dolayı ihtiyarı dâhilinde kolay olan ubudiyet vazifesini terk ederse, acz ve fakrıyla Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışır ve altında ezilir. İnsan, Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışarak vaktini zayi ederse, bütün istirahatini kaybeder âsi, şaki, hain insanlar zümresine dâhil olur.

İnsan bir asker gibidir. Askerlik vazifesi başka, devletin vazifesi başkadır. Askerlik vazifesi; talim ve cihat ile din ve vatanı koruyacak işlerdir. Devletin vazifesi ise; askerin erzakını, libasını, silâhını vermektir. Bir asker; erzakını temin için askerliğe ait vazifesini terk edip ticaretle uğraşır ise, bu asker; şaki ve hain olmaz mı? Aynen bu asker gibi insanda, şaki ve hain olmamak için Allah'a karşı ubudiyetini

bırakmamalıdır. Büyük günahları terk ederek takvaya kavuşmalı, nefis ve şeytanla mücadele ederek cihadı kazanmalıdır.

İnsanın gerek kendisine, gerekse ailesine hayat malzemesinin temin edilmesi Cenab-ı Hakk'ın vazifesidir. Madem hayatı veren Cenab-ı Hakk'tır ve hayatı koruyacak erzakı verecek te Cenab-ı Hakk'tır. Nasıl devlet; asker için depolarda topladığı erzakı askerlere taşıttırır, temizlettirir, öğüttürür, pişirttirir. İşte Cenab-ı Hakk'ta; hayat için lâzım olan erzakı dünya üzerinde yarattıktan sonra, o erzakın toplanmasını ve sair ahvalini, insana bir meşguliyet, bir eğlence olsun, başıboşluktan ve tembellik sıkıntısından kurtulması için yaptırmaktadır.

Ey insan! Anne karnında iken, çocuk iken, ihtiyar ve iktidardan mahrum bir vaziyette iken, seni pek leziz rızıklar ile besleyen Allah, sen hayatta kaldıkça o rızkı yine verecektir. Genellikle bahar mevsimlerine baktığımız zaman, yeryüzünde yaratılan erzaklar insan için yaratılıyor. Bahçelere gidip dallarda sallanan o güleç yüzlü leziz meyveleri koparıp yemek insana zahmet olmasa gerektir.

Sonuç olarak herşey insanın emrine tahsis edilmiş olup, insanda Allah'a karşı sorumluluğunu bilip görevini yerine getirmelidir.

İNSANIN BİR FERT İKEN, SAİR HAYVANATIN BİR NEV'İ HÜKMÜNE NASIL GEÇER?

İşte herbir insan, mahiyetinde her şeyin toplanmasıyla ve bütün şuuruyla ve umumî tasavvurlarıyla bir şahıs iken, bir tür hükmüne geçmiştir. Bir türe gelen ve bu tür için geçerli olan kanun, o tek bir insan içinde geçerlidir. Madem Fâtır-ı Zülcelal, insanı her şeyin kendisinde

toplandığı bir âyine, aynı zamanda ulvî bir mahiyetle yaratmış olup, ubudiyetin her türlüsüyle mükellef kılmıştır. Bunlardan dolayı her fertteki ruhi hakikat, yüzbinler suret değiştirse, Cenab-ı Hakk'ın izniyle ölmeyecek, yaşayarak geldiği gibi gidecek. Öyle ise o insanın şuurlu oluş hakikati ve hayat sahibi oluş unsuru olan ruhu dahi, Allah'ın emri ve izniyle baki kalmasını dilemesiyle daima olarak bâki kalacaktır.

Her şeyi hikmetli bir şekilde ve benzersiz yaratan Cenab-ı Hakk'ın kâinatta kuralı ve âdetindendir. Ekseriyetle ehemmiyetli ve kıymetli şeyler aynıyla iade edilmektedir. Yani, ekser eşyanın mevsimlerin değişmesiyle misliyle tazelendiği gibi, asırların değişmesiyle de o kıymetli ve ehemmiyetli şeyler aynıyla iade ediliyor. Günlük, senelik ve asırlık haşir ve neşirlerin umumunda, Cenab-ı Hakk'ın âdeti olan kaidelerin ekseriyetle muntazaman devam ettiğini görmekteyiz. İşte bu sabit kaideye binaen, fencilerin ittifakıyla ve ilim ehlinin şehadetiyle, mahlûkat ağacı olarak nitelendirdiğimiz ağacın en mükemmel meyvesi insan olduğu gibi, mahlûkat içerisinde ehemmiyet verilerek yaratılan ve en kıymetli olan varlık ta yine insandır. Bundan dolayıdır ki; insanın bir ferdi, sair hayvanatın bir nev'i hükmündedir. Elbette katiyetle hükmedilir ki, büyük haşir ve neşirde beşerin herbir ferdi aynıyla, cismiyle, ismiyle, resmiyle diriltilecektir. İnsanın her bir ferdi diriltilecek olmasına rağmen, hayvan türlerinin ise birer numuneleri diriltilecektir.

İşte insan bir fert iken, sair hayvanatın bir nev'i hükmüne nasıl geçtiğini izah etmeye çalışalım.

Birincisi: İnsanın fıtraten diğer mahlûkattan üstün kılınmasının sebebi, bütün mahlûkatta bulunan özelliklerin kendisinde toplanmasıdır. İnsanın bu

özelliklerinden birisi ise, hayat sahibi bütün canlı ve cansız mahlûkatın Cenab-ı Hakk'a olan tahiyye ve tesbihlerini fark edip anlamasıdır. Yani; insan kendi kelâmını fark edip anladığı gibi, iman kulağıyla hayat sahibi canlıların ve cansızların da bütün tahiyye ve tesbihlerini fark edip anlar. Demek ki; hayat sahibi diğer canlılar, sağır adam gibi yalnız kendi kelâmını anlar, insan ise; bütün mevcudatın kendi lisanlarıyla konuştukları esma-i hüsnanın delillerini fark edip anlar. İşte mahlûkatın kıymeti cüz'îdir, insanın kıymeti ise küllîdir. Bunlardan dolayı her bir insan, bir ferd iken bir nev'i hükmüne geçmektedir.

İkincisi: İnsan; cisim itibariyle küçük, âciz, zaîf bir cüz'i olmasına rağmen, Cenab-ı Hakk lütfuyla, latif sanatıyla insanı cüz'ilikten küllü'lüğe çıkartarak, kâinatın bir meyvesi veya bir çekirdeği olmuştur.

Üçüncüsü: İnsanların herbir ferdi, fikri çerçevesiyle, aklıyla, kalbinin geniş kapasitesiyle bir nevi külliyet kesbeder. Yine insanların herbir ferdi, hilafet hususunda âlemin bütün kısımlarıyla şuurlu bir şekilde alâkadar olup, nebatî olsun hayvanî olsun pek çok nevilerde tasarruf sahibi bulunmaktadır. Bu itibarla insanların herbir ferdi nev'i gibi olup, nevi'ler sınıfına geçmektedir. Bunlardan dolayı gerek hayvanatın gerek nebatatın nevi'lerinde vukua gelen mükerrer kıyametler, böceklerde ve haşeratta meydana gelen yıllık haşir ve neşirler, insanların her bir ferdi geçerli olacaktır.

Dördüncüsü: İnsanın cismine verilen hayat sayesinde, dünya üzerinde duyu ve duygularıyla gezmektedir. İnsana bu nimetler verilerek dünya üzerinde gezebilmesinden dolayı, insanı tamamen cüz'i yet kaydından kurtarmıştır. İnsan olarak yaratılması iman ve islâm ihsanıyla müşerref

olmasıyla da insan "küll" hükmüne geçmiştir. Bunlara marifet ve muhabbet nimetlerinin eklenmesiyle de, insan sonsuz bir nura kavuşmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz bu özellikleri taşıyan insan; özelliklerin kıymetini bilmeden dünyaya ve cismanî lezzetlere meylederse, âciz, zelil bir duruma düşer, bu durumdaki insan ise kendisini küllü'lükten cüz' iliğe düşürmüş olur. Eğer bu cihazları mükemmel insanlık denilen islamiyet hesabına sarf ederse, her vasfı üzerinde taşıyan bir tür veya nev gibi bir bütün olur, dolayısıyla bir "küll" durumuna yükselir.

İNSANLAR NİÇİN EŞİT YARATILMAMIŞTIR?

Birincisi: İnsanlar da, dâhil olmak üzere bütün mevcudat Cenâb-ı Hakk'ın mülkü ve mahlûkudur Mülk sahibi, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Esasında ağzımıza götürdüğümüz bir lokmanın dahi sahibi biz gibi görünsekte, biz değiliz. Çünkü o bir lokmanın hazırlanıp soframıza gelmesi için birçok şeylere ihtiyaç vardır. O ihtiyaç duyulan birçok şeylerin sahibi ise; yine Cenâb-ı Hakk'tır. Cenâb-ı Hakk; sahibi gibi göründüğümüz bazı şeyleri bizlere emanet olarak vermiştir. İşte insanlara emanet olarak verilen şeylerin verme tasarrufu da, yine Cenâb-ı Hakk'a ait olduğu için insanlar eşit yaratılmamıştır.

İkincisi: Cenâb-ı Hakk; kendini bize isimleriyle tanıtmakta ve bizlere Celâlî ve Cemâlî isimlerinin tecellilerini göstermektedir. Nasıl ki bir ressam, tablosunda bahar mevsimi çizdiği gibi, tablosunun güzelliği görülsün, değeri bilinip kıymeti anlaşılsın diye son baharı da çizerek, kıyas yapılıp anlaşılmasını sağlar. Bir gülü düşünelim, nasıl gülün

dikeni olduğu gibi, gülün çiçeği de var. İşte Cenâb-ı Hakk'ta; gülün dikeni misali Celâlî isimleriyle tecelli edip insana Celâlini tanıttığı gibi, gülün nazik ve nazenin yaprak ve çiçekleriyle de Cemâlî isimleriyle tecelli eder ve bize Cemâlini tanıttırır.

Cenâb-ı Hakk'ın birçok isimleri vardır, insanlarda bu isimler tecelli ettiği gibi, aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine de âyinedarlık etmektedir. Rezzâk ismi, insanın rızka muhtaç olmalarını gerektirdiği gibi, Şâfî ismi de hastalıkların ve hastaların bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu tecellinin insana bakan yönüyle, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerin insanın imdadına yetişmesi için insanlar eşit yaratılmamıştır.

Üçüncüsü: Kâinatta bulunan birlik ve nizam zıtlıktan doğmaktadır. Bu fıtri kanununlar insanları da kapsamaktadır. Bundan dolayı insanlar bu zıtlıklara uymalıdır. İşte insanlar bu zıtlıklardan dolayı, bir kısmı zengin, bir kısmı fakir; bazıları hasta veya özürlü, bazıları da sıhhatli ve sağlam gibi zıtlıklar mevcuttur. Nasıl ki; dünyada artı eksi, kuzey güney diye iki kutup bulunmaktadır. İşte zıtlıklar anlaşışın diye insanlar eşit yaratılmamıştır.

Dördüncüsü: Her mesleğin her makamın imtihanı değişiktir. Tabipliğin imtihanı ile mühendisliğin imtihanı bir olmadığı gibi müdürlükle valilik makamının imtihanı bir değildir. İşte bunlardan dolayı imtihanlardaki zorluk ve kolaylıklar da farklı farklıdır.

İnsan, şu fani dünyada rahat bir hayat sürdürebilmesi için, bir iş yerinde çalışması gerekir. Çalışma esnasında iş yerinin kural ve kaidelerine göre hareket ederse verilen maaşı hak eder, değilse

işten çıkarılır. İşte cennete girebilme karşılığında da, elbette o maaşı hak etme uğrunda bir takım sıkıntılara maruz kalındığı gibi, bu fani dünyada da insan bazı mahrumiyetlere bazı sıkıntılara maruz kalacaktır.

Cennet gibi bir memlekete nail olma, rüyetullah makamına çıkmak, netice itibariyle az bir mazhariyet değildir. İşte o makamlara nail olmak için, insanın belli bir imtihandan geçirildikten sonra onlara kavuşacaktır.

Bundan dolayıdır ki; şu dünya hayatında karşılaşmış olduğumuz değişik imtihan şekilleri, herkesin kendi imtihanını kazanması içindir. Bu imtihan herkesi kapsamaktadır ve istisnası da yoktur. Zaten istisnasının olmaması da Cenâb-ı Hakk'ın hak ve adaletti gereğidir.

Bunlardan dolayıdır ki insanların imtihanları değişik değişiktir. Yaratılışları da ayrı ayrı oldukları için eşit yaratılmamıştır.

İNSAN YAŞAMINDA NELERE DİKKAT ETMELİ?

Birincisi: Ayet-i kerimede de işaret edildiği gibi; "Eğer kendisinden yasaklanmakta olduğunuz günahların büyüklerinden kaçınırsanız, küçük günahlarınızı sizden örteriz ve sizi çok hoş bir yere (Cennete) koyarız." (Nisâ, 4/31).

Şuda unutulmamalı, günahın hertürlüsü haramdır. De ki: "Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır." (A'raf; 7/33).

İşte bunlardan dolayı; bütün günahların mahiyetinde küfür tohumu vardır. Bir gün gelir filizlenmeye başlar. Küfür tohumu filizlenmeye başlayınca da, kanser mikrobu gibi insanı yer bitirir. Şöyle ki: İnsan bir günahı işlemeğe devam ettiği müddetçe o günah insanda alışkanlık haline gelir. Sonra o günahı rahat işlemeye başlar. Günahı işlemekten rahatsızlık dahi duymaz. Rahatsızlık duymadığı için, terk etme gibi bir sıkıntısı da bulunmaz. Bu günahın suç olup bir gün cezasını çekeceğini düşünmediği gibi, bunlar günah falan olmaz temennisine başlar. İşte insanda bu hâl böyle devam ettiği müddetçe küfür tohumu filizlenmeye başlar. İnsanın bu hali devam ettikçe de, günahtan ceza çekilmeyeceğini düşünür. Nihayetinde bu günaha ceza mı olur der; günahtan dolayı ceza çekilmesini inkâr etmeye kadar gider.

İkincisi: “Hem Allah’ın bazınızı, bazınızdan kendisi ile üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri temenni etmeyin! Erkeklere kazandıklarından bir nasip vardır, kadınlara da kazandıklarından bir nasip vardır. O hâlde Allah’tan lütfunu isteyin! Muhakkak ki Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Nisâ, 4/32).

Bu ayet, müminlerin annesi Ümmü Seleme (r.anha)’nın: “Ya Rasûlullah! Erkekler harbe iştirak ediyorlar, biz ise edemiyoruz ve cihad sevabından mahrum kalıyoruz. Ayrıca, onların mirastan aldıkları hissenin yarısını alabiliyoruz” demesi üzerine bu ayet indirilmiştir. Bunun üzerine: “Sizlerden; gerek erkek olsun, gerek dişi olsun; çalışanın işini boşa çıkarmam.” (Âl-i İmrân, 3/195) âyeti nazil oldu.

Daha sonrada Allah Teâlâ: “Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri özlemeyin” ayetini indirdi. Yani Allah Teâlâ; bu, Benim adaletimdir ve

bunu Ben yaptım demiştir. “Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri özlemeyin” âyeti hakkında Ali İbn Ebu Talha, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakleder: “Kişi; falanca adam ve ailesinin sahip olduğu mal keşke benim olaydı, diyerek temenni ve özlemde bulunmasın. Allah Teâlâ işte bunu yasaklamıştır. Yalnızca Allah'ın lütfundan istenmelidir” [66] demiştir.

Üçüncüsü: Ehl-i sünnetin dile getirdiği “irade ile kesp etmek kuldan, yaratması ise Allah’tandır” düşüncesi itidal içindir. Nefes aldın bir nimet, nefes verdin bir nimettir. Nefes aldın veremedin, ne yapabilirsin? Su içtin bir nimet, suyun artıklarını vücuttan çıkardın bir başka nimettir. Su içtin vücuttan atamadın ne yapabilirsin? Yedin bir nimet, yediklerinin posasını çıkardın bir başka nimet. Yedin ama posasını çıkaramazsan ne yapabilirsin? Aklın ve iradenin fonksiyonu nereye kadardır hiç düşündün mü?

Nimet denince bir kıssayı aktarmak gerekir: Bugün “Laleli Camii” diye bilinen caminin yakınında “Laleli Baba” adında ermiş bir zat oturmaktaymış. Göğsüne lale takarak gezmesinden dolayı bu lakapla anılıyormuş. Padişah Sultan Üçüncü Mustafa Laleli Baba’nın yakınında bir cami yaptırmaya başlamış. Bir gün Padişah; cami inşaatını kontrole gider ve orada Laleli Babadan da bahsederler. Padişah; Laleli Babanın yanına gelir ve “söyle bakalım! Dünyada en büyük nimet nedir?” diye bir soru sorar. Lâleli Baba: “Hünkârım! En büyük nimet, yemek içmek ve def-i hacet etmektir!” cevabını veriyor.

Bundan hoşlanmayan padişah, Laleli Baba’nın yanından kızgın bir şekilde uzaklaşıyor. Padişah;

---

[66] İbn-i Kesîr; Tefsirû'l Kur'an'il Azim, c-1, s-382.

aradan bir süre geçtikten sonra kabızlık hastalığa yakalanıyor. Kabızlığı ileri dereceye çıkınca, daha da kıvranıyor ve hacetini bir türlü yapamıyor. Saray hekimlerinden hiçbiri padişahın sıkıntısını da gideremiyor. Padişah; sıkıntı içerisinde kıvranıp dururken, Laleli Baba'nın yanında takındığı tavırdan dolayı böyle bir duruma düştüğünü düşünüyor. Laleli Baba'nın yanına çağrılmasını istiyor. Laleli Baba çağrılıyor ve Laleli Baba Hünkârın yanına geliyor.

Padişah; Laleli Baba'dan davranışından dolayı özür diliyor. Laleli Baba gülümseyerek diyor ki: "Allah'ın verdiği bunca nimetin yanı sıra, ihtiyaç gidermenin de ne büyük bir nimet olduğunu böylece öğrendiniz." Yalnız sizden bir isteğim var: Padişah; isteğinin ne olduğunu sorunca: Burada yaptıracağınız camiye benim lakabımı vereceksiniz. Padişah; tamam kabul ediyorum der. Bunun üzerine Laleli Baba dua ile birlikte tavsiyelerde bulunur. Padişah sıhhate kavuşur ve yaptırdığı bu cami ile birlikte koca bir semte de Laleli adı verilir.

Dördüncüsü: Beni senden sorarlarsa gerçekten Ben çok yakınım. Bana dua edince duacının duasına icabet ederim; O halde onlar da Benim davetime koşsunlar ve Bana layıkıyla iman etsinler ki, doğru yola gidebilsinler. (Bakara, 2/186).

Ve Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız. (Kaf, 50/16).

Fahrüddin Râzî; Allah Teâlâ´nın yakınlığını şöyle ifade etmiştir. Allah Teâlâ´nın ilminin kemalini, genişliğini beyandır. Allah ilmi ile ona damarındaki kandan daha yakındır. Çünkü damarda her hangi bir engel olabilir, Allah Teâlâ ona gizli kalabilir. Fakat

Allah Teâlâ´nın ilmine engel mümkün değildir. Buna şu mana da söylenebilir. Kendisinde kudretimizin eşsizliği itibarıyla biz ona habli verid´den daha yakınızdır. Emrimiz onda damarlarındaki kanın akışı gibi cereyan eder.

Keşşaf sahibi Zemahşeri'de şöyle der: "Biz ona daha yakınız" ifadesi mecazdır. Maksat ona ilminin yakınlığı ve ondan ve durumlarından bilgisine, sanki zatı yakınmış gibi, en gizli şeylerinden hiçbirisi gizli kalmayacak, bir şekilde ilgili olmasıdır. Nitekim "Allah her yerdedir" denilir. Hâlbuki Allah makamlardan daha yüce ve münezzehtir. Bundan anlaşılan mecaz denilmesinin sebebi sözlükte yakınlık ve uzaklık mekân ve mesafe itibarıyla isimlerde hakikat olduğu ve Allah´ın zatında mekân yakınlığı tasavvur olunamayacağı içindir. Kadı Beydâvî ile Ebu´s-Suud'da bunu bir nükte ilavesiyle özetlemişler de şöyle demişlerdir: Yani "Biz onun halini ona habli veridden daha yakın olandan daha iyi biliriz" demektir.

Keşşaf haşiyesinde; İbnü Münir'in de açıkladığı şekilde şunu söylemek gerekir. Allah'ın zatından, sıfatlarından ve fiillerinden başka mevcut yoktur. Şöyle ki; Allah Teâlâ fiillerinin bazısını bazısına illet yapmıştır. O illete fail, o illetten meydana gelen şeylere de o illetin fiili denilmiştir. Böylece bütün âlem Allah'ın fiili yani yaratığı olduğu gibi insanlar ve insanlara zorla yâda isteklerine bağlı olarak nisbet olunan fiilleri de Allah yaratmıştır. "Sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratır." (Sâffât, 37/96).

İşte bir mü'min için zaruri olan tevhîd budur, sıfat zatının aynı değildir. Aynı veya başkası da değildir. Fiil de failin aynı olamaz. Yaratıcı ile yaratılan aynı olamaz. Allah'ın olmayan hiç bir şey

yoktur. Hepsi Allah'ındır. Fakat Allah'ın olmak, Allah olmak değildir. Şunun da unutulmaması gerekir ki; yakınlık makamı ne kadar yakın olursa olsun bir gereklilik farkıdır. Bağlantı kurmak ve birleşmek yakınlık değildir. Onun için yakınlık makamında, mesela bir elçinin fiili ve kuvveti onu gönderene nisbet edildiği zaman, elçi kendisini gönderenin aynı olması icap etmez. Belki elçinin aynı sabit olduğu halde kendisi de fiili de gönderenin olur. Aynısı olmada değil, hükümde birlik bulunur. [67]

İNSAN MAHİYETİNDE BULUNAN LÂTİFELER

Lâtife: İnsanın mahiyetini bilip bilmediği manevi ve latif duygularının genel adıdır. Bir nevi cihaz tabirinin zıddı gibidir. Kalp, ruh, vicdan bunlara örnek olarak verilebilir. Lâtiferin bazılarının mahiyeti bilip keşfedilmiştir. Bazılarının ise mahiyeti henüz keşfedilip bilinmiyor.

Nasıl insan vücudunu meydana getiren maddi cesedin bir plan ve programı olduğu gibi, insan vücudunun manevi yönünü ele alırsak, manevi yönünde bir planı ve programı vardır. Bu maddi plan ve program ile manevi plan ve program arasında birebir eşleşme yapmak zor ise de, ehemmiyet açısından bir eşleşme yapanlar da olmuştur.

Mesela, önemi ve görevi açısından maddi cesette kalp, yani yürek ne ise, manevi vücutta da önem ve görev açısından manevi kalp ona denk gelir. Keza, bunun gibi önem ve görev açısından beynin maddi cesetteki yeri ne ise, önem ve görev açısından aklın da manevi vücut için yeri odur. Bundan dolayıdır ki; manevi cihazlardan olan akıl ve kalbi, bir et parçasından müteşekkil olan beyin ve maddi

[67] Elmalılı; Hak Dini Kur'an Dili, c-7, s-236.

kalbe nispet etmişlerdir. Nasıl, maddi kalp ve beyin maddi cesedin en önemli azaları ise, kalp ve akıl da manevi vücudun idarecisi olan sultanları seviyesindedir.

İnsana bağlı manevi lâtifeler, bedende bulunan maddi duyu ve organlarından daha çoktur. İnsana bağlı bulunan bu manevi lâtifelerle, insan yüceler yücesine de çıkabilir, aşağılar aşağısına da düşebilir. Lâtifelerden hafızayı düşünecek olursak, insan aklını iyi kullanarak hafızasını Allah'a yaklaştıran şeylerle doldurursa kurtuluşa erer. İnsan aklını kötü kullanarak hafızasını malayani şeylerle doldurursa felakete gider.

Yine lâtifelerden hayal duygusu ile insan; buranın fani olduğunu düşünerek durmadan ahireti için çalışmaya sevk eder. Eğer sırf dünyadaki maddi makam ve mevkilere kullanırsa vaktini zayi etmiş olur, hüsrana düşer.

Nasıl maddi beş duyumuz var, bu duyuları iyi ve güzel yerlerde kullanmamız gerektiği gibi; manevi duyularımız olan lâtifeleri de bu ölçülere göre değerlendirilmeli ve ona göre hareket etmeliyiz. İnsan bu latifelerle sâlih amel işlerse en güzel nimetlere ve en üst makamlara nail olur. İnsan bunlarla Allah'a isyan eder günah işlerse; en şiddetli azaplara ve en aşağı derecelere müstehak olur.

Ahsen-i takvim üzere elmas mahiyetinde yaratılmış olan insan, şayet kötü amel işlerse küfür karanlığına düşer. Küfür insanın mahiyetini yıkar, elmastan kömür seviyesine düşürür. Demek ki insan; lâtifeleri bu ölçülere göre değerlendirerek elmas durumunda olmalıdır. Kendisini doğru yoldan

uzaklaştıracak kötü ameller işleyerek kömür durumuna düşmemelidir.

Bilim adamlarımızın tespitine göre, elmasla kömürün temel taşları aynı. Sadece kristalleşme şekilleri farklı. İşte bu farklılıktan birbirine zıt iki mahiyet doğuyor.

Aynı harflerle farklı kelimelerin yazılabildiği gibi; mü'minde harflerle yazılır, kâfirde harflerle yazılır. İyi ve kötü, âdil ve zalimi buna kıyas yapabilirsiniz. İşte insan da mahiyetinde bulunan lâtifelerini kullanma durumuna göre, birbirine zıt meyveler verir.

Kâinatın yaratılma gayesi insandır. İşte bu yaratılma gayesinden dolayı Cenab-ı Hakk; kâinatta olan her şeyi insanların istifadesine göre tanzim etmiştir. Havayı insanın ciğerlerine, güneşi gözüne, bütün gıdaları midesine, tatları diline ve kokuları burnuna göre ayarlamıştır.

Tâ ki, insan bunlardan istifade edebilsin ve kendisine verilen bu duyu ve duygularla, Cenab-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini, kudret ve azametini bilebilsin ve Cenab-ı Hakk'a hakiki bir kul olsun.

Evet; ağaca yapılan bütün hizmet meyvesi içindir. İnsan; kâinatın en mükemmel meyvesi, fihristesi ve küçültülmüş bir misalidir. İşte âlemlerde bulunan bütün numuneler, insanda da bulunur.

Koca bir ağacı bir çekirdeğe yerleştiren Cenab-ı Hakk, insana da nice âlemleri yerleştirmiştir. Kâinatta büyük görünen hakikatler, insanın mahiyetinde küçük bir şekilde bulunmaktadır. Bu hususta kâinat ile insan birbirinin benzeridir. Fark; sadece dış görünüşündeki büyüklüğündedir.

İnsanı kâinat kadar geniş yapan şey ise, insanın fıtratına konulan duyu ve duygulardaki istidattır. İnsanda her âlemle irtibat kurabilecek duyu ve duygular vardır. İnsanın her bir duyu ve duygusu, her bir âleme açılan bir penceredir. İnsan bu duyu ve duygu penceresi ile o âlemi seyreder ve o âlemle iletişim kurar.

Göz bir duyudur ki, ruh bu âlemi o pencere ile seyreder. Melekeler ve kalbe ait malûmat ekseriyetle kulak penceresinden kalbe girerler. Bu itibarla işitme kalbe yakındır. Ve aynı zamanda, altı yönden malûmat aldığı için kalbe benziyor. Zira göz yalnız ön ciheti görür. İşitme ise her tarafı duyar. Hayal kuvveti bir penceredir, misal âlemi ile irtibat kurar. Ruh bir menfezdir, ruhlar âlemine açılır.

Kalp bir penceredir, aşk ve muhabbet dünyasının kapısıdır. Akıl bir penceredir, hikmetli mevcudat âleminin mütefekkir bir mütalacısıdır. Bu ve buna benzer nice duyu ve duygular, insanın mahiyetinde mevcuttur ve her birisi bir âlem ile irtibatlıdır.

İnsan mahiyetinin geniş olmasının bir diğer yönü de, istidat noktasında nihayetsiz donanıma sahip olmasıdır. İnsanın birçok duyu ve duygularına sınır konulmadığı için, insanda terakki ve tedenni nihayetsiz oluyor. İşte insan bundan dolayı en yüksek mertebelere çıktığı gibi, hayvandan daha aşağı duruma düşer.

“Gerçekten (Biz) insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra da aşağıların aşağısına çevirdik. (Tin, 95/4-5).

“Onların kalpleri vardır, onunla gerçeği anlamazlar, gözleri vardır, onlarla görmezler;

kulakları vardır ama onlarla işitmezler. İşte bunlar hayvan gibidirler, hatta daha aşağıdırlar. İşte o gafiller ancak bunlardır.” (A’râf, 7/179).

Ayrıca insanlar; mahlûkat içinde Allah’ın bütün isim ve sıfatlarını tartıp ölçecek mahiyette yaratılmıştır. İnsanlar sahip olmuş olduğu duyu ve duygular sayesinde Allah’ın bütün isimlerini tartıp ölçebilir. Midenin açlık duygusu ile Rezzak ismini; tat alma duyusu ile Allah’ın Kerem ve Muhsin ismini; cüz-i iradesiyle, Allah’ın külli iradesini; ilmi ile Allah’ın sonsuz ilmini bilebilir ve ölçebilir.

Ruh, akıl, kalp, irade, nefis, vicdan, zahiri ve batini duyu ve duygularının hepsi insan mahiyetinin birer cüzleridir. İşte insanı mükemmel kılan da bu sahip olmuş olduğu duyu ve duygulardan dolayıdır.

İNSANDA BULUNAN CEVHERLER YANİ LETAİF-İ RABBANİYELER

Cevher kendi başına var olan ve varlığını kendi başına sürdürebilen, varlığını sürdürmek için her hangi bir şeye ihtiyaç duymayan şeydir.

Letaif-i Rabbaniye (cevherler): İlahi hakikatlerin hissedilmesine ve manevi zevklerin alınmasına yarayan hiss ve duygular. Letaif-i rabbaniyenin en büyük rüknü de vicdandır. İnsanda bulunan sır; Lâtife-i rabbaniyedir. Sır ise: Gizli tutma duygusu. Gizli hakikat. Gizli iş. Herkese söylenmeyen şey olup, müşâhedetullah'ın mahalli bulunan kalpteki lâtifedir. Müşâhedetullah ta; Varlıklar üzerinde Allah'ın isim ve sıfatlarının yansımalarını gözlemlemedir. İnsanın aklının ermediği şeylerde sırdır. Allah'ın hikmeti. Sır; vahdet, birlik için, vahdetten maksat rızayı ilahi olması. Sırrın verilme gayesi, müşehedetullahtır. Sırrın zıttı sudur.

Cürcânî; Ta'rîfât'ında "cevher" maddesini önce; cevherindeki maddeleri ayrılan cevherler ve cevherindeki maddeleri ayrılmayan cevherler diye ikiye ayırır.

1-"Mücerret olan" "basit ruhanî". Yani; sıyrılmış, saf, katkısız olan cevher. Cevherindeki yabancı maddelerinden arınmış. Misal olarak akıl ve nefsi vermiştir.

2- "Mücerret olmayan" "basit cismanî" cevheri yabancı maddelerden ayrılmamış katkılı olan. Bu cevherlere de, unsurları (elementleri) misal vermiştir.

Cinsler ve türler gibi hariçte varlığı olmayan topluluklar, unsurlardan meydana gelmelerinden dolayı, mürekkep cevherlerin oluştuğunu söylemiştir.

Gazzali ise cevherleri; cisim, madde, suret, nefis ve akıl şeklinde beşe ayırmıştır.

Üstat Bediüzzaman; insan denilen sarayın cevherleri, bir kısmı âlem-i ervahtan, bir kısmı âlem-i misalden ve Levh-i Mahfuzdan ve diğer bir kısmı da hava âleminden, nur âleminden, anasır âleminden geldiğini söylemiştir.

İmam-ı Rabbanî; insanın, nurani ve zulmani olmak üzere on cevherden (latife-i Rabbaniyeden) oluştuğunu söylemiştir.

İnsanda bulunan nurani cevherler (latifeler): 1-Kalp 2-Ruh 3-Sırr 4-Hafi 5-İhfa. Not: Nefis; mutmainne seviyesine çıktığı zaman, nurani latifeler altıya yükselir. Bunlardan ilk beşi (Letaif-i hamse) emir âlemindendir. Nefs-i mutmainne ile birlikte altısına Letaif-i sitte denilir.

İnsanda bulunan zulmani cevherler (latifeler): 1-Toprak 2-Su 3-Hava 4-Ateş ve nur 5-Nefsi natıkadır. Bunlar ise, halk âlemindendir. Dördüne ceset veya dört unsur (anasır-ı erbaa) adı da verilir.

Bu latifeler hakkında ileriki sayfalarda detaylı bilgi verilecek, şimdi hülasa olarak bilgi vermek gerekirse; şöyle izah edebiliriz.

Kalp: Önemi ve görevi açısından maddi cesette kalp, yani yürek ne ise, manevi cesette de önem ve görev açısından manevi kalp ona denk gelir. Manevi vücudun idarecisi olan kalb sultanının fikir danışmanı ise akıldır. Kalb insana; ilah-i huzur ve tecelli için verilmiştir. Kalbin zıttı topraktır. Nasıl kâinatta bulunan her şeyin bir numunesi insanda bulunur. İnsanda bulunan her şeyin bir numunesi de kalpte bulunmaktadır. Büyük âlemde arş ne ise insanda kalp odur. Çünkü kalp arşullahtır. İnsan denilen küçük âlemdeki kalp; emir ve halk âlemi arasında geçittir. Arş, emir ve halk âlemiyle içice olsa da emir âlemindendir.

İnsan kalbine bağlı zahiri ve batıni duyu ve duygular vardır. Batini duygular sırasıyla şöyledir: 1-Hissi müşterek (iştirak etme hissi) 2-Müdrike (idrak etme hissi, akıl) 3-Vehim (kuşku, şüphe, hayal hissi) 4-Hafıza, (muhafaza etme, ezberleme kuvvesi) 5-Mutasarrıfa (Tasarruf hakkı ve salahiyet hissi. Bir işi kendi isteğine göre idare etme hissi) gibi batini duygular bulunmakla birlikte; zahiri duyuları da şunlardır: 1-Görme duyusu, 2-İşitme duyusu, 3-Koklama duyusu, 4-Tadalma duyusu, 5-Dokunma duyusu olarak sıralayabiliriz.

Ruh: Can, nefes, canlılık, öz, hülâsa, en mühim nokta, his. Ruh; cezbe ve muhabbet için. Ruhun zıttı nefistir.

Ruhun hassaları: 1-İrade, 2-Zihin, 3-hiss, 4-Letaif-i Rabbaniye (cevherler).

İrade: Bir şeyi yapmak veya yapmamak için olan iktidar veya güç. İradenin verilme gayesi ibadullahtır.

Zihn: (Dimağ) Anlama duygusu. Anlama, bilme, hatırlama kuvveti. Anlama kuvvet ve istidadı. Hıfz kabiliyeti. Zihnin sıfatı akıldır. Zihnin verilme gayesi marifetullahtır.

Hiss: Fark etme duygusu. Duymak. Farkına varmak. (Duygu: Bir kimsenin haline acıyıp rikkat ve şefkat eylemektir). Bedendeki his uzuvlarından birisini müteessir eden bir şeyin mevcudiyetini idrak eylemek. (Yani, bir şeyi idrak edip şuur hâsıl eylemektir). Hissin verilme gayesi muhabbetullahtır.

Letaif-i rabbaniye (cevherler): İlahi hakikatlerin hissedilmesine ve manevi zevklerin alınmasına yarayan hiss ve duygular. Letaif-i rabbaniyenin en büyük rüknü de vicdandır.

Üstat Bediüzzaman göre ise; İmam-ı Rabbaninin tesbit ettiği bu latife-i aşereden başka vicdan, asap, hiss, akıl, heva, kuvve-i şeheviye, kuvve-i gazabiye, sevk ve şevk gibi latiferinde olduğunu söyleyerek, bu hususunda şöyle demiştir:

“İmam-ı Rabbanî kalb, ruh, sırr, hafi, ihfâ, insanda anasır-ı erbaa nın herbir unsurdan o unsura münasip bir latife-i insaniye tabir ederek, seyr ü sülükte her mertebede bir latifenin terakkiyatı ve ahvalinden icmalen bahsetmiştir. Ben kendimce

görüyorum ki, insanın mahiyet-i camiasında ve istidat-ı hayatiyesinde çok Letaif var. Onlardan on tanesi iştihar etmiş. Hatta hükema ve ulema-i zahirî dahi o latife-i aşerenin pencereleri veyahut numuneleri olan havas-ı hamse-i zahirî, havas-ı hamse-i bâtına diye o latife-i aşereyi başka bir surette hikmetlerine esas tutmuşlar. Hatta avam ve havas beyninde tearüf etmiş olan insanın latife-i aşeresi, ehl-i tarikin latife-i aşeresiyle münasebetdardır. Meselâ vicdan, asap, hiss, akıl, heva, kuvve-i şeheviye, kuvve-i gazabiye gibi letaifi kalb, ruh ve sırra ilâve edilse latife-i aşereyi başka bir surette gösterir. Daha bu letaiften başka saika, şaika ve hiss-i kalb-el vuku' gibi çok letaif var.” [68] .

Sırr: Gizli tutma duygusu. Gizli hakikat. Gizli iş. Herkese söylenmeyen şey. Müşâhedetullah'ın mahalli bulunan kalbîdeki lâtife. İnsanın aklının ermediği şey. Allah'ın hikmeti. Sırr; vahdet, birlik için, vahdetten maksat rızayı ilahi olması. Sırrın verilme gayesi, müşehedetullahtır. Sırrın zıttı sudur.

Hafi: Gizli hareket etme duygusu. Gizli. Açıkta olmayan. Saklı. Hafi; istiğrak için, istiğraktan maksat ilahi tecelli ve nurlar içerisinde kaybolması. Hafinin zıttı ateştir. Öfke, hiddet ve benlik demektir.

İhfâ: Gizleme duygusu. Gizlemek. Saklamak. Gizlenilmek. İhfâ; izmihlal için, izmihlalden maksat ilahi sırlar, gizli ilimler ve tecelliler ile nefsaniyetin yok olmasıdır. İhfanın zıttı havadır. Kendini beğenir ve üstün görmedir.

Nefs: Kişilik duygusu. Can, kişi, kendi, öz varlık, bir şeyin zatı olan, kendisi, göz, şehvet ve gadabın

[68] Bediüzzaman; Barla Lahikası, s-470

mebdei olan kuvve-i nefsaniye, fıtri meyil, bedenin hissi istekleri, ruh, hayat, asıl, maya, hamiyet.

Not: Nefis mutmainne seviyesine çıktığı zaman Latifeler altıya yükselir. Şeytanım müslüman oldu demek, Allah'u âlem bu hal olsa gerek. "Açın gözünüzü! Allah'ın dostları üzerine ne korku vardır, ne de onlar mahzun olurlar. Onlar ki, iman etmişler ve Allah'a karşı gelmekten sakınmışlardır. Onlara dünya hayatında da, ahiret hayatında da müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde değişiklik yoktur. İşte bu en büyük kurtuluştur." (Yunus, 10/62-64) ayetlerindeki müjdeye erişir.

Nefsi natıka: Doğruyu ve yanlışı bilme duygusu. Akli ve nakli meselelerin münasebetlerini hissetmeğe ve anlamağa istidadı olan zâtî ve cevheri hassası. Zatında maddeden mücerret, fiilinde maddeye mukarin olan cevher. Âlimlerden nefsi natıkayı insan ruhu olarak niteleyenlerde mevcuttur.

İnsan küçük âlem, kâinat ise büyük âlemdir. Büyük âlemde emir ve halk âleminden oluşur. Küçük âlem denilen insanda bulunan zulmani cevherlerden olan nefis, toprak, su, hava ve ateş halk âleminden. Yine insanda bulunan nurani cevherlerden olan kalb, ruh, sırr, hafi ve ihfâ emir âlemindendir.

İNSAN MAHİYETİNDEKİ RUH

Yeni Lügatte "Ruh" Can, nefes, canlılık, öz, hülâsa, en mühim nokta, his, Kur'an İsa (a.s), Cebrail (a.s). Arapçada "Ruh" kelimesi, "Rîh; bir şeye girmek kelimesinden türemiştir. [69] Bazı âlimler nefh edildiği (üflendiği) için ruh adı verilmiş olabileceği düşüncesindeler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[69] Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya; Mu'cemu Mekâyîsi'l-lüğa, c-2, s-44.

"Ona biçim verip kendisine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin." (Sad, 38/72).

"Ruh" kelimesi, müzekkerdir. Çoğulu ervahtır. Hem müzekker hem müennes olarak kullanıldığını söyleyenler de olmuştur. Müennes olarak kullanımı ise, ruhun nefs anlamına alınmış olmasından dolayı kaynaklandığını söylemişlerdir. Çünkü bazılarına göre ruh ve nefs aynı şeydir. [70]

“Allah; ölümleri anında nefislerini (ruhlarını) alır. Ölümle hükmettiklerinin nefislerini (ruhlarını) tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin sonuna) kadar bırakır.” (Zümer, 39/42). (Nefisler (ruhlar) eşleştirildiği (bedenle bir araya geldiği) zaman.”(Tekvir, 81/7). Ayetlerden de anlaşıldığı gibi, nefs; ruh olarak nitelenmiştir. [71]

"Ruhun" Terim anlamına gelince; Kur'ân-ı Kerim'de birçok kere bahsedilmekle birlikte, azda olsa hadisi şeriflerde de aşağıdaki anlamlarda kullanılmıştır.

Yüce Allah ayeti kerimelerde şöyle buyurmaktadır: "İşte sana da emrimizle bir ruh (olan Kur'ân-ı) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola rehberlik ediyorsun." (Şûrâ, 42/52). Ayeti kerimede geçen ruh Kur'ân-ı Kerim olarak nitelenmiştir. Çünkü Kur’ân; insanları selamete götürür.

"Onu ruhul emîn (Cebraîl) korkutuculardan olman için, senin kalbine indirmiştir." (Şuara, 26/193-194). "Ruh' un (Cebraîl’in) ve meleklerin saf

[70] Feyyûmî; el-Mısbâhu'l-Münîr fî Garîbi'ş-Şerhi'l-Kebîr, s-245.
[71] Askalânî; Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, c-8, s-402.

saf olacakları gün." (Nebe, 78/38). Ayeti kerimelerde ruhul emîn, Cebraîl (a.s) olarak nitelenmiştir. "Melekler ve Ruh o gecede, Rablerinin izniyle her bir iş için inerler." (Kadr, 97/4). Yine ayeti kerimede ruh, Cebraîl (a.s) olarak nitelenmiştir.

"Derecelerini hakkıyla yükseltendir Arşın sahibidir. (İnsanları) kavuşma günü hakkında uyarmak için kendi emrinden ruhu (vahyi) kullarından dilediğine indirir." (Mü'min, 40/15). Ayeti kerimede geçen ruh, vahiy olarak nitelenmiştir.

"Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi ve kelimesi, Meryem'e ilka eylediği ve kendisinden bir ruhtur." Ayeti kerimede geçen ruh, İsa (a.s) olarak nitelenmiştir. (Nisâ, 4/171).

"İşte onlar ki; Allah kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile (İlahi bir kuvvetle) desteklemiştir." (Mücadele, 58/22). Ayeti kerimede geçen ruh, kuvvet olarak nitelenmiştir.

"Sonra onu düzgün bir şekle sokup içine ruhundan üfledi." (Secde, 32/9). Ayeti kerimede geçen ruh, anne karnındayken insana nefh edilen (üflenen) insan ruhu olarak nitelenmiştir.

Hadisi şeriflerde ise ruh şu şekilde geçmektedir.

Rasûlüllah (s.a.v), Bir seferden dönerken bir yerde konaklamışlardı. Rasûlüllah, "Uyuyup kalarak namazı geçirmenizden korkuyorum." Hz. Bilal "Ben sizi sabah namazına uyandırırım"' dedi. Bu söz üzerine Rasûlüllah (s.a.v)'de, nöbetçi olarak Hz. Bilal'i görevlendirdi. Hz. Bilal yorgunluktan uyuya kalmış. Rasûlüllah (s.a.v), güneşin üst yuvarlağı doğmuş haldeyken uyandı ve "Ey Bilal, hani, söylediğin nerde kaldı?" dedi. O da: "Üzerime daha

böyle hiç uyku çökmedi” deyince, Rasûlüllah (s.a.v): “'Şüphesiz ki Allah dilediği zaman ruhlarınızı alır ve dilediği zaman onları geri döndürür” [72] buyurdu.

"Sizden birinizin yaratılışı annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra onda bunun gibi 'alaka' olur. Sonra yine bunun gibi 'mudga' olur. Sonra ona melek gönderilir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Rızkı, eceli, ameli ve said mi yoksa şaki mi olacağı(nın yazılması)." [73] Hadisi şeriflerde geçen ruh, insan ruhu olarak nitelenmiştir.

Rasûlüllah (s.a.s.) bize, uykuya yatacağımızda şöyle dememizi emretmiştir: "Allah'ım, senin adınla yanımı yere koyup oradan yine senin adınla kaldıracağım. Eğer nefsimi (ruhumu) tutarsan onu bağışla. Şayet gönderirsen, onu sâlih kullarını muhafaza ettiğin şekilde muhafaza et." [74] Bu hadisi şerifte geçen nefis insan ruhu olarak nitelenmiştir.

Ehl-i sünnetin ruhla ilgili görüşleri ise şöyledir: “Bazıları ruhun hayat olduğunu söylemişlerdir. Onun nefes olduğu da söylenmiştir. Çünkü nefes kesildiği zaman insan ölür. Kimileri de onun kan olduğunu söylemiştir. Çünkü kan kaybıyla hayat sona erer. Bazıları ona bedenin niteliklerinden biri, bazıları da bedenin bir kısmı demiştir.” [75]

İmamı Gazali: "Ruh, insanın, bilgileri algılamasını, üzüntülerin verdiği acıları ve sevinçlerin verdiği zevkleri hissetmesini sağlayan

---

[72] Buhari, Sahih, Mevakît, c-3, s-3. Ebu Davud, Sünen, Salat, c-1, s-11.
[73] Müslim, Kitâbul-Kader, Hadis No: 2643, c-4, s-26.
[74] Buhari; Tevhid, c-1, s-13. Müslim; Zikir, c-4, s-17.
[75] Teymiyye; Mecmûu'l-Fetâvâ, c-3, s-31.

soyut yönüdür.” Ruhun iki anlamının var olduğunu söylemiştir.

“Birincisi, kaynağı cismani kalbin boşluklarında bulunan latif, buhar gibi bir cisim olan ruhtur. Tıpçıların ruh kelimesiyle kast ettikleri, bu latif buhardır ki bunu kalbin harareti oluşturmaktadır. Latif cisim olan bu ruh, damarlar vasıtasıyla bütün vücuda yayılmakta, işitme, görme, koklama gibi duyular bu ruhla gerçekleşmektedir. Bu ruhun vücut üzerindeki varlık ve kontrolü, tıpkı odanın bir köşesinde yakılan lambadan yayılan ışığın odanın bütüne yayılması gibidir.

İkincisi, insanda idrak eden ve bilen ruhani bir latifedir. İlham, vahiy ve ilimlerin mahalli olan bu ruh, Allah Teâla’nın emrindendir. Kalbin ikinci anlamıyla aynıdır. Allah Teâla’nın "de ki ruh, Rabbimin emrindendir. " (İsra, 17/85). Anlamındaki ayette kast ettiği ruh, bu ruhtur demiştir.” [76]

İbn-ü Kayyım ise şöyle diyor: "Mahiyeti itibariyle, algılanabilir nitelikteki bedene muhalif bir cisimdir. O, nuranidir, ulvidir, hafiftir, canlıdır ve hareketlidir. Uzuvların özüne nüfuz eder ve onlarda suyun gülün içinde hareket ettiği gibi hareket eder." [77]

İbn-i Kesir de onun, bedende, suyun ağacın damarlarında dolaştığı gibi dolaşan ve cismani olmayan öz olduğunu nakletmiştir. [78]

Cürcânî de şöyle diyor: "O, insanın, cismani olmayan, bilen, algılayan yönüdür." [79]

---

[76] Gazali, İhya-u Ulûmi'd-dîn, c-4, s-494.
[77] İbn-ü Kayyim, Ruh, s. 249.
[78] İbn-i Kesir, tefsir, c-3, s-61.
[79] Cürcânî et-Tarifat, s-118.

İmam-ı Gazali ruhu şu şekilde izah etmiştir: “Allah Teâlâ insanı iki ana kaynaktan oluşturmuştur. Birincisi, zulmani yani cisim dediğimiz bozulabilen mürekkep yapı. Diğeri ise, nurani, münîr (aydınlatan), idrak eden, fail, muharrik (hareket ettiren), müessir, cisim ve organları tamamlayan müfret (tek) bir cevher olan ruhtur.

Allah Teâlâ önce cesedi; değişik kanallardan besledi ve sora, emrinden olan ruh cevherini o cesette ortaya çıkardı. Bu ruhtan maksat; gıdaya ihtiyaç duyan, şehveti ve gazabı harekete geçiren, kalpte bulunan ve vücudun bütün azalarına duygu ve hareket dağıtarak hayatın devamını sağlayan kuvveti kastetmiyorum. Çünkü vasıflarını saydığım bu ruha “hayvanî ruh” denir. His, şehvet ve gazap kuvveleri gibi sıralanabilir, hayvanî ruhun askerlerindendir.

Gıda isteyen, tasarrufa sahip, karaciğerde bulunan kuvvete ise “tabii ruh” denir. Sindirim ve boşaltım bunun emrindedir.

Şekillendirme, üreme, büyüme ve tabii kuvvetlerin hepsi bedenin hizmetindedirler. Beden de hayvani ruhun hizmetindedir. Çünkü beden, kuvvetini hayvanî ruhtan almakta, onun hareket vermesiyle iş görmektedir.

Ben tek başına “ruh” kelimesini kullandığım zaman düşünme, hatırlama, hıfz, tefekkür, temyiz özelliği bulunan, kalbî ve aklî idrake sahip, ilimleri kolayca öğrenen, soyut tasavvurları kavrama kabiliyeti olan mükemmel cevheri kastediyorum. Bu cevher diğer ruhların ve kuvvetlerin kumandanı olup, gerek hayvanî ruh, gerek tabii ruh ve beden onun emrindedirler.

Nefs-i natıka da denen bu cevherin her meslek erbabına göre bir ismi vardır. Hükema (filozoflar) bu cevheri “nefs-i natıka”; Kur'an, “nefs-i mutmainne” ve “ilâhî emirle oluşan ruh”; mutasavvıflar “kalp” diye isimlendirmektedirler. İhtilâf isimlerdedir. Mana tek olup onda hiçbir ayrılık yoktur. Bu bakış açısından cevher olarak ruh, faal, idrak eden, dağılmayan, ölmeyen Kur’an’ın bildirdiği üzere kıyamet günü tekrar geri dönmek üzere bedenden ayrılan bir şeydir.

Nefs-i natıka canlı, faal, idrak eden bir cevherdir. Biz ne zaman yalın halde “ruh” veya “kalp” kelimesini kullanırsak onunla bu cevheri kastederiz.

Mutasavvıflar hayvanî ruhu “nefis” olarak telakki ederler. Nefis kelimesi Kur’an’da da bu manada kullanılmıştır. Peygamberimiz, “En azgın düşmanın nefsindir” buyurmuştur. O, bu kelimeyle şehvanî ve gadabî kuvvetlere işaret etmiş ve bunların kalpten doğduğunu ifade etmiştir.

Ey kardeşim, isimler arasındaki farkları anladıktan sonra bilmiş ol ki, ehl-i tahkik bu ruh cevherini muhtelif ibarelerle tarif etmektedirler ve bu meyanda farklı görüşler serdetmektedirler.

İlm-i cedel (konuşarak tartışılınan ilim) ile meşhur olan kelamcılar ruhu cisim olarak addederler ve “O, bu kesif cisme nazaran daha latif bir cisimdir” derler. Ruh ile cisim arasında letafet ve kesafet farkı görürler. Bazıları ruhu araz sayar, bazı tabipler bu görüşü benimser, bazıları da ruhu kan zannederler. Bu şahıslar dar görüşleri ve kusurlu nazarlarıyla elde ettikleri bilgilerle kanaat edip, diğer ihtimalleri araştırmadılar.

Ey kardeşim, bilmiş ol ki ruh; cisim, araz ve cevher olmak üzere üç kısımdır:

Hayvanî ruh latif bir cisimdir. O, kalp fanusuna konmuş yanmakta olan bir lamba gibidir. Kalp deyince, göğsün içinde muallak (askıda, boşlukta) bir vaziyette duran konik (sanavberi, üçgen) şekli kastediyorum.

Hayat bu lambanın ışığı, kan yağı, his ve hareket nuru, şehvet harareti, gazap dumanı, gıdaya ihtiyaç duyan ve karaciğerde bulunan kuvvet onun hizmetçisi, bekçisi ve vekilidir. Bütün canlılarda hayvanî ruh mevcuttur. Şunu da ilâve edeyim ki; insanın kendisi cisim olup, eserleri (sıfatları ve fiilleri) arazdır.

Hayvanî ruh, ilimleri kavramaya güç yetiremez. Bu ruh, her şeyi en güzel ve sanatlı bir şekilde yaratan Allah'ı ve onları nasıl yarattığını idrak edemez. O, varlığı bedenin varlığına bağlı olan bir hizmetçidir ki, bedenin ölmesiyle birlikte ölür. Kandaki maddelerin oranı arttığı takdirde hararetin yükselmesiyle, bu oran eksildiği takdirde ise soğuğun artmasıyla bu lamba söner. Lambanın sönmesi, bedenin ölmesi demektir. Yüce Allah'ın hitap ettiği ve mükellef saydığı, bu hayvanî ruh değildir. Çünkü karada ve denizde yaşayan bütün hayvanlar bu ruhu taşırlar; onlar mükellef olmadıkları gibi, dinî emirlere muhatap da değillerdir.

İnsanın ilâhî hitaba mükellef ve muhatap oluşu kendisine özgü, fazladan bulunan başka bir şeyden dolayıdır ki bu da nefs-i natıkadır. Bu nefs-i natıka şu ayetlerde zikredilmektedir: “De ki: Ruh, rabbimin emrindendir.” (İsrâ, 17/85). “Ey nefs-i mutmainne

Rabbini razı edecek bir halde ve sen de rabbinden razı olacak bir vaziyette O'na dön.” (Fecr, 89/27-28).

Yüce Allah'ın “emrimden” dediği bu ruh, cisim veya araz olamaz. O, “akl-ı evvel”, “Levh”, “kalem” kavramları gibi duyu organlarıyla hissedilmeyen, ancak akılla kavranılabilecek bir cevher, bir ziyadır.

Bize göre ruh, cevherlere ait vasıfları kabul edip bozulmayan, dağılmayan, ölmeyen, bilakis Kur’an’ın bildirdiği gibi bedenden ayrılan ve kıyamet günü ona dönmeyi bekleyen bir şeydir.

Araz, kendi başına var olamayıp ancak bir cevherle birlikte varlığını devam ettiren şeydir, insan ve varlıklara ait bütün sıfatlar arazdır. Renk, hastalık, sıhhat, soğukluk, sıcaklık, kuruluk, yaşlık, hareket, sükûnet gibi sıralayabiliriz.

Felsefî ilimlerdeki kesin deliller ve açık ispatlarla doğrulanmıştır ki “nefs-i natıka” cisim ve araz olmayıp tam aksine sabit, daimî ve bozulmayan bir cevherdir.

Araz, cevherin yok olmasından sonra varlığını devam ettiremez, çünkü o bizatihi kaim değildir. Malûm olduğu üzere cisim, madde ve suretle terkibi (bileşimi) kabul ettiği gibi, tahlili de (ayrışmayı da) kabul eder.

Ayetlerden, hadislerden ve aklî burhanlardan anladığımıza göre nefs-i natıka bizatihi canlı ve mükemmel bir cevher olup imanın sağlamlığı veya bozukluğu ondan doğar.

Tabii ruh, hayvanî ruh ve bütün bedenî kuvvetler onun askerlerindendir. Bu cevher, mevcudatın hakikatini, malûmatın suretini onların zahiriyle ve zatıyla meşgul olmaksızın kavrar. Nefs-i

natıka şeytan ve melekleri görmeksizin onların mahiyetini nasıl kavrıyorsa, aynı şekilde hiçbir insanı görmeksizin insanın hakikatini bilmeye muktedirdir. Şeytan ve melek gibi varlıkların hissî olarak bilinmesinin zorluğuna rağmen nefs-i natıka bunları görmeye ihtiyaç dahi duymadan idrak eder.

Mutasavvıflardan bazıları, “Bedenin gözü olduğu gibi kalbin de gözü vardır. İnsan zahirî şeyleri bedenî gözle, eşyanın hakikatini ise kalbî gözle görür” derler.

Peygamber Efendimiz (s.a.v): “Her kulun kalbinde iki göz vardır ki onlarla gaybı idrak eder. Allah bir kuluna hayır murat ederse o kulun bedenî gözlerle göremediği şeyi görebilmesi için kalbî gözlerini açar” buyurmuşlardır.

Nefs-i natıka bedenin ölmesiyle ölmez. Çünkü Allah Teâlâ onu kendi kapısına çağırmakta ve ona, ”Rabbine dön” diye hitap etmektedir. Onun bedenden yüz çevirip ayrılmasıyla, tabii ve hayvanî kuvvetlerin tesiriyle ortaya çıkan haller âtıl bir vaziyet alır, hareket söner. İşte ölüm denilen hadise budur. Bu sebeple mutasavvıflar tabii ve hayvanî ruha nazaran nefs-i natıkaya daha çok itimat ederler.

Nefs-i natıka, Allah-u Teâlâ'nın emrinden olduğu için bedende bir yabancı gibidir. Yüzü daima aslına ve döneceği yere doğrudur. Beşerî kirlerle kirlenmediği ve kuvvetli olduğu takdirde daha çok ilâhî kaynaktan istifade eder.

Ey kardeşim, nefs-i natıkanın bir cevher, bedenin de onun için hazırlanmış bir mekân olduğunu öğrendin. Bedenin araz olduğunu, cevher olmaksızın mevcudiyetini devam ettiremeyeceğini anladın.

Yine bilmiş ol ki, cevher bir mahalde sürekli bir şekilde kalmaz.

Öyleyse beden ruh için daimî bir mekân değildir. Bilakis, onun geçici bir müddet kullandığı bir alet ve merkeptir.

Ruh, bedenin cüzlerine bitişik olmadığı gibi, onlardan ayrı da değildir. Belki bedene ilişerek onu aktif bir hale getirmiş ve feyizlendirmiştir. Ruhun nurunun zahir olduğu ilk yer dimağ (beyin) olup, burası onun kendisini gösterdiği, ona has bir karargâhtır. Ruh, dimağın ön kısmını bekçi, ortasını vezir ve müdür, arka kısmını hazine ve hazinedar yapmıştır. Bedenin bütün cüzlerini de kendisine yaya ve atlı asker kılmıştır. Hayvanî ruhu hizmetçi, tabii ruhu vekil yapmış, bedeni merkep, dünyayı meydan, hayatı meta ve mal, hareketi ticaret, ilmi kazanç, ahireti maksat ve dönüş yeri yapmıştır. Kur'an'ı yol ve kaynak, nefs-i emmâre-yi gözcü ve koruyucu, nefs-i levvâmeyi tembihçi, duyuları casus ve kontrolcü, dini zırh, aklı üstat, hissi talebe kılmıştır. Bunların hepsinin ötesindeki gözetleyici âlemlerin rabbi olan Allah'tır." [80]

RUH MESELESİNE GİRMEK DOĞRUMUDUR?

Sana ruhtan sorarlar veya soruyorlar; de ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir, size ancak ilimden az bir şey verilmiştir." (İsrâ, 17/85). Ayette de belirtildiği gibi, ruhla ilgili ilimden az bir şeyin verilmesi, acaba ruh meselesine girilmesine mani midir?

Bu hususta âlimlerin değişik görüşleri bulunmaktadır, bunları aktarmaya çalışalım.

---

[80] Gazalî; Kimyâ-i Saadet, s.20.

Birincisi: Bu ayette ruh konusunda suali soranlar Yahudiler oldukları için, Yahudilerin gayesi suallerine istedikleri cevabın verilmemesidir. Çünkü bu soruyu soranlar, öğrenmek için değil, kargaşa çıkarmak ve sıkıntı meydana getirmek için böyle bir sual sormuşlardır. [81] Hal böyle olunca: "Size pek az ilim verilmiştir" ifadesi: 'Ey Yahudiler, Tevrat'ta size az bir ilim verilmiştir. Ruh bilgisi, bundan değildir' anlamınadır. [82]

İkincisi: Bu ayette zikredilen ruh, insan ruhu değildir. Burada söz konusu edilen ruh, Cebrail yahut başka bir melek veya İsa (a.s) dır. Yahut da bunların dışında ruhun yukarda zikredilen anlamlarından biridir. [83]

Üçüncüsü: Hakkında soru sorulan, 'Ruh'un mahiyeti ve hakikatidir. [84] Beşerin bilmesi mümkün olmayan, işte budur. Bunun hikmeti ise şudur: İnsanlar, kendi ruhlarının hakikatini kavramaktan aciz iseler, 'Zâtı ilâhiyye'nin hakikatini nasıl kavrayabileceklerdir? Bunu kavramaktan öncelikle aciz kalırlar. [85] Ağır basan görüş, işte budur. Allah en iyisini bilir.

Ruh; ayeti kerimede de belirtildiği gibi ruhla ilgili az bir ilim verilmiştir. Bundan dolayı ruh meselesini anlamak ve anlatmak zordur. Ruh madde midir? Değil midir? Kendi kendine var mıdır? Başka bir şeyle mi kaimdir? Gibi özellikleri ispat edilebilir. Ruhun niteliklerine, varlığının veya yokluğunun belirtilerine gelince; bunu insanların bilmesi

---

[81] İbn-i Kesir, Tefsir, c-3,s-61.
[82] Kurtubî. el-Camiu li Ahk!imi'l-Kur'an, c-10, s-324.
[83] Kuraşî; Tefsiru'l-Kur'âni'il-Azîm, c-3, s-61.
[84] Askalânî; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, c-8, s-402
[85] Kurtubî, el-Camiu li Ahkâmi'l-Kurân, c-10, s-324.

mümkündür. Bundan dolayıdır ki Rasûlüllah (s.a.s.), sahih hadislerde bize, ruhun cenine nefh ediliş vakti, ruhların bir araya getirilmiş ordular gibi olduğu, onlardan birbirini tanıyanların uyuştuğu, birbirini tanımayanların uyuşmadığı gibi ruha ilişkin bazı meseleleri haber vermektedir. Yine ruhun mü'minin ve kâfirin cesedinden çekilip çıkarılış tarzıyla ilgili, [86] Onun definden sonra cesede geri döndürüleceğiyle ilgili, [87] fakat ruhun, 'Berzahta cesetle ilişkisinin dünyadaki ilişkisinden başka olduğuyla ilgili ve daha başka ruha ilişkin bazı hususlarda haberler vermiştir. Demek ki sahih olan görüşe göre, ruha ilişkin bazı şeyleri araştırmaya dinen herhangi bir engel yoktur. [88]

Elmalılı'nın (İsrâ, 17/85-86) ayetleri tefsirinde: “Siyerde İbnü Abbas'tan nakledildiğine göre Kureyş; Nadr b. Haris ile Ukbe b. Ebî Muayt'ı Medine'deki Yahudi hahamlarına gönderip: Yahudiler, kitap ehlindendirler, o zamana kadar inen ayetlerde bulunmayan bilgiler onlarda bulunur, Muhammed'e soru sorun bakalım" demişler. Bunun üzerine ikisi birlikte Mekke'den çıkıp Medine'ye varmışlar ve sormuşlar. Yahudiler: "Ona mağara halkından, Zulkarneyn'den ve ruhtan sorunuz. Eğer hepsine cevap verir veya susarsa peygamber değildir. Ve eğer bir kısmına cevap verip bir kısmından susarsa peygamberdir" demişler. Çünkü ruh, Tevrat'ta kapalı olarak ifade edilmiş. Onlar da gelmişler Resûlullah (s.a.v) dan sormuşlar. Bunun üzerine iki kıssa, yani Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssaları açıklanıp, ruh

[86] Ebu Davud; Süleyman, es-Sünen, c-2, s-540.
[87] Beyhakî; Ahmed b. Huseyin, İsbâtü Azâbi'l-Kabr, s-38.
[88] Teymiyye; Mecmûu'l-Fetâvâ, c-4, s-231.

kapalı bırakıldığı için sorduklarına pişman olmuşlardır.

Ahmed, Nesaî, Tirmizî, Hâkim ve İbn-i Hıbban ve daha birtakım muhaddisin İbnü Abbas'tan yaptıkları rivayette ise Kureyş; Yahudilere demişler ki: "Bize bir şey veriniz şu adama soralım." Onlar da "Ruhtan sorunuz" demişler. Onlar sormuşlar, onun üzerine bu âyet inmiştir. "Sana ruhtan sorarlar..." Bunlara göre bu âyet de Mekke'de inmiştir.

Fakat Buhari'de ve Müslim'de ve diğer kitaplarda rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Mes'ud (r.a.) demiştir ki: "Resûlullah (s.a.v), Yahudilerden bir gruba uğradı. Onlardan bazısı: "Muhammed'e ruh hakkında sorun" dedi. Bazısı da: "Sakın sormayın, hoşunuza gitmeyecek şeyler işitirsiniz" diye aralarında konuştular. Sonunda kalkıp: "Ey Ebu'l-Kasım bize ruhtan anlat, (ruh nedir?)" dediler. Resûlullah (s.a.v) bir müddet sessiz durdu. Ben anladım ki kendisine vahiy inmektedir. Sonra okudu: "Sana ruhtan sorarlar; de ki, ruh Allah'ın emrinden ibarettir. Size onun hakkında az bir ilim verilmiştir" (İsra, 17/85). Bir rivayette: "Onun hakkında az bir ilim verilmiştir" denmektedir. A'mes: "Bizim kıraatımızda böyledir" demiştir. Buna göre ise bu âyet Medine'de inmiştir. Bu bakımdan bazıları bu ayetin Mekke'de Medine'de olmak üzere iki defa indiğini söylemişlerdir.

Yukarılarda da geçtiği üzere ruh denildiği zaman başlıca üç görüş açısı göz önünde bulundurulmuştur:

1-Kendisi ile hareket yapılan şey, yani hareketin başlangıcı.

2-Kendisi ile hayat olan şey, yani hayatın başlangıcı.

3-Kendisi ile idrak edilen (anlaşılan) şey, yani idrakin anlayışın) başlangıcı.

Hareketin başlangıç noktası olması düşüncesiyle ruh, maddenin tam karşılığı olarak kuvvet demektir. Madde veya kuvvet, madde veya ruh denildiği zaman bu düşünce kastedilir. Bu mânâ, ruhun en genel mânâsıdır. Mesela; elektrik bu mânâya göre bir ruh ve hareket edici güç bir ruh demektir.

Hayatın başlangıcı düşüncesi ile ruh ise, bundan daha özel bir şeydir. Fakat bunda da iki ayrı düşünce vardır. Birisi genel mânası ile hayattır ki, bitkilerin hayatını da kapsar. Bu mânâya göredir ki, genel olarak bitkilere bile ruh (canlı) denildiği olmuştur. Birisi de meşhur mânası ile hayat, yani hayvanlara ait hayattır ki insana ait hayat ile son bulur. Bu manaya göre ruh, bitkilere ait ruhtan daha özel olup onu da kapsamaktadır.

Sonra idrakin (anlayışın) başlangıcı, yani duyumla beraber olan sade vicdandan, bilgi, anlama, ilim, irade, konuşma ve diğer şeyler gibi en yüksek derecelere kadar. Şuurla ilgili bütün olayların ve dolayısıyla bir manevî hayatın vasıtası olması itibariyle ruh gelir. Ruhun en seçkin özelliğini ifade eden bu mânânın en açık görüntüsü insanın nefsinde tecelli ettiğinden buna insan ruhu denilmiştir. İnsanın nefsini hayvanî ruhtan ayıran ve insana ait bilgiyi hakka ulaştırarak kendini ve başkalarını bildiren bu ruh hakkındadır ki "Ruhumdan ona üflediğim zaman..." (Hicr, 15/29) buyurulmuştur. Biz ruhu; kendisi ile duyar. Vicdan, irade, akıl erdirme, içten konuşma gibi etkileri ile tanırız.

Her insanda bu ruhun bir parıltısı bulunur, bunda şüphe yok. İnsan nefsinin, bu ruhun aynı olup olmadığında ihtilaf edilmiştir. Fakat ruh gerçeği, insan gerçeğinin ötesinde olmasaydı, insan eşyanın bizzat kendisinden hiçbir gerçeği anlayamaz veya bütün gerçeğin insandan meydana gelmiş olması gerekirdi. Hâlbuki insanın bilmediği pek çok şey vardır. Ne kadar az olursa olsun bildiği de yok değildir. Bundan dolayı, idrakin başlangıcı olan ruh; insanın fizikî hayatında vücuduna üfürülen hava, ışık, sıcaklık gibi manevî hayatında nefsine üfürülen bir başlangıçtır. Ki, insan nefsinin yaratılışı hidayet ve doğru yolu kaybetmemedeki payı olan üfürme derecesi ile uyumludur.

De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Burada emr, "ümur" un müfredi (tekili), yani iş yahut "evâmir" in tekili, yani kumanda mânâsına gelir. Tefsircilerin birçoğu "min" in; beyaniye, bazısı veya bir kısmı, yani tebîziye mânâsına geldiği. Emrin (işin); rabbe izafetinin de (rab ile tamlama halinde bulunması) bilginin tahsis edilmesi mânâsına olması üzere şöyle tefsir etmişlerdir.

"Ruh; ancak Rabbinin bileceği iştendir. Ruhun hakikati öyle şeylerdendir ki, onunla ilgili bilgiyi Allah Teâlâ kendine tahsis etmiştir." Bu şekilde cevap; Mülk, yirmi altıncı ayette belirtildiği gibi "İlim, ancak Allah katındadır" denilmiş gibi olur. Eğer ruh hakkındaki soru "niçin herkese aynı derecede ruh verilmiyor da, yaratılış değişiyor" diye; herkesin ruhî durumlarındaki ayrılığın hikmetinden sorulursa bu tefsire diyecek yoktur. Çünkü bu husus, yaptığından sorumlu olmayan yüce Allah'ın yalnız varlıklar üzerindeki iradesine ait olduğundan ancak

onun bileceği bir iştir. Âyetin hemen ardında "eğer biz dileseydik" buyurulması da bununla ilgilidir.

Fakat ruhun gerçek mahiyeti veya hükümleri açısından soru düşünüldüğü zaman, bu cevapta hiçbir şey bildirilmemiş denemez. Bilakis bunda ruhun özü ve hükmüyle ilgili bütün fizik ötesi tartışmaları kesip atan bir tanımlama verilmiştir. Şöyle ki: "Bir şeyin olmasını dilediği zaman, O'nun emri sadece "ol" demektir. O da hemen oluverir." (Yasin, 36/82) âyeti gereğince Rabbin emri, bir şeyi irade edince Allah'ın işi başka hiçbir şart ve sebebe muhtaç olmaksızın yalnız "ol" demekle hemen oluvermekten ibaret bir emirdir, fiilî bir yaratılıştır, bir gereklilik ve etkidir. Ki "Bizim emrimiz bir defadır. Ve göz kırpması gibidir" (Kamer, 54/50) ayetinin mânâsına göre basit bir göz kırpmasının ifade ettiği ani bir irade veya his işi gibi bir defadır. Şu halde ruhun, Allah'ın emrinden olması, yüce Allah'ın yalnız "ol" emrinden yaratılan ve başka bir unsur ve çıkış yeri bulunmayan ilâhî bir harika olması demek olur. Birtakım müfessirler de bu mânâyı tercih etmişlerdir.

Bu manada "emir" kelimesinin fâiline mûzaf olduğu bellidir. "Min" başlangıç mânâsına olduğu takdirde, ruh; emrin eseri olan basit ve yaratılmış özel bir cevher olarak düşünülebilir. "Min", maddeyi açıklama mânâsına geldiği takdirde ise, ruh; Rabbin emri cinsinden yalnız bir iş, özel bir etki demek olur. Burada şöyle meşhur bir soru vardır: "Allah her şeyin yaratıcısı ve her şey Allah Teâlâ'nın yaratma emri ile meydana getirilmiş ve yaratılmış olduğuna göre bu mânâ, "ruh; eşyadan bir şey veya işlerden bir iştir" demeye eşit olmaz mı? Ve o durumda bununla ruhun özelliğini anlatan bir tanımlama verilmiş olduğu nasıl

söylenebilir? Yukardaki açıklamalarda bu soruyu geçersiz kılan kayıtlar ve işaretler vardır. Bunu daha fazla bir açıklıkla anlamak için de; "İyi biliniz ki, yaratmak ve emretmek O'na mahsustur" (A'râf, 7/54) yüce ayetini göz önünde tutmak gerekir. Görülüyor ki orada emir, yaratmaya karşılık olarak zikredilmiştir.

Burada ise iki yorum vardır:

Birincisi: Yaratma, takdir, yani miktar ve nicelik vermek mânası itibariyle madde ve cisimleri yaratma ve icad etmektir. Kayıtsız yaratmada kullanılması ise genelleştirme iledir. O halde buna karşılık emir, maddeye karşılık ve hacimsiz olarak düşünülen genel kuvvetler gibi, soyut olan işleri gerektiren fiil ve etkidir. Nitekim Âdem hakkında "Allah Âdem'i topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi ve o da oluverdi." (Al-i İmrân, 3/59) buyurulması bu farkı gösterir.

İkincisi: Emirde kumanda manasının esas olmasıdır. Bu yönüyle emir, yaratılan bütün yaratıklar üzerinde yapılan ve yapılacak olan tasarruf ve egemenlik işleriyle, bu işleri meydana getiren gereklilik ve etki fiiline uygun olur ki, Rab olma sıfatının tecellisi bununladır. "Daha sonra kudretiyle Arşı kuşatan Allah'tır. Bütün işleri nizama koyan Allah'tır" (Yunus, 10/3) ifadesi, bunu gösteriyor.

Şu halde yaratma, emrin tatbik yerini meydana getiren iş, emir de mahlûkatın zorlama veya iradeye bağlı terbiye işlerini ifade eden fiildir. Ve ruhun tarifindeki emir, yaratılışın karşılığı olan Allah'a ait bu itibarı ifade için, özellikle Rab ismine mûzaf (tamlanan) kılınmıştır. Bununla beraber bu tamlama,

ruhun bütün kuvvetleri kapsayan genel mânâsını ortaya koyarsa da özel mânası ile ruhun ancak cinsini bildirir. Bu cins içinden özel mânası ile ruhu tanıtacak olan husus ise Rab kelimesinin birinci şahsa olan Rabbî (benim Rabbim) izafetidir.

Şu halde ruhun cinsi, Rabbin kendisine özel olarak izafeti de bir bölümü hükmünde olarak ruhun bir gerçeği ile ilgili olarak bir sınırını ifade eden tanımlamasını vermiş olur. Mânâsı şu olur: "Ruh, benim malikim olup beni terbiye eden Rabbimin bütün mahlûkatı üzerindeki ilâhlık emrinden bir emirdir. Ki, bana kendimi ve Rabbimi tanıtır."

Demek ki: Bir ruh tasarlanmasında aslolan şu üç duygudur: “Ene (ben), emir, Rab’dır. Ruh; eneye Rabbin özel bir etkisi ile tamlamasını ifade eden emirdir. Bu özel tamlama, bu emir olmayınca kimse kendini duymaz, herkes bu tamlama nispetinin özelliğine göre kendisini duyar, kendini duymayanda ruh olmaz. Kendini tanımayan, o izafet nispetinden hissesine göre ruhu duyar; ruhu duyan, Rabbini duyar. Bundan dolayıdır ki, ruhu Rab zannedenler, Rabbe ruh diyenler, üçlü ilâh inancına sapanlar olmuştur. Onun için cevabında bu yanlışlar da düzeltilerek anlatılmıştır ki ne ene, ne de ruh, rab değildir. Ruh ve ene Rabbinin emrindendir.

Burada dikkate değer önemli bir nokta daha vardır. De ki: “Ruh, Rabbimin emrindendir” hitabında Rabbin muzafın ileyhi (tamlayanı) olan birinci şahıs zamiri, yâ; her şeyden önce Resûlullah’ın “ene” sidir. Ona olan izafet-i Rabbaniye (Rab kelimesinin tamlaması), Muhammed realitesinde meydana çıkan tecelliler ise "Gerçekten Rabbinin sana lütfu çok büyüktür" diye açıkça ifade edileceği üzere çok büyük olduğudur.

Bu görüş açısından tamlamanın ifade ettiği tanımlama kendisine Rûhü'l-Kudüs ve Rûhü'l-Emîn denilen Cebrail'i bile kapsamına alan yüksek bir topluluğu içine alır. Bu itibarla tarifinden tasarlaya bileceğimiz mânâ şu olur: "Ruh, beni terbiye eden, bu cümleden bana vahiy ve peygamberlik veren, beni İsrâ ile Miraç'a yükselten, beni bir şefaat makamına gönderen ve bana Kur'an'ı indirmekte bulunan Rabbimin emrinden bir emirdir ki, ben kendimi ve Rabbim olan yüce Allah'ı onunla bilirim."

Ve size ilimden ancak biraz verildi. Hiç verilmedi değil, fakat az verildi. Bildiğiniz de az, bilişiniz de azdır. Çünkü ilminiz, sonradan olmuştur, bağıntılıdır. Sofestâîlerin dediği gibi hiçbir şey bilmez değilsiniz.

Bazılarının iddia ettikleri gibi bütün gerçekleri bilir de değilsiniz. Hakk'tan bazı şeyler bilirsiniz, amma gerçeğin bütün derinliğine değil. Bazı yönler ile ruhunuzun mertebesine göre rabbinizi tanıyacak, vazifelerinizi anlayacak kadar orantılı bir şekilde bilirsiniz. Şu halde ruh hakkında bilebileceğiniz de bu kadardır.

Bazı müfessirler bu hitabın soruyu soranlara ait olduğunu söylemişlerdir. Çünkü: “gul” “de” emrinin; söylenilenin içinde bulunarak cevabın tamamlayıcısından olması akla daha yakındır. Fakat rivayet olunuyor ki: Yahudiler, bu cevabı işitince: "Bu hitap bize mi muhtaç?" demişler. Hz. Peygamber (s.a.v) de: "Bilakis biz ve siz" buyurmuş. Bunun üzerine demişler ki: "Durumun amma da tuhaftır. Bazen "Kime hikmet verilirse ona, çok hayır verilmiş olur" (Bakara, 2/269) dersin, bazen de böyle söylersin.

Bize Tevrat verildiğini ve onda her şeyin açıklaması bulunduğunu Kur'an'dan okuduğun halde, bize verilen ilme nasıl az dersin?" Resûlullah (s.a.v) da: "O, Allah'ın ilmine göre azdır. Allah, size o kadarını vermiştir ki amel ederseniz faydalanırsınız" buyurmuş. Bu sebeple "Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve yedi deniz de katılsa da yazılsa, Allah'ın kelimeleri bitmezdi." (Lokman, 31/27) âyeti inmiştir.

Şu halde bu hitap, emrinin içinde olmayıp, yeniden başlayarak ona eklenmiş bir cümle olmak üzere bütün insanlara genel bir hitap demektir. Bütün insanlık ilmi, Allah'ın ilmine göre azdır. O'nun tarafından verilmiş, itibarî, bitmeye mahkûm ve sınırlıdır. Allah'ın ilmi ise zatına ait olup her şeyi kuşatmış ve bilgileri sonsuzdur. İlmin tamamı yüce Allah'ın zatî hakikatini bilmeye bağlıdır ki, onu ancak kendi bilir.

Burada şunları da kaydetmemiz yararlı olacaktır:

1- Demek ki "Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti". (Bakara, 2/31) âyeti gereğince Âdem'e bütün isimlerin öğretilmesi, ismi olan her şeyin gerçeğinin öğretilmesi demek değildir. İsimleri öğretmek Allah'ın ilmine göre az bir ilimdir. Bu nokta felsefede "ismiyye" ekolüne bir temel olabilir.

2- "Her şeyi açıklamak için..." (En'âm, 6/154), "Her şeyi etraflıca beyan etmek için..." (Nahl, 16/89) gibi ayetler, bütün eşyanın hakikati mânâsına olmayıp insanların din ve ahkâm (şerî hükümler) açısından muhtaç oldukları her şey mânâsına izafî (göreli) bir kapsama sahiptir demektir. Ve nitekim öteden beri öyle tefsir edilmiştir.

3-İnsan bilgisinin azlığı, yalnız ruhu bilme açısından zannedilmemelidir. Çünkü diğer şeylerle ile bilgilerimizin bile dayanağı ruh olduğundan onlarla ilgili bilgimiz, ruhumuza ait olandan çok değildir.

4- Bu hitapta insanlara ilimden pay veren bir şeref ve aynı zamanda insanlığın ilmî gururunu kıran bir darbe ile Hakk'ın huzurunda "Biz seni, sana layık olan bir şekilde tanıyamadık" itirafı ile alçak gönüllü olmaya davet eden bir uyarı vardır.

Demek Allah katında ilmin sonsuzluğu, insanlar için her hususta ilmin elde edilmesinin mümkün olduğunu ortadan kaldıran bir ümitsizlik delili değil, ilimde ilerleme imkânının sonsuzluğunu sağlayan bir bilgi başlangıcıdır. Bundan dolayı insan sonsuzluğa giden bir aşk ve inanç ile Allah için ilme çalışması ve fakat ilimde hangi ilerleme mertebesine ulaşırsa ulaşsın insan ilminin az yine az; Allah'ın ilmine göre, denizlere oranla bir damladan bile az olduğunu bilerek hiçbir zaman gururlanmaması gerekir.

Şunu da unutmamak gerekir ki, insanın ilmi Allah tarafından verilmiş olduğu gibi, yok olabilir de. Bir insana; en büyük ruhun, en yüksek ilmî mertebenin verildiği de farz edilse, onu emriyle dilerse bir anda alıverir. İşte gururdan sakınmak için bu gerçeğin bilinmesi çok önemlidir.” [89]

ONA RUHUMDAN ÜFLEDİM NE DEMEKTİR?

Ayette geçen “ve ona ruhumdan üflediğim zaman” tabiri değişik şekillerde yorumlanmıştır. Allah’ın ruhu dendiği zaman, Allah’a ait önemli bir varlık olduğunu akla getirmektedir.

[89] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-5, s-319.

Nasılki Allah’ın isimleri ve sıfatları mahlûkatın isim ve sıfatlarından farklıdır. Allah’ın ruhu denildiği zaman da mahlûkatın ruhundan farklı bir özelik ortaya çıkmaktadır. Öyle ise; “ve ona ruhumdan üflediğim zaman” tabirinin manası, Allah insana ruh verdi, demek olur. Birçok ayette geçen, yeri canlandırdı (ihya etti) ve hayat verdi ifadeleriyle, insanı canlandırdı (ihya etti) ve hayat verdi ifadesi bu anlam itibariyle kolaylıkla bağdaşır.

“Cenâb-ı Hak, onu şereflendirmek ve kıymetini göstermek için, Hz. Âdem'in ruhunu ‘ruhumdan’ diyerek zat-ı ilâhiyesine nisbet etmiştir.” [90]

“Yüce Allah, ruhu şereflendirme ve değerlendirme yoluyla ruhum dedi. Nitekim bazı ayetlerde de ‘Allah'ın evi’ ‘Allah'ın devesi’ ve ‘Allah'ın ayı’ denilmiştir. Bu, mülkün sahibine, sanatın sanatkâra izafeti kabilindendir.” [91]

İNSANA RUHUN ÜFLENMESİ

İnsan ruhu hakkında iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, ruhlar cesetten önce vardı. İkinci görüşe göre ise, her ruh cesede gireceği anda oluşmuştur.

Aşağıdaki hadis-i şerif’ler bunu destekler mahiyette görülmektedir.

Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle söylemiştir: Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle anlattı: "Sizden birinizin yaratılışı annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada bunun gibi 'alaka' olur. Sonra yine bunun gibi 'mudga' olur. Sonra Allah bir melek gönderir ve kendisine dört şey (kelime) emredilir:

[90] Razi Fahreddin Tefsir-i Kebir.
[91] Muhammed Ali Es-Sâbûnî, Safvetü’t-Tefasir.

Rızkı, eceli, ameli ve said mi yoksa şaki mi olacağı." [92]

Huzeyfe b. Esîd (r.a.), Rasûlüllah (s.a.s.) in şöyle buyurmuştur:

"Nutfenin üzerinden kırk gece geçti mi, Allah ona bir melek gönderir. Melek ona şekil verir; kulağını, gözünü, cildini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra: 'Ya Rabbi, erkek mi olacak, dişi mi?' diye sorar. Rabbin dilediğine hükmeder, melek de yazar. Sonra: 'Ya Rabbi eceli?' der. Rabbin dilediğini söyler. Melek yine yazar. Sonra: 'Rızkı?' der. Rabbin dilediğine hükmeder. Melek yine yazar. Sonra melek, yazılan sayfa elinde olduğu halde çıkar. Emrolunduğun üzerine hiçbir ekleme yapmaz ve ondan hiçbir şey eksiltmez." [93]

RUHUN MAHİYETİ VE ÖZELLİKLERİ

Ruh; Allah Teâlâ'nın irade sıfatının hâkim olduğu, emir âleminden gelen bir komut veya bir kanundur. Bu komut veya kanuna, Allah Teâlâ'nın kudret sıfatı harici bir vücut giydirerek, onu somut ve görünür hale getirmiş. Hem de bu vücuda şuur takarak, şuur sahibi yapılmıştır. Dolayısıyla hem harici vücudu olan, hem de şuuru olan bir komut veya kanun olmuştur.

Üstat Bediüzzaman; ruhun mahiyetini şöyle tarif ediyor. Zîhayat bir kanun-u emr, zîşuur bir âyine-i İsm-i Hayy, zîcevher bir cilve-i Hayat-ı Sermedî olduğundan mec'uldür. [94] Mec'ul; ruh meselesinin

---

[92] Buhari; Kitabü Bed'i'l-halk c-6, s-303. Müslim; Kitâbul-Kader c-4, s-1.
[93] Müslim; Kitâbul-Kader c-4, s-1.
[94] Bediüzzaman; Barla Lahikası, s-319.

sonunda detaylı anlatılacak olup oraya müracaat edilebilir.

Ruh zîhayat, zîşuur, nuranî, vücud-u haricî giydirilmiş, câmi, hakikatdar, külliyet kesp etmeğe istidatlı, bir kanun-u emridir. Hâlbuki en zaîf olan kavanin-i emriye, sebat ve bekaya mazhardırlar. Çünki dikkat edilse, maruz-u tagayyür olan bütün nevilerde birer hakikat-ı sabite vardır ki, bütün tegayyürat ve inkılabat ve etvar-ı hayat içinde yuvarlanarak suretler değiştirip, ölmeyerek, yaşayarak bâki kalıyor.

İşte herbir şahs-ı insanî, mahiyetinin câmiiyetiyle ve küllî şuuruyla ve umumî tasavvuratıyla bir şahıs iken, bir nev' hükmüne geçmiştir. Bir nev'e gelen ve cari olan kanun, o şahs-ı insanîde dahi caridir. Madem Fâtır-ı Zülcelal, insanı câmi' bir âyine ve küllî bir ubudiyetle ve ulvî bir mahiyetle yaratmıştır. Her ferddeki hakikat-ı ruhiye, yüzbinler suret değiştirse, izn-i Rabbanî ile ölmeyecek, yaşayarak geldiği gibi gidecek. Öyle ise o şahs-ı insanînin hakikat-ı zîşuuru ve unsur-u zîhayatı olan ruhu dahi, Allah'ın emriyle, izniyle ve ibkasıyla daima bâkidir.

Ruha bir derece müşabih ve ikisi de âlem-i emirden ve iradeden geldiklerinden masdar itibariyle ruha bir derece muvafık, fakat yalnız vücud-u hissî olmayan nevilerde hükümran olan kavanine dikkat edilse ve o namuslara bakılsa görünür ki: Eğer o kanun-u emrî, vücud-u haricî giyse idi, o nevilerin birer ruhu olurdu. Hâlbuki o kanun daima bâkidir. Daima müstemir, sabittir. Hiçbir tegayyürat ve inkılabat, o kanunların vahdetine tesir etmez, bozmaz. Meselâ: Bir incir ağacı ölse, dağılsa; onun

ruhu hükmünde olan kanun-u teşekkülâtı, zerre gibi bir çekirdeğinde ölmeyerek bâki kalır.

İşte madem en âdi ve zaîf emri kanunlar dahi böyle beka ile devam ile alâkadardır. Elbette ruh-u insanî, değil yalnız beka ile belki ebed-ül âbâd ile alâkadar olmak lâzım gelir. Çünki ruh dahi Kur'an'ın nassı ile “gulirruhu min emri rabbi”, ferman-ı celili ile âlem-i emirden gelmiş bir kanun-u zîşuur ve bir namus-u zihayattır ki; kudret-i ezeliye, ona vücud-u haricî giydirilmiş. Demek nasılki sıfat-ı iradeden ve âlem-i emirden gelen şuursuz kavanin daima veya ağleben bâki kalıyor. Aynen onların bir nevi kardeşi ve onlar gibi sıfat-ı iradenin tecellisi ve âlem-i emirden gelen ruh, bekaya mazhar olmak daha ziyade kat'îdir, lâyıktır. Çünki zîvücuddur, hakikat-ı hariciye sahibidir. Hem onlardan daha kavidir, daha ulvîdir. Çünki zîşuurdur. Hem onlardan daha daimîdir, daha kıymettardır. Çünki zihayattır. [95]

Bunlardan dolayıdır ki, Üstat Bediüzzamanın ruh meselesine yaklaşımını şöyle açıklayabiliriz. Ruh; hayat ve şuur sahibi, nuranî, haricî vücut denilen ceset giydirilmiş, kâinatta bulunan her şey kendinde toplanmış, varlığı hakiki olarak sabit olan, her şeyi kazanmaya kabiliyetli ve Cenab-ı Hakk'ın emirle ilgili bir kanunudur.

Cenab-ı Hakk'ın emirle ilgili en zaîf olan diğer kanunları sebat ve bekaya mazhar oldukları için, Ruh dahi Cenab-ı Hakk'ın emirle ilgili bir kanunu olmasından dolayı sebat ve bekaya mazhardır.

Çünkü dikkat edilse, kâinatta değişikliğe uğrayan her şeyin sabit bir hakikati vardır. Bir halden diğer bir hale giriyorlar ve değişikliğe

[95] Bediüzzaman; Sözler, Yirmi dokuzuncu söz, s,698-699.

uğruyorlar ama hayat tavırları içinde yuvarlanarak suretler değiştirip, ölmeyerek, yaşayarak bâki kalıyorlar.

İşte herbir insan, mahiyetinde her şeyin toplanmasıyla ve bütün şuuruyla ve umumî tasavvurlarıyla bir şahıs iken, bir tür hükmüne geçmiştir. Bir türe gelen ve bu tür için geçerli olan kanun, o tek bir insan içinde geçerlidir. Madem Fâtır-ı Zülcelal, insanı her şeyin kendisinde toplandığı bir âyine, aynı zamanda ulvî bir mahiyetle yaratmış olup, ubudiyetin her türlüsüyle mükellef kılmıştır.

Bunlardan dolayı her fertteki ruhi hakikat, yüzbinler suret değiştirse, Cenab-ı Hakk'ın izniyle ölmeyecek, yaşayarak geldiği gibi gidecek. Öyle ise o insanın şuurlu oluş hakikati ve hayat sahibi oluş unsuru olan ruhu dahi, Allah'ın emri ve izniyle baki kalmasını dilemesiyle daima olarak bâki kalacaktır.

Ruha bir derece benzeyen ve ikisi de; (Cenab-ı Hakk'ın bir emri kanunundan olan ruh ve diğeri tekvini emirler dediğimiz kanunlar) emir âleminden ve iradeden gelmelerinden dolayı, kaynağı itibariyle ruha bir derece muvafık. Fakat yalnız hissî vücudu olmayan türlerde hükümran olan kanunlara dikkat edilirse ve o namuslara bakılsa görünür ki: Eğer o emri kanun yani; tekvini emirler dediğimiz kanunlar haricî bir vücut giyse idi, o türlerin birer ruhu olurdu.

Hâlbuki o kanun daima bâkidir. Daima devamlıdır ve daima sabittir. Hiç birinin bir halden diğer bir hale girmeleri ve değişikliğe uğramaları, o kanunların vahdetine tesir etmez ve bozmaz. Meselâ: Bir incir ağacı ölse, dağılsa; onun ruhu hükmünde

olan oluşum ve gelişim kanunları, zerre gibi bir çekirdeğinde ölmeyerek bâki kalır.

"Kudret-i Zülcelâl'in mir'âtları pek çoktur. Her biri bir âlem-i misale ötekinden daha esef ve eltaf pencereler açıyor. Şuûnât-ı seyyale, sudan havaya kadar, havadan tâ esîre, esîrden tâ misale, misalden tâ ervaha, ervahtan tâ zamana, zamandan tâ hayâle, hayâlden fikre kadar muhtelif aynalar, daima temsil eder. Âyine-i havaya kulağınla nazar et, kelime-i vahide, milyon kelimât olur. Acib o kudretin kalemi, şu sırr-ı tenâsülât istinsah eder." [96]

HAYVANLARDA RUH VARMIDIR?

Hayvanatın ruhları kıyâmete kadar bâkîdir, hatta bazıları ebedi olarak bâkîdir; kıyamette yalnız cesetleri fena bulur. Mevt ise fenâ değil, belki alâkanın kesilmesidir. Ruh ise bizzat kendi başına ayakta durur. Ceset harap olursa, ruh daha ziyade serbest olur, melek gibi göğe uçar.

Kur'an-ı Kerim Tekvir suresinde on dördüncü ayete kadar, kıyamet ve mahşer hadiselerinden bahsetmektedir. Beşinci ayetinde "Vahşi hayvanlar bir araya toplandığında" diye buyurmaktadır. Ayet-i Kerim'e hayvanların mahşer meydanına çıkarılmalarından haber vermektedir.

Nebe süresinde de hayvanların birbirlerinden hakları alınıp verildikten sonra toprak olacaklarından ve bu hadiseyi gören kâfirlerin: "O kişi ellerinin ne hazırlayıp sunduğuna bakacak ve kâfir ise diyecek ki: Ah ne olurdu, "ben de bu hayvanlar gibi toprak olsaydım" (Nebe, 78/40) diyeceklerinden bahsetmektedir.

---

[96] Bediüzzaman; Sözler, Lemeât, S-956.

Bir hadis-i şerif'te peygamber efendimiz (a.s), "Kıyamet gününde haklar sahiplerine muhakkak verilecektir. Hatta boynuzsuz koyunun, boynuzlu koyundan kısas suretiyle hakkı alınacaktır" [97] buyurarak ahirette hiçbir iyilik veya kötülüğün karşılıksız kalmayacağını bildirmektedir.

Demek ki; hayvanlarda insanlar gibi mahşer meydanında toplanacaklar ve birbirlerinden hakları alınıp verilecektir. Şunu da belirtelim ki; bazı âlimlerin görüşü, hayvanlar dünyada yaptıkları güzel hareketlerin mükâfatını veya kötü hareketin cezasını, sanki rüya gören insanın rüyasına benzer bir şekilde, bir anda mükâfat veya cezaları verilerek, sonrada toprak olup gideceklerinden bahsetmektedirler.

Yukarıdaki ayet ve hadis-i şeriften anlaşıldığına göre; nasıl insanların ruhu hesaba çekilecek se? Hayvanlarda da ruh var ki; hesaba çekilmelerinden bahsetmektedir. "Süleyman (a.s)'ın hüthütü ve karıncası, Salih (a.s)'ın devesi, Ashab-ı Kehf 'in köpeği hem ruhları ve hem de cesetleriyle cennette olacaklarından bahsedilmektedir." [98]

Üstat Bediüzzaman da: "Sani-i Kerîm, Fâtır-ı Rahîm, her bir taifenin resmigeçit nöbeti bittikten ve o resmigeçitten maksut olan neticeler alındıktan sonra, ekseriyet itibariyle dünyadan, merhametkârâne bir tarz ile tenfîr edip usandırıyor. İstirahate bir meyil ve başka bir âleme göçmeye bir şevk ihsan ediyor ve vazife-i hayattan terhis edildikleri zaman, vatan-ı aslîlerine bir şevk verici meyelanı ruhlarında uyandırıyor.

---

[97] Müslim; Birr s-60; Tirmizî; Kıyâmet, s-2
[98] Âlûsî; Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'an, c-5, s-226.

Hem o Rahman'ın nihayetsiz rahmetinden uzak değil ki; nasıl vazife uğrunda mücâhede işinde telef olan bir nefere şehâdet rütbesini veriyor. Kurban olarak kesilen bir koyuna, âhirette cismânî bir vücud-u bâkî vererek sırat üstünde sahibine burak gibi bir bineklik mertebesini vermekle mükâfatlandırıyor.

Öyle de; sâir zîruh ve hayvanâtın dahi, kendilerine mahsus vazife-i fıtriye-i Rabbâniyelerinde ve evâmir-i Sübhâniyenin itaatlerinde telef olan ve şiddetli meşakkat çeken zîruhlar. Ve zîruhlara göre bir çeşit mükâfat-ı ruhaniye ve zîruhların istidatlarına göre bir nevi ücret-i maneviye, o tükenmez hazine-i rahmetinde baîd değil ki, bulunmasın. Dünyadan gitmelerinden, pek çok incinmesinler; belki memnun olsunlar.” [99]

Üstat Bediüzzaman; hayvanların hesaba çekileceğini şu ifadelerle izah etmektedir. “Hayvanatın dıyki maişeti ölmüş hayvan leşlerdir. Evet, âkilüllâhm hayvanların helâl rızkları, vefat etmiş hayvanların etleridir. Hayatta olan hayvanların etleri onlara haramdır. Eğer yeseler, ceza görürler.

“Boynuzsuz olan hayvanın kısası kıyamette boynuzludan alınır” diye ifade-i hadisiyle gösteriyor ki: Gerçi cesetleri fenâ bulur; fakat ervahları bâkî kalan hayvanat mabeyninde dahi, onlara münasip bir tarzda, dâr-ı bekada mücazat ve mükâfatları vardır. Ona binâen, canavarlara sağ hayvanların etleri haramdır, denilebilir.” [100]

Demek ki; hayvanlarda insanlar gibi mahşer meydanında toplanıp, birbirlerinden hakları alınıp

[99] Bediüzzaman; Sözler, On Yedinci Söz, s-284.
[100] Bediüzzaman; Lem’alar, Yirmi Sekizinci Lem’a, s-421.

verileceğine göre, insanlar gibi hayvanlarında ruhu bulunmaktadır.

Genelde bazı hayvanların ruhları inşaların ruhları gibi baki olmayıp geçici olup, yukarıda da belirtiğimiz gibi bazılarının ruhları ise baki olarak kalacaktır.

Çünkü hadisi şerifte de: “Kurbanlıklarınızı iyisinden seçiniz. Çünkü onlar sıratta sizin bineklerinizdir” [101] bildirilmiştir.

Sonuç olarak âlimlerin çoğunluğunun görüşüne göre ruh; ana rahminde oluşması sırasında melek tarafından insanın bedenine üflenen ve ölümü anında insan bedeninden çıkarılan algılayıcı, idrak edici ve bilici varlık hakikatidir.

İnsan ruhu denilince akıl, idrak, irade sahibi, canlı ve bilinçli bir varlıktan bahsedilmiş olur.

İnsanların hayvanlardan farklı olması ise; akıldan yoksun oluşu ve ruhlarının değişik özellik ve kapasitede olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar arasındaki fark ise; aynı ruha sahip olmalarına rağmen ruhun değişik mertebelerde bulunmasından dolayıdır. Peygamberlerin gayb âleminden bilgi almaları işte bu yüksek ruhî mertebeye sahip kılınmalarındandır.

İslam âlimlerinin bazıları nefsi, ruhla eş anlamlı kullanırken, bazıları da; nefisle ruhun farklı şeyler olduğunu söylemişlerdir.

Nefis kelimesi; insanın batıni yönü ve beden bütünlüğüne isim olarak verilmişken, ruh kelimesi ile insanın sadece batıni yönü kast olunmuştur.

---

[101] Deylemi; Müsnedü’l-Firdevs s-75.

İNSAN RUHUNUN MEC’UL OLMASI

Ruh mevzu bahis olunca mec’ul’ un anlatılması gerekir. Mec’ul: Kelime olarak; yapılmış, meydana çıkarılmış, ikame ve ihdas olunmuş olan demektir. Istılahta ise mec’ul, kudret sıfatı tecelli ve taalluk etmeden itibari bir varlık kazanmış şeylere denir. Yani; mec’ul, Allah’ın kâinata koyduğu kanunlarla oluşan, ama kudretinin taalluk etmediği, yani; mahlûkat sınıfından olmayan itibari olarak meydana çıkmış şeylerdir. Ruhun cevher kısmına; cüz-i irade dediğimiz irademizdeki meyelan veya meyalandaki tasarrufu misal olarak verebiliriz. Ruhun emir âlemindeki cevher kısmı mec’uldür, yani kudretsiz olarak varlık sahasına çıkmıştır.

Mec’ul ifadesini itibari emirlerde olduğu gibi, şu şekilde izah edebiliriz. Bir usta; bina yapmak istese, önce o binanın yapılması için ustanın irade, kudret ve filine ihtiyaç vardır. Usta irade, kudret ve filiyle binayı yapmaya başlar. Bina yapılıp bitmesiyle birlikte binanın itibari ve nisbi yönleri de meydana çıkar. Bu itibari ve nisbi yönleri söyle sıralayabiliriz. Binanın önü, arkası, altı üstü, sağı solu, aşağısı yukarısı, doğusu batısı, kuzeyi güneyi gibi hakikatlerdir.

Bu itibari ve nisbi yönlerin varlık sahasına çıkmaları, ustanın kudreti ve fiiliyle olmadığı gibi, ustanın kudretine ve fiiline de ihtiyaç yoktur. İtibari ve nisbi yönler binanın yapımıyla kudretsiz ve fiilsiz oluşur. Ama ustanın iradesiyle ve planıyla oluşur. Bunlar illet-i tamme olmaksızın varlık âlemine çıkarlar. Binanın vücudu gitse, ona bağlı olarak bu itibari hallerde kaybolur. Binanın sağı solu, önü arkası, altı üstü, aşağısı yukarısı, doğusu batısı, kuzeyi güneyi, ustanın eliyle yâda makinesiyle

yapılmadığı için mahlûk sayılmazlar. Mahlûk olmamaları yok anlamına da gelmez. Birisine sorulduğu zaman binanın sağını göster, hemen gösterir. Binanın önünü göster, gösterir. Gerçekte yok olsaydı binanın ne sağı nede önü gösterilemezdi. Demek ki; binanın yönlerinin gösterilmesi itibari olmasına rağmen var olduğunu gösterir.

İşte; insanın mahiyeti de aynen bir bina gibidir. İnsan oluşturulduğu zaman da, aynen bir bina yapıldığında oluşan itibari yönler gibi, insanın harici vücudunun oluşmasıyla mec'ul şeyleri de varlık sahasına çıkarlar. Bu mec'ul şeylerin Allah tarafından insanın mahiyetine takılmasının esrarı ise, Allah'ın her şeyi kuşatan mutlak idrak ve ihatasını, isim ve sıfatlarını itibari olarak anlamak içindir. İnsana verilmiş sıfatlardan olan benlik duygusu ile elim, ayağım, görür ve işitirim diyorsak, yine insana verilen ilim, irade, ihtiyar, kudret, işitme ve görme gibi sıfatlarla, Allah'ın isim ve sıfatlarını itibari olarak kıyaslama yaparak anlamaya çalışırız. Eğer itibari cihazlar olmazsa, itibari yönler kıyas yapılamayacaktı, Allah'ın isim ve sıfatlarını da anlayamazdık.

Demek ki; insan ceset olarak oluştuktan sonra, insanın itibari yönleri olan isim ve sıfatları ortaya çıkar ve o itibari şeylerle insanın özelliklerini tarif ederiz. Aynen öylede insana verilen bu itibari isim ve sıfatlarla da, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla kıyaslama yaparak Allah'ı tanır ve tanıdıktan sonrada Allah'a kulluk yaparız. İşte Allah'ı tanımamıza yardımcı olan insandaki bu itibari ve nisbi şeylerin bazıları mec'uldür. Her mec'ul itibaridir ama her itibari mec'ul değildir.

Allah’ın emrinden olan ruhun mec’ul olması, Allah’ın iradesiyle insanlara ihdas olunması demektir. Ruh mahlûk olarak yaratılmamıştır. İnsanın harici vücuduyla ortaya çıkıp tanınabilen bir varlık olmuştur. Bundan dolayı Allah’ın emrinden olan ruhun cevher kısmı mec’uldür, yani kudretin tecellisi olmadan varlık sahasına çıkmıştır. Harici vücud giydiği ceset ise mahlûktur, yani kudretin tecellisi ile vücut bulmuştur.

Ruh mahlûk olsaydı, emir âlemindeki cevher kısmını anlayamazdık. Çünkü ruhun özü ve mayası, mahlûkattan farklı olarak, özel bir cevher olmasında yatmaktadır. İşte mec’ul bu manaya işaret etmektedir. Yoksa Ruh; kendi kendine Allah’tan alakasız bir şekilde meydana gelmiş, ezeli bir varlık değildir. Yine Ruh mec’ul değilde itibari olsaydı, o zaman Allah’ın emrinden olan ve Allah’ın iradesiyle insanlara ihdas olunan baki ruh olmayacaktı. Hayvanlar ve bitkilerin ruhu gibi belirli bir merhaleden sonra yok olup gidecekti.

BAZI ÂLİMLER RUHA NEDEN MEC’UL DEMİŞLER?

Bu mevzua kısaca işaret edecek olursak. Her mec’ul, itibarinin kapsam alanında olabilir, ama her itibari mec’ul değildir.

Yukarıda tarif ettiğimiz gibi mec’ul; Allah’ın emrinden ve Allah’ın iradesiyle insanlara ihdas olunmuş ve baki ruhtaki tarifte olduğu gibidir. İtibari şeyler ise; binada oluşan yönler, ekvator, meridyenler ve paraleller gibi farazi ölçüm çizgileri olup, Allah’ın ilminde var olan, bina ve dünya gibi harici vücutlarla birlikte oluşan, ama Allah’ın kudretiyle olmayan farazi şeylerdir. İtibari şeyler;

itibari şeyleri oluşturan harici vücutların ortadan kalkmasıyla yok olurlar.

Ruh gibi mec'ul varlık ise; harici vücud giydiği ceset yok olur, ama o mec'ul olan ruh baki kalır. Baki kalan bir şey, baki olan Cenab-ı Hakk'tan da uzak olamaz. İşte insanın mükerrem bir varlık olması, işte bu ruhun mec'ul olması sırrında yatmaktadır.

Yine ruhun mec'ul olması, Allah'ın nazarında insanın değerini ve ulviliğini gösterdiği gibi her an Rabbisi ile beraber olduğunu da ispatlamaktadır. Kaf suresinin 16. ayetindeki "Ben size şah damarınızdan daha yakınım." Sırrına bu ruhun mec'ul olmasıyla erişilmiş oluyor.

İNSAN MAHİYETİNDEKİ NEFS

Yeni Lügat'ta nefs; Can, kişi, kendi, öz varlık, bir şeyin zatı olan, kendisi, göz, şehvet ve gadabın mebdei olan kuvve-i nefsaniye, fıtri meyil, bedenin hissi istekleri, ruh, hayat, asıl, maya, hamiyet anlamında kullanıldığını belirtmektedir.

Firuzabadi'in el-Kamus el-Muhit'te ise; "ruh, kan; beden, ceset, yavuz göz, bir şeyin özü, zatı, aynısı, kendisi, büyüklük, onurluluk, yanında, göre, hakikatı" anlamında kullanmış olup. Kamus-ı Türkî'de ise; "can, hayat, hayvani hayat, insandaki hayvaniyet, şahıs, zat kendi, asıl, cevher, göz" gibi anlamlara geldiği belirtilmiştir. [102]

İmam-ı Gazali ise; nefsin iki anlamının varlığından bahsederek söyle nitelemiştir.

Birincisi, insandaki şehvet, öfke ve hiddet gibi duyguların kötü sıfatlarını içeren varlık anlamı ifade etmektedir. Bu nefs, gıda arzulayan, şehvet ve öfke

[102] Sami; Şemseddin , Kamus-ı Türkî, TDK.

için harekete geçen, maddi kalpte bulunup hayatı yönlendiren, hisleri duyulan ortaya çıkaran ve kalpten çıkıp bedenin bütün azalarında hareketi sağlayan kuvvettir. Bu kuvvete hayvani ruh da denilmektedir. Bu anlamdaki nefs, insanı Allah'tan uzaklaştırıcıdır. Peygamber efendimizin: "En azılı düşmanın iki yanın arasındaki nefsindir." [103] Hadis-i şerifi bu anlamı işaret etmektedir. Tasavvuf ehlinin zem ettiği nefis bu nefistir. Bu nefse, bazen "nefs-i emmare" de denilmektedir. Bu nefis, şeytanın tarafında olduğu ve sürekli kötülüğü emrettiği için insanı Allah'a döndürmez. İkincisi, insanın hakikati, zatı ve kendisi olan latifedir. İnsanın kendisini, Allah'ı ve başka bilinenleri bilen de bu ruhtur. O, ma'killatın (sığınmanın) mahalli olan bir cevher olup, ilham-i melekidir ve ilham-i emrindendir. Kur'an'da bu nefse "nefs-i mutmainne" Fecr, 89/27'de denilmekte; sufiler ise "kalp" demektedirler. [104]

Yine Gazali; şöyle söylemiştir. "Biz onlara hem ufuklarda (etraflarında) ve hem kendi nefislerinde delillerimizi göstereceğiz ki; böylece onun hak olduğunu anlasınlar." (Fussilet, 41/53) mealindeki ayet ile "Kim nefsini tanırsa, Rabbini tanır" sözünden hareketle insanın kendisini tanımak zorunda olduğunu belirtmiştir. Zira kendini bilmeyen bir insanın başka şeyleri bilme imkânı yoktur. İnsanın kendi varlığı ve bedeninin farkında olması demek; acıktığı zaman yemesi, susadığı zaman su içmesi, öfkelendiğinde saldırganlaşması, şehevi duyguları uyandığında onları tatmine yönelmesi gibi şeylerden ibaret değildir. Bu noktalardan bakıldığı zaman hayvanlarda bunlardan haberdardırlar ve insan bu

[103] Acluni, Keşfü'l-hafa, c-2, s-222; Münavî, Feyzu'l-kadir, s-358.
[104] Gazali; İhya-u Ulumi'd-din, c-2, s-1345.

hususlarda hayvanla müşterektir. İnsan kendini tanıması demek; insanın bilinçli ve şuurlu bir şekilde kendini tanıması demektir. Bilinçli ve şuurlu bir şekilde kendini tanıyan insan işte o zaman rabbini tanıyabileceğini ve hayvanlardan farkının da ortaya çıkacağını belirtmiştir. [105]

Yukarıdaki; “Men arefe nefse hu, arefe rabbe hu” “Kendini bilen Rabbini bilir.” anlamına gelen rivayetinin hadis olup olmadığı konusunda tartışma vardır. İbn Teymiyye bunun mevzu olduğunu söylerken, İbn Arabî bunun hadis olduğunu ve keşfen bunun sahih olduğunu gördüğünü söylemiştir. İmam Mâverdi’de, Edebu’d-din ve’d-dünya kitabında benzer bir hadise yer verilmiştir. Râgıb el-İsfehani'ye göre bu söz, aynen olmasa bile anlam olarak Kur’an-ı Kerim’de: “Biz onlara hem ufuklarda (etraflarında) ve hem kendi nefislerinde delillerimizi göstereceğiz.” (Fussilet, 41/53) ayetinin bu hususa delalet ettiğini söylemiştir. [106]

Kur’ân-i Kerim’de “nefs” kelimesinin şu anlamlarda kullanılmıştır:

Allah Teâlâ, bazı ayetlerde “nefs” sözcüğünü kendi zatı anlamında kullanmıştır. “Seni kendi (nefsim) için seçtim” (Tâhâ, 20/41). İsa (a.s) “nefs” sözcüğünü Allah Teâlâ için kullanmıştır. “(Ey Rabbim!) Sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben Senin zatında (nefsinde) olanı bilmem. ” (Mâide, 5/116). “O (Allah) rahmet etmeyi Kendi üstüne (nefsine) yazdı. ” (En’âm, 6/12-54); “Allah sizi Kendi zatından (nefsinden) sakındırır. ” (Âl-i İmrân, 3/28-30).

---

[105] Gazali, Kimya-ı Saadet, s. 19.
[106] Acluni; Keşfü'l-Hâfâ, c-2, s-262.

Yukarıdaki ayet-i kerimelerde olduğu gibi bazı hadis-i şeriflerde de nefs; Cenâb-ı Hakk'ın Zâtı için kullanılmıştır.

Hz. Aişe (r.anha); Peygamber Efendimizden (sav)'den şöyle aktarmıştır: "Hz. Peygamber (sav)'in yanında yatıyordum. Sonra O'nu kaybettim (yanımda olmadığını fark ettim). Derken O'nu aramaya başladım. Birden, O secde yaparken elim O'nun ayaklarına değdi. O, şöyle diyordu: " Ey Allah'ım, senin gazabından rızana; senin cezalandırmandan affına ve Senden Sana sığınırım. Sana yapılabilecek övgüleri saymaya gücüm yetmez. Sen, nefsini (kendini) senâ ettiğim gibisin." [107]

Yine diğer bir rivayette de Ebû Hüreyre; Peygamber Efendimizin (sav)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Allah (cc) şöyle buyurur: Kulum, beni andığında Ben, kulumla birlikteyim. Eğer kulum beni kendi nefsinde anarsa, Ben de onu nefsimde anarım. Eğer kulum Beni bir topluluk içinde anarsa, Ben de onu, onun (Beni içinde andığı) topluluğundan daha hayırlı olan bir toplulukta anarım. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, Ben de ona bir zira' yaklaşırım. Kulum bana yürüyerek gelirse, Ben de ona koşarak gelirim." [108]

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de, kendinden başka, putperestlerin taptıkları tanrılar için de "nefs" kelimesini (kendisi) anlamında kullanılmıştır. "Kâfirler, O'nu bırakıp bir şey yaratamayan, bilakis kendileri yaratılmış olan, kendilerine (nefislerine) ne zarar ve ne de fayda verebilen; öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar canlandırmaya

[107] Müslim; Salat, s-221; Ebu Davut; Salat, s-148.
[108] Buhari; Tevhid, s-50; Müslim; Zikr, s-2; Tirmizi; Da'avat, s-142.

güçleri yetmeyen ilahlar edindiler.” (Furkan, 25/3; De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'tır". De ki: "Allah'tan başkalarını, o kendi kendilerine (nefislerine) ne bir fayda, ne de bir zarar verebilenleri dostlar mı ediniyorsunuz?" (Râ'd, 13/16).

Kur’an’da “nefs” in “ruh” anlamında kullanıldığı görülmektedir. “Melekler onlara ellerini uzatırlar ve: Ruhunuzu (nefsinizi) teslim edin.” (En’âm, 6/93). Allah, o ruhları (nefisleri) öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında alır. (Zümer, 39/42). Ruhların (nefislerin) birleştirildiği zaman. (Tekvir, 81/7).

Nefsin “can, gönül ve vicdan” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. “Nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham edene ki; onu temizlikle parlatan gerçek kurtuluşu bulmuştur. Onu kirletip gömen de ziyan etmiştir! (Şems, 91/7-10). Ayet-i kerimede geçen nefs, bir şeyin zatının öz varlığı olan vicdan kastedilmiştir. Bunun üzerine (orada bulunanlar) kendi vicdanlarına döndüler de (kendi kendilerine): “Gerçekten zalim olanlar, ancak sizlersiniz” (yani, putlara tapanlardır) dediler. (Enbiya, 21/64). “Kocaları ölen kadınlara evlenme isteğinizi ima etmenizde veya gönlünüzde (nefislerinizde) gizlemenizde size bir vebal yoktur.” (Bakara, 2/235); “Bir taife de canlarının (nefislerinin) derdine düşmüş.” (Âl-i İmrân, 3/154); “Allah onların içlerinde (nefislerinde) olanı en iyi bilendir.” (Hûd, 11/31). “O vakit Yusuf bunu içine (nefsine) attı.” (Yusuf, 12/77). Canlarınızın (nefislerinizin) güçlükle varabilecekleri bir beldeye yüklerinizi taşır.(Nahl, 16/7). Vicdanları

(nefisleri) bunların doğruluğuna kanaat getirdiği halde. (Neml, 27/14).

Nefsin; “zat, şahıs, kişi, kendi” anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte eğer kendileri çıkarlarsa, kendi haklarında (nefisleriyle) yaptıkları meşru bir hareketten dolayı size bir sorumluluk yoktur.(Bakara, 2/240). Kendimizi (nefislerimizi) ve kendinizi (nefislerinizi) çağıralım. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir kimseye (nefse) ölmek yoktur. (Âl-i İmrân, 3/61, 145; Haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana (nefse) kıymayın. (En’âm, 6/151). Ben bununla (nefsiyle) birlikte olmak istedim. Ben onunla (nefsiyle) birlikte olmak istedim. (Yusuf, 12/32-51). Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı canı (nefsi) öldürmeyin. (İsrâ, 17/33).

Nefis “kötülüğü emredici” ve “huzura kavuşmuş” anlamında kullanılmıştır. “Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, daima kötülüğü emredicidir. Şüphesiz ki Rabbim, Gafur Rahimdir.” (Yusuf, 12/53). Daima kendini kınayan nefse yemin ederim. (Kıyâmet 75/2). Ey nefsi mutmainne huzura kavuşmuş nefs. (Fecr 89/27).

Hadis-i şeriflerde “nefs” kelimesi ise şu anlamlarda kullanılmıştır: “Sizden biriniz, sakın ‘nefsim habis (pis) oldu’ demesin!” [109]

“Sizden biriniz kendi nefsi için istediğini (din) kardeşi için de istemedikçe (tam) iman etmiş olamaz.” [110]

“Müftüler sana fetvâ vermiş olsalar da sen yine nefsine (kalbine) danış.” [111]

---

[109] Müslim; Câmiu's Sahih, İman, c.1, s-3.
[110] Müslim; Câmiu's Sahih İman, c-1, s-71.
[111] Ahmed Hanbel, c-4, s-228.

Vâbisa ibn Ma’bed (r. a.)’den rivâyet edildiğine göre, o şöyle dedi: “Resûlullah'ın huzuruna varmıştım. Bana: “İyiliğin ne olduğunu sormaya mı geldin?” buyurdu. “Evet” dedim. O zaman şunları söyledi: “Kalbine danış. İyilik, nefsin uygun gördüğü ve yapılmasını kalbin onayladığı şeydir. Günah ise, içini tırmalayan ve başkaları sana ‘yap’ diye nice nice fetvâlar verse bile içinde şüphe ve tereddüt uyandıran şeydir.” [112]

“Seni işkillendirip huzursuz edecek, sana şüphe veren şeyleri bırak, işkillendirmeyen, şüphe vermeyene bak!” [113]

Yukarıda görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerim’de nefis, değişik anlamlarda kullanılmıştır. Yine nefse, terakki etme özelliği verilmiş olup, tezkiye ve temizlenme imkânı bulunmakla birlikte, terakki etme seviyeleri de mevcuttur. "Ey huzura eren nefis, razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön! İyi kullarım arasına gir! Cennetime gir" (Fecr, 89/27-30).

Tasavvuf ehli nefsi yedi derecede incelemiştir. Bunlar: Nefs-i emmare, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i raziye, nefs-i marziyye, nefs-i kâmile. Bu sıralama insanın kemale doğru yolculuğunu ifade eder. Her doğan insan nefs-i emmare sahibidir, bu nefis terbiye edildikçe nefs-i kâmileye ulaşır. Her basamakta ayrı bir görevi olan nefsin bu görevlerini şöyle söyleyebiliriz:

Nefs-i emmare; insana kötülüğü emreden nefistir. Kendini başkalarından üstün görür, son derece bencil ve kibirlidir.

---

[112] Ahmed b. Hanbel, c-4, s-227.
[113] Buhârî; Büyû, s-3; Tirmizî, Kıyâmet, s-60.

Nefs-i levvâme; kendini kınayan insanın nefsidir. Bu nefis derecesindeki insan günah işledikten sonra pişman olur ve kendini kınar ama günah işlemekten de vazgeçemez.

Nefs-i mülhime; ilham alan nefistir. Bu dereceye ulaşanlarda Allah korkusu büyük yer tutar, helal ve harama son derece önem verirler. İş yapacaklarında kalplerine ilham gelir.

Nefs-i mutmainne; kemâl düzeyini ifade eder. Bu derecedeki insanlar olgun insanlardır. Kendini bilir ve bu sebeple Allah'ı da bilir.

Nefs-i raziye; makamına eren kişi Allah'ın her işinden razıdır. Başına gelen eza ve musibetler Allah'a olan bağlılığını etkilemez.

Nefs-i marziyye; ise Allah'ın kendisinden razı olduğu makamdaki kişilerin derecesidir. Bu makamdaki kişilerin tek derdi Allah'tır.

Nefs-i kâmile hakiki ve tam kemale eren nefistir. Böyle kişiler; Allah'ın isim ve sıfat tecellilerine mazhar olan kutlu kişilerdir.

Nefis; insan vücudunu oluşturan özelliklerden birisi olup, bedene hayatiyet kazandırmaktadır. Nefisle ilgili sıfatlar incelendiğinde insan vücudunda üç, dört veya beş nefsin varlığı düşünülmüştür. Genel görüş olarak nefsin bölünmez ve parçalanmaz tek bir şey olduğu görüşü benimsenmiştir.

Âlimler arasında ruh ile nefsin aynı veya farklı şeyler olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. “Nefs” ile “ruh” un aslında aynıdır; terbiye edilmemiş ruha “nefs”, terbiye edilmiş nefse de ruh denir” diyenler vardır.

Elmalılı’ya göre nefs: “Bir şeyin zatı ve kendisi demektir. Ruh ve kalp mânasına da gelir. Kur’an’a göre şehvet ve kızgınlığın başlangıcı olan nefsanî kuvvete de denilir.” [114]

İmam-ı Gazali nefsi; “latife-i rabbaniye”, “manevi bir cevher”, “insandaki bilen ve algılayan latife”, “insanın kendisi” şeklinde tarif etmiş ve “nefs-i natıka” dedikleri şeyin de bu latife-i rabbaniyi olduğunu söylemiştir. Yine Gazali; “kalp, ruh, nefis ve aklın birbirinden farklı birçok anlamını söylemiştir ama; bu dört kavram latife-i rabbaniyi ifade etme noktasında birleştiğini ve eş anlamlı oluğunu söylemiştir.” (Sâd 38/72) ayetinde Allah’ın “Âdem’e üflediği ruh” ile (Fecr 89/27-28) ayetlerinde “itminana ererek Allah’a dönen” nefis aynı şeydir. Bu anlamda nefse kalp de denmiştir. [115]

Yine İmam-ı Gazali; bir bedende cemâdî, nebati, hayvanî ve insanî olmak üzere dört nefsin bulunduğunu kabul eder. Bazı mutasavvıflar bu görüştedir. Cemâdî nefis; cansız varlıkları bir arada tutup dağılmasını engelleyen kuvvettir. Nebati nefis; bitkilerin büyüme ve üremesini sağlar. Hayvanî nefis; hayvanların his ve serbest hareket etmesini sağlar. İnsani nefis ise bunlardan farklı bir özelliktir.

Yine Gazali; “el-kuvvetu'lgaziye (savunma), el-kuvvetü'l-namiye (çoğalma) ve el-kuvvetü'n-nebatiye (büyüme) gibi güçlere de nefs dendiğini, ancak asıl maksatın bu olmadığını belirtmiş; bunları öncelik sonralığa göre 'nefs-i nebatiye, nefs-i gaziye, nefs-i namiye ve nefs-i hayvaniye şeklinde sıralamıştır.” [116]

---

[114] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-1, s-203.
[115] Gazali; Ebû Hamîd; İhya-u-Ulumiddin, c-3, s-3.
[116] Gazali; Ebû Hamîd; İhya-u-Ulumiddin, c-4, s-350.

Fahreddin Râzî; “insan esas itibariyle nefisten ibaret olduğunu, “insan nedir?” sorusuna verilen cevaplar aynı zamanda, “nefis nedir” sorusunun cevabını kabul etmiştir. Nefis mahiyeti itibariyle; nuranî, ulvî, şerefli, latif ve canlı bir cisim olup, maddî bedenden ayrı bir şey olduğunu söylemiştir. Suyun güle, ateşin kömüre, yağın süte yayılması gibi vücudun her tarafına sirayet ederek onu harekete geçirir.

Beden ve organlar bu latif cisimden gelen etkileri kabule elverişli olduğu sürece bu latif cisim onlarla kenetlenmiş bir halde bulunarak onlara hissetme, hareket etme ve irade gibi halleri kazandırdığını belirtir. Organlar bozulup işlevsiz hale gelince nefis bedenden ayrılır ve ruhlar âleminde yerini alır.” [117]

Bazı Âlimlere göre insan bu dört nefsin niteliklerini taşıdığı için insanda bu dört nefis mevcuttur. İnsanı insan yapan ve diğer hayvanlardan farklı kılan ise “latife-i rabbaniye” denilen nefis oluğunu kabul ederler. Bu nefisle bedendeki hayvanî nefis arasında devamlı bir mücadele vardır. Hayvanî nefis latif bir cisim olup atardamarlar vasıtasıyla vücudun her tarafına yayılır. Bu nefis insanî nefsin bineği ve taşıyıcısı, aynı zamanda kötü his ve davranışların kaynağıdır. İnsan; insanî nefsin nefsin hâkimiyeti ve denetimi altına kaldığı nispette hayra yakın olur. İnsan; hayvanî nefsin hâkimiyeti altına girdiği nispette şerre yakın olur. Hayvanî nefse tâbi olan nefsin kirlenmesine, insanî nefse tâbi olan ise arınmasına sebep olur. Hayvanî nefis kötülüğü emrederken insanî nefis yapılan kötülüğü kınar, daha ileri aşamada da itminana erer. Bazı Âlimlere göre

[117] Râzî; Fahreddin, Mefâtîḥu’l ġayb, c-5, s-640.

ise de; yukardaki zikredilen dört nefis, nefsi tek kabul edenler için, nefsin mertebeleri olarak nitelemişlerdir.

Muhiddin-i Arabî'ye göre: "İnsan üç unsurdan oluşmuştur. Bunların: Cismanî vücut (beden), nefis ve ruh. Cismanî vücudu mekânda yeri, zamanda süresi olan, bozulan ve değişen maddî bir suret olarak tanımlamaktadır. Yine nefsin üç niteliğinden bahsederek, bunlar nebati, hayvanî ve aklî nefisler diye nitelemiştir". [118]

Nefis riyazat ile terbiye edilir. Cenab-ı Hakk nefse demiş ki: "Ben neyim, sen nesin?" Nefis demiş: "Ben benim, sen sensin!" Azab vermiş, Cehenneme atmış, yine sormuş. Yine demiş: "Ene ene, ente ente." (Ben benim, Sen sensin). Hangi nevi azabı vermiş, enaniyetten vazgeçmemiş. Sonra açlık ile azab vermiş, yani aç bırakmış. Yine sormuş: "Men ene vema ente?" Nefis demiş: Yani: "Sen benim Rabb-i Rahîm'imsin, ben senin âciz bir abdinim." [119]

Şunlar unutulmamalı, insanın kemale ermesi nefsin terbiye edilmesine bağlıdır. İnsanda şerleri işlemeye iştahlı bir nefis olduğu için; insan nefsinin vazifesi övünmek değil, şükürdür. Nefse lâyık olan şöhret değil, tevazuyla beraber utanmaktır. Nefsin hakkı kendini methetmek değil, istiğfarla birlikte pişmanlıktır. Nefsin kemale ermesi demek, kendi çıkarını düşünmek demek değil, sadece ve sadece Allah'ı tanıyıp O'na hakiki kul olmaktır.

İnsanlarda; hayvanlardan ve bitkilerden farklı olarak, cüz'-i ihtiyarı bulunmaktadır. İnsanlarda cüz-i ihtiyarı bulunduğu için; Allah'ın insanlara ihsan

[118] Afifi; İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi, s.111.
[119] Yazıcıoğlu; Ahmed Bîcan, Envâru'l-Âsikîn, s-27.

ettiği nimetleri, insan kendine mal edip sahiplenirse, bu sahiplenme ile birlikte birde kendi eseri olduğunu söyleyerek övünme konusu yaparsa, Allah'ın insanlara ihsan ettiği nimetlerin değerini ve kıymetini düşürmüş olur. Bütün nimetleri yaratıp insanlara ihsan edip veren Allah'tır. Allah'ın ihsanı olan bu nimetlerden dolayı, insanlar bu nimetleri başkalarına karşı gurur meselesi yapması, o nimetlerin tahrip olmasına yol açar. O nimetleri veren ve yaratanın Allah olmasına rağmen, gerçeğin üstünü örtüp, insanın o nimetleri kedi meziyeti olarak görmesi, o nimeti veren Allah'a karşı nankörlük olduğu gibi; hem küfre girer hem de o nimetlerin yok olmasına sebep olur.

İnsanda nefis ne ise; Kâinattaki, tabiat dedikleri şey de odur. Çünkü: Materyalist düşünceye sahip, her şeyi madde ile değerlendirenlerin Allah'ın kâinatta yarattığı mevcudata ve gerek itibari olan tekvini emirlerini, gerekse tekvini kanunlarını tabiat olarak nitelemektedirler. Kâinattaki, mevcudatın yaratılışını bu kanunlara bağlamaktadırlar. O kanunları koyanın Allah'ın olduğunu, kabule pek yanaşmazlar. Nasıl insan, nefissiz olamayacağı gibi; kâinatta, tabiat kanunları da denilen bu emir ve kanunlarsız olamaz.

İşte insanda bulunan bu nefis; insanın olmazsa olmazıdır. Çünkü: İnsanda nefsin yaratılma gayesi; hayrı kabul etmek, şerre merci olmak için yaratılmıştır. Esasında insan; fiillerin fâili ve masdarı değildir. Fiillerin fâili ve masdarı Allah Teâlâ'dır. Yani; insan fiili yapan ve fiili yaratan değildir. Bilakis insan; münfail ve fiilin mahallidir. Yani; insan: Fiile tesir eder ve fiile sebep olur, aynı zamanda fiilin meydana geldiği olay mahallidir. Gerçekte fiillerin

fâili Allah’tır. İnsanlara fiillerinin fâili denmesi şundan ileri gelmektedir. Cenab-ı Hakk'ın kudreti nerede tecelli ederse, fail; o tecelli ettiği işin adı ile anılır.

Sudaki kaldırma kuvveti; Cenab-ı Hakk'ın kudretiyle olmasına rağmen, suya isnat edilir, suyun kaldırma kuvveti denilir, su fail yapılır. Meyveleri Cenab-ı Hakk; Rahmet Hazinesinden vermesine rağmen, meyveleri ağaca isnat ederiz, meyveleri ağaç verdi deriz, ağaç fail yapılır. Çünkü dünya sebepler diyarı olduğu için kudret hangi mahaldeki nesneye tecelli ederse, tecelli ettiği nesne fâil yapılır. İşte insan fiilleri de; gerek cüz-i iradesinin tesirinden, gerekse fiilin mahalli insan olduğu için, fiillerinin fâili olarak nitelenmiştir.

Hayr ve şerrin yaratıcısı Allah’tır. Hayr açısından düşünüldüğü zaman, hayrın yaratıcısı Allah olmasına rağmen; insan hayrı kabul etmez ise, şerre tesir eder ve şerre hizmet eder. Zaten şerlerin olay mahalli insan vücududur, şerler insan vücudunda işlenir. İnsanın aklına gelebilir, insan şerre nasıl tesir edebilir?

Şöyle ki: İnsan hayrın Allah’tan geldiğini, samimi ve bilinçli bir şekilde kabul etmeli ve yaşantısını da ona göre ayarlamalıdır. İnsanın hayırlı yolda gitmemesi şerre sebep olmaktadır. Çünkü: Yaratılışımızın en yüksek gayesi ve fıtratın en yüce neticesi Allah’ı tanıyıp bilmek ve O’na iman etmektir. Allah’a iman ettikten sonra da, O’nu mabut kabul edip ve O’na ibadet etmektir. Çünkü Allah Teâlâ ayet-i kerimede: “Ben, cinleri ve insanları; beni tanımaları ve bana kulluk etmeleri için yarattım” (Zâriyât, 51/56) buyuruyor.

Allah’ı tanıyıp bilmek, iman etmek, mabut kabul etmek ve ibadet etmek hayır iken; insan bunları yerine getirmez ise, şerre kapı açar. Yine ayet-i kerimede: “Sizi de, yapmakta olduklarınızı da yaratan Allah’tır.” (Sâffât, 37/96) buyrulmaktadır.

Her şeyin yaratıcısı Allah olmasına rağmen, o yaratılan şeyleri insan kendine isnat edip, fıtri vazifenin tersine hareket ederse, Allah’a ortak koşar ve hayrı şerre çevirmiş olur. İşte insan hayr-ı mutlaktan gelen hayrı güzel bir surette kabul etmez ise; hayrı kabul etmemenin tesiriyle; şerre sebep olmaktadır. Şerre sebep olmakta o nimetin yok olmasına yol açar, o nimetin yok olmasından mesul duruma düşer.

Aynı zamanda nefis; Cenab-ı Hakk'ın Zat-ı Ulûhiyetine perdedir. Şöyle ki: Zât-ı Mukaddese-i İlahiyenin tenzihine vesile olması için; sebeplerde olduğu gibi; nefisler de birer perde olarak yaratılmıştır. İnsanlar, mevcudattaki güzellikleri göremedikleri zaman, kendilerince mevcudatta gördükleri zahirî çirkinlikleri nefislerine isnat etsinler, Allah’a şekvada bulunmasınlar.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Nefis Cenab-ı Hakk'ın insana emanetidir. İnsanda kâinatta bulunan diğer varlıklarda bulunan özellikler toplandığı için; Cenab-ı Hakk bütün isimlerini insanın nefsi ile insana hissettirir. Nefis Cenab-ı Hakk'ın abdi ve memluküdür.

Allah Teâlâ her nefse kaldırabileceği kadar teklifte bulunur. “Allah hiç kimseye gücünün yetmeyeceği yükü yüklemez.” (Bakara, 2/286). Yapılan iyilikleri nefsinden bilmek insanı gurura sürükler, çünkü insan sadece sebep olur, kötülükte

ise fail olur. “Sana gelen her iyilik Allah' tandır, sana gelen her kötülük nefsindendir.” (Nisa, 4/79). Her nefis yaptıklarının hesabını verecektir. "Her nefis yaptığına rehindir." (Müddessir, 74/38). Her zaman nefsin kusurlarından tövbe edip, Allah'tan bağışlanmamızı dilemeliyiz.

Hz. Musa Mısır'da iken, Yahudi ile kavga eden bir ben-i İsrail’linin arasını ayırmak istemişti. Hz. Musa kıptıya tokat atıp iteklemiş ve kıpti orada düşüp ölmüş. Hz. Musa buna üzülmüş ve hemen Allah'tan bağışlanmasını dilemiştir.

Ertesi gün aynı ben-i İsrail’linin bir başkasıyla kavga ettiğini gören Hz. Musa, bunların kavgasını ayırmak üzere yaklaşırken, ben-i İsrail’li dün kıptıyı öldürdüğün gibi benide öldürecek diyerek olay yerinden kaçar. Önceki gün Hz. Musa’nın kıptıyı öldürdüğü ortaya çıkar. Hz. Musa Mısırdan kaçmak mecburiyetinde kalır. Mısırlının biri; "dün bir nefsi (kimseyi) öldürdüğün gibi beni de öldürmek mi istiyorsun?" dedi. (Kasas,28/19).

Ve nihayetinde her nefsin başından ölüm geçecektir. “Her nefis ölümü tadacaktır.” (Âl-i İmrân, 3/185). İşte nefsin bunlar gibi birçok fonksiyonu vardır.

Salih amel işlemek için, nefsimizi bize müsahhar kılması için Allah’a dua etmeliyiz, çünkü nefsimiz nasihata muhtaçtır. Kur'ân-ı Kerim’in emirlerine uyan kişinin nefsi terakki eder, uymayan kişinin nefsi ise; aşağılar aşağısına düşer ve insana emanet olarak verilen nefsine zulmetmiş olur.

Demek ki; nefsine muhabbet değil, belki yerine göre adavet, yerine göre acımalıyız veya mutmainne

olmuşsa şefkat etmeliyiz. Nefse muhabbet şu şekilde edilebilir.

Nefsimize muhabbet etmek demek, nefsimize acımak, terbiye etmek, zararlı hevesattan men'etmek demektir. O vakit nefis sana binemediği gibi, seni heveslerine esir etmez. Belki sen nefsine binersin. Onu heveslerine değil doğru yola sevk edersin.

İNSAN MAHİYETİNDEKİ MANEVİ KALP

Manevi kalp: İnsan mahiyetinin merkezinde yerleşmiş karar verme vazifesini gören, akıl ve vicdan gibi kanallar ile beslenen bir latife-i rabbaniyedir. Diğer kanallardan gelen her türlü bilgi ve şekiller kalbe gelir ve kalpte toplanır.

İnsan vücudunda kalp, yani yürek yaptığı görev açısından ne kadar önemli ise, manevi vücutta da yaptığı görev açısından manevi kalp ona denk gelir. İşte bundan dolayıdır ki; manevi cihazlardan olan kalbi; bir et parçasından müteşekkil olan maddi kalbe nispet etmişlerdir. Nasıl, maddi kalp maddi cesedin en önemli azası; manevi kalp de, manevi yönden beden memleketinin idarecisi ve sultanıdır.

Kalbin bir fiziki, bir de manevi yüzü vardır. Fiziki yüzü tıbbın alanına girmekle birlikte, manevi yüzü ise dinin sahasına girmektedir. Nasıl ki beyin maddi bir organdır, akıl ise manevi bir cihazdır. Vücuttaki maddi fiil ile ilgili kumandalar, sinir sistemi vasıtasıyla beyinde toplanıp, vücudun gerekli yerlerine fiil ile ilgili kumanda lazım olduğunda, beyin tarafından gönderdiği gibi; vücut için gerekli bilgiler latifeler vasıtasıyla akılda toplanıp; yine vücuda gerekli bilgiler latifeler vasıtasıyla akıl tarafından gönderilmektedir. Aynen maddi kalpte; vücutta görevini yapmış kanı toplayarak

temizlenmeye gönderip, tekrar vücuda pompalayarak vücudun ayakta kalmasını sağladığı gibi; vücutta görevini yapmış bilgiler, latifeler vasıtasıyla manevi kalpte toplanır, işte bu latifeler vasıtasıyla manevi kalpte toplanan bilgilerle vücuda yönlendirilir.

Vicdan; insanın iç âleminin mizanlarını bir iç kanal vasıtasıyla manevi kalbe gönderdiği gibi; yine akıl kanalından gelen bilgiler de manevi kalp denilen latifede depolanır. İşte kalp, bu bilgilere göre gelişir ve şekillenir. Manevi kalp hayatta yolunu bu bilgiler ışığında seçer ve ona göre yaşar. Bu yüzden manevi kalp insan mahiyetinin merkezinde bulunan, yön verici en önemli karar mekanizmasıdır. Vicdanda önce geçmiş olan “vicdanın Allah’ı bize tanıtması” meselesinde detayı olarak bahsettik, oraya müracaat edilebilir.

Elmalılı; "Ruhanî, ilahî bir lütuf olan ve bütün şuur, vicdan, duygu ve sezgilerimizin, düşünme kuvvetimizin kaynağı yani manevî âlemimizin merkezi bulunan, yeri belli olmayan kalptir ki, "insan ruhu" da denilir. İnsanın asıl gerçeği bu kalptir. İnsanın anlayışlı, bilgin ve arif olan bölünmez kısmı; konuşulan, azarlanan, talepte bulunulan ve sorumlu olan özü budur. Bütün benliğimiz öncelikle bundadır. Bunun için anlayan "ben", anlaşılan "ben" in içindedir. Ben ruhuma, cismime, aklıma, irademe bundan geçerim. Bu sanki ruhumuzun bir gözüdür. Sezgi bunun bakışı, akıl bunun ruhu, irade bunun kuvvetidir. Bunu, ruhumuzun kendisi şeklinde anlayanlar da çoktur. Dilimizde buna yine "kalp" deriz." [120]

[120] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-1, s-260.

Gazali'ye göre kalp; "Allah'ı tanımaya mahsus olan ruhun hakikati olup, kalbi bazen ruh, bazen de nefs olarak nitelemiştir. Kalbin iki anlamından bahsederek şöyle demiştir.

Birincisi, canlıların göğsünün sol alt tarafındaki çam kozalağı şeklindeki et parçasıdır. Bu el-lahmu'l-senevberi (konik et parçası) kalpte oluğa benzer boşluklar ve bu boşlukların içinde siyah kan bulunmaktadır. Latif cisim olan ruhun kaynağı ve madeni burasıdır.

İkincisi, manevi ve ruhani bir latife olan kalptir. İnsanın hakikati, yani insan denilince anlaşılması gereken şey işte bu insani ruhtur. Allah karşısında muhatap olan, O'nun emanetini yüklenen, ceza veya mükâfatla karşılaşacak olan insani ruhtur. Maddi kalbin, ikinci anlamdaki manevi kalple özel ilişkisi vardır. Peygamber efendimizin: "İnsanoğlunda öyle bir et parçası vardır ki; o iyi olursa vücudun bütün azaları iyi olur, o kötü olunca hepsi kötü olur. O et parçası ise kalptir." [121] Hadis-i şerifiyle bu hususa dikkat çekilmiştir. [122]

Allah'u âlem! Yukarıda da bahsedildiği gibi; İmam-ı Gazali'ye göre kalp: Allah'ı tanımaya mahsus olan ruhun hakikati olup, kalbi bazen ruh, bazen de nefs olarak nitelediği gibi, Üstat Bediüzzaman da; bir padişahın kendi hükûmetinin dairelerinde ayrı ayrı ünvanlarını şöyle nitelemiştir.

"Nasılki bir padişahın kendi hükûmetinin dairelerinde ayrı ayrı ünvanları ve raiyetinin tabakalarında başka başka nam ve vasıfları ve saltanatının mertebelerinde çeşit çeşit isim ve

[121] Buhari; İman, s-39; Müslim; Müsnedü'l Kebir, s-107.
[122] Gazali, İhya 'ulim'idin, c-2, s-1343.

alâmetleri vardır. Meselâ: Adliye dairesinde "hâkim-i âdil" ve mülkiyede "sultan" ve askeriyede "kumandan-ı azam" ve ilmiyede "halife" denilmektedir. Daha buna kıyasen sair isim ve ünvanlarını bilsen anlarsın ki; bir tek padişah, saltanatının dairelerinde ve tabaka-i hükûmet mertebelerinde bin isim ve ünvana sahip olabilir. Güya o hâkim, herbir dairede şahsiyet-i maneviye haysiyetiyle ve telefonuyla mevcut ve hazırdır; bulunur ve bilir. Ve her tabakada kanunuyla, nizamıyla, mümessiliyle meşhut ve nâzırdır, görünür, görür. Ve herbir mertebede perde arkasında, hükmüyle, ilmiyle, kuvvetiyle mutasarrıf ve basîrdir; idare eder, bakar” [123] demiştir.

Öyle de: “Latife-i rabbaniye” denilen kalb; manevi yönden insan cesedinde bulunduğu yer ve yaptığı iş açısından aynı latife; kalb, ruh, ve nefs olarak nitelenmiştir. Bundan dolayı kalb için, manevi yönden cesedin idarecisi ve sultanı denilmiştir.

Vücudun manevi idarecisi olan kalb sultanının fikir danışmanı ise akıldır. Kalb insana; ilah-i huzur ve tecelli için verilmiştir. Kalbin zıttı topraktır. İbadete karşı tembeldir.

Nasıl kâinatta bulunan her şeyin bir numunesi insanda bulunur. İnsanda bulunan her şeyin bir numunesi de kalpte bulunmaktadır. Büyük âlemde arş ne ise insanda kalp odur. Çünkü kalp arşullahtır. Kalp, insan denilen küçük âlemdeki emir ve halk âlemi arasında geçittir. Arş, emir ve halk âlemiyle içice olsa da emir âlemindendir.

Kaf suresinin on altıncı ayetinde Cenab-ı Hakk şöyle buyurmaktadır: Allah kullarına hitaben, “Ben

[123] Bediüzzaman, Sözler, Yirmidördücü Söz, s-451.

size şah damarınızdan daha yakınım.” diyor. Bir hadis-i kutside ise şöyle buyrulmuştur: “Ben göklere ve yere sığmam, fakat mü’min kulumun kalbine sığarım.” [124]

Her ne kadar bazı hadis ravilerinin kitaplarında bu hadis-i kutsiye zayıf hadis demişler ise de, mana itibariyle ayete ters düşmemekle birlikte; İmam-ı Gazali, Mevlana ve Bediüzzaman gibi âlimlerin kitaplarında da yer almıştır.

Molla Cami ise söyle demiştir: “Kâbe bünyad-ı Halil-i Azerest / Dil, nazargah-ı Celil-i Ekber’est” (Kâbe, Azeroğlu Halil İbrahim tarafından yapılmıştır. Gönül ise, nazargahı ilahidir).

Hz. Ömer bu hususta: “Ey Kâbe! Seni bin kez yıksam yeniden yapabilirim, ama kırılan bir kalb-i asla” demiştir.

Hz. Mevlana ise: “Hüzünle titreyen kalbe ince bir ah dokunur. Kalbi kırık olanın kalbine Allah dokunur” demektedir. Yine Hz. Mevlana bu hususta: “Gönül bir pınardır. Çeşmesi var tası yok / Yıkma kimsenin kalbini yapacak ustası yok” demiştir.

Yunus Emre bu hususu şöyle açıklamaktadır: “Aksakallı bir koca bilemez hali nice / Emek vermesin hacca bir gönül yıkar ise” ve yine Yunus Emre: “Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil” diyor. Ve yine bu nedenle Yunus Emre: “Bir kez gönül yaptın ise / Er eteğin tutun ise / Bir hayır ettin ise / Birine bindir az değil” demiştir.

Sivrihisarlı Âlim Sinan Paşa’da kalbin Allah’ın Arşı olduğunu belirterek şöyle söylemektedir: “Kalb-i

[124] Acluni; Keşfü’l-Hafa, c-2, s-165; Gazâlî; İhyâ-u Ulûmiddîn, c-3, s-14.

mü'min Arş-ı Rahman’dır / Anı yıkmak ziyade tufandır” demiştir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri de, insanlar arasındaki ilişkilere dikkat çekerek şöyle demiştir: “Hiç kimseye hor bakma / İncitme gönül yıkma / Sen nefsine yan çıkma / Mevla görelim neyler / Neylerse güzel eyler” demiştir. Hepsi insanların ne kadar değerli bir varlık olduğunu göstermişlerdir.

Âlimler; insan kalbine bağlı batini duyguları şöyle sıralamışlardır: 1-Hissi müşterek (iştirak etme hissi) 2-Müdrike (idrak etme hissi, akıl) 3-Vehim (kuşku, şüphe, hayal hissi) 4-Hafıza, (muhafaza etme, ezberleme kuvvesi) 5-Mutasarrıfa (Tasarruf hakkı ve salahiyet hissi veya bir işi kendi isteğine göre idare etme hissi).

İNSAN MAHİYETİNDEKİ AKIL

Yeni Lügat’ta Akıl: Men'etmek, sığınacak yer, diyet, (insanın; hayrı, şerri ve ilimleri anlayan, sebeplerden neticeleri çıkaran ve eserden eser sahibine intikal eden hassası), düşünme ve anlama kabiliyeti, zihin, zekâ, tefehhüm, fehim, irade, anlayış. Kuvve-i hâfıza, mülâhaza, rey, yaptığını bilme, ilim, zihinde hâsıl olan suret, insan zihninin sıfatı, kalpte Hak ve bâtılı ayırt edebilen bir nur anlamlarının bulunduğu belirtilmiştir.

Vâsıl b. Atâ’ya göre akıl “hakikatin bilinmesini sağlayan kaynak” tır. Ebü’l-Hüzeyl el-Allâf’da aklı, “insanı diğer varlıklardan ayıran ve nazarî bilgilerin öğrenilmesini sağlayan bir güç” diye tanımlar. Câhiz ise şöyle der: “Akıl insandaki anlama ve kendisini zararlı şeylerden koruma gücüdür.” Âlûsî ise: “Akıl,

kötü şeylerden alıkoyan ve iyi şeylere yönelten bilgidir” [125]

Mâverdi'ye göre göre akıl, zaruri olarak idrak edilenleri bilme ve iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etme gücüdür. Aklı fazilet ve ahlâkın kaynağı, dinin ve mükellefiyetin esası, dünyevî işlerin temel dayanağı olarak gören Maverdî de onu bir araz kabul edip cevher olamayacağı görüşünü savunur. Çünkü cevher varlığını kendi başına hissettiren şeydir, halbuki insan bulunmadan aklın mevcudiyeti iddia edilemez. Zaruri olarak idrak edilenleri bilen ve algılayan her insanın aklının tam olduğunu belirtmiştir. [126]

Hâris el-Muhâsibî, aklın; cisim, cevher, araz cinsinden bir şey olmadığını, faydalıyı zararlı olandan ayırt etmesi için Allah tarafından insana doğuştan verilen bir garîze olduğunu ve varlığının sadece fiilleri vasıtasıyla bilinebileceğini belirtir. [127]

Görüldüğü gibi, Ehl-i sünnet âlimleri aklın tarifini değişik şekilde tanımlamış olup, İbn-i Hazm, Ehl-i sünnet âlimlerinin aklın tarifinde şu noktalarda birleştiklerini kaydetmiştir. Akıl; “iyiyi kötüden ayırt edip iyi olanı yapma ve kötü olandan kaçınma gücü” anlamında kullanmışlardır. İnsanlardaki görme, işitme, düşünme, konuşma gibi fonksiyonları icra eden akıldır. Aklı; cevher değil, ruhun ve nefsin bir kuvveti ve fiilinden ibaret olan bir araz olarak kabul eder. Çünkü Kur'an'ı Kerimin bazı ayetlerde nefis ruh anlamında kullanılmıştır. Kuvvetli ve zayıf akıldan bahsedilebildiği halde bu özellikler cevher için söz konusu değildir. Ayrıca aklın zıddı vardır ki

[125] Âlûsî; Ruhu’l-Meani fi Tefsiri’l- Kur’ani’l- Azim, c-17, s-168.
[126] Maverdî; Edebü’d-dünyâ ve’d-dîn, s, 6-7.
[127] Muhâsibî; Hâris Şerefü’l-akl, s-17.

bu da ahmaklıktır; hâlbuki cevherin zıddı yoktur. Çünkü zıtlık arazlara mahsus bir keyfiyettir. Aklı; basit bir cevher görenlerin, mantıklı bir dayanağının olmadığını söylemiştir. [128]

Mâtürîdî'nin bu konudaki görüşü ise şöyle özetlenebilir: Duyular âleminin sırlarını öğrenmek, yaratıcının varlığını bilmek ve nasları anlamak için akla başvurulması gerekir. Hatta Allah'a iman etmek naklen değil aklen vaciptir. Yani akıl; din olmadan da bazı hususları vacip kılabilir. Ancak yine de akıl, naklin önüne geçemez. Çünkü bütün dinî meseleleri idrak etmekte yeterli değildir. Beş duyu nasıl sınırlı ise aklın da idrak gücü ve sahası sınırlıdır. Ayrıca akıl duyguların, eğitim, öğretim ve kültürün tesiri altında kalabildiği için güzelin çirkin, iyinin kötü, doğrunun yanlış olduğuna hükmedebilir. Bütün bunlar aklın vahye muhtaç olduğunu ve naklin gerisinde tutulması gerektiğini gösterir. [129]

İslâm âlimlerinin genel görüşünde akıl; insanların dinî emir ve yasaklara uymakla mükellef tutulmasının temel şartı olarak görmüşler ve akıl özürlüsü olanların sorumluluk altına girmeyeceklerini belirtmişlerdir. İnsan aklı sayesinde Allah'a muhatap olabilmekte, O'nun emir ve yasaklarından sorumlu tutulmaktır.

Elmalılı'ya göre akıl: "Hak dinin yeri, akıl sahipleridir. Bundan dolayı cansızlar, bitkiler, hayvanlar, deliler, akılsızlar, çocuklar, bunamışlar gibi özürlüler, din açısından sorumluluk sahibi değildir. Çünkü akıldan yoksun olanlar, arzu ve seçim sahibi olmadıklarından dolayı kendilerinden

[128] İbn-i Hazm; el-Fasl, c-5, s,71-75.
[129] Mâturîdî; Kitâb el-Tevhid, s,180-183.

bir iyilik meydana gelirse istem dışı olur ki buna da zorlama denilir. Bundan dolayı, hayvanlarda din vardır demek, olsa olsa mecazî bir ifadedir.

Demek ki dinin şartı akıl ve istektir. Bunlar dinin şartı, dindarlığın rüknüdürler. Akıl bulunmayınca dinle ilgili işler ve dinî yükümlülükler bulunamayacağı gibi, seçme hürriyeti bulunmadıkça da dinin idare ve etkisi, başka bir ifade ile dindarlık bulunamaz. Bundan dolayıdır ki, dinde ilim meselesinden başka bir de irade meselesi vardır. Gerçekten bilgili ve akıllı olmak, dindar olmak için yeterli değildir. Dindar olmak için dini hem bilmek ve hem sevmek lazımdır. Bundan dolayı, ilim ve irade, akıl ve seçim hürriyeti bizzat dinin yalnız kendisinde bulunan bir rükün değilse de dindarlık ve dine bağlı olmanın rüknüdürler. Bunun için isim olan din kelimesi ile dindarlık mânâsına gelen ve masdar olan din kelimesinin mânâlarını karıştırmamalıdır. Dindarlık insanın vasfı ve nefse ait bir manadır. Din ise dindarlığın konusu ve onunla ilgili olan gerçeği ve işin özü olan bir manadır. Aralarındaki fark, nefisle ilgili bir olay ile bu olayın ilkeleri ve kanunları arasındaki fark gibidir. Diğer bir ifade ile din ilâhî bir kanun, dindarlık ise insanların emek ve çabalarının sonucudur. Bunu birbirinden ayıramayanlar ilim adına hatalara düşerler.

Kalb ve ruhun madeninde, beynin ışığında bulunan manevi bir nurdur ki insan bununla, duyu organlarıyla hissedilemeyen şeyleri anlar. Akıl yürütmek; sebeplerle sebeplerin meydana getirdiği şeyler ve eser ile eseri meydana getiren şeyler arasındaki ilgiyi, yani "illiyet kanunu" dediğimiz sebebi neticeye bağlayan kanunu ve ona bağlı olan gerekli ilgileri idrak ederek eserden müessire veya

müessirden esere yahut da bir müessirin iki eserinin birinden diğerine intikal etmektir.

Mantık denen bu intikal sayesinde duyu organlarıyla hissedilen bir eserden, hissedilemeyen müessiri anlaşılır. Mesela, hissedilen bir hışıltıdan görülüp hissedilmeyen bir hayvanın anlaşılması gibi. Yahut da hissedilen bir müessirden hissedilmeyen eseri anlaşılır. Mesela görülen bir bal arısından, görülüp hissedilmeyen bal idrak edilir. Yahut hissedilen bir eserden, ilgili olduğu diğer bir eser anlaşılır. Mesela görülmeyen bir arının vızıltısından, henüz görülüp hissedilmeyen balı keşfedilip, bilinir.

İşte böyle hissedilenden, hissedilemeyene intikale sebep olan veya hissedilemeyen bir mânâyı bizzat ve açıklıkla keşfeden idrak vasıtasına akıl denir.

Bu intikalin de başlıca üç çeşidi vardır:

1- Cüz'iden cüz'iye, fertten ferde intikaldir ki, buna "temsil" veya "Fıkhî kıyas" denir.

2- Cüz'iden küllîye, bir fertten bir türe veya bir türden bir cinse intikal etmektir ki buna "istikrâ" (tümevarım) adı verilir. Küllî (tümel) önermelerin ve fen kaidelerinin çoğu ve belki de hepsi bu yolla keşfedilmiştir. Bunda görmenin ve deneyin önemi büyüktür.

3- Küllîden (tümelden) cüz'iye (tekile), bir cinsten bir türe veya bir türden bir ferde intikal etmektir ki, buna da özel manasıyla "istintâc" veya "mantık kıyası" ya da sadece "kıyas" denir ki, bütün ilimlerin fiilî uygulaması bununla yapılır. İstikraların amelî sonuçları bununla elde edilir. İlim yollarının en kuvvetlisi budur. Çünkü bunda bir taraftan bir esas

ortaya koyma, diğer taraftan da onu pekiştirme vardır.

Bütün ilimlerin, fenlerin ve insanın elde edebileceği her şeyin, dönüp dolaşacağı yer olan "illiyet" (nedensellik) kanununu güzelce anlayıp tatbik etme sayesinde akıl, bu ayetlerden, bu yollarla Allah'ın varlığını, birliğini ve geniş rahmetini zarurî olarak anlar, keşfeder.

Bu yollardan birinde veya hepsinde yürüyen aklın da başlıca iki çeşit yürüyüşü vardır:

1- Ağır, derece derece ve zamana bağlı olan inceden inceye düşünme seyridir ki, buna "fikir" denir.

2- Bir anda, bir hamlede arzuya ulaşıverecek derecede hızlı olan ani seyridir ki, buna da "hads; tahmin, zan" denir. Bu hads de iki kısımdır:

a) Her birinde konusuna göre uzun süre meydana gelen tahsil, tecrübe ve alıştırmadan elde edilen alışkanlık sıfatıdır ki, çalışmakla kazanılır. Teorik ve pratik tahsil ve ilmî eğitim, bu gayeye ermek içindir. Buna "akl-ı mesmu': işitilmiş akıl" da denir.

b) Doğrudan doğruya yaratılışta yerleşmiş ve sırf Allah vergisi olan bir melekedir ki, buna da kudsi kuvvet ya da makbul veya tabiî akıl denir. Bunda esas itibariyle gayretin, çalışıp kazanmanın hiç hükmü yoktur.

Herkesin bu çeşit hads; tahmin ve akıldan az çok bir nasibi vardır. Bu olmayınca öbür akl-ı mesmu' un hiç hükmü olmaz. Bunun, sınırlanması mümkün olmayan birçok mertebeleri vardır ki, basit

bir zekâdan peygamberlerin akıllarının mertebelerine kadar gider.

En yüksek mertebesine "akl-ı evvel" (ilk akıl) denir. Başlangıçtan sonucu, sonuçtan başlangıcı; önceden sonrayı, sonradan önceyi tam bir bilgi ile gören bu ilk akıl, Allah'ın kelâmı ve Hz. Muhammed'in nurudur. Nitekim hadis-i şerifte: "Allah'ın yarattığı şeylerin ilki, benim nurumdur, Allah'ın yarattığı şeylerin ilki kalemdir, Allah'ın yarattığı şeylerin ilki akıldır"[130] buyurulmuştur.”

Üstat Bediüzzaman ise; aklın önemini vurgulayarak şöyle dikkati çekmiştir. "Ey insan, senin mazi ve müstakbelin akıl cihetiyle bir derece gaybîlikten çıkmasıyla, setr-i gaybdan hayvana gelen istirahattan tamamen mahrumsun. Geçmişten çıkan teessüfler, elim firaklar ve gelecekten gelen korkular ve endişeler; senin cüz'i lezzetini hiçe indirir." [131]

Hayvanlarda, insanlardaki gibi aklın olmadığını, onların Allah’ın emir ve yasaklarından mesul tutulmadıklarını söyler. "Ancak hayvanlarda meleklerin ilhamı ile olan bir cüz-i iradenin varlığından bahsetmiştir. Hayvanların kazandıkları davranışlar ve yönlendirilmeler, nezaret eden meleklerin ilhamı ile olduğunu belirterek şöyle demektedir: “Meleklerin nezaretleri, sırf Cenab-ı Hakk'ın hesabıyladır ve onun namıyla ve kuvvetiyle ve emriyledir. Belki nezaretleri, yalnız rububiyetin tecelliyatını, memur olduğu nevide müşahede etmek ve kudret ve rahmetin cilvelerini o nevide mütalâa etmek ve evâmir-i İlahiyeyi o nev'e bir nevi ilham

[130] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-1, s-93,467.
[131] Bediüzzaman; Şualar, Onbirinci Şua, s-711.

etmek ve o nev'in ef'al-i ihtiyariyesini bir nevi tanzim etmekten ibarettir." [132]

Nitekim Cenab-ı Hakk, bal arısına, bal yapmanın ilham edildiğini bize bildiriyor. “Rabbin bal arısına, “Dağlarda, ağaçlarda ve çardaklarda kendine ev (kovan) edin. Sonra meyveler (ve çiçekler) den ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı (bal imalini öğrettiği) yollara gir” diye ilham etti. Arılar, insanlar için şifalı olan çeşitli renkte bal yapar. Bunda düşünenler için elbette büyük ibret vardır.” (Nahl, 16/69).

Akıl; beynin insan vücudunda önem ve görev açısından yeri ne ise, aklın da manevi cesette önem ve görev açısından yeri odur. Bundan dolayıdır ki; manevi cihazlardan olan akılı, bir et parçasından müteşekkil olan beyine nispet etmişlerdir. Nasıl beyin cesette, fikirlerin oluştuğu en önemli azadır. Akıl da; manevi vücudun idarecisi olan manevi kalb sultanının danışmanı durumundadır.

Akıl; Allah Teâlâ’nın varlığını, birliğini, anlayabilecek mahiyettedir. Ama Allah’ın zatının hakikatini idrak edecek kapasite de değildir. Akılın; bir başlangıcı olduğu gibi, birde sonu vardır. Çünkü: Akıl; mahlûktur ve mahduttur. Mahlûk olan şey mutlaka sınırlı olup, her hakikati kavrayacak kapasite ve mahiyete sahip değildir. Meselâ: Nasıl ki; insanın gözü mahlûktur, insanın basar (görme) sıfatı da mahlûktur. Çünkü: İnsanda ki; göz ve görme fiili sınırlıdır. Aynı şekilde insanın gözü gibi, akılı da sınırlı kapasite ve mahiyete sahip bir mahlûktur. Sınırlı kapasite ve mahiyete sahip bir mahlûk olmasından dolayı, Allah’ın sıfatları da sonsuz olduğu

[132] Bediüzzaman, Sözler, Yirmidördücü Söz, s-473.

için; sınırlı olan bir şey sonsuz olan bir şeyi tam ihata edip kavrayamaz.

İşte akıl mahlûk olduğu için, bir kılavuza bir ışığa muhtaçtır. Kılavuza ve ışığa muhtaç olmasından dolayı, Allah Teâlâ; peygamberleri göndermiş ve kitapları indirmiştir. İmam-ı Cafer ise; ”Akıl; içimizde olan Peygamberdir. Peygamber ise; dışımızda olan akıldır” diye söylemiştir.

Demek ki; akıl mahlûk olup yaratılmıştır. Yaratılmış olan bir şey hakikî olarak vardır. Kur’an’ın birçok ayetlerinde “hâlâ akıl erdirmezler mi?” (Bakara, 2/164-170-171 ve Mâide, 5/58-103). Akıl; Allah’ın bize bir ihsanıdır. Teklife, muhatap olan da akıldır. Akıl eğer gerçekten var olmayıp da, var sayılan bir şey olsaydı teklife mahal olmazdı.

Din âlimleri, aklı ikiye ayırarak, “akl-ı maaş” ve “akl-ı maad” diye iki tür aklın var olduğunu söylerler.

İnsan aklını sadece dünyada geçim işine tahsis ederek kullanıyorsa, böyle kullanılan akla “akl-ı maaş” denir. Hayvanların da tek düşüncesi nefsini ve karnını doyurmak olduğu için, “akl-ı maaş” ın hayvanlarda da olduğunu savunan âlimler var oluğu gibi; bazı âlimlerde hayvanlarda aklın olmadığını, onlarda sadece “his, sevk ilahi, içgüdü” gibi duyguların olduğunu savunmuşlardır. İşte, insanların bazıları da sırf nefsini ve boğazını düşünmesinden dolayı, benzetme yapılarak hayvan gibi benzetmesine muhatap olmuşlardır.

“Akl-ı maad” ise: İlim ve irfanla terbiye olan, geleceğini ve ahiretini düşünen akıldır.

Akıl bir cevher gibidir. İlim ve irfanla terbiye olan bir akıl mertebeler kazanır. Nasıl ki güneş,

zahiren bakıldığı zaman sadece beyaz bir ışığa sahipmiş gibi gözüküyor. Koyu veya şeffaf maddeler üzerine güneşin ışığı vurduğu zaman, güneşin değişik tezahürlerle kendini gösterdiğini görürüz. Aynen onun gibi, nuranî bir mahiyete sahip olan akıl da, idrak, kavrama, bilme, anlama, ayırt etme gibi özellikleri açısından mertebeler taşır.

Aklın en yüksek mertebesi ise; şu kâinat sarayının yapıcısı, yaratıcısı, idare edicisi, düzenleyicisi olan Allah'ı tanımak ve iman etmektir. İman ettikten sonra ise O'nun emirlerine sarılmak, yasakladığı fiil ve davranışlardan uzak durmaktır.

Doğruyu yapmak, Hakk'a itaat etmek, iyi ve güzel şeyleri yapmaya çalışmaktır. Genelde bu yönde aklını kullanan insanlara "akıllı adam" tersi yönde hareket edenlere ise "akılsız adam" denilmektedir.

Akıl insanlarda, cinlerde ve meleklerde bulunur. Bu varlıklara akıl verildiği için yaptıkları işlerden sorumludurlar. İnsanları hayvanlardan ayıran en önemli özellik, aklı olmayışıdır ve aklı olmadığı içinde konuşamamasıdır.

İNSAN MAHİYETİNDEKİ ŞUUR

Elmalılı; şuurla ilgili şunları söylemiştir. "Şuur, açık duygu ile hissetmektir. Yani şu anda his halinde olan ve henüz hafızaya ve akla tamamen geçmemiş bulunan açık bir ilimdir ki, dalgınlığın zıddıdır. İdrakin ilk derecesi yani bir şeyin, düşünenin fikrine ilk varış derecesi, ilk görünümüdür. Çünkü ilim, nefsin mânâya ulaşmasıdır. Ve bu ulaşmanın birtakım dereceleri vardır ki, şuur bunların birincisi yani nefsin mânâya ilk varış mertebesidir. O mânânın tamamına nefsin anlayışı hâsıl olunca tasavvur; bu

mânâ şuurun gitmesinden sonra tekrar geri döndürülebilecek şekilde ruhta baki kalmışsa hıfz (ezberleme), bunu istemeye hatırlama; tekrar bulan vicdana zikr (anma) ismi verilir.

Şuur bir bakıma ilmin en zayıfıdır, çünkü onda sebat ve ihtiyatlı hareket yoktur. Bu sebeple Allah'ın ilmine şuur denmez. Diğer bir yönden de en canlı bir ilimdir. Çünkü o anda ve bizzat ince bir görüş anı ve huzurdur. Ve ilahî ilmin kemalini anlatacak en güzel bir şahittir. "Ve bizim emrimiz yalnız birdir, bir göz kırpması gibi (sür'atli) dir." (Kamer, 54/50). Her şuur, birlik içinde bir ikiliği, ikilik içinde bir birliği ihtiva eder ve biranda iki şuur olmaz. Fakat genişliği olan bir şuur olabilir ve insan başlangıç halinde şuur ile şuurun mânâsını, düşünen ile düşünüleni birbirinden ayıramaz.

Kalp, kendinden çok düşündüğüne dalmış olur. Ve bunun için şuur (bilinç) daha çok açık duygular ile olan dış duyguya denir ve görünen duygulara "hisler" denir. Ve buna karşılık nefsin kendindeki bir şuur olayına da, "kendinde bulmak" demek olan "vicdan" adı verilmiştir ki, buna "gizli his" veya "gizli şuur" da denilir. Ve doğrusu "açık his" demek, yalnız görülen duyularla olan "dış his" demek değildir. Vicdan da açık bir histir. Bununla birlikte vicdan daha çok bir "şuur şuuru" demektir. Bu "açık his" ve "gizli his" deyimlerinde izafet veya sıfat mânâlarını, sırasına göre, ayırt etmelidir. Gizli his için ayrıca bir gizli duyular aleti de zorunlu değildir.

Şuur, şimdi ve anî olduğu için, akıl şuurun dışında sayılır. Ve akıl, şuur kavramının analiz ve sentezi ile özünü alır ve bundan sonuç çıkarmak suretiyle içinde ve dışında ilgili bulduğu gerekli şeylere intikal eder.

Şu halde akıl, ilgi şuurundan başlar. Bunun için onun ilk kanunları butlan (batılılık), ayniyet (aynılık), gayriyet (başkalık), tenakuz (çelişki) şuurlarıdır. İzafet (iki şey arasındaki ilgi) de şuurun ilk kanunudur. Çünkü şuurun hakikati, ruha kendisinin veya kendisindeki veya dışındaki bir işin hazır olarak görünmesidir ki, bu görünme itibarî (gerçek dışı) veya gerçek bir ilginin ürünüdür.

Fakat şuur, bu ilginin kendisi midir? Ruhun bundan bir etkilenmesi midir? Yoksa ruhun bir fiili midir? Daha başka bir şey midir? Bu nokta şüphelidir. Gerçek şuur, bir göz kırpma anı olan basit bir vahdet (teklik) şuurudur. Bu da başlangıçta mutlak hakkın kendi görünme anı, ikinci olarak nefsin kendine veya genel olarak dışarının nefse bir yansıması ile başlar ki, bu iki şeyden hangisinin önceden olduğu henüz kestirilemeyen bir görüştür.

Diğer şuurlar hep bunun üzerinde yürür. Buna sahip olan nefse "ruh" veya "ruh sahibi" denilir.

Şuur parıltıları önce birer nokta gibi gelir ve ruhta az çok kalır ve kalmasına ezberleme denilir. Ezberleme bir zihin kuvvetidir ve bir geçmiş kıymetini ifade eder. Şuur, sabit değildir, ezberleme ise sabittir. Bunun için ezberleme unutmaya da yaklaşabilir. Ve o zaman ezberlenilenler anlaşılmaz olur. Bundan da anlarız ki, ruhta şuursuz denilmese bile, anlaşılmayan işler ve hadiseler de vardır.

Hafızadaki işin ikinci defa anlaşılmasına hatırlama, hatıra getirme ve anma ismi verilir. Ve şuurun devam etmesi ve devamının kıymetleri de bu sayede meydana gelir. Bu şekildedir ki şuurlar oluşur. Tasavvura, zihnî ve ilmî görünüşlere kadar ulaşır.

İlmin, aklın derinliği, bu sentezlerin büyümesi nispetinde karışacak ve çoğalacak nisbet şuurlarının kat kat artarak çoğalmalarındadır. Aklın bunlar üzerindeki seyrine, düşünme ve fikir denir. Asıl bilme, bu sentezlerdeki son şuurlanma oranının gerçek nispetine (yani doğruluğuna) ait hüküm iledir.

Yani şuurun başlangıcı, gerçek doğru olduğu gibi; fikrin, aklın ve ilmin hedefi de belli olan haktır. Demek oluyor ki, aklın bütün cereyanına devamlı olarak sivrilen şuur olayları eşlik eder. Bu cereyanın aleti akıl; mekânı kalp; ürünü de ilim veya hayaldir.

Akıl, hâl-i hazırdaki şuurun gerisinden başlar. Onun, öncesi sonrası, içyüzü ile ilgilenir. Bunlardan başka şuur, kısmen nefsin hoşlanmak, tiksinmek, genişlemek, sıkışmak gibi bir olayı ile ortak olur ki, buna zevk ve his denir. Bu his, bir nokta kadar basit ve belirsiz de olsa, o zevkin sebebine bir dış kıymeti isnat edilirse, buna "duyum" tabir edilir. Ve şuurun ilmî kıymeti bu itibarladır.

Bir an bakarsın sende bir keyf var, bunu duyuyorsun, bu keyfe bir bilincin var, bunu biliyorsun, fakat bu yönü bırak, bu keyf neden geliyor? Ruhun kendi mi yapıyor? Sırf nefse ait bir eser midir? Yoksa haricî (dışa ait) bir sebebin eseri midir? Buna dair hiç bir şey sezemiyorsan, yalnız duygu halindesin, bu bir sarhoşluktur. Buna bir şuur denilirse, histen ibaret bir şuur demek olur. Bizzat ilmî hiçbir değeri yoktur.

Fakat bu hissin sebebine az çok bir haricîlik verebildiğin, mesela bedenine çarpan bir sıcağın, bir havanın, gözüne çarpan bir ışığın, kulağına ilişen bir sesin, burnuna dokunan bir kokunun eseri olduğunu

da sezebildiğin anda bir duyum karşısında bulunursun, asıl bilinç budur. Ve bu şuurun şuhûd (görüp müşahede etme) denilen ilmî bir değeri vardır.

İşte dıştan ilgiyi kesmek suretiyle, nefsindeki hadiseyi bir sen bir de sendeki bir olay, bir iş mesela bir keyf olarak seçtiğin, yani sade neşelenmekten fazla bir şey yaptığın anda da bir iç duyum, bir vicdan vardır.

Kısaca dışa ait olsun içe ait olsun, her duygunun bir duyum yönü, bir de özel duygu yönü vardır. İkisine de his denilir. Fakat ilmîlik ve idrak, asıl duyum değeri olandadır. Ve şuur daha çok bunun adıdır. Yalnız zevke ait olan özel duygu kıymetine his denilirse de, şuur ve ilim diye bilinmez. Buna Sûfiyye (tasavvuf ehli) "hâl" tabir ederler.

Hâl başka, hale şuur yine başkadır. İhtisasın konusu yalnız "ene" dir. Şuur ve vicdan da "ene" den tamamen çıkamaz, akıl ise şuur ötesinden başladığı için "ene" nin zatı, kendini akledemez düşünemez.

"Ene" sade bir şuur veya vicdan ile kendini tanır ve kendini tanıdığı için kendine gelen duyguları ve kendinden çıkan duyguları tanır. Fakat bu tanıyışın her hâl anında bir istiğrak (dalma)ı vardır. Bununla bizzat "ene" şuurlu bir dalgınlık gibi gizli kalır da, hemen ardından bir ilgiye muhtaç olur. Ve bunun için çocuğa "kendini bilmez" denir.

"Ene" şuuru hiç bulunmadığı veya açık olduğu, yani hep "ben, ben" dediğimiz anlarda, ne dışardan ve ne durumlarımızdan hiçbir şey bilmeyiz. Bildiğimiz zaman ise benliğimiz bildiğimize dalmış olur ki buna "fenâ" (yok olma) tabir edilir.

Demek ki ilim için "ene, ben" şuuru gizlenmeli, kalp dış gözlem ve murakabe-i nefs (nefsi kontrol) ile meşgul olabilmelidir. Hak, bu ikisi arasında görülür.

Ahlâkta nefis kontrolü, ilimde de dış gözlem daha mühimdir. İkilik içinde bir bağlılık gibi görünen şuur olayını, hareket, titreşim ve maddi intiba olaylarından ayırıp seçemeyenler, ruhu ve kalbin sırrını bilemezler de, "kalp" ve "ruh" diyecek yerde "dimağ" (beyin) derler dururlar.

Göz ile fotoğrafı, gramofon borusu ile kulağı, ağzı bir gibi zannederler. Beyin bir kütüphane olsun, onu okuyan kim? Bunu aramazlar. İşte "onu düşünmezler" bu gerçeği gösteriyor." [133]

TEKLİF ANLAYIŞI

Yukarda anlatmaya çalıştığımız gibi Cenab-ı Hakk; bu kadar cihazları insanlara boşuna vermemiştir. İnsanların ehliyet ve salâhiyet sahibi olmaları için, bir takım vazifeler yapmalarını ve bir kısım şeyleri de terk etmelerini emir ve ilzam ile İlâhî teklifte bulunmuştur. İşte bunlar ile memur ve vazifeli olan insana mükellef denir. İlâhî teklif; âli ruhlar ile alçak ruhların ortaya çıkması için bir imtihandır. Esasında bu teklif yani imtihan insanların saadeti içindir.

Bu girişten sonra da insanların görev sorumluluklarını anlatmaya çalışalım.

Teklif bir şeyi kabul edip sorumluluğunu yüklenmek demektir. Bunda fail için külfet ve deneme vardır. Yaparsa sevap, yapmazsa ceza vardır. Güç yetirilecek işlerde teklif vardır. Güç

[133] Elmalılı; Hak Dini Kur’an Dili, c-1, s-203.

yetirilemeyen işlerde teklif kabul edilmez. Allah, kimseye gücünün ötesinde bir teklifte bulunmaz. (Bakara 2/286) ayeti buna delildir. Çünkü Allah Adildir, adaletli iş yapar. İnsana yapılan teklif cüz-i irade veya cüz-i ihtiyarıyla kullandığı tercihlere göre değer kazanır.

Peygamberlik müessesesiyle teklif kavramı birbirinin tamamlayıcısıdır. Biri diğeri olmadan düşünülemez. Bunlar bir birinin tamamlayıcısıdır. “Muhakkak ki, Biz seni gerçek ile hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet de yoktur ki, içlerinden bir uyarıcı geçmiş olmasın.” (Fatır, 35/24).

Cenab-ı Hakk'ın; ehliyet ve salâhiyet sahibi olan insanlara bir takım vazifeler yapmalarını ve bir kısım şeyleri de terk etmelerini emir ve ilzam buyurmasıdır. Bunlar ile memur ve vazifeli olan bir insana mükellef denir. İlâhî teklif; âli ruhlar ile alçak ruhların ortaya çıkması için bir tecrübedir. Esasında teklif, saadet içindir.

Cenab-ı Hakk, insana verdiği irade ile ihtiyari fiiller âlemini kesbiyle teşkil etmeye insanı mükellef kılmıştır. Aynı zamanda insan ruhunda emanet olarak ekilen nihayetsiz tohumları sulamak ve neşv ü nemalandırmak için de beşeri teklif ile mükellef kılmıştır. Eğer teklif olmasaydı, ruhlardaki o tohumlar neşv ü nema bulamazdı.

Evet, insanların hallerine dikkatle bakılırsa görülür ki; ruhun manen terakkisini, vicdanın tekâmülünü, akıl ve fikrin inkişaf ve terakkisini aşılayan dinin hükümleridir. Vücut veren, tekliftir; hayat veren, peygamberlerin gönderilmesidir; ilham eden dinlerdir. Eğer bu noktalar olmasaydı, insan

hayvan olarak kalacaktı ve insandaki bu kadar vicdani olgunluklar ye ve güzel ahlâk tamamen yok olurlardı.

Fakat insanların bir kısmı, arzu ve iradeleriyle teklifi kabul etmiştir. Bu teklifi kabul edenler şahsi saadet elde ettiği gibi insanlığın saadetine de sebep olmuştur. Amma insanların büyük bir kısmı, iradesiyle küfrü kabul edip ve İlahi teklifleri reddetmişlerse de, teklifin bazı yönlerinden süzülen terbiye ve ahlâkla ilgili güzel şeyleri aldıklarından, teklifin o yönlerini açık olarak olmasa da zorunlu olarak kabul etmiş bulunurlar. İşte bu itibarla, kâfirin her sıfatı ve her hali kâfir değildir.

Din bir imtihandır. İlahî teklif bir tecrübedir, denemedir. İyi ruhlar ile kötü ruhlar imtihan alanında birbirinden ayrılsın. Kur'an, bu imtihan meydanında insanların imtihanda başarılı olmaları ve tekemmülleri için nazil olmuştur.

Kur'an bu kılavuzluğunu; insanların bu tekemmüle ulaşmalarını açık bir şekilde değil de, akla da kapıyı açık bırakarak yapmaktadır. Eğer açık bir şekilde zikretse, teklif sırrı bozulurdu, iyi ruhlar ile kötü ruhlar birbirinden ayrılmazdı.

GÜÇ YETİRİLEMEYEN TEKLİF YOKTUR

Amenerrasuli olarak öğrendiğimiz, bakara süresinin son ayetinde Cenab-ı Hakk; kimseye gücünün üzerinde yük yüklemeyeceğini vadediyor. İnsanlar başlarına gelecek bela musibet ve hastalıklara dayanacak kapasitede yaratılmıştır. Bu potansiyel enerjisini doğru zamanda doğru yerlerde kullanırsa hayatı boyunca yaşamında sıkıntı çekmez.

Bu fani dünyadan imtihanı kazanarak, baki âlem olan ahiret âlemine göçer gider. Bu fani dünyadaki imtihanda sıkıntı çekilmek istenmiyorsa; Allah'a tevekkül edene Allah kâfidir. Bir insan Allah'a hâlis bir abd olursa, Allah'ın mülkü olan kâinat, onun mülkü gibi olur.

Aklı başında olan insan, ne dünya işlerinden kazandıklarına sevinir ve ne de kaybettiği şeylerden üzüntü duyar. Zira dünya yerinde durmuyor, muhakkak her şeyin bir eceli olduğu gibi dünyanın da bir eceli vardır, dünya da eceline doğru gidiyor. İnsanlarla birlikte dünya da bu yolculuğu yapıyor. Sen de yolcusun. İnsanın bir günü diğer güne benzemiyor gittikçe ihtiyarlık emareleri beliriyor.

İnsan yaşamı boyunca değişik hastalıklara yakalanıyor. Esasında bu hastalıklar, ölümün keşif kollarıdır. Anlaşılıyor ki; burası geçicidir. Esas ebedî ömrün önündeki ahiret âlemidir.

Ama o bâki ömürde göreceğin rahat ve lezzet, ancak bu fâni ömürdeki çalışma ve gayretine bağlıdır. O bâki ömrün zamanı gelmeden, yani ölüm gelmeden önce uyan ki; o bâki ömürde rahat edebilesin.

“Dünya madem fânidir. Hem madem ömür kısadır. Hem madem gayet lüzumlu vazifeler çoktur. Hem madem ebedi hayat burada kazanılacaktır. Hem madem dünya sahipsiz değil. Hem madem şu dünya misafirhanenin gayet Hakîm ve Kerîm bir müdebbiri var. Hem madem ne iyilik ve ne fenalık cezasız kalmayacaktır. Hem madem ‘Allah kimseye gücünden fazlasını yüklemez.’ (Bakara, 2/286).

“Allah kimseye gücünün üstünde yük yüklemediği için, güç yetirilemeyen teklif te yoktur.

Hem madem zararsız yol, zararlı yola müreccahtır. Hem madem dünyevî dostlar ve rütbeler kabir kapısına kadardır.

Elbette, en bahtiyar odur ki, dünya için ahireti unutmasın, ahiretini de dünyaya feda etmesin, ebedi hayatını dünya hayatı için bozmasın, malayani şeylerle ömrünü telef etmesin, kendini misafir telâkki edip, misafirhane sahibinin emirlerine göre hareket etsin, selâmetle kabir kapısını açıp ebedi saadete girsin.” [134]

CENAB-I HAKK; İNSANI NİÇİN İMTİHAN İLE MÜKELLEF KILMIŞTIR

Birincisi: Cenab-ı Hakk; insana verdiği cüz-i ihtiyarî ile ihtiyari fiiller işleyerek, fiiller âlemini teşkil etmek için insanı imtihan ile mükellef kılmıştır.

İkincisi: İnsan ruhuna emanet olarak ekilen vicdan akıl ve fikir gibi sonsuz tohumların beslenip ürün vermesi için insanı imtihan ile mükellef kılmıştır. Eğer bu imtihan olmasaydı, ruhlardaki o tohumlar beslenip ürün veremezlerdi.

İşte insanların bütün hallerini yani; ruhun manen terakkisi, vicdanın tekâmülü, akıl ve fikrin inkişaf ve terakkisi Kur’an’la aşılanır, imtihan ile vücut bulur, peygamberlerin gönderilmesi ile hayat verilir, dinlerle ilham edilir.

İşte bu noktalar olmasaydı, insan hayvan olarak kalacaktı ve insandaki bu kadar vicdani olgunlukları ve güzel ahlâkları tamamen yok olurdu.

---

[134] Bediüzzaman; Mektubat, On Altıncı Mektup, s-108.

İnsanların bir kısmı, arzu ve ihtiyarıyla imtihanın varlığını kabul etmişler. Bu kısım, şahsi saadeti elde ettiği gibi bütün insanlığın saadetine de sebep olmuştur.

Amma insanların büyük bir kısmı, ihtiyarı ile küfrü kabul ederek imtihanın varlığını reddetmişlerse de, imtihanın bazı nevilerinden olan terbiye ve ahlâkla ilgili bazı güzel şeyleri aldıklarından, imtihanın o nevilerini açıktan olmasa da, mecburiyetten kabul etmişlerdir. İşte bu itibarla, kâfirin her sıfatı ve her hali kâfir değildir.

ALLAH'A KARŞI İMANIMIZ VE AMELİMİZ NASIL OLMALI?

Buraya kadar Allah (c.c)'yü ve insanı tanımaya çalıştık. Allah ile kulluğun münasebetlerini gördük. Şimdi de kulun Allah'a karşı güveni, bağlılığı nasıl olmalı, bunu anlatmaya çalışalım.

İslam dininde bir terim olarak geçen ihlâs, insanın iman ve ibadet gibi görevlerini, sırf Allah rızası için yapması demektir. İslam dinini bu şekilde yaşayan kimselere "muhlis" denir. İhlâs; insanı imanda ve amelde hedefine götüren en önemli vasıtadır.

Meşru dairedeki ameller, genelde ibadetlerden oluşmaktadır. İbadet; ister bir şarta bağlı olsun veya olmasın, ister bir vakte bağlı olsun veya olmasın, Allah'ın rızasını düşünerek insanın hayatı boyunca yaptığı her türlü meşrû hareketleridir.

Her türlü gösterişten uzak olarak, ibadetlerin sadece Allah rızası için yapılması anlamına gelen ihlâs, dinin de özünü teşkil etmektedir. Gerek bu dünya hayatına ait işlerimizde, gerekse ahiret

hayatına ait işlerimizde, en sağlam ve en kuvvetli dayanak noktası, en kolay ve en muteber şefaatçi, en önemli ve en makbul dua ihlâstır.

Kur'an'ı Kerim'in ayetlerinde ve hadis-i şeriflerde Allah'a kullukta ihlâslı olmamız istenmiştir.

Rabbinize yalvara yalvara ve için için dua edin! Gerçek şu ki, Allah sınırı aşanları sevmez. (Araf; 7/55). Elbette o kurbanların ne etleri, ne de kanları Allah'a ulaşmaz. Ancak O'na sizin takvanız ulaşacaktır. (Hac, 22/37). "De ki: Bana dini yalnız Allah'a has kılarak O'na ibadet etmem emredildi." (Zümer, 39/11).

Hadis-i şeriflerde ise şöyle buyrulmaktadır.

"Din samimi olmaktır." [135]

"Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, sadece kalplerinize ve amellerinize bakar." [136]

"Mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır." [137]

" Her kim şehit olmayı Allah'tan samimiyetle isterse, yatağında ölse bile, Allah onu şehitlerin derecesine ulaştırır." [138]

"Dininde ihlaslı ol! Böyle yaparsan, az amel bile sana kâfi gelir" [139] buyurmuştur.

İhlasla yapılan amelin nelere kadir olduğunu "Mağara Hadisi" bize ne güzel yansıtmaktadır.

---

[135] Buhârî; İmân, s-42. Müslim; Kitâbul-İman, s-23.
[136] Müslim; Birr, s-34.
[137] Taberâni; el-Mu'cemü'l-Kebir, c-5, s-185.
[138] Müslim; İmâre, s-157.
[139] Hâkim; Müstedrek, c-4, s-341. Taberâni; el-Mu'cemü'l-Kebir, c-5, s-185.

Peygamber efendimiz (s.a.v) mağarada mahsur kalan üç kişiden şöyle bahsetmektedir. İbn Ömer (r.a)'dan nakledildiğine göre: Allah Rasulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Bir zamanlar üç kişi yolda giderlerken yağmura tutulmuşlar. Bunlar hemen dağdaki bir mağaraya sığınmışlar. Derken mağaranın ağzı, dağdan kopup düşen büyük bir kaya ile kapanmış. Bunun üzerine birbirlerine: "Hayatımızda sırf Allah için işlediğiniz bir takım iyi ameller varsa onlar vasıtasıyla Allah'a dua edelim. Belki Allah bu kayayı açar" dediler.

Bunlardan birisi: "Allah'ım! Bilirsin ki benim, çok yaşlı anne ve babam, bir karım ve bir kaç küçük çocuğum vardı. Ben her gün onlar için koyunları otlatırdım. Koyunları onların yanına sürüp getirdiğim zaman sütlerini sağar, çocuklarımdan önce anne ve babama süt içirirdim.

Bir gün geç kaldım, karanlık bastıktan sonra ancak gelebildim. Annem ve babamı uyumuş olarak buldum. Yine her zamanki gibi, koyunlarımı sağdım ve çocuklarım açlıktan bağrıştıkları hâlde anne ve babamdan önce onlara süt içirmeyi münasip bulmadım. Anne ve babamı da uyandırmaya kıyamadığım için, sabaha kadar başları ucunda, hazır vaziyette ayakta bekledim.

Hiç şüphe yok sen pekiyi bilmektesin ki ben ana ve babama yaptığım bu hizmeti yalnız senin rızan için yapmıştım. Şu kayayı kaldır." diye dua etti. Bunun üzerine Allah kayayı biraz araladı ve o delikten dışarıyı gördüler. Ama dışarıya çıkmaya imkân yoktu.

Onlardan bir diğeri: “Ey Allah'ım! Amcamın bir kızı vardı. Onu, bir erkek kadını nasıl severse öyle aşırı bir sevgi ile seviyordum. Fakat o başkası ile evlendi ve çocukları oldu. Daha sonra geçim sıkıntısı çekmeye başladı. Çocuklarını geçindiremediği için bana başvurup, kendisine yardım etmemi istedi.

Ben de kendisini bana teslim etmedikçe, ona yardım etmeyeceğimi söyledim. Ardından çocukları zor durumda olduğu için bir daha, kapıma gelip yalvardı. Ben yine benimle birlikte olmadığı müddetçe yardım etmeyeceğimi söyledim. Nihayet o buna mecbur kaldı ve teklifimi kabul etti.

Bunun üzerine onunla birlikte olmak üzere idim ki: Ey Allah'ın kulu! Bu iş ancak nikâhlı eşler arasında helâl olur. Allah'tan kork ve bu işten vazgeç! Dedi.

O bu sözleri söyleyince derhal kendimi toparlayıp bu işten vazgeçtim. Ardından onların ihtiyaçlarını fazlasıyla karşılayacak şekilde yardım edip gönderdim.

Allah'ım! Eğer bunu senin rızan için yaptıysam, şu mağaranın ağzındaki kayayı kaldır” dedi. Adamın bu duası üzerine Allah'u Teâlâ da kayayı biraz daha kaldırdı. Yine dışarıya çıkmaya imkân yoktu.

Öteki de: “Ey Rabbim, ben iki ölçek buğday gündelikle işçi çalıştırıyordum. Bir gün öğle vakti bir işçi geldi. Akşama kadar diğer işçilerin gün boyunca yaptıklarına eş değerde iş yaptı. Ben de ona tam gün yevmiye vermek istedim. Bu durum karşısında diğer işçiler itiraz ettiler. O işçi de kızıp ücretini almadan çekip gitti.

Ben de o adamın hakkı olan iki ölçek buğdayı toprağa ekmeye devam ettim ve çobanları ile birlikte bir hayvan sürüsü elde ettim. Bir gün o adam gelip benden kalan ücretini istedi. Ben de kendisine çobanları ile birlikte şu sürü senin, dedim. Adam sürüsünü alıp gitti.

Ey Allah'ım! Eğer bunu senin rızan için yaptıysam, şu kayayı kaldır!" diye dua etti. Dua biter bitmez mağaranın ağzını kapatan kaya tamamen kaktı. Adamlar çıktılar ve yollarına devam ettiler. [140]

Yine Hz. Musa ve çoban kıssasında, ihlâsın ne kadar büyük bir hazinenin tokmağına dokunmak olduğunu görelim.

Mûsa (a.s), yolda giderken bir çobana rastladı.

Çoban şöyle diyordu: "Ey Allah'ım! Sen neredesin? Sana kul, kurban olayım. Çarığını dikeyim. Saçlarını tarayayım, Elbiseni yıkayayım. Bitlerini kırayım. Sana süt getireyim. Elini öpeyim. Ayağını ovayım. Uykun geldiğinde yatacağın yeri süpüreyim. Ey büyük Allah'ım! Bütün keçilerim yoluna kurban olsun. Hey hey diye çağırıp, feryat ettiğim Rabbim benim." Diye Allah'a yakarışta bulunuyordu.

Mûsa (a.s) çobana sordu: "Sen bunları kimin için söylüyorsun?" dedi. Çoban, "Yeri göğü yaratan, Allah'ıma söylüyorum" dedi. Hz. Mûsa çobana karşı: Yaptıkların yanlıştır! Allah haşa insan mıdır ki! O'na bu şekilde hitap ediyorsun. O'na bu şekilde hitap etmek doğru değildir! Diyerek çobanı azarladı. Çoban, "Ey Mûsa! Bu azarlamanla, sen benim ağzımı

[140] Buhari; İcâre, s-12.

diktin. Pişmanlık ateşiyle canımı yaktın” diyerek, bir ah çekti. Elbisesini yırtıp, çölün yolunu tuttu.

Biraz sonra Mûsa (a.s)’a Allah’tan vahiy geldi: ”Kulumuzu bizden ayırdın. Senin görevin, kullarımı bana yaklaştırmak mı? Yoksa ayırmak mı?”

Bu ikaz üzerine Mûsa (a.s), çobanın peşine düştü. Çobanı bulup müjde verdi. Çobana karşı: ”Senin için Allah izin verdi. Bildiğin gibi ibadetini yapabilirsin. Gönlünden nasıl geliyorsa öyle söyle” [141] dedi.

Hazret-i Ömer’in halifeliği sırasında Mısır fethedilir ve Amr bin As’da Mısır’a vali tayin edilir.

Bir gün Mısır halkı Amr bin As’a gelerek, Nil nehrinin bir âdeti vardır. Bu âdet yerine getirilmez ise suyu çekilir dediler. O âdet nedir diye sordu. İçlerinden birisi: İçinde bulunduğumuz bu ay bittikten sonra, on iki gün içerisinde güzel bir kız çocuğu buluruz. Annesini babasını mâl ve para vererek razı ederiz. O kız çocuğunu güzel elbiselerle, altınlarla süsleriz ve Nil nehrine atarız. Dediler.

Amr bin As bunları işitince: İslamiyet’te böyle bir şey olmaz. İslâm dini bozuk âdetleri kaldırmıştır, diyerek tekliflerini kabul etmedi. Üç ay sonra Nil nehrinin suyu kesildi. Mısır halkı Amr bin As’a da kızarak vatanlarından göç etmeğe başladılar.

Amr bin As; bu hâli gördükten sonra, mektupla durumu halife Hazret-i Ömer’e bildirdi. Hazret-i Ömer; mektubu okudu ve Amr bin As’a bir cevap yazdı. Onların âdetlerini yerine getirmemekle doğru yaptığını söyler.

---

[141] Mevlana; Mesnevî, c-2, beyit, 1720.

Mektubun içine bir parça kâğıt koyduğunu, o kâğıdı Nil nehrine bırakmasını söyler. Amr bin As bu mektubu aldı ve mektubun içindeki kâğıtta ne yazılı olduğuna baktı.

Kâğıtta: Allah'ın kulu Ömer bin Hattâb'dan, Mısırın Nil nehrine: "Eğer bundan evvel kendin aktığını zannediyorsan akma! Eğer seni vahit ve kahhar olan Allah-ü Teâlâ akıtıyor ise, vahit ve kahhar olan Allah-ü Teâlâ'dan seni akıtması diler ve dua ederim." Diye yazılı olduğunu görür.

Amr bin As; Hazret-i Ömer'in emri üzerine o kâğıdı Nil nehrine bıraktı. Ertesi gün sabah, Nil nehrinin suyu on altı arşın yükselerek akmağa başladı. Bir daha da önceki gibi suyu hiç kesilmedi ve Mısır halkı da sıkıntıdan kurtuldular.

İmam-ı Müstagfirî kendisine kadar uzanan rivayet zinciri ile naklederek şöyle buyurdu: Mûsâ (a.s.) Firavuna beddua eyledi ve Allah-ü Teâlâ Nil nehrinin suyunu kuruttu. Halk vatanını terk etmeğe başladı. Sonra toplanıp Mûsâ (a.s.)'a giderek, bizim için dua ette, Nil'in suyu aksın diye yalvardılar. Mûsâ (a.s.) imana gelirler diye, Nil'in suyunun yeniden akması için Allah-ü Teâlâ'ya dua etti. Sabah baktılar ki, Nil nehrinin suyu on altı arşın yükselmiş akıyordu. Abdürrahman Cami, Sevhid-ün Nübüvve, s.289-290.

KADERE İŞARET EDEN DELİLLER

Şimdiye kadar delillerle yüce yaratıcı Cenab-ı Hakk'ı tanımaya çalıştık, İnsanın mahiyetinde bulunan cihazlardan bahsettik, insanın görev ve sorumluluklarını anlatmaya çalıştık Şimdi de kadere işaret eden delilleri aktarmaya çalışalım.

GELECEKTEN VERİLEN HABERLER KADERE İŞARET ETMEKTEDİR.

Başta Kur’an’ı Kerim’in gelecekten haber vermesi kaderi işaret eder.

Peygamber efendimiz görmüş olduğu rüyalarla gelecekten haber vermesi kaderi işaret etmektedir.

Peygamber efendimizin ayetle gelecekte koruma altına alınması kaderi işaret etmektedir.

Kur’an’ı Kerimin ebedi olarak koruma altına alınması kaderi işaret etmektedir. Her nefsin gelecekte ayetle öleceğinin belirtilmesi kaderi işaret etmektedir.

Kıyamet ve ahiretin gelecekteki durumlarının belirtilmesi kaderi işaret etmektedir.

Resûlullah efendimizin gelecekten verdiği haberler kaderi işaret etmektedir. Evliyaların gelecekten verdikleri haberler kaderi işaret etmektedir.

RUMLARIN İRANLILARA GALİP GELECFEĞİ VE MÜMİNLERİN FERAHLIYACAĞI MÜJDESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

Rum suresinde; Hıristiyan olan Rumların, o zaman putperest bir toplum olan İranlılara karşı galip geleceklerini önceden haber verdiği gibi müminlerin de ferahlayacaklarını müjdelemektedir.

“Rumlar yenildi. (Arapların bulunduğu bölgeye) en yakın bir yerde onlar, bu yenilgilerinin ardından mutlaka galip geleceklerdir. (Bu da) birkaç yıl içinde (olacaktır). Onların bu yenilgilerinden önce de sonra da emir Allah'ındır ve o gün mü'minler, ferahlayacaklardır. (Bu da) Allah'ın yardımıyladır.

Allah dilediğine yardım eder, galip kılar. O çok güçlüdür, çok merhamet edicidir. Allah'ın vaadi budur. Allah, vaadinden caymaz. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (Rum, 30/2-6).

Bu ayetin açıklamasında, ayet indikten sonra üç ila dokuz yıl arasında, Hıristiyan olan Rumların, putperest bir toplum olan ve o zaman tarihte Persler diye geçen İranlılara karşı galip geleceğini ve müminlerin de ferahlayacaklarını haber vermiştir.

“Rumlar yenildi. Peygamberimizin gönderildiği sıralarda doğu Roma ile İran, dünyanın en büyük iki devletiydiler. Hintli Süleyman Nedevî efendinin Asr-ı Saadet tarihinde ifade ettiği üzere peygamberliğin beşinci, yani Milâdın 613. yıllarında bu iki komşu ve rakip devlet, birbirleriyle kanlı bir savaşa girişmişlerdi.

İran, İkinci Hüsrev'in, Rum Hirakl'in hükmü altındaydı, sınırları Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde birbiriyle birleşiyordu. Filistin, Suriye, Mısır ile Irak'ın bir bölümü ve küçük Asya (Anadolu) Rumlara tabi idi. İranlı'lar, Rumlara iki taraftan saldırdılar. Dicle ve Fırat üzerinde (ezreât ve Busrâ) mevkilerinden Suriye'ye, Azerbaycan ve Ermenistan tarafından küçük Asya'ya saldırdılar.

İran orduları, Rum kuvvetlerini her iki cepheden geri atarak denize dökünceye kadar takip etmiş, Suriye'deki bütün mukaddes şehirleri zabtetmiş, Milâdın 614. yılında bütün Filistin'i ve Kudüs'ü ele geçirmişti. Bu istilâ sırasında bütün kiliseler yıkılmış, bütün dini binalar tahrip edilip kirletilmişti. İranlılara katılan yirmi altı bin yahudi, altmış binden fazla Hristiyan'ı kılıçtan geçirmişlerdi. İran

kisrasının sarayı, öldürülen otuz bin kişinin kafatası ile donatılmıştı.

Bu istilâ tufanı, burada durmayarak Mısır'ı da basmış, Milâdi 616. yılında İranlı'lar bir taraftan Nil vadisini işgal ederek İskenderiye'ye ulaşmışlar, diğer taraftan bütün Anadolu'yu ele geçirerek İstanbul'un boğaz içi sahillerine kadar gelmişler, doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan Kostantıniye (İstanbul) şehrinin karşısında görünmüşler, saltanatlarını Irak, Suriye, Filistin, Mısır ve Anadolu'ya yaymışlardı. İranlılar, girdikleri her yerde ateşgedeler (Ateşe tapanların, ateş yaktıkları tapınaklar) meydana getiriyorlar ve böylece Hıristiyanlığın çıktığı yerlerde ateşperestliği yayıyorlardı. Doğu Roma İmparatorluğu'nun bu yenilgisi karşısında kendisine tabi bulunan birçok vilâyetler isyan etmiş, Afrika'daki ülkeler, Avrupa tarafındaki vilâyetler, hatta İstanbul'a komşu şehirler, bu devletin egemenliğinden çıkmak istemişler ve çıkmışlardı. Kısaca doğu Roma İmparatorluğu darmadağın olmuş, helâk olup yerlere serilmişti.

Romalıların bu yenilgi haberi Mekke'ye ulaştığı zaman müşrikler sevinmiş ve müslümanlara karşı onların yenilgisinden duydukları sevinci açığa vurmuşlar: "Siz ve hıristiyanlar kitap ehlisiniz, biz ve Fâris (İranlılar) ümmiyiz; bizim kardeşlerimiz, sizin kardeşlerinizi tepelediler. Biz de sizi tepeleriz" demişlerdi.

Bunun üzerine Hz. Muhammed'in bir mucizesi olmak üzere bu âyet inip buyuruldu ki: Gerçi Rumlar yenildi yerin en yakınında, Mekke toprağının, yani Arabistan'ın en yakınında; Şam'da yahut Rum başkentinin pek yakınında, yani Anadolu'da İstanbul

civarında demek olabilir ki, ikisi de doğrudur. O sırada Rum İmparatorluğu öyle perişan olmuştu ki, iç isyanlarla devlet ihtilâle uğramış, ordusu dağılmış, hazinesi boşalmış, imparator Hirakl, İstanbul'u terk ederek Kartaca'ya kaçmayı bile kurmuştu. İranlıların galip kumandanları, zaferin verdiği sarhoşlukla şu barışı teklif etmişler: İmparator, İranlılar tarafından istenecek her şeyi verecektir. Bu cümleden olarak bin yük altın, bin yük gümüş, bin yük ipek, bin at, bin kadın teslim edecektir. Rum İmparatorluğu, bütün bu aşağılayıcı şartları kabul etmiş, bu esaslar üzerinde barışı imzalayacak delegeler göndermişlerdi.

Bu delegeler, İranlıların yanına vardıkları zaman Hüsrev, şu sözleri de söylemiş: ‘Bu yeterli değildir. Bizzat imparator Hirakl, karşıma zincirler içinde gelerek asılıp çarmıha gerilmiş olan ilâhına karşılık ateşe ve güneşe tapmalıdır.’ İşte o yenilgi, böyle bir yenilgiydi. Böyle bir çöküş içinde Romalıların birkaç yıl zarfında canlanıp yeniden galip geleceklerine kesinlikle hüküm vermek şöyle dursun, ihtimal vermek bile normal olarak akılların havsalasına sığacak bir şey değildi.

Fakat böyle bir zamanda Allah Teâlâ, Resulüne gaybdan şu haberi bildiriyordu: Bununla birlikte onlar, bu yenilgilerinin ardından kesinlikle galip gelecekler. Hem uzak değil. Birkaç yıl içinde ki, ‘bıd’ kelimesi üçten dokuza kadar olan bir sayıyı ifade eder, nitekim bu âyet inince Hz. Ebu Bekir (r.a), o sevinen müşriklere şöyle demişti: ‘Allah, sizin gözlerinizi aydınlatmayacak, peygamberimiz haber verdi. Yemin ederim ki, Rumlar birkaç yıl içinde İranlılara mutlaka galip geleceklerdir.’ Buna karşı Übeyy b. Halef: ‘Yalan söylüyorsun, haydi aramızda

bir müddet tayin et, seninle bahse girelim.’ dedi ve her iki taraf ta on deve üzerine bahse girişip, üç yıl müddet tayin ettiler. Ebu Bekir, durumu Resûlullah’a haber verdi.

Resûlullah (s.a.v.) ‘Bıd’, ‘üçten dokuza kadardır, miktarı artır, müddeti uzat.’ buyurdu. Bunun üzerine Ebu Bekir çıktı, Übeyy'e rast gelince o: ‘galiba pişman oldun’ dedi. Ebu Bekir de: ‘Hayır’ dedi, ‘gel seninle bahsi artıralım, müddeti de uzatalım, haydi dokuz seneye kadar yüz deve yap.’ O da: ‘Haydi yaptım’ dedi. Tirmizî' nin Sahih'inde rivayet ettiği üzere ‘Bedir’ günü Rumlar, İranlılara galip geldiler, Ebu Bekir de sonra onu Übeyy'in vârislerinden aldı, peygambere götürdü. Peygamber (s.a.v.) de ona: "Bunu tasadduk et" buyurdu.

Önünde de sonunda da emir Allah'ın, yani Rumlar galip gelecekler diye ondan sonra emir ve irade, hüküm ve kumanda Rumların olacak zannedilmesin; onlar galip gelmezden önce emir, ne onların, ne İranlıların olmayıp Allah'ın olduğu gibi, onların galip gelmesinden sonra, yine emir Allah'ındır. O, önce onları mağlup ettiği gibi, sonra da mağlup eder. Hem de o gün, yani Rumların, İranlılara galip geleceği gün müminler sevinecek Allah'ın yardımıyla, yani ötede Rumlar, İranlılara galip gelirken aynı zamanda beriden müslümanlar da Allah'ın yardımıyla müşriklere karşı zafer elde edecekler, yalnız Rumların galip gelmesiyle değil, Allah'ın özellikle kendilerini galip kılan yardımıyla sevinecekler. Müminlere bu şekilde vaad edilen bu yardım, bu sevinç, "Bedir" zaferidir. Nitekim Teberi Tefsirinde ‘O Bedir'de müminlerin, müşriklere galip gelmesidir.’ demiştir.

Gerçekten Tirmizî' nin rivayetine göre Rumların, İranlılara galip gelmesi "Bedir" günü olmuştur. Fakat galibiyetin geniş bir şekilde açıklanması, Hudeybiye sıralarında bilinebildiği ve Hz. Ebu Bekir de develeri Übeyy'in kendisinden değil, sonra vârislerinden aldığı için bazıları bu ferah gününü, Hudeybiye günü sanmışlardır. Hintli Süleyman Nedevî Efendi, Asrı Saadet tarihinde bunu şöyle tesbit etmiştir: "Resul-i Ekrem'in işareti gereğince dokuz yıl sonra peygamberin bu haberi gerçekleşmiş ve onun gerçekleşmesi "Bedir" zaferinin elde edilmesine rastlamıştır." Bazılarına göre bu haber, hicretin altıncı yılında Hudeybiye antlaşması esnasında gerçekleşmiştir. Fakat bu doğru değildir.

Bu anlayış hatasının sebebi şudur: Sahihi Buhari'nin açıkladığına göre Hz. Peygamber'in Hirakl'e gönderdiği mektubu taşıyan elçi, Suriye'ye ulaştığı zaman Hirakl, zaferini kutluyordu. Bu elçi, Hudeybiye antlaşması sıralarında gönderildiği için birçokları Hirakl'in o sıralarda zafer kazandığını zannetmişlerdir. Halbuki, Hirakl, zaferi çoktan kazanmış ve onu kutlamak için Suriye'ye gelmiş bulunuyordu.

Roma takvimine göre Hz. Muhammed'in peygamberliği, 609 yılında meydana gelmiş, doğu Roma ile İran arasındaki düşmanlık, 610'da başlamış, 613-614 yılları savaş içinde geçmiş, 616'da, Romalılar yenilmişler, 622'de karşı harekete geçmişler, 623'de galibiyete başlayarak 625'te kesin zaferi elde etmişlerdir. Yenilginin başlangıcıyla galibiyetin başlangıcı arasında dokuz yıl geçmiş olduğu gibi, kesin yenilgi ile kesin galibiyet arasındaki müddet de dokuz yıldan ibaret bulunuyor.

Dördüncü âyette geçen ve meâlde ‘birkaç’ anlamı verilen ‘bıd’ kelimesi Arap dilinde onu aşmayan azlığı ve daha çok üç-dokuz arasındaki sayıları ifade etmek üzere kullanılır. Bu kelimenin kullanımı bir yönüyle Bizanslılar’ ın üstün gelmelerinin tek bir savaşın kazanılması biçiminde değil, muayyen bir süreye yayılacak galibiyetler olarak belireceğine de işaret ediyordu. O sıralarda iç isyanlardan ve iktisadî krizden ötürü perişan hale gelmiş olan Bizans İmparatorluğu’nun birkaç yıl içinde toparlanıp galibiyet elde etmesi kimsenin hatırından bile geçiremeyeceği bir sonuç idi. Fakat Kur’an’ın gelecekle ilgili bu mûcizevî haberi aynen gerçekleşti.

5 Nisan 622’de yapılan büyük bir dinî törenden sonra başşehirden ayrılan Herakliyus, önce Anadolu toprakları ile İrmîniye bölgesini Sâsânî işgalinden kurtardı. Daha sonra Dvin’i ve birçok şehri zaptetti, ardından Sâsânîler’in kutsal şehri Gence’yi ele geçirdi. Bu arada Herakliyus’un kardeşi Thedoros, Şahin denilen bir kumandanın idaresindeki başka bir Sâsânî ordusunu bozguna uğrattı. Sâsânîler’in ana ordusunu 627 yılı sonunda Ninevâ’da (Ninova) kesin yenilgiye uğratan Herakliyus, Ocak 628’de II. Hüsrev’in sığındığı Destgird’e girdi. Kısa bir süre sonra II. Hüsrev tahtından indirilip öldürüldü (bilgi için bk. Esko Naskali, “İran”, DİA, XXII, 394-395; Işın Demirkent, “Herakleios”, DİA, XVII, 210-212). Müslümanlar da bir taraftan kendi kutsal kitaplarının verdiği bu haberin gerçekleşmesinin ve kitap ehli komşularının galip gelmesinin, diğer taraftan da Allah’ın kendilerine lutfettiği başka başarıların sevincini yaşadılar (Taberî, XXI, 17).

Tefsirlerde ayetteki vaadin gerçekleşmesi izah edilirken, Bizans galibiyetinin Bedir Savaşı'nın kazanıldığı veya Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı tarihlere denk geldiği yönünde rivayetlere yer verilmesini de (Taberî, XXI, 17, 19-21; Zemahşerî, III, 197) bu açıdan değerlendirmek uygun olur. Zaten âyette sevinçle ilgili ifade sadece Bizanslılar' ın galibiyet haberine bağlanmaksızın "o gün müminler sevinecekler" şeklinde mutlak biçimde yer almıştır.

Râzî, Bedir Savaşı günü İranlılar' ın yenildiği haberinin henüz müslümanlara ulaşmamış olduğu gerekçesiyle âyette kastedilen sevincin müslümanların müşriklere galip gelmesiyle ilgili olduğu yorumunu tercih ederse de (XXV, 96), Arap dilinde böyle bir bağlamda 'gün' kelimesinin tek bir gün değil 'zaman' anlamında kullanıldığı göz önüne alındığında, yukarıda belirtildiği üzere bu sevincin değişik sebeplere bağlanmasına bir engel bulunmamaktadır.

Bununla birlikte Kur'an'ın verdiği haberin gerçekleşmesinin Hudeybiye Antlaşması'na tesadüf ettiğine ilişkin bilgiyi şöyle izah edenler de olmuştur: Hz. Peygamber Hudeybiye Antlaşması'nı takiben muhtelif devlet başkanlarına İslâm'a davet mektupları göndermişti. Herakliyus'a yolladığı elçi, mektubu imparatora Suriye'de takdim ederken o burada zaferini kutlamaktaydı. Bu sebeple birçokları zaferin o sıralarda kazanıldığını zannetti. Oysa Herakliyus zaferi çoktan kazanmış ve onu kutlamak için Suriye'ye gelmiş bulunuyordu." [142]

[142] Elmalılı; Hak Dini Kur'an Dili, c-6, s-235, 238.

Kur’an-ı Kerim’in istikbâlden haber veren ve Rasûlullah Efendimizin bir mucizesi sayılan bu haberinin ortaya çıkması üzerine Mekkeli müşriklerden bazıları müslüman oldular. [143]

İşte Kur’an-ı Kerimin gelecekten verdiği bu müjdeli haber, önceden yazılmış ve belirlenmiş bir kadere işaret etmektedir.

AYETLERİN ESBABU'N NÜZULU BİZE KADERİ TANITMAKTADIR

Esbabu'n nüzul; iniş sebepleri demektir. Kur'ân-ı Kerim'in bazı sure ve ayetleri, bir kısım olaylar sebebiyle inmesinden dolayı bu şekilde tanımlanmıştır. Esbabu'n nüzul; ayetlerin ne anlatmak istediğini ve ayetlerin hikmetinin anlaşılmasını sağlar. Muhakkak her âyet için bir nüzul sebebi aranmaz. Genellikle sure ve ayetlerin nüzul sebepleri sahih hadislere dayanmaktadır.

Özet olarak, Esbabu'n nüzul; "ayetlerin iniş sebepleri" anlamını ifade etmekle birlikte, aynı zamanda terim olarak da; peygamber efendimizin risalet döneminde vuku bulan ve Kur'an'ın bir veya birkaç ayetinin yahut bir suresinin inmesine yol açan olaydır. Bir açıdan da; herhangi bir şey hakkında Resûlullah (s.a.v)'e sorulan soru demektir.

Nüzul sebebini bilmenin birçok yararları bulunmaktadır. Bu yararlarından birisi de; şer’i emirlerinin hükümlerinin hikmetinin bilinmesini sağlamaktır. Bir ayetin belli bir olay ya da Peygamber (s.a.s.)’e yöneltilmiş bir soru üzerine inmiş olması, o ayeti o olay ya da soruya özgü kılmaz. Ayet o olay hakkında geçerli olduğu gibi benzeri

[143] Taberî; Tarihu'l-Ümem ve'l Mulûk, c. 2, s. 141-142.

diğer olaylar için de geçerlidir. Sebebin özel oluşuna değil ayet lâfızlarının kapsamına giren hususlara itibar edilir. Bunlardan dolayı; Âlimler, nüzûl sebepleriyle ilgili pek çok bağımsız eser meydana getirmişlerdir. Bu konuda ilk müstakil eser veren kişi, Buhari'nin hocası Ali b. el-Medinî'dir. Bu alanda en çok şöhret yapmış olan eser ise, Vâhidî'nin "Esbâbu'n-Nuzûl" isimli eseridir.

Esbabu'n nüzul ile ilgili birkaç misal verelim. Henüz içki yasağı ayeti nazil olmadan önce şöyle bir hadise yaşanıyor: Sahabeden bir grup Abdurrahman b. Avf 'ın davetlisi olarak evinde toplanmışlardı. Yemeklerini yeyip içkilerini içtiler, sonra da namaz vakti girdi. Onlardan birisi sarhoş bir vaziyette orada bulunan cemaate namaz kıldırdı. Namazda Fatiha'dan sonra kâfurun suresini okuyor. Okurken kâfurun surenin lâfızlarını birbirine karıştırıyor ve ayetin anlamı bozuluyor. "Ey kâfirler, sizin taptığınıza tapacak değilim" ayetini, "Ey kâfirler, taptığınıza taparım" şeklinde okuyor. Bu olay üzerine: "Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki! Ne dediğinizi bilesiniz." (Nisâ, 4/43) âyeti nazil olmuştur. Bu ayet ayık olmadan yani ne dediğini bilinceye kadar namaza yaklaşılamayacağını bildirmektedir. [144]

Pek çok ayetin Esbabu'n nüzule sebep olarak, Hz. Ömer örnek verilir. Hz. Ömer 'in farklı zamanlarda yapmış olduğu dua ve temenniler üzerine bazı ayetler inmiştir. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmektedir: Yüce Allah üç kez benim temennim doğrultusunda ayet indirdi. Bir gün Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın resulü! İbrahim'in

[144] Vâhidî, Esbabu'n-Nüzûl, s.87.

makamını namaz yeri edinsek demiştim bunun üzerine: “Biz ta o zaman bu Beyt'i, insanlar için bir sevap kazanma ve bir güven yeri kıldık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namazgâh edinin. Ayrıca İbrahim ile İsmail'e şöyle ahit verdik: "Beytimi, hem tavaf edenler için, hem ibadete kapananlar için, hem de rükû ve secde edenler için tertemiz tutun!" (Bakara, 2/125) ayeti nazil oldu.

Bir defasında da: “Ey Allah'ın resulü! Evinize çeşitli insanlar girip çıkıyor, sizin o temiz eşlerinizi görüyorlar. Emir buyursanız da onlar örtünseler" demiştim. Bunun üzerine de: “Hem O'nun hanımlarına bir ihtiyaç soracağınız vakit de perde arkasından sorun. Böyle yapmanız hem sizin kalpleriniz ve hem de onların kalbleri için daha temizdir. Hem sizin Resulullah'a eziyet etmeye hakkınız yoktur.” (Ahzâb, 33/53) ayeti indirildi.

Yine bir başka zaman da; Hz. Peygamberin eşlerinin kıskançlık sebebiyle etrafında toplanıp kendisini üzmelerinde dolayı: "Eğer Rasûlüllah sizi boşarsa, Rabbi ona sizden daha hayırlı eşler verir" demiştim. Bu talebim üzerine de: “Eğer o sizi boşarsa belki de Rabbi ona, sizden daha hayırlı, kendisini Allah'a teslim eden, inanan, gönülden itaat eden, tevbe eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verir.” (Tahrim, 66/5) ayeti nazil oldu.

Bilindiği gibi: Kuran'ın bir kısım ayetleri Hz. Peygamber (s.a.v)'e sorulan bir takım sorular üzerine indirilmiştir. Bu sorular umumiyetle ashaba ait olmakla birlikte bazen ehli kitabın da soru sorduğu oluyordu. Sahabeler, din alanında bilmedikleri ya da anlamada zorluk çektikleri hususları öğrenmek maksadıyla soruyorlardı. Mesela: "Onda apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren

güvene erer. Ona bir yol bulabilenlerin Beyt'i haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağni (kimseye muhtaç değil, her şey ona muhtaç)dir." (Al-i İmran, 3/97) ayeti nazil olunca sahabeler her sene mi hac yapacağız ey Allah'ın Rasulü? Diye sordular.

Peygamberimiz cevap vermedi. Onlar soruyu tekrarlayınca da, "Hayır" diye mukabelede bulundu ve buyurdu ki: "Şayet evet deseydim size her yıl hac yapmak farz kılınırdı." İşte meydana gelen bu soru üzerine "Ey iman edenler! Açıklandığı zaman hoşunuza gitmeyecek olan şeylerden sormayın." (Mâide, 5/101) ayeti indirildi.

Ehli kitabın sorduğu sorulara da bir misal verelim.

İbnü Abbas'tan nakledildiğine göre; Kureyşliler, kendilerinde bulunmayan ehli kitap bilgilerinin Yahudiler ehli kitap oldukları için, onlarda olacağını düşünerek Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebî Muayt'ı Medine'deki yahudi hahamlarına gönderirler. "Onlar, kitap ehlindendirler, siz de bulunmayan bilgiler onlarda bulunur. Muhammed'e soru sorsunlar, bakalım bilebilecek mi?" demişler.

Bunun üzerine ikisi birlikte Mekke'den çıkıp Medine'ye varmışlar ve Yahudilere Muhammed'e öyle bir zor soru soralım ki; bakalım bilebilecek mi? Bilemeyecek mi? Gerçek peygamber mi? Değil mi? Öğreniriz, demişler. Yahudilerde: "Ona mağara halkından, Zulkarneyn'den ve ruhtan sorunuz. Eğer hepsine cevap verir veya susarsa peygamber değildir. Ve eğer bir kısmına cevap verip bir

kısmından susarsa peygamberdir" demişler. Çünkü ruh, Tevrat'ta kapalı olarak ifade edilmiş.

Onlar, gelmişler sormuşlar. Bunun üzerine iki kıssa, yani Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssaları açıklayıp, ruh kapalı bırakılmış olduğu için cevap vermemiştir. Böyle bir cevaba karşı, Kureyş' li Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebî Muayt ve yahudi hahamlar sorduklarına pişman olmuşlardır.

İbn-i Mes'ud (r.a)'da söyle rivayet etmiştir.

Resûlullah (s.a.v) Yahudilerden bir gruba uğradı. Onlardan bazısı: "Muhammed'e ruh hakkında sorun" dedi. Bazısı da: "Sakın sormayın, hoşunuza gitmeyecek şeyler işitirsiniz" diye aralarında konuştular.

Sonunda içlerinden birisi kalkıp: "Ey Ebu'l-Kasım bize ruh'tan anlat, (ruh nedir?)" dediler. Resûlullah (sav) bir müddet sessiz durdu. Ben anladım ki kendisine vahiy inmektedir.

Sonra okudu: "Sana ruhtan sorarlar; de ki, ruh Allah'ın emrinden ibarettir. Size onun hakkında az bir ilim verilmiştir" (İsra, 85). Bir rivayette: "Onun hakkında az bir ilim verilmiştir" denmektedir. A'meş: "Bizim kıraatımızda böyledir" [145] demiştir.

Kur'an'ın anlam olarak pek çok tarifi mevcuttur. Bir tarife göre Kur'an: Kâinat kitabının ezeli bir tercümesidir. Cenab-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan hükmetmesi hesabına ezeli bir hutbe olup, vahy-i semavî ve kelâm-ı ezelîdir. Yani Kur'an; geçmiş, şimdi ve gelecek zamanda ne olmuş ve ne olacaksa

[145] Buhari; İlm 47, Tevhid 28, 29. Müslim; Münafikun 32, (2794).

herşeyi kapsayan kutsal bir kitaptır. Bir bakış açısından tüm mevcudatın kader kitabıdır.

Kur'an ayetlerden müteşekkildir. Ayet ise: Cenab-ı Hakk'ın sıfât ve kudreti hakkında görülen aşikâr deliller, bürhanlar alametlerdir. Genelde ayetler iki kısımda değerlendirilir.

Birincisi: Fiilî ayetler denilen tekvinle ilgili ayetlerdir. Bu ayetler; kâinatta bulunan varlıkların hal ve hareketlerini düzenleyen ve bir kanuna bağlayan, aynı zamanda yaratıcının varlığını, birliğini ve yüce sıfatlarını gösteren ve yaratıkların taşıdığı özelliklerden çıkarılan delillerdir.

Tekvinî ayetler, Cenab-ı Hakk'ın kün emriyle yaratılmış olup, Allah'ın varlığını, birliğini, esma ve sıfatını bildirir ve aynı zamanda onların delilleridir. Kâinatta müşahede ettiğimiz bu tekvinî ayetler Allah'ın kudret sıfatıyla meydana gelmektedir.

İkincisi: Kavli ayetler. İlâhî kitapları meydana getiren cümlelerdir. Kur'an-ı Kerim'de mevcut olan bu ayetler Allah'ın kelam sıfatından gelmiştir.

Ayetler bu anlamları taşıdığına göre, mademki Kur'an! Tüm mevcudatın kader kitabı önceden yazılmıştır. Bazı ayetlerde bir sebebe istinaden indiğine göre, burada bir tenakustan söz edilebilir mi? İnsanların çokça sorguladığı gibi; "mademki! Bizim kaderimiz önceden yazılmış, madem bu yazılan kadere göre yaşayacağız, gelişen olaylardan biz nasıl mesul oluruz" sualinde olduğu gibi; esbâbü'n-nüzûl'ü nasıl tarif edeceğiz.

Acaba Kur'an; Esbâbü'n-nüzûl'e göre yani; yeri zamanı geldiğinde mi? O zaman yazılıp nazil olmuş? Yoksa o sebep önceden ilimle biliniyordu, aynı

zamanda Kur’an; Levh-i Mahfuz’da iken yazılıydı da, sadece o sebep oluştuktan sonra ayet nazil olmuş mudur? Bu mevzuyu Kur’an’ı Kerim’de zikredilen ifk hâdisesi ile anlatmaya çalışalım.

İFK HÂDİSESİ BİZE KADERİ TANITMAKTADIR

Hz. Âişe (r.anha) Validemize münafıkların reisi Abdullah bin Übeyy tarafından yapılan iftira hâdisesidir. Hâdise şöyle cereyan etmiştir:

Âişe validemizden şöyle nakletmiştir. Resûlullah (s.a.v) herhangi bir sefere çıkacakları zaman Ezvâc-ı tâhirat arasında kur'a çeker, kur'a kime çıkarsa onu beraberinde götürürdü. Benî müstalık gazâsında ise, kur'a Hz. Âişe Validemize çıkmıştı. [146]

Resûlullah ile beraber sefere çıkmıştım. Bu sefer, tesettür âyeti inzal buyrulduktan sonra idi. Bunun için ben hevdeçin içinde taşınır, konak yerine de hevdeç içinde indirilirdim. Bu suretle gittik."

"Resûlullah(s.a.v) Benî Müstalık gazâsından dönüyordu. Medine'ye yaklaştığımızda bir konak yerine indi. Gecenin bir bölümünü orada geçirdi. Sonra göç edilmesini emretti."

"Hareket emri verildiği zaman, ben kalkıp ihtiyacımı gidermek için yalnız başıma ordudan ayrılıp gittim. Kazâ-yı hâcet ederek dönüp bindiğim devemin yanına geldim. Göğsümü yokladığımda, Yemen göz boncuğundan dizilmiş gerdanlığımın kopmuş olduğunu fark ettim. (Bu gerdanlığı annesi Ümmü Rumân düğün hediyesi olarak takmıştı.) Dönüp gerdanlığımı aramaya koyuldum. Fakat onu aramak beni yoldan alıkoymuştu. Ben öyle zannetmiştim ki, sefere iştirak etmiş olanlar bir ay

[146] Buhari; Es-sahih, İlm, c-3, s-154.

bekleseler dahi, benim devemi, ben hevdeçte bulunmadıkça sevk etmezler. Hâlbuki yolda bana hizmet edenler gelip hevdecimi yüklemişler, bindiğim deveyi de hareket ettirmişlerdi. Onlar beni hevdeç içinde sanıyorlarmış."

"Ben çok hafiftim, çünkü küçük ve zaîf bir kadındım. Hizmetçiler hevdeçin ağırlık derecesinin farkına varamayarak yüklemişler. Deveyi sürüp gitmişler."

"Gerdanlığımı, ordu ayrılıp gittikten sonra buldum. Hemen dönüp ordugâha geldim. Fakat onlardan kimseyi bulamadım. Hepsi çekip gitmişti. Ben de orada evvelce bulunduğum yere geldim. Çarşafıma büründüm yanımın üzerine uzandım. Hevdeç'te beni bulamayınca, aramak için yanıma gelirler sandım."

"O sırada gözlerimi uyku bürüdü, uyumuş kalmışım."

"Safvan bin Muattal, ordunun arkasına kalır, halkın mallarını araştırır, bir şey kalmışsa, onları toparlar diğer konak yerine götürürdü."

"Safvan, askerin arkasından yürüyerek, sabaha karşı bulunduğum yere doğru gelmiş. Uyuyan bir insan karaltısı görünce, gelip başucuma dikilmiş ve beni görür görmez tanımış. Çünkü bize hicap âyeti inmeden evvel, onun beni görmüşlüğü vardı."

"Safvan, beni görünce şaşırarak 'İnna lillahi ve inna ileyhi racîun [Biz Allah'ın kullarıyız ve muhakkak Ona dönüp varıcıyız]' dedi."

"Hemen onun sesine uyandım. Çarşafımla yüzümü örtüp büründüm."

"Vallahi, onunla ne bir kelime konuşmuşuzdur ne de 'İnna lillahi ve inna ileyhi raciûn' ifadesinden başka ondan bir kelime işitmişimdir."

"Bundan sonra Safvan, devesini ıhtırdı. Beni, binsin diye ayağını devesinin ön ayağına bastı. 'Bin! Dedi ve kendisi geri çekildi."

"Ben de hemen kalkıp deveye bindim. Kendisi de devenin başını, yularını çekerek askere yetişmek için süratle ilerlemeye başladı. Sabaha kadar askerin arkasından yetişemedik. Nihayet asker, konak yerine inip yerleştiği sırada idi ki Safvan' ın, devemin yularını çekerek konak yerine getirdiği görüldü." [147]

Safvan bin Muattal; Âişe validemizi deve üzerinde getirirken, baş münafık Abdullah bin Übeyy'le karşılaşmışlardı. Baş münafık durur mu? Hemen fırsatı değerlendirir. Abdullah bin Übeyy; "Bu kimdir?" diye sordu. Âişe' dir." dedi.

Kavmi arasında itibarı oldukça sarsılan, bütün nazarları menfi şekilde üstüne toplamış bulunan baş münafık bu masum hâdiseyi diline dolamak istedi. Art niyetini orada bulunanlara: "Vallahi" dedi, "ne Âişe, o adamdan dolayı kurtulur, ne de o adam, Âişe' den dolayı kurtulur" diyerek fitne yaymaya başladı.

Ordugâh, başmünâfık Abdullah bin Übeyy'in yaptığı iftira ile çalkalanmaya başlar.

İşte, gerçek mânâda bir müslüman olan, hatta rivayete göre erkeklik özelliğinden bile mahrum bulunan Safvan bin Muattal' da bu vazifeyi yaparken oda iftiraya uğramış oluyor. [148]

---

[147] Müslim, Es-sahih, c-8, s-113-114.
[148] Müslim, Es-sahih, c-8, s-114.

Münafıkların reisi Abdullah bin Übeyy'in başlattığı, Hassan bin Sabit, Mistah bin Üsâse, Hamne binti Cahş ve halktan bazı saf Müslümanların, münafıkların tuzağına düşerek etrafa yaydıkları iftira hâdisesinden Âişe validemizin bir müddet haberi olmamıştı.

Yine bu hususu Âişe validemiz şöyle anlatmıştır:

"Medine'ye dönünce ağır bir hastalığa (hummaya) tutuldum. Bir ay çektim. Meğer bu esnada halk arasında ifk hadisesi dolaşıyormuş. Ben ise olanlardan bütünüyle habersizdim. Aleyhimdeki iftiraları Resûlullah, annem ve babam da duymuşlar, fakat bana hiçbir şeyden bahsetmiyorlardı."

"Yalnız hastalığımda beni şüphelendiren bir husus oldu, Resûlullah (s.a.v) daha önce hastalandığım zamanlardaki görmüş olduğum lütuf ve şefkati, bu hastalığım esnasında görmüyordum. Ve adımı bile zikretmeden ‘hastanız nasıl?’ diyor ve bununla iktifa ediyordu. Benim, iftiracıların uydurduklarından hiç haberim yoktu."

Söylenenleri Resûlullah (s.a.v), Ebû Bekir’i Sıddık ve Âişe validemizin annesi duymuş olmasına rağmen, Âişe validemize hiç bir şey bahsetmemişler. Sadece Resûlullah (s.a.v)’in kendisine karşı tavrından Âişe validemiz endişe duyuyor ve üzülüyordu. Fakat bunun sebebini bilmiyordu.

Âişe validemiz iftirayı kimden ve nasıl öğrendiğini de şöyle anlatıyor:

"Aradan yirmi gün geçmişti. Hastalığımı atlatmıştım."

"Bizler, o dönemler def’i hacetimizi evlerimizin yakınında bulunan boşluklarda giderirdik. Genellikle

kadınlar ihtiyaçlarını gidermek için tenha zamanları kollarlardı."

"Ben, yine bir gece Mıstah bin Üsâse'nin annesi ile hacet giderme yerimiz olan Menası tarafına çıkmıştım. Mıstah'ın annesi, çarşafına takılarak düşünce, 'Mıstah yüzünün üzerine düşsün, kahrolsun!' diyerek oğluna bedduâ etti."

"Ben, 'Ey ana! Ne diye oğluna beddua ediyorsun?' dedim. Sustu, cevap vermedi."

"İkinci kere ayağı dolaşıp düştü. Yine; 'Mıstah, yüzünün üstüne düşsün, kahrolsun!' diye bedduâ etti."

"Ben, 'Ey ana! Ne diye oğluna bedduâ ediyorsun?' dedim. Yine susup cevap vermedi."

"Üçüncü kere düştü. Yine; 'Mıstah, yüzünün üstüne düşsün, kahrolsun!' diye bedduâ etti."

"Ben yine 'Ey ana! Ne diye oğluna bedduâ ediyorsun? Bedir Savaşında bulunmuş bir zata bedduâ edilir mi? dedim."

O, “Vallahi; ben ona senin aleyhinde söylediklerinden dolayı bedduâ ediyorum” dedi.

"O, neler söylemiş?' diye sordum. Bunun üzerine, Mıstah'ın annesi, iftiracıların söylediklerini bana teker teker anlattı. Hastalığım tekrar geri geldi."

"Vallahi, üzüntümden hacetimi gidermeye bile güç yetiremedim ve döndüm. O kadar ağladım ki, ağlamaktan ciğerlerim kopacak, parçalanacak sandım." [149]

[149] Müslim, Es-sahih, c-8, s-114. İbn İshak, es-Sîre, c-3, s-311-312.

Hastalığı dolayısıyla Âişe validemize annesi Ümmü Rumân bakıyordu.

Bir gün yine Resûlullah, selâm verip yanıma girdi. Hz. Aişe'nin ismini zikretmeden, "Hastanız nasıldır?" diye sordu. Başka da hiç bir şey konuşmadı.

Hz. Âişe der ki: "Artık kendimi tutamadım, 'Yâ Resûlullah! Şimdiye kadar görmediğim eziyeti görüyor ve çekiyorum. Bana müsaade etsen de annemin evine gitsem. Hastalığıma orada bakılsa olmaz mı?' dedim."

"Resûlullah, 'Gitmende bir mahzur yok' dedi.

"Ben, babamın evine gidip, aleyhimdeki haberin içyüzünü anlamak istiyordum. Resûlullah, yanıma bir hizmetçi katıp, beni babamın evine gönderdi."

"Annem, 'Kızcağızım, sen niçin geldin?' diye sordu.

"Anneciğim, halk benim aleyhimde neler söyleyip duruyormuş da, siz bana hiçbir şey söylemediniz?' dedim."

"Annem; 'kızım sen kendini üzme, sıhhatini düşün. Vallahi, bir kadın senin gibi güzel ve kocasının yanında sevgili olsun ve onun birçok ortakları bulunsun da onu kıskanmasınlar ve onun aleyhinde bir takım laflar çıkarmasınlar, bu pek nadirdir.' dedi."

"Babamın, bundan haberi var mı?” dedim.

"Evet” dedi.

"Resûlullah'ın da haberi var mı?” diye sordum.

"Evet” dedi.

"Kendimi tutamadım ağladım. Babam, damda Kur'ân okuyordu” sesimi duyunca, yanıma indi.

"Anneme 'Nedir bunun hâli?” diye sordu.

"Annem, 'Hakkındaki dedikodulardan haberi olmuş' dedi.”

"Babamın da gözleri yaşla doldu. O gece, sabaha kadar hep ağlayıp durdum." [150]

Peygamberimiz (s.a.v.)'in Ashabıyla İstişaresi:

Resûlullah Efendimiz, Âişe validemiz aleyhinde yapılan iftiranın etrafta konuşulduğu günlerde vakitlerinin çoğunu evinde geçiriyor, pek dışarı çıkmıyordu. Hadisenin aydınlığa kavuşması gecikince, ashabıyla İştişare ederek onların fikirlerini aldı.

Hz. Ömer fikrini şöyle ifade etti:

"Yâ Resûlullah! Hâşâ! Bu büyük bir iftiradır. Kesinlikle biliyorum ki, bu, münafıkların yalanlarından birisidir. Allahü Teâlâ, bedeninize sinek kondurmaktan sizi koruyor. Bedenini böyle pisliklere konan sineklerden bile muhafaza eden, onları bedenine yaklaştırmayan Allah, nasıl olur da aileni, böyle kötülüklere bulaşmaktan korumaz?" dedi.

Hz. Osman ise görüşünü şöyle açıkladı:

"Yâ Resûlullah! Allah, üzerine insan ayağı basmasın yahut yeryüzündeki pislikler üzerine düşmesin diye gölgenizi yere düşürmekten korumaktadır. Böyle gölgenizi bile hiç kimseye çiğnetmezken, nasıl olur da sizin ailenizin namusunu

[150] Müslim, Es-sahih, c-8, s-114. İbn İshak, es-Sîre, c-3, s-311-312.

herhangi bir kimsenin kirletmesine meydan ve imkân verir?" dedi.

Hz. Ali de kanaatini şöyle ifâde etti:

"Yâ Resûlullah! Bir gün bize namaz kıldırıyordun. Namaz içinde iken, ayakkabılarını çıkartmıştınız. Size uyarak biz de çıkartmıştık. Namaz bitince, ayakkabılarımızı çıkarmanın sebebini bize sormuştun. Biz de sana uymuş olmak için çıkardığımızı söylemiştik. Bunun üzerine siz; 'Temiz olmadıkları için, onları çıkarmamı bana Cebrâil emretti.' demiştiniz"

"Böyle ayakkabılarına bulaşan pislik, size bildirildiği ve onları pislik bulaşığından dolayı çıkarmanız size emredildiği hâlde, ailenize, namus kirletecek kötülüklerden bir şey bulaşsın da onu çıkarmanız için size emredilmesin, olur mu hiç?" [151] dedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz bu arada, Hz. Âişe Validemizin hizmetçisi Hz. Berire'nin de görüşünü sordu. Hz. Berire: "Yâ Resûlullah, seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Onun hakkında kusur olarak sadece şunu söyleyebilirim: Kendisi çok genç bir kadındı. Ev halkının hamurunu yoğururken uyuya kalırdı da evde beslenilen hayvan gelir, hamurunu yerdi." [152]

Hz. Zeynep (r.anha) Peygamberimiz (s.a.v.)'in zevceleri arasında güzelliği ve Efendimiz yanındaki mevkii ile kendisini Âişe validemizle eşit görür ve

---

[151] Ḥalebî; es-Sîretu'l-Ḥalebiyye fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn, c-2 s-624-625.
[152] *Müslim,* Es-sahih, *c-8, s-115.* İbn İshak, es-Sîre, *c-3, s-313-314.*

zaman zaman rekabet ederdi. Buna rağmen Âişe validemiz hakkında bu hususta en küçük bir kötü zanna kapılmamış, Resûlullah bu hususta onun görüşünü sorunca, şu cevabı vermişti:

"Yâ Resûlullah! Ben işitmediğimi 'işittim' demekten, kulağıma gelmeyeni 'duydum' demekten ve görmediğimi 'gördüm' demekten gözümü korurum. Vallahi, ben onun hakkında hayırdan başka hiçbir şey bilmiyorum." [153]

Peygamberimiz (s.a.v.)'in Hitabesi:

Aslında Resûl-i Ekrem Efendimiz, zevcesi Hz. Aişe'nin böyle bir isnattan uzak olduğunu çok iyi biliyordu. Ancak böylesine haince ve sinsice plânlı bir iftiranın halk arasında yayılması, kendisini son derece üzmüştü. Âişe validemize karşı ister istemez tavrını değiştirmesine sebep olmuştu. Nitekim mescit te irat ettiği hutbede bunu açıkça ifade ediyordu:

"Ey Müslümanlar cemaati! Ailem aleyhindeki iftirasıyla beni üzüntüye düşüren bir şahsa karşı bana kim yardım eder. Hâlbuki vallahi ben, ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. İftiracılar öyle bir adamın ismini de ileri sürdüler ki, ben onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum." [154]

Peygamberimiz (s.a.v.)'in, Âişe validemizle konuşması:

Hz. Aişe'ye iftira edilişin üzerinden bir ay gibi uzun bir müddet geçmiş olmasına rağmen, Resûlullah Efendimize (s.a.v.) bu hususta herhangi

[153] Müslim, Es-sahih, c-8, s-118.
[154] Müslim, Es-sahih, c-8, s-115. İbn İshak, es-Sîre, c-3, s-312.

bir vahiy inmedi. Mescitte ashabına irat ettiği hitabesinden birkaç gün sonra, Hz. Ebû Bekir'in evine vardı. selâm verdikten sonra, Hz. Aişe'nin yanına oturdu ve şöyle dedi:

"Ey Âişe! Hakkında bana şöyle şöyle sözler erişti. Eğer sen bu isnatlardan uzak isen, yakında Allah, senin onlardan beri ve uzak olduğun noktasında bir çıkış kapısı verir. Yok, eğer böyle bir günaha yaklaştınsa, Allah'tan af dile ve Ona tövbe et! Çünkü kul, günahını itiraf ve sonra da tövbe edince, Allah da ona af ile muamele buyurur."

Hz. Âişe o andaki durumunu da şöyle anlatır:

"Resûlullah (s.a.v.) sözlerini bitirince gözümün yaşı kesildi. Öyle ki, gözyaşından bir tek damla bulamıyordum. Hemen babama dönüp, 'Resûlullah'a bu hususta benim tarafımdan cevap ver' dedim.

"Babam, 'Vallahi kızım! Resûlullah (s.a.v.) ne diyeceğimi bilemiyorum' dedi.

"Sonra anneme döndüm, 'Resûlullah (s.a.v.)'e bu hususta benim tarafımdan cevap ver' dedim.

"O da, 'Vallahi, ben de Resûlullah (s.a.v.) ne diyeceğimi bilmiyorum' dedi." [155]

Baba ve annesi Resûlullah'a herhangi bir cevapta bulunmayınca; Âişe validemiz bizzat konuşmak mecburiyetinde kaldı. Şehâdet getirip, Cenâb-ı Hakk'ka hamd ve senada bulunduktan sonra:

"Vallahi" dedi. "Ben anladım ki, siz halkın yaptığı dedikoduyu işitmişsiniz. Hattâ onlara inanmış

[155] Müslim, Es-sahih, c-8, s-116. Ahmed b. Hanbel; Müsned, c-6, s-197.

gibisiniz! Şimdi ben, size o kötülükten uzağım desem, Allah biliyor uzağım. Beni doğrulamazsınız!"

"Vallahi, ben kendim için de, sizin için de Yakup (a.s.)'ın oğulları ile olan durumundan başka bir durumu düşünemiyorum. "Bana düşen güzel bir sabırdır. Söylediklerinize karşı ancak Allah'tan yardım istenir" demişti. (Yusuf, 18/13). Bende öyle söylüyorum." [156]

Peygamberimiz (s.a.v.)'e Vahyin Gelişi:

Henüz Resûl-i Kibriya Efendimiz yerinden kalkmamıştı. Ev halkından da hiç kimse dışarı çıkmamıştı. Peygamber Efendimize hemen orada vahiy geldi. Hz. Âişe o ânı da şöyle anlatır:

"Resûlullah'ı, vahyin ağırlığı ve şiddetinden terlemek gibi vahiy alâmetleri bürüdü. Vahiy sırasında kış günleri bile kendisinden inci tanesi gibi ter dökülürdü.

Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerine elbisesi örtüldü. Başının altına da deriden bir yastık konuldu.

"Vallahi, ben ne korktum ne de aldırış ettim. Çünkü o fenalıktan uzak olduğumu ve Allah Teâla'nın bana zulmetmeyeceğini biliyordum."

"Annemle babamın ise, halkın ağzında dolaşan dedikodular, Allah tarafından doğrulanacak diye, korkularından ödleri kopuyor, cansız düşüvereceklerini sanıyordum." [157]

Vahiy hâli, Resûlullah efendimizin üzerinden kalkınca, sevincinden gülüyordu. Hz. Aişe'ye,

---

[156] Müslim, Es-sahih, c-8, s-116.
[157] Müslim, Es-sahih, c-8, s-117. İbn İshak, es-Sîre, c-3, s-315.

"Müjde ey Âişe! Yüce Allah, seni kesin olarak tebrik etti! Yapılan iftiradan beri ve uzak kıldı" [158] dedi.

Hz. Ebû Bekir de son derece sevindi. Yerinden kalkıp kızı Hz. Aişe'nin başını öptü.

Bu müjdeli haberi işiten Âişe validemiz: “Vallahi ben, ne kalkıp O’nun yanına varırım, nede sizlere teşekkür ederim. Fakat ben ancak, sizlerin işitipte inkâr etmediğiniz ve gayrete gelmediğiniz o kötü şeylerden beni beri ve uzak tutan ayetler indirmiş bulunan Allah’a hamd ederim” [159] diyor.

Ümmü Rumman der ki: “Aişe; ben bundan dolayı sana değil, Allah’a hamd ederim” deyince; Ebu Bekir: “Sen bu sözü Resûlullah Aleyhisselam’a mı söylüyorsun?” dedi: Aişe’ de “evet” deyince, onu kınadı. [160]

Âişe validemiz için inen Ayetler

Cenâb-ı Hak, konu ile ilgili olarak Resulüne indirdiği âyet-i kerimelerde şöyle buyurdu:

"İftirayı atanlar, içinizden bir zümredir. Bunu sizin için bir şer saymayın. Aslında bu sizin için bir hayırdır; böyle imtihanlar sizin sevaba erişmeniz için birer vesile teşkil eder. İftira atanların her birinin, o günahtan kazandığı bir hisse vardır. Onlardan günahın büyüğünü üzerine alan kimse için ise pek büyük bir azap vardır."

---

[158] Müslim, Es-sahih, c-8, s-117. Ahmed b. Hanbel; Müsned, c-6, s-197.
[159] Buhari; Es-sahih, c-6, s-13.
[160] Müslim, Es-sahih, c-8, s-117. Ahmed b. Hanbel; Müsned, c-6, s-368.

"O iftirâyı işittiğinizde, mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların, kendileri hakkında hayır düşündükleri gibi mü'min kardeşleri hakkında da hayır düşünerek, 'Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?"

"Bu iftirâyı ispat etmek için dört şâhit getirmeli değiller miydi? Mâdem şâhit getirmediler; o halde Allah katında onlar yalancıların tâ kendileridir."

"Eğer dünyada ve âhirette Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı, içine daldığınız şey yüzünden size pek büyük bir azap dokunurdu."

"O zaman siz o iftirâyı dilden dile naklediyor ve hakkında bilginiz olmayan şeyi ağzınıza alıp söylüyor, bunu da basit bir iş sayıyordunuz. Hâlbuki o, Allah katında pek büyük bir günahtır."

"Onu işittiğinizde, 'Bunu söylemek bize yakışmaz. Hâşâ, bu büyük bir iftirâdır.' demeniz gerekmez miydi?"

"Gerçek müminlerseniz, Allah size bir daha böyle bir günaha asla dönmemenizi öğüt veriyor. Âyetlerini de Allah size böylece açıklıyor, Allah her şeyi hakkıyla bilen, her işi hikmetle yapandır.

"Îmân edenler hakkında çirkin söz ve hareketlerin yayılmasından hoşlananlar için dünyada da âhirette de pek acı bir azap vardır. Allah her şeyi bilir; siz ise bilmezsiniz."

"Eğer üzerinizde Allah'ın lûtuf ve rahmeti olmasaydı ve Allah pek şefkatli ve pek merhametli olmasaydı, helâk olup giderdiniz." (Nûr, 24/11-20).

Böylece Cenâb-ı Hak vahiy ile Hz. Âişe hakkında söylenenlerin, bir iftirâdan ibaret olduğunu haber

vererek, hem Resulünün temiz ruhunu ve pâk vicdanını üzüntüden kurtardı. Hem Ebû Bekir-i sıddığın şahsiyetinin küçük düşürülmesine müsâade etmedi. Hem de Müslümanlar arasında zuhur eden fitne ve fesadın büyümesine fırsat vermedi.

Sonra Resûlullah efendimiz; Âişe validemizin beraatını ilân eden âyetleri Mescid-i Nebevide müslümanlara okudu.

Bu iftirayı yayan Hassân b. Sâbit, Hamne bint Cahş ve Mistah b. Üsâse'ye, iffetli kadına zina isnadında bulunmaktan dolayı, Nûr sûresi dördüncü ayetin hükmüne göre seksener sopa vurulması ve bir daha şahitliklerinin kabul edilmemesi cezasını uyguladı. [161]

İftira istinadında bulunan "şâirü'n-nebî" diye anılan Hassân b. Sabit'tir. İfk hadisesinden sonra Hz.Âişe'nin iffetini dile getiren bir kaside yazdığı için bağışlanmıştı. Ama şiirinde iftira attığı diğer bir kurban Safvân b. Muattal'dan kurtulamamış, bir kılıç darbesiyle bir gözünden ve iki elinden sakatlanmıştır. Bunun üzerine Safvân, Resûl-i Ekrem'in emriyle yakalanarak Hassân b. Sâbit'in ölmesi halinde kısas edilmesi için hapse atılmış, fakat Hassân b. Sâbit'in kendisini affetmesiyle serbest bırakılmıştır. Hz. Peygamber de Hassân'ın bu davranışından çok memnun olmuş ve Mukavkıs'ın gönderdiği iki kardeş câriyeden Sîrîn'i ve Beyraha mâlikânesini hediye etmiştir.

Had cezası uygulananlardan Hamne bint Cahş, savunmasında şöyle demiştir. Resûlullah'ın nezdinde kız kardeşi Zeyneb'in konumunu güçlendirmek,

---

[161] Ahmed b. Hanbel; Müsned, c-6, s-35. İbn İshak, es-Sîre, c-3, s-315.

Aişe’nin itibarını düşürmek için iftira olayına katıldığını söylemiştir.

Yine had cezası uygulanan Mistah b. Üsâse ise: Bedir gazilerindendi ve akrabası Hz. Ebû Bekir’den maddî yardım görüyordu. Hz. Ebû Bekir, ifk olayından sonra ona artık yardımda bulunmayacağına yemin etti; ancak bu olayın sebebiyle inen Nûr sûresinin yirmi ikinci ayetinden dolayı yemininin kefaretini ödeyerek bu yemininden vazgeçti.

İftira olayının asıl tertipçisi olan Abdullah b. Übey b. Selûl’ün cezalandırılıp cezalandırılmadığı hakkında değişik görüşler bulunmaktadır.

İfk hadisesi hakkında birçok görüşler bulunmakla birlikte, hadiseyi detaylı olarak anlatmaya çalıştık. Çünkü esbabu'n nüzul’ün ne denli kader meselesine ışık tuttuğuna şahit olmaktayız. Nasıl olsa kaderimiz önceden yazılmış, cennete cehenneme gideceğimiz belli, benim bunu değiştirmeye de gücüm yok, çalışmamada gerek yok diyenlere bir cevap niteliğindedir.

Evet; kaderimiz de, Kur'ân-ı Kerim de, Cenâb-ı Hakk tarafından önceden yazılmış ve Levh-i mahfuzda muhafaza altına alınmış, fakat dikkatimizden kaçan bir şey var, o da şudur: Kaderimiz yaşanmadan, Kur'ân-ı Kerim'de nazil olmadan bizim bunlara muttali olmamız mümkün değildir. Durum bu iken, Cenâb-ı Hakk; bizim ne yapacağımızı ilmiyle önceden bilip ve kaderimize yazması, onun büyüklüğünü ve İlah olduğunu gösterir. Zaten geçmişi geleceği bilemeyen bir İlah düşünülemez.

Bunlardan dolayı Cenâb-ı Hakk’ın ilmiyle önceden bilip ve kaderimize yazılması bizim irademize engel değil, yukarda ifk hadisesinde de yaşandığı gibi; herkes iradesiyle verdiği kararlardan dolayı mesuldür ve mesulde olmuşlardır. Esasında; büyük bir iftiraya uğrayan Âişe validemiz, temiz ve pak olduğu daha ayet nazil olmazdan önce Kur'ân-ı Kerim'de yazılıydı. Böyle olmasına rağmen Âişe validemiz büyük bir ızdırab ve sıkıntı içerisine düşmüş, temiz ve pak olduğu ayet-i kerime ile sabit oluncaya kadar sabredip beklemiştir.

Resûlullah efendimiz ve Ebû Bekir-i Sıddık; Âişe validemizin iffetine güvenmelerine ve sıkıntı çekmelerine rağmen, münafıkların ve onlara ayak uyduranların baskılarıyla ayet-i kerime nazil oluncaya kadar seslerini çıkaramamışlar ve bütün sıkıntılara katlanmışlardır. Ayet-i kerime nazil olduktan sonrada iftira atanlara gereken cezalar uygulanmıştır.

Hiç birisi; nasıl olsa bu hadise kaderimize önceden yazılmış, zaten biz bunları yaşayacaktık dememişler. Sadece ellerinde münafıkların attıkları iftiraya karşı delilleri olmadığı için bir şey yapmamışlar. Sabır ve sebat içinde Cenâb-ı Hakk’ın hadiseyi aydınlatmasını beklemişlerdir. Bizim de bu hadiseden çıkaracağımız sonuç şudur: Nasıl olsa kaderimiz önceden yazılmış, cennete cehenneme gideceğimiz belli, benim bunu değiştirme yede gücüm yok demeyeceğiz, sabır ve sebat içinde Cenâb-ı Hakk’ın rahmet hazinesi kapısı tokmağına dokunup, Cenâb-ı Hakk’tan ferah ve aydınlık bir gelecek temennisinde bulunmalıyız.

HZ. NÛH MUCİZESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

Mü’minun suresinde Nûh tufanı daha gerçekleşmeden önce Nûh (a.s)’a bildirilmiş olup, vakıa Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılmaktadır.

Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor: Bir zaman, halkını irşat etmesi gayesiyle Nûh’u gönderdik de: "Ey halkım, dedi, yalnız Allah’a ibadet ediniz. Zira sizin Ondan başka ilahınız yoktur. Gerçek bu iken hâlâ şirkten sakınmaz mısınız?"

Halkından ileri gelen birtakım kâfirler: "Bu," dediler, "sizin gibi bir insandan başka bir şey değil, böyleyken size hâkim olmak istiyor." "Allah bize mesaj ulaştırmak isteseydi, (böyle sizin gibi bir insan göndermez), melaike indirirdi. Nitekim biz atalarımızdan da böyle bir şey işitmedik. 'Bu, sâdece kendisinde delilik bulunan bir adamdır; hele bir zamana kadar onu bekleyin bakalım!'

(Nûh) 'Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı, bana yardım et!' dedi. Biz de ona vahyedip bildirdik ki: "Nezaretimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz gelip tandır kaynayınca her cinsten birer çift ile haklarında azap hükmü takdir edilmiş olanlar dışında kalan aile halkını yanına al! Zalim ve kâfirler hakkında sakın Bana başvurma! Çünkü onlar suda boğulacaklardır."

O hâlde sen, yanında bulunanlarla beraber gemiye yerleştiğin zaman artık de ki: 'Bizi o zalimler topluluğundan kurtaran Allah’a hamd olsun!' (Mü’minun, 23/23-28).

Cenab-ı Hakk; Nûh tufanını önceden Nûh (a.s)’a bildirmekle, Nûh tufanının önceden belirlenmiş bir takdire göre meydana geldiğini ve bu takdirinde meydana gelmesi bize kaderi ispatlamaktadır.

HZ. MUSA'IN KORUMA ALTINA ALINACAĞININ BİLDİRİLMESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

Musa (a.s)'ın koruma altına alınacağı önceden bildirilmiş olup, Tâhâ suresinde de Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor:

Hani o vakit annene şu ilhamı vermiştik: "Onu sandığın içine koy, denize bırak, deniz de onu sahile bıraksın, onu hem Bana düşman, hem ona düşman biri alsın!" Ve senin üzerine, gözetimim altında yetiştirilesin diye, katımdan bir sevgi koydum. O zaman kız kardeşin gidiyor ve: "size, ona iyi bakacak birini bulayım mı?" diyordu. Böylece, gözü aydın olsun ve üzülmesin diye seni tekrar annene iade ettik. "Hem bir adam öldürdün de, seni gamdan kurtardık, seni birçok denemelerden geçirdik; bu sebeple yıllarca Medyen halkı arasında kaldın, sonra da ey Musa, bir kader üstüne geldin. Ben, seni kendim için yetiştirdim" (Tâhâ, 38-41).

Musa (a.s)'ın koruma altına alınıp özenle yetiştirilmesi ve peygamberlikle görevlendirilmesi, bize önceden yazılmış ve belirlenmiş bir kaderden bahsetmektedir.

Kasas suresindeki ayet-i kerimelerde de aynı kıssa daha kapsamlı olarak söyle anlatılmaktadır.

Sana Musa ile Firavun kıssasından bir kısmını iman edecek bir topluluğa ibret olsun diye, bütün gerçeği ile okuyacağız.

Çünkü Firavun, o yerde başkaldırmış ve halkını fırka fırka edip arkasına takmıştı; onlardan bir grubu ezmek istiyor; oğullarını boğazlatıyor, kadınlarını hayata atıyordu. O kesinlikle bozgunculardandı.

Biz de o yerde ezilmekte olanlara lütufta bulunmak, onları öncül rehberler yapmak ve onları varisler kılmak istiyorduk.

Ve onlara arzda (yeryüzünde) hâkimiyet verip Firavun, Haman ve ordularına korktukları şeyi, onların vasıtasıyla gösterelim.

0 sırada Musa'nın annesine: "Onu emzir; ona zarar gelmesinden bir korku hissettiğinde, kendisini denize bırakıver ve artık korkup üzülme! Biz, muhakkak onu sana iade edeceğiz ve kendisini peygamberlerden biri yapacağız." diye vahyettik.

Bunun üzerine Firavun hanedanı onu yitik olarak aldılar, çünkü o, ileride kendilerine bir düşman, bir tasa olacaktı. Doğrusu Firavun da Haman da askerleri de hep canilerdi.

Firavunun karısı: "Bana da sana da bir göz bebeği, bunu öldürmeyin, belki bize yarar, ya da evlat ediniriz." dedi ve onlar farkında değillerdi.

Musa'nın annesinin yüreği ise bomboş sabah etti. Şayet inananlardan olması için kalbine kuvvet vermeseydik, az daha onu açığa vuracaktı.

Musa'nın ablasına "Onun izini takip et." demişti annesi. 0 da onlar farkına varmadan uzaktan gözetledi.

Önceden ona emzikçileri (sütanneleri) yasaklamıştık. Ablası varıp: "Sizin hesabınıza bunun bakımını üstlenecek ve ona iyi davranacak bir aile buluvereyim mi?" dedi.

Böylece Biz, Musa'yı annesine geri verdik ki, annesinin gözü aydın olsun, üzülmesin ve Allah'ın

vadinin kesinlikle gerçek olduğunu bilsin diye; fakat çokları bilmezler.

Musa kıvamına erip dengini bulduğunda ona bir hâkimiyet ve bir kim verdik. İşte Biz ile davrananları böyle mükâfatlandırırız. (Kasas, 28/3-14).

Musa (a.s)'ın gelecekte koruma altına alınıp özenle yetiştirilmesi ve peygamberlikle görevlendirilmesi, bize kaderi ispatlamaktadır.

HZ. MUSA MUCİZESİ VE FİRAVUNUN HELAK OLMASI KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

Musa (a.s)'a Allah Teâla söyle buyuruyor:

Gerçekten Musa'ya şöyle vahyettik: "Kullarımla geceleyin yürü (Mısır'dan çık) de (asânı vurarak) onlara denizde kuru bir yol aç; (artık firavun tarafından) yetişilmekten korkmazsın ve (boğulmaktan) endişe de etmezsin." Firavun ordularıyla hemen onları takip etti, denizden kendilerini korkunç boğulma sarıverdi. Böylece Firavun kavmini yanlış yola sürükledi ve doğru yola götürmedi. (Taha, 20/77-79).

Musa (a.s) ve taraftarlarının, firavundan kurtulacaklarının önceden bildirilmesi, bize kaderi ispatlamaktadır.

HZ. LÛT'UN KAVMİNİN HELAK OLMASI KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

Lût (a.s)'ın kavmiyle ilgilide Allah Teâla söyle buyuruyor:

Lût'u da (gönderdik). Hani o kavmine: "Siz gerçekten o çirkin işi yapıyorsunuz ha! Sizden önce hiçbir millet bu çirkin fiili yapmadı!

Siz, gerçekten erkeklere gidecek, yolu kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapıp duracak mısınız?" dediği zaman, kavminin cevabı ancak şöyle demeleri oldu: "Haydi, getir bize Allah' ın azabını, eğer doğru söyleyenlerden isen!"

Lût: "Ey Rabbim, ortalığı fesada veren bu topluluğa karşı bana yardım et!" dedi.

Elçilerimiz İbrahim'e müjde ile vardıklarında: "Haberin olsun, biz bu memleketin halkını helak edeceğiz. Çünkü onun halkı hep zalim oldular" dediler.

İbrahim: "Orada Lût var ama!" dedi. Onlar: "Biz, orada kimin bulunduğunu pekâlâ biliriz. Muhakkak onu ve ailesini kurtaracağız; ancak karısı ötekilerden oldu." dediler.

Elçilerimiz Lût'a gelince, onlar yüzünden fenalaştı ve haklarında eli kolu daraldı (bağlandı). Onlar da: "Korkma ve kederlenme; seni ve aileni kurtaracağız; ancak karın ötekilerden oldu.

Haberin olsun, biz bu memleket halkının yapmakta oldukları çirkince günahları yüzünden üzerlerine gökten korkunç bir azap indireceğiz" dediler.

Andolsun ki, Biz aklını kullanacak bir topluluk için oradan bir ibret tablosu bıraktık. (Ankebût, 29/28-35).

Elçiler İbrahim (a.s)'a çocuk müjdelemesi ve Lût kavminin gelecekte helak olacağının bildirmesi bize kaderi ispatlamaktadır.

HZ. İBRAHİM'İN ÇOCUKLA MÜJDELENMESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

İbrahim (a.s)’ın şerefli misafirlerinin haberi ise şöyledir.

Ey Muhammed! İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar İbrahim'in huzuruna girmişlerdi de "Selam sana!" demişlerdi. İbrahim: "Size de selam" demiş ve içinden: "Bunlar tanınmamış bir topluluk!" diye geçirmişti. İbrahim, sonra ailesine giderek semiz bir buzağı (eti) getirdi. Onu önlerine sürerek: "Yemez misiniz?" dedi. Yemediklerini görünce onlardan içine bir korku düştü.

Onlar İbrahim'e: "Korkma!" dediler ve onu çok bilgili bir oğul ile müjdelediler. Bunun üzerine karısı (Sâre) bir çığlık atarak geldi ve elini yüzüne vurarak: "Ben kısır bir ihtiyar karıyım, nasıl çocuğum olur?" dedi. Misafir melekler: "Evet bu böyledir. Rabbin böyle buyurdu. Gerçekten O hüküm ve hikmet sahibidir. Herşeyi hakkıyla bilir." dediler. (Zâriyât, 51/24-30).

İbrahim (a.s)’’ın oğlan çocuğu ile müjdelenmesi bize kaderi ispatlamaktadır.

Yine İbrahim (a.s)’ın Nemrut’la olan münazarası şöyledir.

“Allah kendisine saltanat verdi diye Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı (Nemrut’u) görmedin mi? O zaman İbrahim (ona): “Rabbim, dirilten ve öldürendir!” demişti. O ise: “Bende diriltir ve öldürürüm!” dedi. İbrahim (bunun üzerine): “İşte şüphesiz Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi (sen de) onu batıdan getir!” dedi. Artık o inkâr eden şaşırıp kaldı. Çünkü Allah; zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Bakara; 2/258).

Kurtubî; Nemrut'un, bu iddiasını ispatlamak için hapishaneden iki mahkûm getirtir. Bunlardan birisini öldürttü, diğerini affetti, böylelikle sanki birisini dirilttiğini diğerini de öldürdüğünü iddia etti. İşte bu cevap üzerine İbrahim (a.s): Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi (sen de) onu batıdan getir deyince şaşırıp kalmıştır.

İşte İbrahim (a.s)''ın Nemrut'la münazara yapacağının önceden bildirilmesi, bize kaderi ispatlamaktadır.

HZ. ZEKERİYYAYA ÇOCUK MÜJDELENMESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

Bir zamanlar o, Rabbine gizlice (içinden) yalvarmıştı. Şöyle demişti: "Ey Rabbim! Şüphesiz (artık öyle bir durumdayım ki) benim kemiğim zayıflayıp gevşedi ve başım(ın saçı) bembeyaz alev gibi tutuştu. Sana dua etmekle de ey Rabbim, hiçbir zaman bedbaht olmadım."

"Gerçekten ben, arkamdan yerime geçecek varislerden endişedeyim. Karım da kısır bulunuyor. Onun için katından bana bir çocuk ihsan et." "Ki bana da mirasçı olsun, Yakup ailesine de mirasçı olsun. Rabbim, onu sen rızana kavuştur." (Allah şöyle buyurdu): "Ey Zekeriyya! Şüphesiz biz sana Yahya isminde bir oğlanı müjdeliyoruz. Bundan önce ona hiçbir adaş yapmadık." Zekeriyya: "Rabbim! Karım kısır, ben de son derece kocamışken nasıl oğlum olabilir?" dedi.

(Allah yahut Cebrail ona şöyle) dedi: "Dediğin gibidir, (fakat) Rabbin buyurdu ki, bu işi yapmak bana kolaydır. Nitekim bundan önce seni yarattım. Hâlbuki sen hiçbir şey değildin."

Zekeriyya şöyle dedi: "Rabbim! Bana alâmet ver." Allah: "Senin alâmetin, sapasağlam olduğun halde, üç gün, üç gece insanlarla konuşamaz hale gelmendir." buyurdu.

Nihayet (bir gün konuşamayınca) mihraptan kavmine karşı çıktı da onlara "Sabah ve akşam (Rabbinizi) tesbih edin" diye işaret etti. (Meryem, 19/3-11).

Zekeriyya (a.s)'a, Yahya (a.s)'ın müjdelenmesi ve üç gün konuşamaması yine bize kaderi ispatlamaktadır.

HZ.YUSUF KISSALARI KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

Yusuf (a.s); kuyuya atıldığı zaman gelecekte yaşanacak olayın müjdesi verilmiştir.

"Sen kardeşlerine bir gün, bu yaptıklarını haber vereceksin" diye vahyettik. (Yusuf, 12/15).

Mısır'da kıtlık baş gösterince kıtlık yılları yaşanır. Bu kıtlık yıllarında Yusuf (a.s)'ın kardeşleri Mısır'a ihtiyaçlarını karşılamak üzere gelirler. İşte bu kıtlık ve diğer sıkıntıların akabinde, ayetin müjdesine şöyle nail olur.

Bir gün Yusuf'un kardeşleri de çıkıp geldiler. Yusuf'un yanına girdiler, onları tanıdı, onlar ise Yusuf'u tanıyamadılar. (Yusuf, 12/58).

Yusuf: "Siz cahillik zamanınızda Yusuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?" dedi. "Yoksa sen gerçekten Yusuf musun?" dediler.

Aziz'de: "Evet" dedi. "Ben Yusuf'um, bu da kardeşim (Bünyamin). (Yusuf, 12/89-90).

Yusuf (a.s); kuyuya atıldığı zaman ayetle müjdelenmişti: İşte Yusuf (a.s)'ın; bu ayetin müjdesine nail olması belirlenmiş bir kadere işaret etmektedir.

Yine Yusuf suresinde; Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor. (Yûsuf) şöyle dedi: "Kendisiyle rızıklanacağınız hiçbir yemek size gelmez ki, daha (o) gelmeden onun te'vîlini (mâhiyetini) size haber vermiş olmayayım. Bunlar, Rabbimin bana öğrettiklerindendir." (Yusuf, 12/37).

Bu ayetin rüyalarının te'vili ilmi verilmesinden bahsetmektedir. İşte bu tevil ilmi; bize bir kadere göre olduğunu ispatlamaktadır.

Yine bir başka ayette Yusuf (a.s); iki zindan arkadaşının hadisesi olmazdan önce, rüyalarının te'vilini yapmıştır.

Ey benim zindan arkadaşlarım! "Rüyanızın tabirine gelince biriniz efendinize yine şarap sunacak, diğeri ise idam edilerek kuşlar başından yiyecek, işte öğrenmek istediğiniz mesele budur." (Yusuf, 12/41).

Ayetinde belirtilen durum aynen vuku buluyor. Ayette belirtilen durumun aynen vuku bulması bize bir kaderden bahsetmektedir.

Yine bir başka ayet-i kerimede de melikin gelecekle ilgili rüyasını kaderde yazılan şekliyle yorumlamıştır. Ayet-i kerimede de şöyle buyuruyor.

Dedi ki: "Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Biçtiğinizde yiyeceğiniz dışındakileri başağında bırakınız.

Sonra arkasından yedi kurak sene gelecek, biraz saklayacağınız dışında, önceki biriktirdiklerinizi yiyip götürecek.

Daha sonra onun arkasından bir yıl gelecek o yıl halk sıkıntıdan kurtulacak.” (Yusuf, 12/47-49).

Ayetlerinde belirtildiği; gelecekteki olaylar önceden tevil edilip, tevile göre hadiselerin şekillenmesinin bizlere bir kadere göre olduğunu göstermektedir.

HZ. MERYEM VE HZ. İSA MUCİZESİ KADERE İŞARET ETMEKTEDİR

(Ey Muhammed!) Kur'an'daki Meryem kıssasını da an (insanlara anlat). Hani o, ailesinden ayrılarak (evinin veya mescidin) doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra ailesiyle kendisi arasına bir perde koymuştu. Biz ona meleğimiz (Cebrail)’i gönderdik de ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem: "Ben senden Rahmân (olan Allah) a sığınırım. Eğer Allah'tan korkuyorsan (bana dokunma)" dedi.

Melek: "Ben, sana temiz bir oğlan bağışlamak için, Rabbinin gönderdiği bir elçiyim" dedi. Meryem: "Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir insan dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim" dedi.

Melek: "Bu, dediğin gibidir. Ancak Rabbin buyurdu ki: Bu (babasız çocuk vermek), bana pek kolaydır. Hem biz onu nezdimizden insanlara bir mucize ve rahmet kılacağız. Hem, bu önceden (ezelde) kararlaştırılmış bir iştir." dedi. Nihayet (Allah'ın emri gerçekleşti) Meryem İsa'ya gebe kaldı ve o haliyle uzak bir yere çekildi. Sonra doğum sancısı onu bir hurma dalına tutunup dayanmaya

zorladı. "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim" dedi.

Melek, Meryem'e, aşağı tarafından şöyle seslendi. "Sakın üzülme, Rabbin alt tarafında bir ırmak akıttı." "Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine devşirilmiş taze hurmalar dökülsün." "Ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen, ben Rahmân (olan Allah)a bir oruç (susmak) adadım. Onun için bugün hiçbir kimseyle konuşmayacağım" de.

Sonra Meryem onu (İsa'yı) yüklenerek kavmine getirdi. Onlar (hayretler içinde şöyle) dediler: "Ey Meryem! Doğrusu sen görülmemiş bir şey yaptın." "Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi.

"Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. Onlar; "Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. (Allah'ın bir mucizesi olarak İsa şöyle) dedi: "Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı." (Meryem, 19/16-30).

Hz. Meryem'in; İsa (a.s)'la müjdelenerek doğumun gerçekleşmesi yine bize kaderi ispatlamaktadır.

PEYGAMBER EFENDİMİZİN RÜYASIYLA GELECEKTEN HABER VERMESİ KADERE İŞARET EDER

Peygamber efendimiz (s.a.v) Medine'de rüyasında, müminlerin İnşallah Mescid-i Haram'a güvenlik içinde başlarını kazıtarak, kırkarak korkusuzca güven içinde gireceklerini ve Kâbe'yi tavaf edeceklerini görmüş ve mü'minlere de bu rüyasıyla Mekke'nin fethini müjdelemişti.

Daha sonra Allah (cc), Peygamber'inin rüyasını gerçekleştirmiş ve Fetih Suresi'nin aşağıdaki ayetini vahyederek müminlerin Mekke'ye girebileceklerini bildirmiştir.

“Andolsun ki, Allah gerçekten peygamberine o rüyayı hakkıyla doğru gösterdi, Şanıma yemin ederim ki, İnşallah Mescid-i Haram'a güvenlik içinde başlarınızı kazıtarak, kırkarak korkusuzca gireceksiniz! Ancak O, sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de ondan önce yakın bir fetih verdi.” (Fetih, 48/27).

Yine Fetih Suresi'nin aşağıdaki ayetiyle de; Mekke’nin fethinden önce yakın bir fetih olan, Hudeybiye antlaşmasını ve Hayber’in fethini verdi.

"Gerçekten o ağacın altında sana biat ederlerken O, müminlerden razı oldu. Onların kalplerindekini bildi de üzerlerine o güveni indirdi ve onları bir yakın fetih (Hudeybiye antlaşması ve Hayber’in fethi) ile ödüllendirdi." (Fetih, 48/18).

Peygamber efendimiz görmüş olduğu rüyalarla gelecekten haber vermesi, bize önceden yazılmış ve bilinen bir kadere işaret etmektedir.

PEYGAMBER EFENDİMİZİN AYETLE GELECEKTE KORUMA ALTINA ALINMASI KADERE İŞARET EDER

Peygamber efendimiz (s.a.v); Peygamberlik davasına çıktığı vakit, başta en büyük düşmanı amcası, kavim ve kabilesi iken, bütün dünyaya tek başına meydan okudu.

Genel olarak hayatı seniyelerine baktığımız zaman, senelerce muhafızsın ve muhafazasız birçok defa suikastlara maruz kaldığı halde, döşeğinde vefat etmiştir.

Cenab-ı Hak aşağıdaki ayet-i kerimede, Peygamber efendimiz (s.a.v)'in İlâhî koruma altında olduğunu şöyle bildirmektedir.

"Ey şanlı Peygamber, sana Rabbinden her indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Emin ol, Allah, kâfirleri muratlarına erdirmeyecektir." (Maide, 5/67).

Gayba ait bu ilâhî tekeffülden dolayıdır ki; düşmanların birçok imkânları var iken, Peygamber efendimiz (s.a.v)'i ve davasını yok etmek için fırsat kollamasına rağmen, İslâm düşmanlarından hiçbiri, Peygamber efendimiz (s.a.v)'i öldürmeye güç yetirememiştir.

Bu ayet nazil olduktan sonra Hz. Peygamber, muhafızlığını yapan sahabeye şöyle demiştir. "Artık gidebilirsiniz, Rabbim beni koruyor." [162]

"Allah seni insanlardan koruyacaktır" ayetinde bildirilen güvencenin verilmesi ve sonucunda da Peygamber efendimiz (s.a.v)'e, en ufak bir şey yapamamaları ve gelecekte koruma altına alınması belirlenmiş bir kaderi ispatlamaktadır.

KUR'AN'I KERİMİN EBEDİ OLARAK KORUMA ALTINA ALINMASI KADERE İŞARET EDER

Peygamberini koruyacağını taahhüt eden Allah Teâla, Kur'an'ı Kerim'i koruyacağını şu ayetle bildiriyor.

"Şüphe yok ki, o Zikr'i (Kur'an'ı) Biz indirdik. Biz; her halde onu muhafaza da edeceğiz!" (Hicr, 15/9).

---

[162] Tirmizî; Câmiu's Sahih (sünen), c-5, s-6.

“Zikr”, Kur’an’ı Kerim’in isimlerinden biridir. Evet, Kur’an’ı Kerim’i sonsuza denk İlâhî koruma altına alınmıştır.

Kur’an’ı Kerimin ebedi olarak sonsuza denk İlâhî koruma altına alınması kadere işaret etmektedir.

HER NEFSİN GELECEKTE ÖLÜMÜ TADACAĞININ BELİRTİLMESİ KADERE İŞARET EDER

“Her nefis ölümü tadacaktır. Sonra döndürülüp Bize getirileceksiniz.” (Ankebût, 29/57).

Yukarıdaki ayeti kerimede belirtildiği gibi, her nefis ölümü tadacaktır, ölümü tatmayan nefis olmayacağını belirtmesi gelecekle ilgili bir ikazdır.

Aynen bu ikaz gibi; Kıyamet ve ahiret Kur’an’ın geleceğe yönelik haberlerindendir. Kur’an, bazı ayetleriyle dünya ve diğer bütün âlemlerin de muhakkak bir eceli olan kıyametin kopacağını bildirmektedir.

Küçük bir âlem hükmünde olan insan, ölüme mahkûm olduğu gibi, büyük bir insan hükmünde olan âlem de ölüme mahkûmdur.

Nasıl insanın bir evveli var birde ahiri var aynen bütün âlemlerin de bir başı bir sonu olacaktır. Evveli olan bir şeyin, elbette bir sonu da vardır. Bu âlem ezelî olmadığı gibi, ebedî de değildir.

İşte her nefsin gelecekte ayetle öleceğinin belirtilmesi yine kadere işaret etmektedir.

KIYAMET VE ÂHİRETİN GELECEKTEKİ DURUMLARININ BELLİRTİLMESİ KADERE İŞARET EDER

Her an ölmesi muteber olan insan, ruhen ebedî bir hayatı ister. Kur’an’ın insanın ölümünden sonra ileride yaşayacağı ahiret hayatıyla ilgili birçok müjdeler vermesi de önemli bir haberdir.

Kıyamet koptuktan sonra “Ahiret Âlemi” başlayacak. Kur’an’ın birçok ayeti, âhiret âlemi olan cennet ve cehennemden bize haber vermektedir.

(Hesap görülüp) İş bitince şeytan da der ki:" Allah size gerçek olanı vadetti; ben de bir va'd yaptım, size karşı yalancı çıktım! Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu; ancak sizi çağırdım, siz de bana uydunuz; o halde beni kınamayınız, kendinizi kınayınız! Ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Bundan önce de ben, sizin beni Allah'a ortak koşmanızı tanımamıştım; muhakkak ki, zalimlerin hakkı acı bir azaptır!" İman edip iyi ve yaralı işler işleyenler ise, altından ırmaklar akan cennetlere konulmuşlardır. Rablerinin izniyle orada ebedi olarak kalacaklardır; orada sağlık temennileri "Selam!" dır. (İbrahim, 14/22-23).

Yine Zümer suresinde gelecekle ilgili şöyle bahsediyor. “İnkâr edenler bölük bölük cehenneme sevk edilmektedir. Nihayet oraya vardıklarında kapıları açılır ve bekçileri onlara: "İçinizden size Rabbinizin âyetlerini okuyan, bu gününüzle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" derler.

Onlar da: "Evet geldi" derler. Fakat kâfirler üzerine azab kelimesi hak oldu. (Onlara): "Ebedî olarak içinde kalmak üzere girin cehennemin kapılarından" denir. Bak, büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!”

“Rablerinden korkanlar da bölük bölük cennete sevk edilmektedir. Nihayet oraya vardıkları zaman kapıları açılır ve bekçileri onlara: "Selâm sizlere, ne hoşsunuz! Ebedî olarak içinde kalmak üzere haydi girin cennete!" derler.

Onlar da: "Hamdolsun o Allah'a ki, bize vaadini doğru çıkardı ve bizi cennet arzına varis kıldı. Cennette istediğimiz yerde oturuyoruz" derler. Bak ne güzeldir mükâfatı o iyi amel işleyenlerin!” (Zümer, 37/71-74).

Kıyamet ve ahiretin gelecekteki durumlarının belirtilmesi kadere işaret etmektedir.

RESULULLAH EFENDİMİZİN GELECEKTEKTEN VERDİĞİ HABERLER KADERE İŞARET EDER

Resul-i Ekrem efendimiz Ebu Zer-i Gıfârî Hazretleri çok sever, ona, hususi iltifat buyururdu. Çok zaman gece geç vakte kadar Resûlullah’ın huzurunda kalırdı. Peygamberimizin mahremi, sır dostu idi. Onunla mahrem meseleleri konuşurdu. Ayrıca Ebu Zer-i Gıfârî Hazretleri, Peygamberimizin mübarek elini öpmek saadetine kavuşmuştur. Resûlullah efendimize sadık kalacağına, Hak Teâlâ’nın yolunda hiçbir kötüleyicinin kötülemesine aldanmayacağına, ne kadar acı olursa olsun daima doğru sözlü olacağına söz vermişti. Ömrünün sonuna kadar hep böyle kaldı. Bu hususta Resûlullah efendimiz: “Dünyaya Ebu Zer’den daha sadık kimse gelmedi” buyurmuştur.

Resûlullah efendimize anlatılamayacak derecede muhabbeti ve bağlılığı vardı. Bir defasında şöyle demiştir: Ya Rasûlullah, benim kalbim yalnız Allahü Teâlâ’nın ve sizin muhabbetinizle doludur. Bu

muhabbet o derecede ki, insanın kalbi ancak bu kadar muhabbetle dolu olur.

Tebük Muharebesinde Ebu Zer-i Gıfârî Hazretleri'nin devesi pek zayıf ve dayanıksız olduğu için geride kalmıştı. Yolun ortasında devesi çöküp kalınca, devesinden indi. Eşyasını sırtına yükleyerek orduya yetişmek için yaya yürümeye başladı. Şiddetli sıcak ortalığı kavuruyordu.

Bir öğle vakti Ebu Zer Hazretleri orduya yetişti. Resûlullah efendimizin yanında bulunan Ashâb-ı kiram dediler ki: "Ya Rasûlullah! Tek başına bir adam geliyor." Resûlullah efendimiz: "Ebu Zer midir? Onun olmasını isterim" buyurdular. Ashâb-ı kiram dikkatle bakıp Resûlullah efendimize dediler ki: Ya Rasûlullah, gelen Ebu Zer'dir.

Resûlullah efendimiz: "Allah Ebu Zer'e rahmet eylesin! O, yalnız yaşar, yalnız yürür, yalnız başına vefat eder ve yalnız başına haşrolunur." Daha sonra Ebu Zer'e: "Ey Ebu Zer! Niçin geride kaldın" buyurdular.

Ebu Zer, devesinin durumunu anlattı ve bu sebeple geride kaldığını söyledi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz: "Bana gelip kavuşuncaya kadar, attığın her adımına karşılık, Allahü Teâlâ bir günahını bağışlasın" [163] diye dua buyurdular.

Ebu Zer Gıfârî Hazretleri dünyaya meyletmeyen, gönlünü Allah'tan başka bir şeyle meşgul edecek ne varsa elinin tersiyle itmiştir. Kelimenin tam anlamıyla Allah adamı olmuştur. O essiz bir züht ve takva sahibiydi. Bir müslümanın ihtiyaçtan fazla mal mülk edinemeyeceğini, ihtiyaç fazlası ne varsa Allah

[163] Hâkim; Müstedrek, c-1, s-4.

yolunda harcamaları gerektiğini savunurdu. Bunun aksi anlayışa şiddetle karşı çıkardı.

Ebu Zer Gıfârî Hazretleri Şam'a gönüllü olarak hizmet etmeye gitmişti. Bu görüşlerinden dolayı o zamanlar Suriye valisi olan Muaviye ile araları açıldı. Durumdan haberdar olan devrin halifesi Hz. Osman (r.a), onu Medine'ye çağırdı.

Ebu Zer (r.a), Medine'de de bu anlayışını yine devam ettirince, fitnecilere fırsat veriyordu. Bazı art niyetlilerin bu durumu kullanmaya kalkışmaları üzerine, Hz. Osman (r.a) ondan tenha ve güvenilir bir yer olan Rebeze'de yaşamasını talep etti.

Bir gün Hz. Osman (r.a) hizmetçisi ile ona yüz dinar gönderdi. Ebu Zer kabul ederse o da köleyi serbest bırakacaktı. Köle yalvararak: "Özgürlüğüm hediyeyi kabul etmene bağlı" dedi. Cevabı şu oldu: "Ben de bu hediyeyi alırsam köle olurum" der hediyeyi kabul etmez.

Allah Rasulü (s.a.v)'in; "yalnız yaşayıp, yalnız ölecek ve tek başına diriltilecek" dediği Ebu Zer Gıfârî Hazretleri'ni, Rebeze'de çöldeki evinde vefat ettiğinde yanında sadece hanımı, kızı ve hizmetçisi vardı. Hanımı yola çıkarak eşini defnedecek birilerini gözlemeye başladı. Bir zaman sonra oradan geçmekte olan Abdullah bin Mesut (r.a)'ın kafilesine denk geldi. Abdullah bin Mesut (r.a), Ebu Zer Hazretleri'ni kefenledi, gözyaşları içinde namazını kıldırdı ve çöle defnetti.

Resûlullah efendimiz Ebu Zer Gıfârî Hazretlerinin gelecekteki durumuyla ilgili verdiği haber, belirli bir kadere işaret etmektedir.

EVLİYANIN GELECEKTEN VERDİKLERİ HABERLER KADERE İŞARET EDER

İstanbul'u fethetmek için gelen Ebû Eyyûb el-Ensari Hazretleri’nin kabri şerifi, İstanbul surları dibindeki yerini belirten işaret kaybolmuştu. 800 yıl kabri şerifi gizli kalan mübarek sahabenin kabri İstanbul’un fethinden sonra bulunarak bu günkü türbesi yaptırılmıştır. Kabri şeriflerinin bulunuşu ile ilgili şöyle rivayet edilir: Ebû Eyyûb el-Ensari Hazretleri’nin vefatından yaklaşık olarak 800 sene sonra, 1453 yılının bahar aylarında Fatih Sultan Mehmet Han, Topkapı önlerine otağ kurup İstanbul’u kuşattı. Sultan, kendisinden önce Ebû Eyyûb el-Ensari Hazretleri’nin de İstanbul’u fethetmeye geldiğini, burada olduğunu biliyordu. Hatta kabrinin yerini merak ediyor, ancak kuşatma ile ilgilendiği için araştırma fırsatı bulamıyordu.

Sultan, Fethin gerçekleşmesinden hemen sonra durumu hocası Akşemseddin Hazretleri’ne açtı ve Ebû Eyyûb el-Ensari Hazretleri’nin kabrinin nerede olabileceğini sordu. Akşemseddin Hazretleri parmağını uzatarak bugünkü kabrin bulunduğu yeri işaret etti. Birlikte işaret edilen yere geldiler. Ebû Eyyûb el-Ensari Hazretleri’nin kabrinin bulunduğu nokta Akşemseddin tarafından keşf ve ilham yoluyla tayin ve tespit edilmiş oldu. Bu arada kabrin baş ve ayakuçlarına Akşemseddin Hazretleri tarafından iki çınar fidanı dikilerek kabrin yeri sabitlendi. Bugün orası Eyüp semti olarak geçmektedir.

Akşemseddin Hazretleri’nin yaptığı bu tespitin doğru olup olmadığı Fatih Sultan Mehmet dâhil birçok kimse için merak konusu olmuştu. Sultan, bu noktadaki merakını gidermek için bir gece kabrin yerini gösteren çınar fidanlarını yerinden söktürüp

kıble tarafında farklı bir yere diktirdi. Sonra da kabrin üzerine türbe yaptıracağını söyleyerek son kez geri gelip kontrol etmesi için Akşemseddin Hazretleri'ne haber gönderdi. Akşemseddin Hazretleri buraya gelir gelmez, çınar fidanlarının dikili olduğu yerle hiç ilgilenmeden, doğrudan önceden tayin ve tespit ettiği yere gidip aynı noktayı işaret etti. Böylece kabrin orada olduğuna kesin olarak hükmedilerek üzerine türbe yapıldı.

İşte Akşemseddin Hazretleri; Ebû Eyyûb el-Ensari Hazretleri'nin kabriyle ilgili en küçük bir emare yokken, vefatından yaklaşık olarak sekiz yüz sene sonra, geçmişte olan hadisenin yerini göstermesi kadere işaret etmektedir.

Kadere işaret eden delilleri daha da artırabiliriz. Bu kadarla iktifa edip, Cenab-ı Hakk'ın ilmiyle yazdığı, bizim bilmediğimiz kaderimizi nasıl iyi yaşayabiliriz? Bunları aşağıda sırayla başlıklar halinde anlatmaya çalışalım.

SÜNNETLER ÖMRÜ BEREKETLENDİRİR

Kader iyi nasıl yaşanır? İnsan işleyeceği fiilleri Cenab-ı Hakk'ın emrettiklerini yapıp nehyettiklerinden de kaçarak kaderini iyi yaşar. Kaderini iyi yaşamanın yollarından biriside sünnetlerdir. Kısa bir ömürde sonsuz bir ahiret ameli kazanmak istersek ve herbir ömür dakikasını, bir ömür kadar faydalı görmek istersek sünneti seniyeye ittiba etmemiz gerekir.

Adetlerimizi ibadete ve gafletlerimizi hayırlara çevirmek istersek, yine; sünneti seniyeyi kendimize rehber etmemiz gerekir. Sünneti seniyeyeleri sıralayacak olursak en sonlarda zikredilen ve

yemekten önce el yıkama sünnetinin can kurtardığına şahit olacaksınız.

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden Ali ibn-i Balabân, İmâm-ı Azam'ın el yıkama sünnetiyle ilgili bir vakıasını söyle anlatmıştır. Nehir kenarında bahçesi olan bir kişi, İmâm-ı Azama ve talebelerine ziyâfet hazırladı. Buyurun, yemek yiyelim deyince; İmâm-ı Azam ve talebeleri yemekten önce elleri yıkamak sünnet olduğu için nehirde ellerini yıkadılar. Bu esnada bir kedi gelip, sofradaki yemekten bir et parçası alıp yedi ve kedi hemen oracıkta öldü. Yemeğe zehir katıldığı anlaşılır.

Demek ki; sünnetleri sıralıyacak olursak son sıralarda bulunan bu sünnet dahi bir can kurtarırsa, ilk sıralardaki sünnetler işlendiği zaman, insana ne kazandıracağını siz düşünün.

DUA VE SADAKA BELAYI KALDIRIR BÜTÜN HAYIR KAPILARINI AÇAR

Duânın insan hayatında çok önemli yeri vardır. Duâ, Allah ile kulunu birbirine bağlayan köprüdür. İnsanın duada bulunması; Allah'ı tâzim etmekle birlikte istekte bulunması demektir. Duâ aynı zamanda zikir ve ibadettir. Duâ, insanın var gücüyle Allah'a yönelmesi, maddî ve manevî isteklerini O'na arz etmesidir. Çünkü Rabbimiz duâ etmemizi şöyle emir buyurmaktadır: "Rabbinize yalvararak ve için için duâ edin. Çünkü O haddi aşanları sevmez." (Araf, 7/55). "Ben yakınım; biri benden bir şey istediğinde onun duâsına karşılık veririm" (Bakara 2/186). "Bana dua edin ki size icabet edeyim." (Mü'min, 40/60). Buyurmuştur.

Peygamber efendimiz hadîs-i şeriflerinde şöyle müjdelemiştir. "Duâ, rahmet kapılarının anahtarı,

mü'minin silâhı, dinin direğidir. Duâ, ibadettir ve ibadetin özüdür.” “Duâ belâyı defeder.” Bir başka hadîs-i şerifte: “Duâ, gelmiş olan musibet için ve henüz gelmemiş olan musibet için de faydalıdır.” [164]

Genel olarak âlimler; duâyı ibadetin bir şubesi olarak görerek;إنَّ الدُّعَاءَ مِنْ اَعْظَمِ العِبَادَة "Dua ibadetin en büyüğüdür" demiştir. Nitekim hadîs-i şerifte de: اَلدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ "Dua ibadetin tâ kendisi" veya اَلْدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ "Dua ibadetin özü" olarak tavsif edilmiştir. Resûlullah pek çok hadislerinde müminleri dua etmeye teşvik eder:لَيْسَ شَىْءٌ اَكْرَمَ عَلى اللّهِ مِنَ الدُّعَاءِ "Allah indinde duadan daha kıymetli bir şey yoktur." مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللّهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ "Allah, kendinden istemeyene gadab eder.

تسَلُوا اللّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإنَّ اللّهَ يُحِبُّ أنْ يَسْأل "Allah'ın fazlından isteyin, zira Allah istenmesini sever." اَلْدُّعَاءُ مِفْتَاحُ الرَّحْمَةِ "Dua rahmetin anahtarıdır.

"اَلدُّعَاءُ سِنَحُ الْمُؤْمِنِ وعِمَادُ الدِّينِ وَنُورُ السَّمواتِ وَاَرْضِ" Dua mü'minin silahı, dinin direği, semâvat ve arzın nurudur." اَلدُّعَاءُ يَرُدَّ الْقَضَاءَ "Duâ, kazayı defeder."

اَلدُّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادُ اللّهِ بِالدّعَاءِ "Dua, gelmiş olan musibet için de henüz gelmemiş olan musibet için de faydalıdır." تاَلدُّعَاءُ يَرُدُّ الْبَءَ "Dua belâyı defeder."

الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ "Dua ibadetin kendisidir." [165]

Peygamber efendimiz bize dua gibi bir güvencemizin olduğunu da haber veriyor: “Kader, tedbirle, sakınmakla değişmez. Fakat kabul olunan dua, belâ gelirken onu korur.” [166]

---

[164] Süyûtî; el-Câmiʻu’ṣ-ṣaġīr, Hd. No:3368.
[165] Canan; Hadis Ansiklopedisi, c-6, s-510.

Sadaka ile ilgili bir hadîs-i şerifte de şöyle müjde verilmiştir. “Bazan bela nâzil oluyor; gelirken karşısına sadaka çıkar, geri çevirir.” “Yâda sadaka vermekte acele ediniz. Çünkü belâ sadakayı atlayıp gelmez.” [167]

Bu hadîs-i şerifler şöyle bir sırra işaret etmektedir. Mukadderat, bazı şartlara bağlı olarak meydana gelir ve şartlar gerçekleşmez ise, mukadderat meydana gelemez. Mukadderat, şartların oluşmasını bekler geri kalır. Fakat o mukadderat, ecel-i muallak gibi Levh-i Ezelî'nin bir nevi defteri hükmünde olan Levh-i Mahv-İsbat'ta mukadder olarak yazılıdır. Sınırlıda olsa ehl-i keşif bu Levh-i Ezelî'deki bazı mukadderata muttali olabilir. Fakat bu mukadderatın muallak olan şartları gerçekleşmez ise meydana gelmez.

Mukadderatın o an gerçekleşmemesi, mukadderatın gerçekleşmeyeceği anlamı taşımaz. Şartların oluşmasını bekler ve ehl-i keşfin haber verdiği mukadderat, geçte olsa muhakkak meydana gelir. Çünki mukadder imiş, fakat şartı gelmediği için meydana gelmemiştir.

Dualar ve sadakalar, mukadderatın muallak olan şartlarını etkilemekte olup, belayı kaldırmaktadır. Bütün mahlûkatın hâlis duası yardımlaşması ve sadaka vermesi, topluma ait dahi olsa bütün hayır kapılarının açılmasına vesile olmaktadır.

Demek ellerimizle verdiğimiz sadakalar, belânın önüne çıkıyor ve belâyı hayırlara tebdil ediyor.

---

[166] İbn-i Mâce; Sünen, Mukaddime, s-10. Tirmizî; Câmiu’s Sahih, No:2139.
[167] Süyûtî; el-Câmi‘u’ṣ-ṣaġīr, Hd. No:1691.

Bunlardan dolayı; yaptığımız dualar ve verdiğimiz sadakalar çok çok önemlidir.

Başkalarının bahçesine girmeye çalışan koyun sürüsü düşünelim. Bahçeye girmemeleri için çobanın attığı taşa maruz kalan koyunlar, hal dilleriyle: Biz çobanın emri altındayız. O bizim faydamızı bizden daha iyi düşünür. Madem onun rızası yoktur, dönelim diyerek kendi rızalarıyla geri dönerler.

İşte ey mükerrem insan! Sen o koyundan daha âsi ve daha iradesiz değilsin. Kaderden sana atılan musibet taşlarına maruz kaldığın zaman, Allah'ın emirlerine sarıl ve dua et, sadaka ver. Benim sahibim beni benden daha iyi düşünür de tevekkül et ki! Kaderini güzel yaşayasın.

ANNE BABA VE AKRABAYA HİZMET HANEYE BEREKET VE RAHMETE VESİLE OLUR MUSİBETİ DEF EDER

Bu dünyada en yüksek hakikat, anne ve babaların evlatlarına karşı şefkatleridir. Ve en önemli hukuk ise, onların bu şefkatlerine karşı hürmeti hak etmeleridir. Çünki onlar, hayatlarının baharını çocuklarının hayatı için feda edip sarf ederler. Öyle ise, anne ve babaların feda ettikleri bu hayata karşılık, çocukların o muhterem, sadık, fedakâr dostlarına hâlisane hürmet ve samimane hizmet ve rızalarını kazanmaya ve kalplerini hoşnut etmeye çalışmalıdırlar. "Amca ve hala, peder hükmündedir; teyze ve dayı, ana hükmündedir." [168] Bu akrabalara yapılan hürmet ve hizmet anne babaya yapılmış gibidir.

[168] Buharî; Sulh, s-6. Tirmizî; Birr, 7.

Eğer o mübarek ihtiyar anne ve babalara gereken itaat ve hürmet gösterilmez ise; büyük bir vicdansızlık gösterilmiş olur. Muhakkak insan bu davranışın sonucunda birçok sıkıntılara giriftar olmayı hak eder.

Her insan maişet derdiyle iştigal eder. İşte maişet derdinin bereket ve rahmet vesilesi, musibet defedicisi evlerdeki o ihtiyar anne ve babalardır. Maişetim dardır, idare edemiyorum gibi bir şey söyleme. Çünkü: Onların yüzünden gelen bereket olmasaydı, senin maişetin daha da zor olurdu.

Cenab-ı Hakk rahmetiyle çocuklar dünyaya geldiği vakit, arkalarından rızıklarını gayet latif bir surette gönderilir. Çocuk hükmüne gelen ve çocuklardan daha ziyade merhamete lâyık ve şefkate muhtaç olan ihtiyarların rızıkları dahi, bereket suretinde gönderilmektedir.

Yalnız ihtiyar anne ve babalar ve ihtiyar akrabalar değil, insanlardan ayrılmayan kedi gibi bazı hayvanların rızıkları insanların rızıkları içinde bereket olarak geliyor. Hatta bu hayvanların bereketinden insanlar da istifade ederler. Onlar insanlara yük olmadığı gibi; insanlar onlardan minnet alırlar.

Ey insan! Bir hayvan, insanların hanesine misafir geldiği vakit berekete medar oluyor. Öyle ise; mahlûkatın en mükerremi olan insan ve insanların en mükemmeli olan ehl-i imandır. Ehl-i imanın en ziyade hürmet ve merhamete layık olan aciz ve zayıf, bereket vesilesi ve rahmet vasıtası ihtiyar anne ve babalar ve ihtiyar akrabalardır. Bu bereket vesilesi ve rahmet vasıtası olan: “Eğer takva sahibi gençler, beli bükülmüş yaşlılar, süt emen çocuklar, yayılan

hayvanlar olmasaydı, belalar sel gibi üstünüze dökülecekti.” [169]

İhtiyar anne ve babaların musibetlerin define ne derece sebep olduklarını kıyas ederek düşün.

İşte ey insan! Aklını başına al. Eğer erken ölmezsen, bir gün sende ihtiyar olacaksın. İhtiyar anne ve babana hürmet etmezsen, senin evlâdın da, sana hürmet etmeyecektir.

Eğer ahiretini seversen, işte sana mühim bir define; ihtiyar anne ve babana hizmet et, rızalarını kazanmaya çalış. Şayet dünyayı seversen, yine ihtiyar anne ve babanı memnun et. Onların yüzünden hayatın rahatlı ve rızkın bereketli geçsin.

Eğer Cenab-ı Hakk’ın rahmetini istersen, Cenab-ı Hakk’ın rahmetine vesile olan, hanendeki Cenab-ı Hakk’ın emanetlerine sahip çık ki! Kaderini güzel yaşayasın.

YAVRULAR VE İHTİYARLARDAKİ ZAYIFLIK ACZİYET ALLAH’IN RAHMET VE İNAYETİNİ CELB EDER

Yavrular ve ihtiyarlardaki zayıflık ve acziyet, Cenab-ı Hakk’ın rahmetine ve inayetine kavuşmaya vesiledir. Gözümüz önünde cereyan eden birçok hadiselerde bu rahmet ve inayeti müşahede ediyoruz. Zaten Cenab-ı Hakk’ın yeryüzündeki rahmetinin cilvelerini, gayet açık bir şekilde bu hakikat gösteriyor. Çünkü: İnsanların ve hayvanların en âcizi ve en zayıfı olan yavrulardır. Esasında rahmetin en şirin ve en güzel cilvesine mazhar olan yine yavrulardır. Bir yavrunun acziyeti; Cenab-ı

[169] Taberânî; el-Mu’cemu’l-Kebir, c-7, s-134.

Hakk’ın rahmetine ve inayetine kavuşmak için, anne ve babalarını ona karşı hizmetkâr yapmaktadır.

İşte bir sır olan bu rahmet, yavrularda olduğu gibi, zayıflık ve acziyet noktasında yavrular hükmüne geçen ihtiyarlar hakkında da geçerlidir. Nasıl yavruların acziyetlerine binaen rahmet tarafından rızıkları harika bir surette anne ve babaları vasıtasıyla gönderiliyor. Aynen yavrularda olduğu gibi, masumiyet kesbeden imanlı ihtiyarların rızıkları da, Cenab-ı Hakk tarafından rahmetiyle bereket suretinde gönderiyor. Hem her hanenin bereket kaynağı, o hanedeki ihtiyarlar olduğu gibi; hem bütün haneleri belalardan ve musibetlerden muhafaza eden yine ihtiyarlardır.

İşte madem ihtiyarlıktaki zayıflık ve acziyet, bu kadar İlahi rahmetin kaynağıdır. Kur'an-ı Hakîm âyetiyle, “Rabbin kesin olarak şunları emretti: Ancak kendisine ibadet edin. Anne ve babaya iyilik edin. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlarsa sakın onlara "öf" bile demeyin. Onları azarlama. İkisine de tatlı ve güzel söz söyle.” (İsrâ, 17/23).

Ayet-i Kerim’e; evlatları beş cihetle ihtiyarlara karşı hürmete ve şefkate davet ettiği gibi, sende bu davete uy ki! Kaderini güzel yaşayasın.

İYİLİK İÇİNDE MÜKÂFAT; KÖTÜLÜK İÇİNDE CEZA VARDIR

Cenab-ı Hakk; kereminden, merhametinden ve adaletinden, uzun vadeli iyilik içinde mükâfat ve kötülük içinde ceza yerleştirdiği gibi; kısa vadede iyilik içinde peşin bir mükâfat ve kötülük içinde de yine peşin bir ceza yerleştirmiştir. İyiliklerin içinde, ahiretin sevabını andıracak manevî lezzetler,

kötülükler içinde de, ahiretin azabını hissettirecek manevî cezalar vardır.

Meselâ: Mü'minler arasında muhabbet, iman ehli için güzel bir iyiliktir. Mü'minler arasında husumet ve adavet ise bir kötülüktür. O kötülük; içine girdiği kalbi ve ruhu sıkıntılara sokar ve vicdanî azabı yüce ruhlara hissettirir. Bir mü'min, bir başka mü'min kardeşine düşmanlık yaptığında, o düşmanlıktan öyle bir azap çeker ki; bu kötülüğün karşılığı olarak hemen cezasını görür.

Hürmete lâyık olanlara hürmet, merhamete lâyık olanlara merhamet etmek çok güzel bir haslettir. İyiliklerde ahiret sevabını hissettirecek derecede öyle güzel bir zevk ve lezzet vardır ki; o hürmet ve merhameti yerine getirmek için insan hayatını feda edercesine sarılır. Hatta hayatını feda eder. Bütün annelerin çocuklarına karşı merhametlerindeki şefkat vasıtasıyla kazandığı zevk ve mükâfat, o kadar yücedir ki; hayatlarını o merhamet yolunda feda ettiklerine çok kere şahit olmuşuzdur. Yavrusunu kurtarmak için köpeğe saldıran tavukları kuşları misal verebiliriz. Demek, merhamet ve hürmette peşin bir mükâfat bulunmaktadır.

Hırs ve israfta ise öyle bir ceza var ki; insanı sersem eder. Haset ve kıskançlıkta öyle peşin bir ceza var ki, o haset, haset edeni yakmaktadır. Gurur ve kibirde öyle bir ağır yük var ki, gururlanan adam herkesten hürmet ister ve bu hürmeti görmediğinden daima azap çekmektedir. Gururlu insan kibrinden dolayı başkalarından hürmet beklemektedir. Gururlu insan şunu iyi bilmeli, hürmet; hürmete layık olana verilir, hürmet istenilmez. Enâniyeti terk edip mütevazı olmakta öyle lezzetli bir mükâfat var ki,

insanı ağır bir yükten ve kendini yapmacık beğenilmekten kurtarır.

Tevekkül ve kanaatte da öyle bir mükâfat var ki; o lezzetli peşin sevap, fakr ve hacatın sıkıntısını ve elemini ortadan kaldırması için çalış ki! Kaderini güzel yaşayasın.

ALLAH'IN İBADETLERİMİZE NE İHTİYACI VAR

Mademki yukarıdaki kıssada ibadetlerden mevzu açılmış iken, yapılan ibadetlerin Allah'a mı? Yoksa bize mi? faydası var. Yapılan ibadetlerin kime nasıl ne faydası varmış görelim.

Çok defa, bu gibi veya buna benzer sorulara muhatap olmuşuzdur. İbadetlere ne gereği var veya Cenab-ı Hakk'ın bizim ibadetimize ne ihtiyacı var ki, Kur'an'da ısrarla ibadeti terk edeni şiddetli bir şekilde ikaz edip, Cehennem gibi dehşetli bir ceza ile tehdit ediliyor. Dünya menfaati açısından kimseye herhangi bir fayda veya zararı görülmemesine rağmen, insanların huzur ve sükûnunu sağlayan Kur'an, neden insanları bu kadar uyarma gereği duyuyor?

Cenab-ı Hakk; bizim ibadetlerimize hiçbir ihtiyacı olmadığı gibi, zaten hiçbir şeye de muhtaç değildir. Nasıl vücudumuzun maddi kısmı hasta olmasın diye gerekli maddi gıdalarla besleriz. Aynen vücudumuzun manevi kısmı da hasta olmaması için ibadet gibi manevi gıdalara ihtiyacımız vardır. Biz manen hasta olduğumuz için, Kur'an; insanlara bu kadar uyarma gereği duyuyor. İşte manevi olarak hasta olmamak için de ibadetlere ihtiyacımız vardır. Acaba bir hasta, o hastalık hakkında, şefkatli bir tabibin ona şifalı ilâçları içirmek hususunda ettiği ısrara mukabil, tabibe dese: "Senin ne ihtiyacın var,

bana böyle ısrar ediyorsun?" Ne kadar manasız olduğunu anlarsın.

İbadetin terk edilmemesi için, Kur’an’ın yaptığı şiddetli tahdidat ve dehşetli cezalar ise: Nasıl ki bir padişah, raiyetinin hukukunu muhafaza etmek için; raiyetinin hukukuna zarar veren bir adamın hatasına göre şiddetli cezaya çarptırır. İşte aynen bunun gibi; ibadeti ve namazı terk eden adam, Cenab-ı Hakk’ın raiyeti hükmünde olan mevcudatın hukukuna ehemmiyetli bir tecavüz ve manevî bir zulüm eder.

Çünkü: Bütün mevcudat; yaratıcısı olan Cenab-ı Hakk’a yönelerek, tesbih ve ibadet ile tezahürde bulunurlar. İşte o mevcudat tesbih ve ibadet noktasında, her biri birer en yüksek makamda bulunan Cenab-ı Hakk tarafından gönderilmiş bir mektuptur. Ve aynı zamanda Cenab-ı Hakk’ın isimlerinin birer âyinesidir.

İşte ibadeti terk eden, mevcudatın ibadetini görmez ve göremez, belki de inkâr eder. O mevcudatı en yüksek makamlarından en aşağı derecelere düşürür. Aynı zamanda mevcudatı ehemmiyetsiz, vazifesiz, camid, perişan bir vaziyette telakki ettiğinden, mevcudatı tahkir ederek, mükemmelliğini inkâr eder ve hakkına tecavüz etmiş olur.

Evet, herkes kâinatı kendi âyinesiyle görür. Cenab-ı Hakk insanı kâinat için bir mikyas, bir mizan suretinde yaratmıştır. Her insan için, bu âlemden hususî bir âlem vermiş. O âlemin rengini, o insanın kalbînin itikadına göre gösteriyor.

Meselâ: Bazı yazar ve şairler eserlerinde bunları yansıtmıştır. Gayet me'yus ve matemli olarak ağlayan bir insan, mevcudatı ağlar ve me'yus

suretinde görür. Gayet sürurlu ve neşeli, müjdeli bir şekilde gülen bir adam, kâinatı neşeli, güler görür. Tefekkür eden ve ciddî bir surette ibadet ve tesbih eden adam, mevcudatın hakikatte de mevcut ve muhakkak olan ibadet ve tembihatlarını, bir derece keşfeder ve görür. Gafletle veya inkârla ibadeti terk eden adam ise; mevcudatı, mükemmel olan hakikate zıt ve muhalif surette tevehhüm eder ve manen onların hukukuna tecavüz eder.

"İşte insan; hilkatin neticesi ve fıtratın gayesi olan ibadeti terk ettiğinden, hikmet-i İlahiye ve meşiet-i Rabbaniyeyi karşı bir tecavüz hükmüne geçer. Onun için de; Kur'an'da ısrarla ibadeti terk edenlere Cehennemde şiddetli bir şekilde cezaya çarptırılacaklarını söylüyor.

Elhasıl: İbadeti terk eden, hem kendi nefsine zulmeder; nefsi ise, Cenab-ı Hakk'ın abdi ve memluküdür. Hem kâinattaki mükemmel hukuka karşı bir tecavüz, bir zulümdür. Evet, nasıl ki küfür, mevcudata karşı bir tahkirdir; ibadeti terk dahi, kâinattaki mükemmel hukuku inkârdır. Hem hikmet-i İlahiyeye karşı bir tecavüz olduğundan, dehşetli tehdide, şiddetli cezaya müstehak olur." [170]

Cenab-ı Hakk; bizim ibadetlerimize hiçbir ihtiyacı olmadığı gibi, vücudumuzun ayakta durabilmesi için, nasıl bizim maddi gıdalara ihtiyacımız olduğu gibi; vücudumuzda bulunan manevi cihazların da ibadete ihtiyacı vardır. İşte vücudumuzun manevi gıdaları olan ibadetleri yap ki! Kaderini güzel yaşayasın.

İBADET İNSANA NELER KAZANDIRIR?

[170] Bediüzzaman; Lem'alar, Yirmi Üçüncü Lem'a, s-310.

Üstat Bediüzzaman; kanun emirden olup, namus iradedendir” [171] demiştir. Yani; kanunlar emir âleminden olup uyulması gereken emirlerdir. Uyulması gereken emirlere uymak namustur, namusu koruyup muhafaza etmek ise iradeye bağlıdır. İnsanın hürriyetine halel gelmemesi için; imanını, ırzını ve namusunu koruması iradenin eline verilmiştir. Zaten namus; kural, kaide, vazife, mes’uliyet, söz, ahit, ırz, edep, hayâ, nizam gibi buna benzer şeyler olup iradedendir. Cenâb-ı Hakk kanun-u emrin mahiyetini aşağıdaki ayetlerin ışığı altında aydınlatmış ve bizim istifademize sunmuştur.

"Ey insanlar! Sizi ve sizden evvelkileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz ki, takvâ sahibi olasınız. Ve yine Rabbinize ibadet ediniz ki; Arzı size döşek, semayı binanıza dam yapmış ve semadan suları indirmiş ki, sizlere rızık olmak üzere yerden meyve ve sair gıdaları çıkartsın. Öyle ise, Allah'a misil ve şerik yapmayınız. Bilirsiniz ki, Allah'tan başka mabut ve hâlıkınız yoktur." (Bakara, 2/21-22).

“Akaidi ve imanî hükümleri kavî ve sabit kılmakla meleke haline getiren ancak ibadettir. Evet, Allah'ın emirlerini yapmaktan ve nehiylerinden sakınmaktan ibaret olan ibadetle, vicdanî ve aklî olan imanî hükümler terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve tesirleri zayıf kalır. İbadet, dünya ve âhiret saadetlerine vesiledir. Dünya hayatını meşru dairede yaşayıp tanzim etmeye ve âhirete ait azık hazırlamaya sebep olduğu gibi, âhirete de rahat etmeye sebeptir. Aynı zamanda şahsî ve umumi kemalâta vasıta olduğu gibi, Hâlık ile abd arasında pek yüksek bir nisbet ve şerefli bir rabıta ibadetle olur. İşte ibadet; insanların dünya ve âhiret

[171] Bediüzzaman; Mesnevî-i Nûriye, s-81.

saadetlerine vesiledir. Dünya hayatını meşru dairede yaşayıp tanzim etmeye ve âhirete ait azık hazırlamaya sebep olmaktadır.

Bu âlemin mutasarrıfının madem nihayetsiz böyle bir keremi, nihayetsiz böyle bir rahmeti, nihayetsiz öyle bir celâl ve izzeti vardır. Nihayetsiz celâl ve izzet, edepsizlerin tedibini ister. Nihayetsiz kerem, nihayetsiz ikram ister, nihayetsiz rahmet; kendine lâyık ihsan ister. Hâlbuki bu fâni dünyada ve kısa ömürde, denizden bir damla gibi milyonlar cüz'den ancak bir cüz'ü yerleşir ve tecelli eder.

Demek o kereme lâyık ve o rahmete şayeste bir dâr-ı saadet olacaktır. Yoksa gündüzü ışığıyla dolduran Güneşin vücudunu inkâr etmek gibi, bu görünen rahmetin vücudunu inkâr etmek lâzım gelir.

Çünkü bir daha dönmemek üzere zeval ise; şefkati musibete, muhabbeti hırkate ve nimeti nıkmete ve aklı, meşum bir âlete ve lezzeti eleme kalbettirmekle hakikat-ı rahmetin intifası lâzım gelir. Hem o celâl ve izzete uygun bir dâr-ı mücazat olacaktır.

Çünkü ekseriya zalim izzetinde, mazlum zilletinde kalıp, buradan göçüp gidiyorlar. Demek bir mahkeme-i kobraya bırakılıyor, tehir ediliyor. Yoksa bakılmıyor değil.

Bazan dünyada dahi ceza verir. Kurun-u sâlifede cereyan eden âsi ve mütemerrid kavimlere gelen azaplar gösteriyor ki: İnsan başıboş değil, bir celâl ve gayret sillesine her vakit maruz kalmaktadır.

Evet, hiç mümkün müdür ki; insan umum mevcudat içinde ehemmiyetli bir vazifesi, ehemmiyetli bir istidadı olsun da, insanın Rabbi de

insana bu kadar muntazam masnuatıyla kendini tanıttırsa, mukabilinde insan iman ile onu tanıması olurmu?

Hem bu kadar rahmetin süslü meyveleriyle kendini sevdirse; mukabilinde insan ibadetle kendini ona sevdirmesi grekmez mi?

Hem bu kadar bu türlü nimetleriyle muhabbet ve rahmetini ona gösterse; mukabilinde insan şükür ve hamdle ona hürmet etmese; cezasız kalsın, başıboş bırakılsın, o izzet, gayret sahibi Zât-ı Zülcelal bir dâr-ı mücazat hazırlamasın?

Hem hiç mümkün müdür ki: O Rahman-ı Rahim'in kendini tanıttırmasına mukabil; iman ile tanımakla ve sevdirmesine mukabil, ibadetle sevmek, sevdirmekle ve rahmetine mukabil, şükür ile hürmet etmekle mukabele eden mü'minlere bir dâr-ı mükâfatı, bir saadet-i ebediyeyi vermesin?” [172]

İşte ibadet yaparak görevlerini yerine getir ki! Kaderini güzel yaşayasın.

İBADETLER DÜNYA SAADETİNE VESİLEDİR

Birincisi: İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müstesna olarak, acayip ve latif bir mizaç ile yaratılmıştır. O mizaç yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Meselâ: İnsan en mümtaz şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, zînetli şeyleri arzu eder, insaniyete lâyık bir maişet ve bir şerefle yaşamak ister.

Şu meyillere ulaşabilmesi için; yiyecek, giyecek ve sair hacetlerini istediği gibi, güzel bir şekilde tedarik etmesi için, birçok san' atlara ihtiyacı vardır. O san'atlara detaylı bir şekilde vakıf olmadığından,

[172] Bediüzzaman; Sözler, Onuncu Söz, s-102.

insanlarla irtibatlı bir şekilde ve toplu bir vaziyette yaşamaya mecbur olur. İnsanların her biri çalışmasının karşılığı ürünle, diğer insanların çalışmasının karşılığı ürünü değiştirme suretiyle birbirlerine yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını karşılayabilsinler.

Fakat insandaki şehvet, öfke ve akıl duygusu; yüce yaratıcı Cenab-ı Hakk'a tarafından tahdit edilmediğinden ve insanın cüz'-i iradesiyle yâda cüz'-i ihtiyarîyle terakkisini temin etmek için, bu kuvvetler başıboş bırakıldığından, muamelelerde zulüm ve tecavüzler vukua gelir. Bu zulüm tecavüzleri önlemek için, insan toplulukları çalışmalarının karşılığında elde ettikleri şeyleri birbirleriyle değiştirirlerken adalete muhtaçtır. Lâkin her ferdin aklı, adaleti idrakten âciz olduğundan, küllî bir akla ihtiyaç vardır ki; fertler, o küllî akıldan istifade etsinler. Öyle küllî bir akıl da ancak kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun ise, ancak Kur’an’ın hükümleridir.

Sonra o Kur’an’ın hükümlerinin tesirini, icrasını, tatbikini temin edecek bir merci', bir sahip lâzımdır. O merci ve o sahip de, ancak ve ancak peygamberdir. “(Biz) müjdeleyiciler ve (aynı zamanda) korkutucular olarak nice peygamberler(gönderdik) ki, o peygamberlerden sonra, insanların Allah’a karşı bir delilleri (mazeretleri) olmasın! Çünkü Allah, Aziz'dir, Hakîm’dir. (Nisâ, 4/165). Peygamber olan zâtın da, zahiren ve bâtınen halka olan hâkimiyetini devam ettirebilmesi için, maddî ve manevî bir ulviyete ve bir imtiyaza ihtiyacı vardır. Hâlık ile olan münasebet derecesini ve alâkasını göstermek için de, bir delile

ihtiyacı vardır. Böyle bir delil de ancak peygamberlere verilen mu'cizelerdir.

Sonra Cenab-ı Hakk'ın emirlerine ve nehiylerine itaat ve inkıyadı tesis ve temin etmek için, Cenab-ı Hakk'ın azametini zihinlerde tespit etmeye ihtiyaç vardır. Bu tespit de ancak akait ile yani imanî hükümlerin tecellisiyle olur. İmanî hükümlerin takviye ve inkişaf ettirilmesi, ancak tekrar tekrar yenilenerek yapılan ibadetle olur.

İkincisi: İbadet; fikirleri Cenab-ı Hakk'a yönlendirmek içindir. Abdin Cenab-ı Hakk'a olan teveccühü, itaat ve boyun eğmeyi gerekli kılar. İtaat ve boyun eğme ise, abdi en güzel nizam altına sokar. Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittiba etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sahifelerinde parlayan san'at nakışlarıyla görünür.

Üçüncüsü: İnsan bir santral gibi, bütün hilkatin nizamlarına ve fıtratın kanunlarına ve kâinattaki Cenab-ı Hakk'ın kanunlarının şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh insanın o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve âlem tabakalarında deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da ancak, o emir ve yasaklardan ibaret olan ibadetle olur.

Dördüncüsü: Emirlere uyan, nehiylerden kaçan her bir ferd, toplumsal yapılarda çok mertebelerle nisbet peyda eder ve alâkadar olur. Bilhassa dini hükümler ve umumi menfaatler hususunda bir ferd, bir cemaat hükmüne geçer. Yani pek çok hukuklar, haysiyetler, irşatlar, talimler, ıslahlar gibi vazifeler

bir şahsa yüklenir. Eğer o emri yerine getirip ve yasaklardan kaçan o şahıs olmasa; o vazifeler tamamen terk edilmiş ve ayakaltına alınmış olur.

Beşincisi: İnsan İslâmiyet sayesinde, ibadet yapmasıyla bütün müslümanlara karşı sabit bir münasebet, kavî bir irtibat ve bağlılık peyda eder. Bunlar ise sarsılmaz bir uhuvvete, hakikî bir muhabbete sebep olur. Zâten toplumsal hayatın kemaline ve terakkisine ilk ve en birinci basamaklar, uhuvvet ile muhabbettir.

Dünya saadetine vesile arıyorsan, ibadet neşvesinden ayrılmayacaksın.

İBADETLER İNSANI OLGUNLAŞTIRIR

İnsan cismen küçük, zaîf ve âciz olmakla beraber, biyolojik yapı itibariyle hayvanattan addedildiği halde, pek yüksek bir ruhu taşıyor. Pek büyük bir istidada maliktir ve sınırlandırılamayacak derecede meyilleri vardır ve gayr-ı mütenahî emeller sahibidir ve addedilemez fikirleri vardır. Aynı zamanda sınırsız şehvet ve öfke gibi duyguları vardır. Öyle acaib bir yaratılışı vardır ki, sanki bütün türlere ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır.

İşte böyle bir insanın o yüksek ruhunu rahatlatıp tatmin ettiren, ibadettir. İstidatlarını inkişaf ettiren, ibadettir. Meyillerini temyiz ve tenzih ettiren, ibadettir. Emellerini tahakkuk ettiren ibadettir. Fikirlerini genişleten ve intizam altına alan, ibadettir. Şehvet ve öfke akıl duygularını nizam altına alan, ibadettir. Zahirî ve bâtını uzuvlarını ve duygularını tabiat pasları kirlenmesini ortadan kaldıran, ibadettir. İnsanı mukadder olan kemalâtına yetiştiren, ibadettir. Abd ile Mabut arasında en yüksek ve en latif olan nisbet, ancak ibadettir.

Şu iki husus unutulmamalı: Birincisi; ibadetin ruhu, ihlâstır. İhlâs ise, yapılan ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve bir failde ibadete illet gösterilse, o ibadet bâtıldır. Faideler, hikmetler yalnız müreccih, yani tercih ettirici bir sebep olabilirler, illet olamazlar. Demek ki: "Ne için ibadet yapalım, illeti nedir?" diye sorulan suale karşı Kur'an-ı Kerim'in; "sizi yaratan Rabbinize" ayetiyle cevaplandırarak, "Ey insanlar! Rabbinize ibadet ediniz" (Bakara, 2/21), buyurmaktadır.

İkincisi; Cenab-ı Hakk'ın fiilî isimlerinin pek çok türlerinin bulunması, Kudret-i ezeliyenin kâinattaki mevcudatın türlerine, ferdlerine olan nisbet ve taâllukundan husule gelir. Bu itibarla, bismillah Cenab-ı Hakk'ın kudret-i ezeliyesinin taalluk ve tesirini celb eder. Ve o taalluk, abdin kesbine ve işine yardım edici bir ruh gibi olur. Öyle ise herkes, bütün işlerine besmele ile başlamalı, Allah namına vermeli, Allah namına almalı, Allah namına işlemelidir. İşte insan; olgunluk mertebesine ulaşmak istiyorsa Kur'an-ı Kerim'e sarılacak, ibadetlere devam edecek.

NAMAZ İNSANA NELER KAZANDIRIR?

"Namaz, kul ile Allah arasında yüksek bir nisbet ve ulvî bir münasebet ve nezih bir hizmettir ki, her ruhu celb ve cezbetmek namazın şanındandır. Namazın rükünleri, öyle esrarı içine alır ki, her vicdanın muhabbetini celb etmek, yine namazın şanındandır.

Namaz, Hâlık-ı Zülcelâl tarafından her yirmi dört saat zarfındaki vakitlerde tayin edilen, Hâlık-ı Zülcelâl'in manevî huzuruna yapılan bir davettir. Bu

davetin şanından dolayıdır ki, her kalb kemal-i şevk ve iştiyakla icabet etsin. Ve mi'raca çıkıyor gibi olan o yüksek münacata mazhar olsun.

Namaz, kalplerde azamet-i İlahiyeyi tespit ve idame ve akılları ona tevcih ettirmekle adalet-i İlahiyenin kanununa itaat ve nizam-ı Rabbanîye imtisal ettirmek için yegâne İlahî bir vesiledir. Zâten insan medenî olduğu cihetle, şahsî ve içtimaî hayatını kurtarmak için, o kanun-u İlahîye muhtaçtır. O vesileye riayet etmeyen veya tembellikle namazı terk eden veyahut kıymetini bilmeyen; ne kadar cahil, ne derece hüsranlı, ne kadar zararlı olduğunu bilâhare anlar, ama iş işten geçer." [173]

"Namaz kelimesinin etimolojisi: Namaz kelimesi farsçadan türkçeye geçmiş bir kelimedir. Farsçadaki okunuşu "Nemaz"dır. Namaz ibadetinin arapçadaki karşılığı "Salat"tır. Salat sözlükte dua, yalvarmak, iyi dilekte bulunmak, temizlemek, aklın ibadete yoğunlaştırılması, kutsamak, iki varlıktan birinin diğerine yüceliğini, kutsiyetini, şerefini ve ululuğunu bütün samimiyetle ifade etmek anlamlarına gelir.

Namaz kılan bir kimse, bu ibadetiyle yaratıcısını eksikliklerden tenzih etmiş, kendini O'nun azabından kurtarmak için istiğfar ve merhamet dilemiş, O'nu gereği gibi övmüş, tazim etmiş ve böylece yüce Allah Teâlâ'yı anmış olur." [174]

"Yine farsça'da "tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet" anlamına gelmekle birlikte, arapça'da "dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak" mânalarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerimde ise salât şu mânalarda da kullanılmıştır.

---

[173] Bediüzzaman; İşarat-ül İ'caz, s-43.
[174] İsfehânî; el-Müfredât fi'l-Garîbi'l-Kur'an.

Kulların Allah Teâlâ'ya karşı yaptıkları bir ibadet olduğu zaman bu anlama gelmekle birlikte, Allah Teâlâ'nın kullarına karşı yaptığı salât ise; onların kusur, hata ve günahlarını bağışlaması, onlara dünya ve ahirette merhamet ve sevgi ile muamelede bulunma anlamına gelmektedir. Ahzâb suresi elli altıncı ayetindeki meleklerin nebiye yönelik yaptıkları "salât 'ın anlamı; nebiye dua etmeleri ve günahlarının bağışlanmasını dilemeleri demektir. Yine Tevbe suresi yüz üçüncü ayet-i kerime'de: "Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." Buradaki salat ise, dua anlamında kullanılmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in mü'minlere dua edip selam vermesi emredilmektedir." [175]

"Namaz ibadetinin belli rükün ve şekilleri olmasına rağmen namazın özü, dua olduğu için ona da "salât" adı verilmiştir. Ayrıca namaz, sadece tekbir, hamd, dua, ayet ve salâvat gibi dil ile yerine getirilen bir ibadetten ibaret değildir. Salat kelimesi ve türevleri Kur'an'da doksan dokuz yerde geçmektedir." [176]

"Namazın Tarihçesi: Bütün ilâhî dinlerde namaz ibadetinin mevcut olduğunu Kur'ân-ı Kerîm' den öğrenmekteyiz. Meryem suresi'nde Hz. İdris, Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya ve Hz. İsa'nın tevhîd mücadelelerini anlatmaktadır.

---

[175] İbn-i Manzur; Lisânü'l–Arab.
[176] Abdülbâkî, el-Mu'cemu'l-mufehres li-elfâzi'l-Kur'ân'i'l-Kerîm.

Ardından bu peygamberlerden sonra gelen toplumların namazlarını terk ettiklerini âyet-i kerime şöyle haber veriyor: “O peygamberlerden sonra bir nesil geldi. Ve onlar, namazı zayi ettiler ve kötü arzularına uydular. Heva ve heveslerine tabi oldular. Onlar bu tutumlarından ötürü elim bir azaba çarptırılacaklardır.” (Meryem; 19/59). Hz. İsâ’nın beşikteki mûcizevî konuşmasında namaz ve zekâtla emredildiğinden bahsetmektedir. “Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.” (Meryem; 19/31).

Hadis’i şeriflerden ve tarih kitaplarından öğrendiğimize göre: İslâm öncesi eski medeniyetlerde ve Arap toplumlarında İbrâhim (a.s)’ın tebliğ ettiği tevhid dini şekil ve mahiyet değiştirerek de olsa, devam ederek geldiği görülmektedir. Veysel Karani, Ebû Zer el-Gıfârî ve Zeyd b. Amr b. Nüfeyl gibi sahabelerin islâmdan önce bu hanîf dine tâbi oldukları ve Kâbe’ye yönelerek namaz kıldıkları rivayet edilmiştir.” [177]

“Müşriklerin dahi kendi inançlarına göre ibadetleri vardı. “Onların (müşrikler) salâtı ıslık çalmak ve alkışlamaktan ibarettir.” (Enfâl 8/35). İbn Abbas’ın açıklamasına göre; Kureyş kabilesinin ıslık çalıp el çırparak Kâbe’yi tavaf etme şeklinde bir ibadetleri vardı.” [178]

“Yine hadis kitaplarında, İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren namaz ibadetinin mevcut olduğu ve beş vakit namaz farz kılınmadan önce de, sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakit namaz kılındığı belirtilmektedir. (Tâhâ, 20/130; Mü’min,

[177] Müslim; Es-Sahih, Feżâ’ilü’ş Sahâbe, c-1, s-132.
[178] Taberî; Tarihu'l-Ümem ve'l Mulûk, c-8, s-521.

40/55) bu ayetlerin iki vakit namaza işaret ettiğini bildiren âlimler mevcuttur.” [179]

“Vahyin başlangıcından sonra Müddessir sûresinin bir ve üçüncü âyetleri nâzil olunca, Cebrâil (as); Resûlullah (s.a.v)’ı Mekke yakınlarındaki bir vadiye götürmüş, orada fışkıran su ile önce kendisi abdest almış sonra Resûlullah (s.a.v) abdest almış, sonra Resûlullah (s.a.v)’e namaz kıldırmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber sevinçli bir şekilde eve gelmiş, Hz. Hatice’nin elinden tutarak oraya götürmüş ve aynı şekilde onunla birlikte abdest alıp iki rekât namaz kılmışlardır.” [180]

“İslamiyet'te bugün bilinen şekliyle beş vakit namaz hicretten bir buçuk yıl kadar önce Mi‘râc gecesinde farz kılınmıştır.” [181]

“Hadis’i şerife göre namazların önce ikişer rekât olarak farz kılındığı, hicretten kısa bir süre sonra öğle, ikindi ve yatsı namazlarının farzlarının dörder rekâta çıkarılmıştır.” [182]

“Namazın Hikmeti: İmandan sonra en faziletli amel namazdır. Zengin, fakir, hasta ve yolcu tüm insanlara kelime-i şehâdet getirmek ve namaz kılmak farzdır. Namaz islâm’ın en önemli rüknü olup, mükemmel bir duadır.” [183]

Peygamber efendimiz bir hadisinde, “Namaz dinin direğidir” [184] demiştir. “Namazın

[179] Buhari, Es-Sahih Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi, c-2, s-279.
[180] İbn-i Hişam; Siretü’n-Nebeviyye, c-I, s-243,245.
[181] Buhari; Es-Sahih, Bed’ü’l-ẖalḳ, c-1, s-6. Müslim; Îmân, c.1,s-259.
[182] Buhari; Es-Sahih, Ṣalât, c-1, s-8. Müslim; Îmân, c.1,s-3.
[183] Müslim; Îmân, c-1, s-137.
[184] Ahmed bin Hanbel; Müsned, c-5,s-231.

rükünlerinden olan secdeyi ise kulun Allah'a en yakın olduğu durum olarak nitelendirmiştir." [185]

"Namaz aynı zamanda Hûd suresinin yüzondördüncü ayetinde hata ve günah kirlerinden arınmanın bir yolu olduğu belirtilmiştir. Zira şuurla kılınan her namaz aynı zamanda bir tövbe niteliği taşır. Dolayısıyla beş vakit namaz kılındığı zaman küçük günahların affedileceği umulmaktadır. Resûlullah (s.a.v); beş vakit namazın iki namaz arasındaki küçük günahlara keffâret olduğunu bildirmiştir." [186]

"Abdest alıp beş vakit namazı vaktinde kılan, rükû, secde ve huşûunu tam olarak yerine getiren kimseyi Allah'ın affedeceğini belirtmiştir." [187]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) günlük kılınan farz namazları ise; bir insanın kapısının önünden akıp giden bir ırmakta yıkanmaya benzeterek şöyle buyurmuştur.

"Nasıl bir insanın kapısının önünden akıp giden bir ırmakta her gün beş defa yıkandığında pislik kalmayacağı gibi her gün beş vakit namaz kılan kimsenin günahlarını Allah siler." [188]

Bu kadar karlı bir ibadet olan namazlarıımızı kılarak, kazancımızı artırıp hem buraya hem de geleceğe yatırım yapmalıyız.

HAYATA İYİ PENCEREDEN BAKMAK

---

[185] Müslim; Es-sahih, Ṣalât, c-1, s-215.
[186] Buhari; Mevâḳītü's-salât, c-1, s-6. Müslim; Es-sahih, Taharet, c-1,s-15.
[187] İbn-i Mâce; Sünen, Ṣalât, c.1,s-94.
[188] Buhârî; Mevâḳītü'ṣ-ṣalât, c-1, s-6.

Üstat Bediüzzaman eserlerinde, “güzel gören, güzel düşünür. Güzel düşünen, hayatından lezzet alır” diyor. Yine “güzel gör, hem güzel bak. Güzel bil, hem güzel düşün ki; tâ hayattan lezzet alasın”. Yine: “Hakikî zevk ve elemsiz lezzet ve kedersiz sevinç ve hayattaki saadet yalnız imandadır ve iman hakikatleri dairesinde bulunur.

Yoksa dünyevî bir lezzette çok elemler var. Bir üzüm tanesi yedirir on tokat vurur, hayatın lezzetini kaçırır. Dünyanın lezzetini, zevkini, saadetini, rahatını isterseniz; meşru dairedeki keyfe iktifa ediniz. O, keyfinize kâfi olduğunu tavsiye etmiştir.”

Eğer dünyanın veya vücudun mülkiyeti, zılliyeti sende ise, taahhüt, tahaffuz, korku külfetleriyle nimetlerden lezzet alamazsın, daima rahatsız olursun. Çünkü noksanları tedarik, mevcutları telef olmaktan muhafaza ile daima evham, korkular, meşakkatlere mahal olursun.

Hâlbuki o nimetler, Mün'im-i Kerim'in taahhüdü altındadır. Senin işin onun sofra-i ihsanından yiyip içmekle şükretmektir. Şükürde bir zahmet yoktur. Bilakis nimetin lezzetini arttırır. Çünkü şükür, nimette in'amı görmek demektir. İn'amı görmek, nimetin zevalinden hâsıl olan elemi def eder. Zira nimet zâil olduğunda, Mün'im-i Hakikî onun yerini boş bırakmaz, misliyle doldurur ve teceddüdünden lezzet alırsın.

Evet, “Onların duaları şu sözlerle sona erer: Her türlü hamd ve övgü, şükür ve minnet, Âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.” (Yûnus, 10/10), olan âyeti kerime, hamdin aynı lezzet olduğuna delalet eder. Çünkü hamd, in'am şeceresini, nimet semeresinde gösterir. Ve bu vesile ile zeval-i nimetin

tasavvurundan hâsıl olan elem zâil olur. Çünkü şecerede çok semere vardır, biri giderse ötekisi yerine gelir. Demek hamd, ayn-ı lezzet" olduğunu belirtmektedir." [189]

Daha önceki kısımlarda Allah'ın varlığını ve Allah'ın her şeye gücü yettiğini ispatlamaya çalışmıştık Öyle ise üzerimize vazife olmayan işleri kendimize yük yapmamalıyız. Allah'a teslim olalım ve O'na tevekkül edelim. O'na tevekkül edende zaten kurtuluşa erer.

ÜÇ YATALAK HASTANIN HAYATA BAKIŞ AÇILARI

Cüneyt Suavi'nin üç yatalak hastanın hayata iyi pencereden bakmak ile ilgili ibretlik hikâyesine göz atalım.

Bir hastanede üç tane yatalak hasta yatıyormuş. Bunlardan biri odanın kapısının girişinde, biri odanın penceresi kenarında, biri de ikisinin ortasında yatıyormuş.

Bu hastaların en büyük eğlencesi, pencere kenarında yatan hastanın, dışarıda gördüklerini içerdeki arkadaşlarına anlatmasıymış.

İşte bir gün yine; bizim topal simitçi geliyor, bugün tezgâhı dolu pek satış yapamamış galiba, durakta bir adam çok komik bir pantolon giymiş bir görseniz. Kocaman bir yük gemisi geçiyor içinde neler var, acaba nereye gidiyor? Bahçede yeni bir çiçek açmış, inşallah şu parktaki çocuklar onu koparmaz. Diye her gün, yattığı yerden zoraki doğrulup, keyifle dışarda olan biteni içerdeki yatalak arkadaşlarına anlatıyormuş.

[189] Bediüzzaman; Mesnevî-i Nûriye, s-163.

Bir gün ortada yatan hastaya şeytan şöyle bir vesvese vermiş. Neden her şeyi o görüyor, niye o pencere kenarında yatıyor, orada sen yatarsan dışarıyı sen seyredersin.

Adam şeytanın verdiği bu vesveseye inanmış ve fırsat kollamaya başlamış.

Bir gece pencere kenarındaki hasta arkadaşı fenalaşıp yanı başında duran ilaçlarına uzanmaya çalışmış. Ortadaki hasta bunu fark edip debelenerek arkadaşının ilaçlarını yere düşürmüş. Pencere kenarındaki hasta bir iki çırpınmış ama ilaçlarına yetişememiş. Zavallı adam ölmüş.

Ve sonunda ortadaki hasta muradına ermiş. Odaya yeni bir hasta gelince, ortadaki hastayı pencere kenarına, kapının yanındaki hastayı ortaya, yeni gelen hastayı da kapının yanına koymuşlar.

Pencere kenarına geçen ortadaki hasta sevinçle ve merakla sabah olmasını ve günün aydınlanmasını bekliyormuş. Bir ara uyuya kalmış, gözünü açtığında sabah olduğunu görmüş. Sevinçle pencereye uzanmış. Ama gördüğü manzara karşısında şok olmuş. Çünkü karşı tarafta sadece ve sadece simsiyah bir duvar varmış. [190]

İşte ibretlik iki şahsiyet; pencere kenarında olup ta ölen birinci hasta, diğer hasta arkadaşlarına moral vermek için her şeyi hayalinden anlatarak iyilik yaparak güzel bir şekilde günlerini geçirmişler. Sonra ikinci olarak pencere kenarına alınan hasta ise; hırsına ve şeytanın verdiği vesveseye inanarak hasta arkadaşının ölümüne sebep olarak hayatını karartmıştır.

---

[190] Suavi Cüneyt; Hayatın İçinden.

Demek ki insan ne durumda ve nerede olursa olsun, istedikten sonra iyilik de yapabilir kötülükte yapabilir. Biz hayata birinci hastanın bakış açısından bakarsak moralimiz iyi olur, hayata da iyi yönde bakarız. Dolayısıyla kaderimizi de sürurlu yaşamış oluruz.

ĞAYB VE MUĞAYEBÂT-I HAMSE BİLİNEBİLİR Mİ?

Ğayb; Allah'ın dilemesine bağlıdır. Nasıl ki; Kur'an-ı Kerim Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına toptan bir anda nüzul veya inzal oldu. Dünya semasından da Cebrail vasıtasıyla ayrı ayrı, parça parça nazil veya tenzil olmuştur. [191] Kur'an-ı Kerim Levh-i Mahfuz'da iken, Allah'tan başka kimse bilmezdi. Lakin dünya semasına indikten sonra, Cebrail (a.s) muttali olmaya başladı. Cebrail (a.s)'da Allah'ın vahiylerini peygamber (s.a.v) ulaştırarak peygamber (s.a.v) haberdar olmuştur. Demek ki, Allah'ın bildirdiği görevli melekler ve bazı kimseler, ilimlerine göre sınırlı olarak bazı ğaybi şeylere muttali olabilirler.

İbnü'l- Kelbî şöyle bir vakıayı aktarmıştır. Nizâr'ın oğulları babalarından kalan malı bölüşmede ihtilafa düştüler. Bu işi çözmek için Necrân'da bulunan Ef'â b. Husayn'a gittiler. Yolda giderken bir otlak gördüler. Mudar dedi ki: "Burada bir gözü kör deve otlamış" dedi. Rebîa ise: "O devenin ön ayaklarından biri topaldır" dedi. İyâd ise "Kuyruğu kesi bir devedir" dedi. Enmâr ise "Ürkmüş bir devedir" dedi.

Biraz yürüdükten sonra bir adamla karşılaştılar. Devesinin kaybolduğunu görüp görmediklerini sordu.

[191] Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, c-7, s-69.

Mudar “Onun bir gözü kör müydü?” diye sorunca, adam “Evet” dedi. Rebîa “Onun ön ayaklarından biri topal mıydı?” diye sorunca adam “Evet” dedi. İyâd, “Onun kuyruğu kesik miydi?” diye sorunca adam “Evet” dedi. Enmâr “O ürkmüş bir deve miydi?” diye sorunca adam yine “Evet” dedi.

Adam bunun üzerine, “devemin yerini biliyorsunuz, siz onu görmüş gibi tarif ettiniz” dedi. Nizâr’ın oğulları; deve sahibine devesini görmediklerini ve devenin otlamasından dolayı tahmin ettiklerini söylediler. Deve sahibi anlatılanlara inanmadı, Ef‘â b. Husayn’in hakemliğine başvuracağını söyledi.

Ef‘â b. Husayn’in huzurunda muhakeme oldular ve meseleyi anlattılar. Nizâr’ın oğullarından Mudar dedi ki: “Onun bir tarafta otlayıp diğer bir tarafta otlanmadığını gördüm. Otlamasında dolayı bir gözünün kör olduğunu bildim. Rebîa dedi ki: “Onun ön ayaklarından birinin iyi bastığını, diğerinin ise iyi basmamış olduğunu gördüğüm ve onun topal bir deve olduğunu bildim.” İyâd dedi ki: “Dışkısının toplu halde olmasından onun kuyruğunun kesik olduğunu anladım.” Enmâr dedi ki: “Ekini bol bir yerde otlarken ardından ekini zayıf ve kötü bir mekânda otlanmasından, onun ürkmüş bir deve olabileceğini düşündüm, dedi. Ef‘â, adama “Senin deven bu adamlarda değil, deveni aramaya devam et” [192] dedi.

Bu vakıada hakikatte deveyi görmemelerine rağmen, ilim ve tecrübe ile devenin özelliklerini bilmişlerdir. İlimle bilinen her şey ğaybi bilmek değildir. Belirtileri çıkmış bir şeyi bilmek ilimdir.

[192] Belazûrî: Ensabüleşraf, c-I, s-63.

İşte; Kur’an-ı Kerim’de olduğu gibi, Cibril hadisinde geçen şu muğayebât-ı hamse denilen beş ğaybi şeyi, Allah’tan başka kimse bilemez. Cibril hadisinde: Cebrail (a.s); Hz. Peygamber (s.a.v)'e; "Ey Allah'ın Rasulü kıyamet ne zamandır?" diye sorulan soruya: "Bu konuda sorulan kişi sorandan daha bilgili değildir. Fakat sana onun şartlarından (alametlerinden) haber vereceğim:

Cariye, efendisini doğurduğu zaman bu onun alametlerindendir. Yalınayak baldırı çıplakların insanlara reis oldukları zaman da bu onun alametlerindendir. "Gaybın anahtarları beştir" buyurarak Lokman suresinin otuz dördüncü ayetini okumuştur. "Kıyamet saatinin bilgisi şüphesiz ki Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır. Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır." [193]

İşte bu beş bilinmeyen muğayebât-ı hamseyi Levh-i Mahfuz'da iken Allah’tan başka kimse bilemez. Ama dünya semasına indirdikten sonra, Allah’ın bildirdiği görevli melekler ve bazı kimseler, ilmi kapasitelerine göre sınırlı olarak bazı ğaybi şeylere muttali olabilirler. İnsanlara göre dünya semasına inmiş olan bu ğaybi şeyleri bilmek ise, Allah’ın dilemesine bağlıdır. Hiç kimse gelecekte olacak ve yapacağı şeyler hakkında kesin bir şey söyleyemez. Bu hakikate Kur'an-ı Kerim şöyle işaret etmektedir. Hiçbir şey için “ben bunu mutlaka yarın yapacağım” deme; (ancak Allah dilerse yapacağım de) unuttuğun zaman Rabbini an ve de ki: “Umarım Rabbim beni, doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir” de. (Kehf, 18/23-24).

[193] Buhârî; Es-sahih, İman, s-18.

İnsan kendi iradesi ile birçok işler yapar. Fakat Cenab-ı Hakk muvaffakiyet vermezse, insan o işi yapamaz. Yani insanda cüz-î irade olmasına rağmen, bir iş ileride kesin gerçekleşecek diyemez. Nitekim birçok defa bir iş yapmaya karar verilir ve teşebbüse de geçilir, ama gerçekleşmez. Gelecek zaman insanın elinde değildir. Dolayısıyla, gelecek zamanda yapacağı iyilik veya kötülükleri de bilemez. Demek ki; insan geleceğe hâkim değildir. Elinde olan zaman ise şu anki zamandır. O da çok kısa geçici bir anda o işi yapar veya yapmaz.

Kur'an-ı Kerim'de Peygamber efendimiz dahi, bir kimsenin gelecekte nelerle karşılaşacağını bilemeyeceğini şöyle ifade etmektedir: "De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahye dilene uyarım. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım" buyurmaktadır. (Ahkaf, 46/9).

İşte, ister ğaybi olsun veya olmasın bütün vücuda gelen işler, meşiet-i İlahiye dairesinden bakmalı ve "İnşallah" demeli, perdeleyen sebepler ne olursa olsun arkasındaki meşiet-i İlahiye dairesinde düşünülmeli ve ona göre değerlendirmeliyiz.

"O apaçık kitaba (Kur'an'a) yemin olsun ki! Biz onu gerçekten mübarek bir gecede indirdik. Çünkü: Biz onunla insanları uyarmaktayız. Bütün hikmetli işler o gecede tefrik olunur." (Duhân, 44/2-4). Genelde bu ayetler hakkında âlimlerin görüşleri şu şekildedir. Birçok tefsircilerin görüşüne göre, bu mübarek gece Kadir Gecesidir. İkrime bin Ebi Cehil' in de dâhil olduğu bir grup âlim ise; bu gecenin Berat Gecesi olduğunu söylemişlerdir. Her iki tefsiri birleştiren diğer bir görüşe göre de, hikmetli işlerin

ayırımının yapılmasına Berat gecesinde başlanmakta ve bu işlem Kadir gecesine kadar devam etmektedir.

Allah'u a'lem; bütün hikmetli işler o gecede tefrik olunurdan murat: Allah'ın ezelî ilmiyle yazdığı Levh-i Mahfuz'daki ana levhada, bütün yıllara ait hikmetli işler, sırası gelen yıla ait olan kısım, bu gece yıllık bir program dâhilinde, nüshalar halinde görevli meleklere teslim edilmesi demektir.

Ebu's-Suud der ki: Gelecek seneye kadar kulların rızıkları, ecelleri ve diğer durumları Levh-i Mahfuz'dan yazılmasına berat gecesi başlar, kadir gecesi bitirilir. Savaşlar, zelzeleler ve yıldırımlar nüshası Cebrail (a.s)'ma, rızıklar nüshası Mikail (a.s)'ma, ameller nüshası İsrafil (a.s)'ma, musibetler ve ölümlerle ilgili nüshalar ise Azrail (a.s)'ma teslim edilir.

Beraat gecesi hakkında Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Şaban ayının on beşinci gecesi geldiğinde gecesini ibadetle geçirin, gündüzünde de oruçlu olun. Allah güneşin batmasıyla dünya semasına tecelli eder ve şöyle der: Benden mağfiret dileyen yok mu? Onu mağfiret edeyim. Benden rızk isteyen yok mu? Onu rızıklandırayım. Hasta olan yok mu? Ona şifa vereyim. Yok mu? Yok mu? Bu durum sabaha kadar devam eder" [194]

Gunyet'üt Talibin' de; Âişe validemiz; bu gecenin diğer gecelerden üstünlüğü nedir yâ Resûlullah? Diye sorunca; Peygamber efendimiz şöyle cevap verdi: Bu sene içinde doğacak her çocuk, bu gece deftere geçirilir. Bu sene içinde öleceklerin

[194] İbn Mâce; İkame, Hd. No: 1388, Beyhakî; Şuabu'l- İman, c-3, s-378.

isimleri bu gece özel deftere yazılır. Bu gece herkesin rızkı tertip edilir. Bu gece herkesin ameli ve işleri Allah Teâlâ'ya arz olunur. Bir kimse, evinden ayrılıp yolculuğa çıkar. Hâlbuki onun adı yaşayanlar defterinden, ölüler defterine geçirilmiştir.

Berat gecesi; önümüzdeki yılın bir çekirdeği, bir fihristesi gibi olup, beşerin takdir edilen kaderinin programı hükmünde olduğu için Kadir gecesi kutsiyetindedir. Her bir hasenenin Kadir gecesinde otuz bin olduğu gibi, bu Berat gecesinde; her bir salih amelin ve Kur'an'ın her bir harfinin sevabı yirmi bine çıkmaktadır. Bu gece, elli senelik bir ibadet hükmüne geçebilir. Onun için elden geldiğince, Kur'an'la ve istiğfar ve salavatla meşgul olmak büyük bir kârdır.

Bu hadis-i şeriflerden anlaşılalacağı gibi, muğayebât-ı hamse denilen beş ğaybi şeyi, Levh-i Mahfuzda iken Allah'tan başka kimse bilemez. Ama Beyti Mamura (dünya semasına) indirdikten sonra Allah'ın bildirdiği görevli melekler, bazı kimseler de sınırlı olarak ilimlerine göre bazı ğaybi şeyleri bilebilirler. Zaten gaybdan çıkmış dünya semasına inmiş bilgiler gayb değildir. Olsa olsa bize göre bilinmeyenleri çözmüş oluruz.

Mesela: Yağmurda dünya semasına rahmet olarak toptan bir anda nüzul eder. Dünya semasından da melekler vasıtasıyla yağmur olarak indirilmeye başlanır. İşte yağmurun bu nüzul vakti her hangi bir kaideye bağlı olmadığı için, doğrudan doğruya rahmet hazinesinden Allah'ın hususi iradesine tâbidir. Çünkü kâinatta en mühim hakikat ve en kıymettar mahiyet; vücut, hayat, nur ve rahmettir ki, bu dört şey perdesiz, vasıtasız, doğrudan doğruya Allah'ın kudreti ve hususi

iradesine bağlıdır. Diğer masnuatta ise zahirî sebepler, kudretin tasarrufuna perde oluyor ve kâinatı nizama sokan kanunlar ve kaideler, bir derece Allah'ın irade ve meşietine perde oluyorlar. Fakat vücut, hayat, nur ve rahmette o perdeler konulmamış. Çünkü sebeplerin hikmetinin sırrı o işte meydana gelmiyor.

Madem varlıkta en mühim hakikat, rahmet ve hayattır. Yağmur, hayat kaynağı, rahmet vesilesi veya rahmetin ta kendisidir. Muhakkak ki vasıtalar ve sebepler perde olmayacak. Kural ve kaideler Allah'ın hususi iradesine örtmeyecektir ki; her vakit, herkes, her şeyde şükür ve ubudiyete ve sual ve duaya mecbur olsun. Eğer bir kural ve kaide dâhilinde olsaydı, işte o zaman o kural ve kaideye güvenip şükür ve rica kapısı kapanırdı.

Güneş'in doğup batmasında birçok menfaatler olduğu malûmdur. Hâlbuki belirli bir kural ve kaideye tabii olduğundan, Güneş'in doğması için dua da yapılmıyor ve güneş doğduğu zaman şükür de edilmiyor. Astronomlar beşerî ilimlerle, o kural ve kaideler yoluyla takvimleri yaptıkları için, yarın Güneş'in doğacağı vakit bilinip belirtilmesinden dolayı gaipten sayılmıyor. Fakat yağmurun dünya semasına nüzulün bu kısmı bir kural ve kaideye tabii olmadığı için, her vakit insanlar yalvarma ve dua ile dergâh-ı İlahiyeye ilticaya mecbur oluyorlar. Aynı zamanda beşerî ilimler, nüzul vaktini tayin edemediği için, sırf hazine-i rahmetten hususi bir nimet telakki edildiği için daima şükrediyorlar.

İşte bundan dolayı (Lokman, 31/34) ayetinde belirtildiği gibi, bu nokta-i nazardan bakıldığı zaman, yağmurun dünya semasına rahmet olarak toptan bir anda nüzul vaktini, muğayebât-ı hamseye (beş şey

gaipten dire) dâhil ediliyor. Rasathanelerdeki âletle, yağmurun ön belirtilerini hissedip vaktini tayin etmek, gaibi bilmek değil, belki gaipten çıkıp dünyaya yakınlaşma vaktinde, bazı ön belirtilerinden haberdar olmak suretinde bilmektir. Çünkü: Bazı gizli veya bize göre gaybı dediğimiz ve gözümüzle görmediğimiz bazı şeyler vukua yakın olduktan sonra hiss-i kabl-el vuku ile bilinebilir. O, gaybı bilmek değil; belki o, mevcudu veya olması yakınlaşmış şeylerin belirtilerinden bilmek olur.

Demek ki; yağmur yağmadan önce ön belirtileri var. O ön belirtiler ve başlangıçları rutubet nev'inden kendini gösteriyor, arkasından yağmurun geleceğini bildiriyor. Bu hal aynen bir kural ve kaide gibi, gaipten çıkıp ta daha dünyaya girmeyen işlere erişmek için, beşeri ilimlere bir vesile olur. Fakat yine tekrarlıyoruz; daha dünya semasına ayak basmayan ve hususi irade ile hususi rahmetten çıkmayan yağmurun nüzul vaktini bilmek, gaybı bilen Allah'ın ilmine mahsustur. [195]

Ayetin mealinde anne rahmindeki çocuğun sadece erkek ve dişi olmasından ziyade, çocuğun hususî istidadı, istidadındaki manevî sima, gelecekte ne kazanacağına dair olan alın yazısının belirtileri, Allah'ın her kişiye ait koyduğu özel mühürün bilinmesi gayb dır. Bugünkü tıbbi teknoloji sayesinde, röntgen şualarıyla anne rahmindeki çocuğun erkek ve dişi olduğu bilinebiliyor.

Hatta şu hadis-i şerif cenin daha anne rahmine düşerken, Allah tarafından gönderilen meleğin o ceninin rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazdığı ve sonra ona ruhun üflenmesinden

[195] Bediüzzaman; Lem'alar, On altıncı Lem'a, s-194.

bahsetmektedir. Demek ki; görevli melek cenine daha ruh üflenmeden önce ceninin gelecekteki durumunu biliyor. Bu durumda ceninin kaderi dünya semasına nüzul ettikten sonra, nazil kısmını meleğin bildiğini göstermektedir.

İbnü Mes'ud (r.a) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v) buyurdular ki: "Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddetle "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: Rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan zata yemin olsun, sizden biri, cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir zirâlık mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir zirâlık mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer." [196]

Rezin şu ziyadede bulundu: "Resûlullah (s.a.v) şunu da buyurdular: "Nutfe düştü mü, kırk gün rahimde uçar. Sonra kırk günde alaka olur. Sonra kırk günde mudga olur. Bir nefis olarak yaratılma safhasına gelince, Allah onu tasvir edecek bir melek gönderir. Melek iki parmağının arasında toprak olduğu halde gelir. Onu mudgaya karıştırır. Sonra onu yoğurur, sonra da emredildiği üzere onu tasvir eder."

Yusuf suresinde Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor. Ey benim zindan arkadaşlarım! “Rüyanızın tabirine

[196] Buhari; Kader, s-1; Müslim; Kader, s-1, (2643).

gelince biriniz efendinize yine şarap sunacak, diğeri ise idam edilerek kuşlar başından yiyecek, işte öğrenmek istediğiniz mesele budur.” (Yusuf, 12/41). Ayetinde belirtildiği gibi Cenab-ı Hakk’ın bildirdiği kimseler, bir kimsenin nerede ve nasıl öleceği önceden biliniyor. Yine Yusuf suresinde; Cenab-ı Hakk şöyle buyuruyor. (Yusuf) şöyle dedi: “Kendisiyle rızıklanacağınız hiçbir yemek size gelmez ki, daha (o) gelmeden onun te'vilini (mahiyetini) size haber vermiş olmayayım. Bunlar, Rabbimin bana öğrettiklerindendir.” (Yusuf, 12/37).

Yine bir başka ayet-i kerimede de şöyle buyuruyor. Dedi ki: “Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Biçtiğinizde yiyeceğiniz dışındakileri başağında bırakınız. Sonra arkasından yedi kurak sene gelecek, biraz saklayacağınız dışında, önceki biriktirdiklerinizi yiyip götürecek. Daha sonra onun arkasından bir yıl gelecek o yıl halk sıkıntıdan kurtulacak.” (Yusuf, 12/47-49).

Ayetlerinde belirtildiği gibi Cenab-ı Hakk’ın bildirdiği kimseler, sadece yarın değil ileriki günlerde dahi kişinin veya toplumun ne kazanacağı biliniyor.

İşte beş bilinmeyen olarak geçen muğayebât-ı hamseyi Levh-i Mahfuz'da iken Allah’tan başka kimse bilemez. Ama dünya semasına indirdikten sonra, Allah’ın bildirdiği görevli melekler ve bazı kimseler, ilmi kapasitelerine göre sınırlı olarak ta olsa, beş bilinmeyen olarak geçen muğayebât-ı hamseye muttali olabilirler. Meleklerin ve insanların bunları bilmesi ise; Allah’ın dilemesine bağlıdır.

Belki de bir gün gelecek; bize göre ğaybi olan sırlar, dünya semasına indirilip görevli meleklere

tevdi edildikten sonra, kâinatın kaderi ve ölüm vakti dediğimiz kıyamet kopma saati tespit edilecek. Aynı şekilde; bir gün gelecek insanın kaderi de fen, astronomi, tıp, ilim ve teknoloji geliştikçe kısım kısım okunacaktır. Çünkü peygamberlerin mucizelerine ve ehl-i keşfin kerametlerine baktığımız zaman bunları açıkça görmekteyiz. İnsanların çalışarak bu seviyelere çıkmasına herhangi bir engel yoktur.

Başta belirtildiği gibi: Nur, vücut, halk, hayat ve rahmet doğrudan doğruya, perdesiz, Zât-ı Zülcelal'in kudretine bakar. Vücut, hayat, nur ve rahmet, bu kâinatta en mühim hakikatlerdir ve en mühim makam onlarındır. İşte onun için o toplam hayati hakikat, bütün incelikleriyle ve titizliğiyle, Allah'ın hususi iradesine, hususi rahmetine, hususi meşietine bakmaktadır.

İşte bunun bir sırrı da şudur. Hayat; bütün cihazlarıyla ve yönleriyle, şükür, ubudiyet ve tesbihin menşe ve medarı olduğu için, hususi iradeyi örtecek alışkanlık ve hususi rahmete perde olacak zahiri sebepler konulmamıştır.

KADER İNANCI İNSANA NE FAYDA SAĞLAR?

Kader inancı, insana hür iradesi ile işlediği amellerden sorumlu tutulacağını bildirir. Hür iradesiyle de Allah'ın razı olacağı iyi ve güzel ameller işlemesini sağlar. Cezayı gerektiren kötü amellerden sakınmasını ve işlememesini hatırlatır. Durum böyle olunca kader inancı, kişiye sorumluluk duygusu kazandırır.

Kadere inanan bir insan çalışmalarında başarılı olamadığı zaman, yâda başına bir bela, musibet geldiği zaman ümitsizliğe düşmez, karamsar olmaz. Çünkü: İnsanların bu dünyada imtihana tabi

tutulacaklarını bilir. Başına gelen her şeyde bir gaye ve hikmet olduğunu düşünür. İnsan; gücünün yetmeyeceği işlerden sorumlu olmayacağını, gücünün sınırlı olarak yaratıldığını bilir ve ona göre hareket eder. Allah'ın takdiri ne ise ona boyun eğer, yine Allah'a sığınır. İşte bu şekil kader inancı, insana rahatlık verir ve insanın üzüntüsünü giderir.

Yine kader inancı; sebepler perde kılınarak kâinatta meydana gelen her şeyin, bir plân ve program dâhilinde olduğunu insana gösterir. İşte bu kader inancıyla insan, hayatta başarıya ulaşmanın yollarını ve sebeplerini araştırır. Üzerine düşen görevleri yerine getirir. Dünya hayatını sürdürürken imtihanı kazanmanın yolları arar. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır: “Elinizden çıkana üzülmeyin ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şımarmayın.” (Hadîd, 57/23).

“Eğer Allah sana herhangi bir zarar verecek olursa bil ki onu, ondan başka giderebilecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse onun lütfunu engelleyebilecek de yoktur.” (Yunus, 10/107).

İman edenler "Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet (hiç kimseye) isabet etmez. Kim Allah'a iman ederse, onun kalbini hidayete yöneltir. Allah, her şeyi bilendir." (Teğabün, 64/11).

De ki: “Allah’ın bizim için yazdıkları dışında, bize kesinlikle hiçbir şey isabet etmez. O bizim Mevla'mızdır. Ve mü'minler yalnızca Allah’a tevekkül etsin.” (Tevbe, 9/51).

İşte Allah’a inanan bir kimse şu ayet-i kerimelerin ikazını dikkate alır. Bütün fiillerinde bu ikazları dikkate alarak hareket eder ve ümitsizliğe düşmez. Ayetlerde de belirtildiği gibi, insanlar

başlarına gelen her şeyin bir kader üzere gerçekleştiğini bilmenin rahatlığını ve huzuru içerisinde yaşar.

Bir de son ayette geçen mü'minler yalnızca Allah’a tevekkül etsinler müjdesinden bahsedelim. İnancımıza göre tevekkül, insan üzerine düşen görevleri yaptıktan sonra her şeyin dizgini elinde olan Allah’a sığınmaktır. Tevekkül bir şey yapmak için acizlik göstermek demek değildir. Aksine kendine düşeni yaptıktan sonra, Cenab-ı Hakk’ın takdirini beklemektir.

Tevekkül, esbabı tamamıyla reddetmekte değildir. Belki sebepleri; Cenab-ı Hakk'ın kudret elinin perdesi bilinerek teşebbüs edilen, bir nevi fiilî dua kabul etmelidir. Bir sebeple meydana gelenleri, yalnız Cenab-ı Hakk'tan istemek ve neticeleri ondan bilmek ve ona minnettar olmak demektir. Detaylı bilgi için “tevekkül” meselesine bakılabilir.

Kader insanın hür iradesini engelleyen ve insana sıkıntı veren bir baskı unsuru da değildir. Bilakis insanın hür iradesini engelleyip sıkıntı vermediği gibi, kader; bütün mevcudatın hal ve hareketleri kayıt altına alındığı için, insanların geçmişte yaşamış olduğu bu hadiselerden ders çıkartır ve geleceğine de ışık tutar. Bir ticarethane sahibi düşünün ki; bir yılın sonunda zarar etmiş olsa, eğer alış verişler kayıt altına almamışsa nasıl zarar ettiğini nerden bilecek. Şayet alış verişlerini kayıt altına almışsa zarar ettiği yer tespit edilir, ileride düşülecek hataların önüne de geçilmiş olur. Bunlardan dolayı kadere iman eden, kederden emin olur, kader insanın önünü aydınlattığı gibi insana güven de verir. Kaderin insanın önünü aydınlattığı ve insana güven verdiğini iki misalle izah etmeye çalışalım.

Birinci misal: Bir komutan emrindeki askerleri imtihan yapmak istese ve dese ki: “Elinize bir kılavuz, önünüze de bir rehber vereceğim. Şayet bu elinizdeki kılavuzu uygular ve önünüzdeki rehbere tabi olursanız, istediğim hedefe sizi ulaştırırım, hepinizi de iyi tanıdığım için, hanginizin hedefe varıp varamayacağını biliyorum ve buraya da yazıyorum. Ama siz bu kılavuz ve rehbere uyup uymamakta serbestsiniz” dese ve imtihan için yola çıkıp gitseler.

Sonuçta da, komutanın yazdığının aynısı gerçekleşse, askerler; komutan kâğıda yazdığı için imtihan böyle gerçekleşti diyebilirler mi? İmtihanın sonucunu komutanın ilmi ile bilmesi askerlere herhangi bir engel teşkil eder mi? Asla ve kat’a! Hatta imtihanın sonucunu komutanın ilmi ile bilmesi, askerleri daha da motive eder.

Benim komutanım beni ihmal etmez her zaman benim imtihanı kazanmamı ister, sıkışırsam imdadıma yetişir, muhakkak kâğıda benim kazanacağımı yazmıştır der ve tevekkülle imtihanı kazanmaya gayret eder. Çünkü gayret kuldan tevfîk Allah’tandır.

Askerlerden bazıları kılavuz ve rehbere uymayıp kendi akıl ve becerisiyle hareket etmeye kalksa, hiçbir zaman kendi aklıyla; komutanın kılavuzunu ve rehberini, memleketin kural ve kaidelerini bilemeyecekleri için, yanlış karar verip hatalı hareket edeceklerdir. Hem kendilerini sıkıntıya sokacaklar, hem de imtihanı kaybedeceklerdir.

Şayet, insan kadere iman etmez ve kadere teslim olmazda, kendi akıl ve becerisiyle hareket etmeye kalkarsa, sadece şu kısa dünya hayatında kısıtlı bir serbestlik ve geçici bir hürriyet içinde,

dünyanın birçok yükünü o zayıf vücudunda ve bîçare ruhunda taşımaya mecbur olacaktır.

Çünkü: İnsan kâinatın fihristesi olduğu için kâinatta bulunan her şeyle alâkası vardır. İnsanın bir gayesi ve birçok talepleri vardır. Ama insanın cüz-i iradesi ve kudreti, bu kadar arzu ve isteklerinin binde birine kâfi gelmez ve maddi ve manevî sıkıntıların ağırlığı içerisinde biçare zayıf vücudu ezilir kalır. İşte insan kadere iman eder ve kadere teslim olursa, bütün o ağır yükü kaderin gemisine yükler, rahat ve huzurlu bir vaziyette hayatını yaşayarak imtihanı kazanabilir. Kadere iman; Allah'a teslimiyet olduğu için, insanı nefs-i emmaresine itimat etmekten kurtarır ve şeytanın vesvesesine karşı bir kalkan olur. İnsanı hem nefsin şerrinden ve hem de şeytanın hilelerinden korur.

İkinci misal: Kadere iman insana lezzet ve saadet verir. İki kişi, bilmedikleri bir memlekete gittiğini düşünelim. Bunlardan biri o memleketin hükümdarını tanısa, o hükümdarın koymuş olduğu kural ve kaidelerine uysa, hükümdarın görevlendirdiği kişilerin söylediklerine yapsa, ne kadar rahat ettiğini göreceksin.

Diğer tanımayan ise; tanımama gerek yok, ben kimsenin kural ve kaidesine uymam, görevlilerin yol göstermesine de gerek yok deyip, ben aklımla istediğim yere gider istediğim gibi gezerim dese, ne kadar akılsızlık ettiğini görürsünüz.

Memleketin hükümdarını tanıyan, hükümdara itaat edip kurallarına uyduğu ve görevlendirdiği kişilerin söylediklerini yaptığı için memleketin her tarafını kolaylıkla ve rahatça gezdiğini görürüz. Öbür kişi; dil bilmez, iz bilmez, derdini anlatamaz.

Hükümdara ait bütün işleri kendi boynuna yükler ve en sonunda yükü kaldıramaz, yükün altında ezilip kaldığını görürüz. İşte kadere iman etmenin ne kadar rahatlattığını ve kadere iman etmeyenin de ne kadar kederli ve sıkıntılı olduğunu gör. Onun için kadere iman eden, kederden emin olur denilmiştir.

Esasında kaderin her şeyi güzeldir, hayırdır. Ondan gelen şer de hayırdır, çirkinlik de güzeldir. Şu dünyada insanların başlarına gelen musibetler ve belalar bunların üstünü örtse de, hedefe giderken yoldaki ikaz levhalarından öte bir şey değildir. İnsanlar başlarına gelen musibetler ve belaları geriye dönüp muhakeme ettiği zaman, muhakkak bir kusurunun olduğunu görecektir. Bazen öyle musibetler ve belalar var ki; iyi ki başıma gelmiş, beni büyük bir felaketten korudu diyenlere çokça rastlamışızdır.

Başından geçen musibetlere kader açısından bakan insan, ümitsizliğe düşmez. Kaderim böyle imiş der kaderine razı olur. Geçmişinden dersler çıkarır, geleceğinden ümitli olur ve haline şükreder. İnsan olarak belirlenmiş bir mükellefiyeti olduğunu bilir ve bu mükellefiyetten dolayı sorumlu tutulacağını da anlar.

Cenab-ı Hakk; şöyle buyuruyor: “Hem insana nimet verdiğimiz zaman (şükürden) yüz çevirir ve yan çizer. Ona bir araz dokunduğu zaman da bol bol dua eden bir kimse olur.”(Fussilet, 41/51). Ayetinde de işaret edildiği gibi; hastalıklar ve musibetler insanı Allah’a yaklaştırır. Her nefis gibi kendisinin de bir gün öleceğini ve dünyanın fâni olduğunu, dünyadan da bir gün gideceği gerçeğini hatırlatır. İnsanların asıl vatanı olan ahireti düşünmeye sevk

eder. Kaderine teslim olur, kalbini Allah'a bağlar. İhlaslı bir şekilde Allah'a dua eder.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: "Mü'minin durumu hayret vericidir. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece mü'minde vardır, sevinecek olursa şükreder, bu onun için hayır olur. Başına bir bela gelecek olsa sabreder, bu da onun için hayır olur." [197]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde "Kadere iman, kaygı ve üzüntüyü giderir" [198] buyurmuşlardır.

Yunus Emre'nin şu dizeleri bize bu gerçeği nede güzel dile getirmektedir.

Hoştur bana senden gelen,

Ya gonca gül yahut diken.

Ya hayattır yahut kefen

Narın da hoş, nurun da hoş

Kahrın da hoş lütfun da hoş

Gelse Celâl'inden cefa

Yahut Cemal'inden vefa

İkisi de cana sefa

Narın da hoş, nurun da hoş

Kahrın da hoş, lütfun da hoş

[197] Müslim; Zühd, hd. No:(2999).
[198] Münavî; Feyzu'l-Kadîr, 3/187.

ÜNLÜ ÇİN DÜŞÜNÜRÜ LAO TZU'NUN ÖYKÜSÜ

Ünlü Çin düşünürü Lao Tzu'nun anlattığı öykü ile mevzumuzu tamamlayalım.

Köyün birinde yaşlı bir adam varmış, ama çok fakirmiş. Öyle dillere destan beyaz bir atı varmış ki; kral bile onu kıskanırmış. Kral bu at için yaşlı adama nerdeyse bir servet teklif etmiş, ama adam satmaya yanaşmamış. Hep: “Bu at, bir at değil, benim için; bir dost, insan dostunu satar mı?” dermiş.

Bir sabah kalkmışlar ki, at yok. Köylü yaşlı adamın başına toplanmış: “Seni ihtiyar bunak, bu atı sana bırakmayacakları, çalacakları belliydi. Krala satsaydın ömrünün sonuna kadar beyler gibi yaşardın. Şimdi ne paran var, ne de atın” demişler. Yaşlı adam: “Karar vermek için acele etmeyin, sadece at kayıp” deyin demiş. Köylüler bunak diye nitelendirdikleri yaşlı adama kahkahalarla gülmüşler.

Aradan on beş gün geçmeden, at; bir gece ansızın geri dönmüş. Meğer çalınmamış, dağlara gitmiş kendi kendine dolaşırken, vadide on iki vahşi atla karşılaşır Vahşi atlar da peşine takılıp gelmişler. Bunu gören köylüler toplanıp ihtiyardan özür dilemişler. Babalık demişler, sen haklı çıktın. Atının kaybolması bir talihsizlik değil, adeta senin için bir devlet kuşu oldu. Şimdi bir at sürün oldu demişler.

Yaşlı adam “Karar vermek için gene acele ediyorsunuz” demiş. “Sadece atın geri döndüğünü söyleyin. Bildiğimiz gerçek sadece budur. Ondan ötesinin ne getireceğini henüz bilmiyoruz” demiş. Köylüler bu defa yaşlı adamla dalga geçmemişler,

ama içlerinden “Bu adamın akli dengesi yerinde değil” diye alay etmeye başlamışlar.

Bir hafta geçmeden, vahşi atları terbiye etmeye çalışan yaşlı adamın tek oğlu attan düşmüş ve ayağını kırmış. Evin geçimini temin eden oğul, şimdi uzun zaman yatakta kalacakmış. Köylüler yine yaşlı adama gelmişler. “Bu atlar yüzünden tek oğlun bacağını kırdı, uzun süre bacağını kullanamayacak. Oysa sana bakacak başka kimsen de yok. Şimdi eskisinden daha fakir, daha zavallı olacaksın” demişler.

Yaşlı adam: “Siz erken karar verme hastalığına tutulmuşsunuz” diye cevap vermiş. ”O kadar acele etmeyin, oğlum bacağını kırdı, gerçek bu, ötesi sizin verdiğiniz karar. Hayat böyle küçük parçalar halinde gelir ve ondan sonra neler olacağı size bildirilmez.”

Birkaç hafta sonra, düşmanlar kat kat büyük bir ordu ile ülkeye saldırmış. Kral son bir ümitle eli silah tutan bütün gençleri askere çağırmış. Köye gelen görevliler, ihtiyarın kırık bacaklı oğlu dışında bütün gençleri askere almış. Köyü matem sarmış. Çünkü savaşın kazanılmasına imkân yokmuş, giden gençlerin ya öleceğini, ya da esir düşeceğini herkes biliyormuş.

Köylüler, gene yaşlı adama gelmişler. “Gene haklı olduğun ortaya çıktı” demişler. “Oğlunun bacağı kırık, ama hiç değilse yanında. Oysa bizimkiler belki de geri dönmeyecekler. Oğlunun bacağının kırılması, talihsizlik değil, şansmış meğer.”

Yine yaşlı adam: “Siz erken karar vermeye devam edin. Oysa ne olacağını kimse bilemez. Bilinen bir tek gerçek var, benim oğlum yanımda,

sizinkiler askerde. Ama bunların hangisinin hayır, hangisinin şer olduğunu sadece Allah bilir" demiş.

NEDEN SEYYİE BİR; HASENA ON VEYA BAZEN YEDİ YÜZ YAZILIR?

Cenab-ı Hakk; rahmet ve merhametinin mükemmelliği yanında, şefkat ve merhametini lütuf ve ihsan ederken, rahmet, şefkat ve merhametinin en yüksek seviyede olmasından dolayıdır.

Yine Cenab-ı Hakk "Azabıma, kimi dilersem onu uğratırım; rahmetim ise her şeyi kapsamıştır." (A'râf, 7/156), buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), bu ayeti şöyle tefsir ediyor: Cenab-ı Hakk mahlûkatı yarattığı vakit, kendi nezdinde arşın üstünde bulunan kitabına kendisi için "Muhakkak benim rahmetim gazabıma galip gelmiştir yazmıştır," buyurmaktadır.

Aynı manayı ifade eden farklı lafızdaki başka bir hadis-i şerif'te Peygamberimiz Efendimiz; "Allah mahlûkatı yaratmadan evvel rahmetinin gazabına sebkat ettiği, onun önünde olduğu yazılıydı" [199] buyurmuştur.

Cenab-ı Hakk'ın; o engin rahmet ve merhametinden sual olunmaz derler. İnsanların işlemiş olduğu amellere on mislinden başlayıp, daha büyük katlara kadar mükâfat; kötülüklere de kendi misli ile ceza verileceği ayetlerle de sabittir. On misli hükmü şu ayete dayanmaktadır.

"Kim bir iyilik ile gelirse, ona on katı verilir. Kim de bir kötülük ile gelirse, yalnızca onun karşılığı ile cezalandırılır ve hiçbirine haksızlık edilmez." (En'am, 6/160).

[199] Buhârî; Tevhit, s-55. Müslim; Tevbe, s-15.

Yedi yüz misli hükmü ise şu ayetin işaretiyledir: “Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, her biri yüz taneye sahip yedi basak bitiren bir tohum tanesine benzer. Allah, dilediğine kat kat fazla verir Allah, rahmeti bol olan ve her şeyi bilendir.” (Bakara, 2/261).

Ayet-i kerimede işaret edildiği gibi, bir tane tohumdan yedi başak çıkıyor, her başakta da yüz tane zahire olduğuna göre, yedi başak yüzer tane zahireden yedi yüz tane zahire vermiş oluyor.

Demek ki Cenab-ı Hakk; bir adet tohumdan yedi yüz tane zahire verdiğine göre, yapılan iyiliklere lütfuyla yedi yüz hatta yüz binler verebilir.

Hadis-i şerif’te; Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyuruyor: “Biriniz İslâm'a girişini güzel yaparsa, yapacağı her bir hasene, kendisi lehine on mislinden yedi yüz katına kadar büyük derecelerle yazılır; yapacağı her bir seyyie ise, ancak kendi misli ile yazılır” [200] buyrulmuştur.

Yine bir hadis-i şerif’te; “Mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram hariç, başka mescidlerde kılınan bin namazdan efdaldır. Mescid-i Haram’da kılınan bir namaz da sair mescidlerde kılınan yüz bin namazdan efdaldır” [201] buyurulmuştur.

İşte Cenab-ı Hakk’ın insanlar için, rahmet, merhamet ve şefkatinin enginliği o kadar çoktur ki! İnsan az bir çalışma ile buna nail olabiliyor.

CEHENNEM AMELİN KARŞILIĞI MIDIR? CENNET FAZL-I İLAHÎ MİDİR?

---

[200] Buhari; Sofuoğlu Mehmed; Sahih-i Buhari ve Tercemesi, c-1, s-94.
[201] İbn-i Mâce; Sünen, c-1, s-450.

Unutulmamalı ki; hayır ve sevaplar vücudi varlıklar olmakla beraber, şerler ve günahlar vücudi varlıklar değillerdir.

Şöyle ki: Allah insana sonsuz nimet ve ihsanlarda bulunmuştur. İnsanın bu sonsuz nimet ve ihsanların şükrünü eda etmesi mümkün değildir. Çünkü: İnsan fıtraten gayet zayıf yaratılmasına rağmen, başına birçok sıkıntı gelir ve ona tesir eder bu sıkıntılardan elem çeker. Hem gayet âcizdir. Hâlbuki belaları ve düşmanları pek çoktur. Hem gayet fakir ama emeli kadar da ihtiyaçları vardır. Hem zevkine sefasına düşkün olmasına rağmen bir o kadarda tembel ve güçsüzdür. Sevdiği, ünsiyet ettiği şeylerin zeval ve firakı, mütemadiyen onu incitiyor. Hem akıl ona yüksek maksatlar ve bâki meyveler gösteriyor. Hâlbuki insanın eli kısa, ömrü kısa, iktidarı kısa, sabrı kısadır.

Durum bu iken, insana verilen bu kadar nimetlerin şükrünü eda etmekten aciz kalırken, gelecekte verilecek cenneti ameliyle kazanması imkânsızdır. Mesela Allah insanı yoklukta bırakmayıp, varlık nimetine kavuşturmuştur. Varlıklar arasında cansız bırakmayıp, hayat nimeti verip canlı kılmıştır. Canlılar içinde ruhsuz bırakmayıp, ruh nimetini vermiştir. Ruhlular içinde şuursuz ve akılsız bırakmayıp, akıl ve şuur nimetini ihsan etmiştir. Akıl ve şuurlular içinde insan kılmıştır. İnsanlar içerisinde de hidayet ve iman nimetini vermiştir. Sayılan bu nimetlerin hepsi şükür ve ibadet ister. İnsan verilen bu kadar nimetlerden kaç tanesinin şükrünü eda edip, cenneti hak edebilir. İşte bundan dolayıdır ki; hiçbir kimse ameliyle Cenneti hak edemez. Cennet hiçbir insanın amelinin

karşılığı değildir. Ancak; Allah'ın kereminden, fazlından ihsanından bir ikramdır.

Yine insanın yaptığı ibadetlerde hissesi cüz'idir. Çünkü insanın yaptığı ibadetlerde muvaffak olması ekseriyetle Allah'a aittir. İnsanın görevi ve gücü sadece cüz-i irade ile talep etmektir. Yani insan talep ediyor, Allah da bu talebi meşiet-i İlahiyesi gereği yaratıyor. Ayeti kerimede belirtildiği gibi "Sizi de, sizin yaptıklarınızı yaratan Allah'tır" (Sâffât, 37/96) oluğuna göre; insan ameli ile Cenneti hak edemez.

Cehennem ise insanın ameli neticesidir. Çünkü Cehenneme götüren şerler ve günahlar, sevaplar ve hayırlar gibi vücudi varlıklar değillerdir. Cüz-i irademizi kötü yönde kullandığımız takdirde, şerler ve günahlar meydana gelir. Şerler ve günahlar ise varlık sınıfından olmayan ve tahribat cinsinden olan şeylerdir.

Mesela: Bir çam ormanı yüzlerce senede yetiştirilip vücuda getirilir. Yüzlerce senede vücuda getirilen çam ormanı, bir kibrit ile yanar kül olur ve yok olur gider. İşte çam ormanını yetiştirip vücuda gelmesine sebep olmak, sevap ve hayır ameli işlemek demektir. Çam ormanını yakıp kül edip, yok olmasının faili olmak, şer ve günah ameli işlemek demektir. İnsanın hayırda eli ve hissesi kısa ve dar, şer ve günahlarda ise hisse ve eli uzun ve geniş denmesi bundan dolayıdır.

İnsan tahribatta ve şerde işi yapan faildir. Sevap ve iyiliklerde ise sebep olandır. Onun için bir şerre, bin günah yazılması adalet iken, Allah af ve fazlından bir yazıyor. Sevaba bir sevap yazılmaması gerekirken, ihsan ve ikramından bire on, bazen de bire yedi yüz, hatta bire yüz bin yazıyor.

GÜZELLİKLER ALLAH'TANDIR; KÖTÜLÜKLER İSE İNSANIN KENDİ NEFSİNDEN MİDİR?

“Sana isabet eden her iyilik Allah’tandır; sana isabet eden her kötülük ise nefsindendir.” (Nisâ, 4/79).

Güzellikler dediğimiz hasenat vücudi varlıklardır. Yani; yaratılarak vücut bulan varlıklar olup, insandaki cüz-i iradenin kapasitesi ve gücü onlara muktedir olmaya yetmez. İnsan hasenatı işlerken hakiki fail olamaz.

Zaten insanın nefs-i emmâresi dediğimiz, insanları kötülüğe sevk eden nefis gücü, yapılan hasenata taraftar değildir. Rahmet-i İlahiye; meşiet-i İlahiyesiyle hasenatı ister ve Kudret-i Rabbaniye de o hasenatı icat eder.

Yalnız insan iman, niyet ve arzu ile o hasenata sahip olur. İnsanın o hasenata sahip olması da; Cenab-ı Hakk’ın daha evvelce vermiş olduğu vücut ve iman nimetleri gibi şükür içindir. İnsan o hasenata sahip olduktan sonra da, Cenab-ı Hakk’a vermiş olduğu sosuz nimetlerden dolayı şükürde bulunmalıdır.

“Allah'ın sana lütfu ve merhameti olmasaydı onlardan bir kısmı seni bile; vereceğin hükümde doğrudan saptırmayı planlamışlardı. Oysa onlar yalnız kendilerini saptırırlar, sana da asla zarar veremezler. Nasıl yapabilirler ki Allah sana kitap (Kur'an) ve hikmet indirmekte ve bilmediklerini sana bildirmektedir. Allah'ın senin üzerinde bulunan lütfu çok büyüktür.” (Nisâ, 4/113).

“Kim dünya nimeti isterse, bilsin ki, dünya nimeti de, ahiret nimeti de Allah'ın katındadır. Allah her şeyi işitir ve görür.” (Nisâ, 4/134).

Kötülükler denen seyyiat ise; var olan özellikleri örtüp yok ediyor demektir. İnsanda icat edemeyen bir cüz-i irade vardır. Bu cüz-i irade sadece ve sadece bir şeye meyleder, Cenab-ı Hakk’ta; meşiet-i İlahiyesi gereği o şeyi yaratır. İnsan da; bu cüz-i iradenin meylinden dolayı o şeyi kesbeder. İşte insan; bu kesbinden dolayı müthiş tahribata ve şerlere sebebiyet verdiği gibi; o kesbin neticesinden hâsıl olan seyyiatın mesuliyetini çeker.

Çünkü onu insanın kendi nefsi istedi ve kendi kesbiyle sebebiyet verdi. Şer, o varlığın bütün vazifesini ortadan kaldırıp yok ettiği için, insan ona fail oldu, Cenab-ı Hakk’ta o şeyi halk etti.

Demek ki; seyyiata insanın nefsi sebep olmuştur, sebep olduğu için de cezalara da insanın nefsi müstahak olur. Elbette o sayısız cinayetin sorumlusu insanın nefsidir. İnsan da bu nefsin sorumluluğundan dolayı sonsuz bir azap çekmeye müstahak olur.

İman nuru ile İlâhi sanat eserleri tanınır. İlâhi sanatlar tanınma durumuna göre, o derece kıymet alır. İşte o zaman insan Allah’a hakiki kul olur. Küfür ise; o İlâhi sanatları görüp tanıtmadığı için, İlâhi sanatları değersiz bir hale getirir. İşte o zaman insan küfür ehli olur, daha Allah’ı da tanımaz.

İşte insan; Allah’a hakiki kul olsa, bütün mahlûkat üstünde bir mevki kazanır, cennete layık kıymetli bir varlık olursun. Eğer Allah’a hakiki kul olmazsan, bütün mahlûkat altına düşer cehenneme layık bir hal alırsın.

SONUÇ

Kader meselesine girmezden önce şöyle toparlayabiliriz. Kader ile olayların sorumluluğu birbirine karıştırılmaması gerekir. Kader başka bir şeydir, olayın sorumluluğu başka bir şeydir. Tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu meydana gelen musibetlerden dolayı, kaderle ne alakası var da? Diyemeyiz.

Gerek tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu başımıza gelen olaylar ve gerekse tedbirli ve dikkatli olarak başımıza gelen bütün hadiseler kaderdir. Zaten; Cenab-ı Hakk'ın önceden yazmış olduğu kader ile insanın kendi hür iradesiyle yaptığı tercihlerle yaşadığı kader, birbirinin aynısıdır.

Bundan dolayıdır ki; her ne şekilde olursa olsun, yaşanılan kaza, bela, hastalık ve musibetler insanların kaderleridir. Ama kimse; tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu meydana gelen kusurlarını kadere yükleyemez. Çünkü tercih kendine aittir.

Gerek maden ocağı kazalarında, gerek tabii afet olarak nitelendirdiğimiz deprem, sel ve kasırgalarda ve gerekse trafik kazalarında meydana gelen olayların hepsi kaderdir. Meydana gelen olayların sorumlusu kader değildir. Meydana gelen olayların sorumlusu, tedbirsiz ve dikkatsiz davrananlardır. Muhakkak tedbirsiz ve dikkatsiz davrananlar er veya geç cezalarını çekeceklerdir.

Buraya kadar anlatılanlarla, mümkün mertebe yüce yaratıcı Cenâb-ı Hakk'ın yoktan yaratan ve bütün mülkün sahibi olduğunu, insanın mahiyetini, kâinattaki varlıkların yaratılış gayeleri ve dolayısıyla insanın görev sorumlulukları nelerdir?

Kaderin var olduğunu, insanın kendi hür iradesi ile ameller işlediğini, yine hür iradesiyle Allah'ın razı olacağı iyi ve güzel ameller işlemesini sağladığını ve kader inancının kişiye sorumluluk duygusu kazandırdığını belirttik.

Kadere inanan bir kimse çalışmalarında başarılı olamadığı takdirde, yâda başına bir bela, musibet geldiği zaman ümitsizliğe düşmemesini, karamsar olmaması gerektiğini söyledik. İnsanların bu dünyada imtihana tabi tutulduğunu, başına gelen her şeyde bir gaye ve hikmet olduğunu düşünmesini, insanın gücünün yetmeyeceği işlerden sorumlu olmayacağını, gücünün sınırlı olarak yaratıldığını ispatladık.

Allah'ın takdiri ne ise ona boyun eğmesi gerektiğini, kader inancının insana rahatlık verdiğini ve insanın üzüntüsünü giderdiğini anlatmaya çalıştık.

Mademki kâinatta her şey belirli bir kural ve kaideye göre hareket ediyor. Hiç mümkün müdür ki; Cenâb-ı Hakk, şu insanı bütün mahlûkat içinde kendine muhatap, isimlerine âyine yapsın ve kendini bütün esmasıyla ona bildirsin, onu sevsin ve sevdirsin de, sonra o bîçare insana belirli bir kural ve kaideye uymasını istemesin ve ona belirli bir kader takdir etmesin. Muhakkak ki ona belirli bir kader takdir etmiştir.

Bu tariflerden sonra, takdir edilen kaderi, ikinci kitap olan Kur'an- ı Kerim ve Hadis-i Şerifler Işığında Kader kitabında detaylı bir şekilde anlatmaya çalışalım.

KAYNAKLAR

Abdurrahman-ı Câmî, Şevâhidü'n-nübüvve, Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa, nr. 311.

Abdülbâkî; Muhammed Fuâd Abdülbâkî, el-Mu'cemu'l-mufehres li-elfâzi'l-Kur'ân'i'l-Kerîm, İstanbul 1982.

Acluni; İsmail b. Muhammed, Keşfü'l-Hâfâ, Beyrut, 1988.

Afifi; Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi, Mehmet Dağ (çev.), Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları, 1975.

Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya; Mu'cemu Mekâyîsi'l-lüğa, c,1-6, Tahkik Abdüsselam Harun, Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1980.

Ahmed b. Hanbel; Müsned, c,1-15, Mısır,1954.

Ali el-Müttakî; Kenzul-Ummal, Beyrut, 1989.

Âlûsî; Ebussena; Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l- Azim ves'sebu'l- Mesani, c,1-30, Beyrut, 1854.

Askalânî; Ahmed b.Ali b. Hacer el-Askalânî; Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, c,1-13, Mukaddime el-Matbaatü's-Selefiyye, Kahire, Tarihsiz.

Bediüzzaman; Said Nursi; Barla Lâhikası, Söz Basım, İstanbul, 2006.

Bediüzzaman; Said Nursi; İşarâtü'l-İ'caz, Söz Basım, İstanbul, 2006.

Bediüzzaman; Said Nursi; Lem'alar, Söz Basım, İstanbul, 2006.

Bediüzzaman; Said Nursi; Mektubat, Söz Basım, İstanbul, 2006.

Bediüzzaman; Said Nursi; Mesnevî-i Nûriye, Söz Basım, İstanbul, 2006.

Bediüzzaman; Said Nursi; Sözler, Söz Basım, İstanbul, 2006.

Bediüzzaman; Said Nursi; Şualar, Söz Basım, İstanbul, 2006.

Belazûrî, Ensabüleşraf, c-I, Mısır, 1959.

Beyhakî; Ahmed b. Huseyin el-Beyhakî; İsbâtü Azâbi'l-Kabr, Dâru'l-Furkân, Amman 1983.

Buhârî; Es-sahih, c,1-8, İstanbul, H,1329.

Canan; İbrahim; Hadis Ansiklopedisi, Akçağ Yayınevi, İstanbul, 1993.

Cürcânî; Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Cürcânî et-Tarifat, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1978,

Deylemi; Müsnedü’l-Firdevs, Beyrut, 1987.

Ebû Davud; Sünen’ü Ebi Davud, İstanbul, 1981.

Elmalılı; Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, c,1-10, Azim Dağıtım, İstanbul, 1992.

Feyyûmî; Ahmed b. Ali el-Mukrî el-Feyyûmî; el-Mısbâhu'l-Münîr fî Garîbi'ş-Şerhi'l-Kebîr, Tahkik: Abdülazim eş-Şenâvî, Dâru'l-Maârif, Kahire, Tarihsiz.

Fîrûzâbâdî, el-Ḳāmûsü’l-muḥîṭ, Beyrut,1986.

Gazali, Ebû Hamîd; İhya-u Ulumi’d-din, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1989.

Gazali; Ebu Hamid, Muhammed b. Muhammed, İhya-u Ulûmi'd-dîn, c,1-5, Dâru'r-Reşad el-hadîse, el-Mağrib, Tarihsiz.

Gazali; Kimya-i Saâdet, ter. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, İstanbul 2013.

Ḥalebî, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed, es-Sîretu'l-Ḥalebiyye fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn, c-3 Dâru'l-Ma'rife, Beyrut,

Hâkim; Müstedrek, c. 1-4, Beyrut, 1990

Heysemi; Nurettin Ali b. Ebi Bekir, Mecmeu'z-Zevaid, c,1-10, Kahire, 1352h.

İbn-i Hazm; el-Fasl fi'l- milel ve'l-ehva ve'n-nihal, c,1-4, Mektebetü'l-hani, Kahire, tsz.

İbn-i Manzur; Cemalüddin Muhammed b.Mukrim, Lisânü'l–Arab, Beyrut. 1994.

İbn-i Hıbban; es-Sahih, Beyrut, 1987.

İbn-i Hişam; Ebu Muhammed Abdulmelik Siretü'n-Nebeviyye, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, I-IV, Beyrut, 1990.

İbn İshak, es-Sîre, (nşr. Süheyl Zekkâr) Dımaşk, 1976.

İbn-ü Kayyim; Muhammed b. Ebî Bekr er-Rûh, Dâru'l-Fikr, Amman 1985.

İbn-i Kesir; Ebu'l-Fida İsmail, Tefsirû'l Kur'an'il Azim, c,1-4, Beyrut, 1969.

İbn-i Mâce; Muhammed b. Yezid el-Kazvini Sünen, c,1-2, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab, Beyrut 1414/1994.

İmam-ı Rabbani; Mektubat, Semerkand, İstanbul, 2009.

İsfehânî; Rağıb El- İsfahânî, el-Müfredât fi'l-Garîbi'l-Kur'an, Beyrut, 2001.

Kastallânî; Ahmed b. Muhammed, Mevahibü'l-Ledünniye, Kahire, ts.

Kuraşî; İsmail b. Kesir el- Kuraşî; ed-Dimeşkî, Tefsiru'l-Kur'âni'il-Azîm, c,1-4, Dâru Ihyai't-Türâsi'l-Arabî, Kahire 1969.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali Ali Akın / Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul.

Mâturîdî; Ebû Mansur Kitâb el-Tevhid, Beyrut, 1970.

Mâverdî; Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn, en-Nuketu ve'l-Uyûnu, Beyrut, 1992.

Mâverdî; A'lâmü'n-nübüvve, Beyrut, 1987.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî; Mesnevî, c,1-14, Selam Yayınları, Konya, 1975.

Muhâsibî; Hâris İbn Esed el-Muhâsibî, Şerefü'l-Akl, Beyrut, 1986.

Münavî; Feyzu'l-Kadir, Daru'l-Fikr, Beyrut tsz.

Müslim; Ebu'l-Hüseyn Müslim b el-Haccac, Es-sahih, c,1-5, Mısır, 1956.

Nesefî, Ebu'l-Berekât Ahmet b. Mahmûd en-, Şerhu'l-Umde fî Akîdeti Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat: el-İ'timâd fi'l-İtikâd, nşr. Muhammed Abdullah İsmail, Kahire: 2002.

Öz; Şaban İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, İsar Vakfı Yay. İstanbul 2008.

Râzî; Fahreddin, Mefâtîḥu'l-ġayb, Kahire, 1938.

Sami; Şemseddin, Kamus-ı Türkî, TDK, Ankara, 2010

Sofuoğlu, Mehmed; Sahih-i Buhari ve Tercümesi, c,1-17, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.

Süyûtî; el-Câmiʿu’ṣ-ṣaġīr, Riyad 1988.

Taberânî; Ebu’l Kasım Muhammed b.Ahmed; el-Mu’cemu’l-Kebir, Musul, 1404.

Taberî; Muhammed b Cerîr et-Taberî, Tarihu'l-Ümem ve'l Mulûk, 1-13, Beyrut 1987,

TDV, İslam Ansiklopedisi; c,1-46, Türkiye Diyanet Vakfı Basım, İstanbul, 2012.

Tahânevî, Muhammed Ali, Mevsuʿat-u Keşşâf İstilâhâtu-l-Funûn ve-l Ulûm, thk., Ali Dahrûc, Tercümetu: Abdullah el-Hâlidî, Mektebet-u Lübnân, Beyrut, 1.b, 1996.

Teymiyye; Şeyhü’l İslam Ahmed ibn-i Teymiyye; Mecmû’ul-Fetâvâ, Nşr. Abdurrahman Muhammad Kasım, c,1-37, Mecme’u’l Melik Fahd, Medine,1996.

Tirmizî; Câmiu’s Sahih (sünen) c,1-4, A.M. Şâkir, Kahire, 1962.

Vâhidî, Esbâbu’n-Nüzûl, Mısır 1968,

Vâkıdî, el-Meġāzî, Paris, 1989.

Yazıcıoğlu; Ahmed Bîcan, Envâru’l-Âsikîn, Matbaâ-i Osmâniye, 1885, İstanbul.

Yeğin; Abdullah, Yeni Lügat, Hizmet Vakfı Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Zebidi; Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif ez-Zebidi, Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi, 1967.